

50-56

NARODNA BIBLIOTEKA. 150-53

Z ognjem in mečem.

Zgodovinski roman.

Poljski spisal **H. Sienkiewicz.**

Poslovenil **Podravski.**

3. ZVEZEK.

J. Urhovnik

Novo Mesto 1893. — Tiskal in založil J. Krajec.

VII, B, 32.198,9

IN 2030003067

I.

V nekej krasnej noči se je pomikala na desnem bregu Valadinke, poleg Dnestrove struge, tolpa jezdecev.

Jezdarili so jako počasi, korak za korakom. Spredaj, nekoliko korakov pred drugimi, jezdila sta dva, kakor kaka prednja straža, toda očitno nista imela nikogar stražiti in čuvati, ker ves čas sta se le razgovarjala med seboj, mesto da bi se ozirala po okolici — ter časih pridržavala konja, ozirajoč se na ostalo karavano. Sedaj zakliče jeden med nju:

„Počasi tam! Počasi!“

In karavana je korakala še počasneje ter se komaj še pomikala naprej.

Ko je karavana dospela za grič, ki jo je zakrival nekoliko sè svojo senco, na planjavo, obsevano od mesečne svetlobe, takrat si še le umel previdnost hoje. Sredi karavane, med dvema, drug poleg drugega stopajočima konjema, se je gugala k sedlom privezana zibelj, v katerej je ležalo neko človeško bitje.

Srebrni mesečni svit je obseval njeno lice in zaprte oči.

Za zibelko je jezdarilo nekoliko oboroženih jezdecev. Po sulicah brez praporcev je bilo moči spoznati Kozake. Jedni so držali konje za uzdo, drugi jih pustili stopati svobodno. Kolikor manj sta se sprednja brigala za okolico, toliko bolj ogledovali so zadnji nemirno in skrbljivo na vse strani.

A vendar je bila okolica popolnoma prazna. Tišino so dramili samó odmevi konjskih kopit ter klic jednega od spredaj jahajočih jezdecev, ki je časih ponavljal svoje svarjenje:

„Počasi! Previdno!“

Naposled se obrne k svojemu tovarišu:

„Horpina, ali imamo še daleč?“ vpraša.

Tovariš, katerega je klical Horpino, ki pa je bila prav za prav po kozaški opravljena velikanska deklina, pogleda na zvezdnato nebo ter odvrne:

Ni več daleč. Dospemo pred polunočjo. Najpoprej prejezdimo zaklete Vraže, potem tatarski brlog, in kmalo se prikaže Črtov jark. Oj, nevarno bi bilo potovati tam mimo o polnoči, predno petelin zapoje. Za-me morda ne, toda za vas bi bilo nevarno!“

Prvi jezdec pomigne z rameni.

„Vém“, reče, „da je zlod tvoj brat; toda proti vragu so sredstva“.

„Je vrag brat ali ne, toda sredstev bi ne bilo“, odvrne Horpina. „Če bi ti, sokol, na vsem svetu iskal prostora za svojo kneginjo, boljšega ne bi našel. Tukaj še po polnoči nihče ne pride mimo, k večjemu če gré z menoj; v jarek pa še nikdar ni stopila človeška noga. Če kedo hoče, da mu čaram, ostane navadno pred jarkom in čaka, dokler ne pridem. Ne boj se torej! Semkaj ne pridejo niti Lahi, niti Tatarji, niti kedo drugi. Črtov jarek je strašen; — sam bodeš videl.“

„Ko bi bil še takó strašen, pravim ti, da pridem, kolikorkrat se mi poljubi.“

„Glej, da prideš po dnevu.“

„Kedar bom hotel. Če mi vrag zastopi pot, pa ga pograbim za rogé.“

„Ej, Bohun! Bohun!“

„Ej, Dončeva! Dončeva! Ne brigaj se ti zá-me. Me li vzame zlod, ali ne vzame, to ni tvoja skrb. Toda to ti povem: Ravnaj sè svojimi zlodji kakor hočeš, samó pazi, da se kneginjici ne pripeti nič žalega! Če se jej kaj pripeti, ne izviijejo te iz mojih rok ni vrangi, niti volkodlaki.“

„Enkrat so me že vtapljali, ko sva z bratom bivala še nad Donom; drugokrat mi je rabelj v Jampolu že bril glavo — torej se mi kaj hujšega več pripetiti ne more! Pa to je druga stvar. Iz prijaznosti do tebe jo bom čuvala, da ji pred duhovi niti las ne pade z glave; pred ljudmi

je tu pri meni popolnoma varna. Sedaj ti več ne uide.“

„A ti, sova, tako govoriš sedaj; čemu pa si mi poprej prerokovala le bēdo, čemu si mi trobila na ušesa: „Lah pri njej! Lah pri njej!“

„Tega nisem govorila jaz, marveč duhovi. Nemara se je spremenilo. Jutri hočem ti veščati na vodi pri mlinskem kolesu. Na vodi je moči vse dobro videti, samó dobro je treba paziti. Sam boš videl. Toda ti si vstekel pes; če ti kedó pové resnico, se takoj razsrdiš in grabiš za čakun . . .“

Razgovor se pretrga. Slišal si samo top-tanje konjskih kopit ob kamenje in neke glasove, doletajoče sēm od reke, podobne čvrčanju čvrčkov na polju.

Bohun se malo zmeni za te glasove, ki so vendar v nočnej tišini mogli biti čudni; dvigne oči k luni ter se globoko zamisli.

„Horpina!“ zakliče čez nekaj časa.

„Kaj?“

„Čarovnica si, torej moraš že vedeti, ali je res, da se dobi zelišče, po katerem se mora zaljubiti, če ga kdo povžije. Cepetec, ali kaj?“

„Cepetec. Toda tvojej bēdi že cepetec več ne pomaga. Če bi kneginjica še ne bila ljubila katerega družega, bilo bi dovolj, da se napije vode od cepetca; če pa je že zaljubljena, veš, kaj se zgodi potem?“

„Kaj?“

„Še bolj se zaljubi vanj.“

„Naj te hudir vzame s tvojim cepetcem vred! Znaš samo slabo prerokovati, a svetovati ne znaš.“

„Torej čuj. Jaz poznam drugo zelišče, ki raste na polju. Kdor se napije soka od tega zelišča, leži potem dva dni in dve noči kakor ubit, ničesar se ne zavedajoč. Tega soka ji dam — in potem . . .“

Kozak se zgane na sedlu ter vpré v čarovnico svoje leskeče oči.

„Kaj misliš s tem?“ vpraša.

„Pojdi k njej!“ zakliče čarovnica ter se začne smejati na vse grlo.

Njen smeh se je razlegal v zlokobnih odmevih po jarkovih propadih.

„Sova!“ zakliče rokovnjač.

Njegove oči pa so se vedno bolj temnile; znovič se ga loti otožnost. Naposled začne govoriti kakor sam sebi:

„Ne, ne! Ko smo naskočili Bar, pritekel sem prvi v samostan, da jo branim pred pijanci ter razbijem bučo vsakemu, kedor bi se je dotaknil. Toda ona se je sunila z nožem in sedaj leži v nezavesti. Če se dotaknem njene roke, sune se znovič, ali pa skoči v reko; oh potem je več ne dobim, nesrečnež!“

„Ti si Poljak po duhu, ne pa Kozak, ker se je nečeš polastiti po kozaški . . .“

„Ko bi bil jaz Poljak!“ zakliče Bohun;
 „ko bi bil jaz Poljak!“ Pri teh besedah zgrabi
 z obema rokama za čapko, ker ga je prevzela
 bolest.

„Moral a mi je brž ko ne zavdati!“ odvrne
 žalostno. „Naj me ne zgreši prva kroglja, naj
 končam svoje življenje na gromadi . . . Jedno
 jedino ljubim na svetu in ta me — ne mara.“

„Prismojen si“, reče ježno Horpina. „Saj
 jo vendar imaš!“

„Jezik za zobmi!“ zavrne vsteklo Kozak.
 „A kaj pa potem, če se ona umori? Tebe raz-
 trgam, sebe raztrgam, glavo razbijem ob kamen;
 grizel bom ljudi, kakor pes. Dušo bi dal za
 njo, dal kozaško slavo, zbežal bi za Jahorlik,
 daleč od polkov, v daljni svet, le da bi živel ž
 njo, vzdihal pri njej . . . Toda kaj! Ona se je
 sunila z nožem in radi koga? radi mene! Z nožem
 se je sunila! ali čuješ?“

„Nič ji ne bo. Ne umré“.

„Če bi umrla, pa te pribijem z žreblji na
 vrata“.

„Nobene moči nimaš do nje“.

„Nimam. nimam. Želel bi, da bi ona mene
 sunila z nožem — ko bi me tudi ubila, bolje
 bi bilo“.

„Bedasta Poljakinja! Z dobro voljo bi se
 te že privadila. Kje najde boljšega?“

„Pripravi mi jo k temu in jaz ti nasujem lonec cekinov, družega pa biserov. V Baru smo nagrabili obilo plena, pa tudi poprej smo plenili“.

„Bogat si, kakor knez Jerema in slaven. Tebe, pravijo, se boji sam Krivonos“.

Kozak mabne z roko.

„Kaj meni mar za to — ko pa srce boli“.

Zopet je nastalo molčanje. Rečni breg je postajal čedalje divjejši, pustejši. Bela mesečna svetloba je dajala kaj čudno podobo drevju in skalam. Naposled reče Horpina:

„Tu so zaklete Vraže. Tu moramo skupaj jezdit“.

„Zakaj?“

„Ker je nevarno“.

Vstavila sta konje in v kratkem se njima je pridružila karavana, ki je ostala nekoliko za njima.

Bohun se vspne na stremenih ter pogleda v zibelj.

„Ali spi?“

„Spi sladko, kakor dete“, odvrne stari Kozak.

„Dala sem ji pijače za spanec“, odgovori vražarica.

„Počasi, previdno!“ zabičuje Bohun, vpirajoč svoje oči v spijočo, „da je ne zbudite. Mesec gleda ravno v obraz mojemu srčicu“.

„Tiho, tiho, ne zbudite je“, zašepeta jeden molojcev.

Karavana odrine dalje. Kmalo dospo k zakletim Vražam. Bil je grič, ležeč poleg reke, nizek in podolgast, kakor na zemlji ležeč okrogel ščit. Lunin svit ga je zalival z vso svetlobo, razsvetljajoč belo po vsem prostranstvu razmetano kamenje. Semtertje so ležali posamezno ali v gručah ostanki razvalin, gradov ali cerkev. Marsikje so štrlele kviško kamenite plošče, zasajene z jednim koncem v zemljo, enako nagrobnim kamenom na pokopališču. Ves grič je bil podoben velikanskej razvalini. Nemara je nekdanj, ob času vladarjev Jageloncev, razvijalo se tukaj človeško življenje; a danes je ta grič in vsa okolica tja do Raškova bila nêma puščava, v katerej je imela divja zverina svoje brloge, po noči pa so peklenščki imeli tukaj svoje plese.

Komaj je karavana dospela sredi griča, spremeni se doslej rahli piš vetra v pravi vihar, ki je obletaval grič turobno, zlokobno žvižgajoč; takrat se je zdelo molojcem, da se med temi razvalinami oglašajo neki težki vzdihljaji, kakor prihajajoč iz potlačenih prsij; neko žalostno stokanje, smeh, jok in vpitje otrok. Ves grič se je začel oživljati ter klicati z raznimi glasovi. Zdelo se je, da izza kamenja gledajo visoke, temne postave. Sence teh čudnih postav so smukale tiho med skalami, v daljavi so se bliskale v mraku neke luči, podobne volčjim očem; naposled se z družega konca griča, izmed največega kupa razvalin oglasi zamolklo tuljenje, kateremu je sledilo še drugo.

„Nesrečneži!“ zašepeta mlad Kozak, obrnivši se k staremu esavlu.

„Ne, to so volkodlaki“, odgovori esavl še tiheje.

„O hospody pomyluj!“ zakličejo osupneno tovariši, snemajoč čapke in pobožno se prekrižajoč.

Konji začno vihati ušesa in hropsti. Horpina jezdeč na čelu karavane. mrmra poluglasno nerazumljive besede, kakor nekak zlodjev očenaš. Še le, ko so dospeli na drugi konec griča, se obrne ter reče:

„No, sedaj je že dobro. Z zaklinjanjem sem jih morala zadržati, ker so jako gladni“.

Prsi vseh se svobodnejše oddahnejo. Bohun in Horpina se pomakneta zopet naprej, a molojci, ki so še pred trenutkom zadrževali sapo, jeli so zopet šepetati in govoriti med seboj. Vsaki se je vspomnil in pripovedoval, kar se mu je pripetilo z duhovi ali volkodlaki.

„Ko bi ne bilo Horpine, ne bi bili prišli zdravi mimo“, reče jeden.

„Mogočna vražarica je!“

„Naš ataman se še zlodja ne boji. Ni gledal, ni poslušal, le na svoje deklé se je oziral“.

„Če bi se bilo njemu pripetilo, kar se je meni, bi se ne bil čutil tako varnega“, odvrne stari esavl.

„Kaj se vam je pripetilo, oče Ovsivuj!“

„Jezdaril sem enkrat iz Rajmentarovke v Hulajpolo ter potoval po noči mimo mogil. Kar

vidim, da skoči od zadaj iz mogile nekaj na sedlo. Ozrem se: Dete, zasanelo, blede! . . . Brž ko ne so ga Tatarji z materjo vred peljali v sužnost in je umrlo brez svetega krsta. Očesi ste mu goreli kakor sveči in grozno je vekalo. Sè sedla je skočilo na moj vrat, in čutim, da me praska za ušesi. O hospody! volkodlak. Služil pa sem dolgo v Valahiji, kjer je več vampirjev, nego ljudi; zato sem znal kaj imam storiti. Skočim s konja ter zasadam kindžal v zemljo. „Pogini! Propadi!“ In dete je zastokalo, prišlo se za držaj kindžala ter po rezu splezalo v zemljo. Presekal sem zemljo navzkriž in jezdil dalje.“

„Torej je na Valaškem toliko vampirjev, oče?“

„Vsaki drugi Valah je po smrti vampir in valaški so najhujši izmed vseh. Tam jim imenujejo volkodlake.“

„A kedo je močnejši, oče, vrag ali vampir?“

„Vrag je močnejši, toda vampir predrznejši. Vrag, če ga znaš zakleti, ti bode še služil, vampirji pa samo po človeški krvi strežejo. Toda vrag je vedno njih ataman.“

„Horpina pa še celo vragom zapoveduje.“

„Gotovo. Dokler živi, dotlej jim zapoveduje. No, ko bi ne imela oblasti nad njimi, bi ji ataman ne oddal svoje ptičice, ker volkodlaki prežé najbolj po človeški krvi.“

„Toda jaz sem čul, da do nedolžne duše nimajo oblasti.“

„Do duše nimajo, do telesa pa imajo.“

„Oj, škoda bi bilo krasotice. Vsaj je sama kri in mleko. Naš batko (oče) je vedel, kaj naj vpleni v Baru.“

Ovsivuj mlaskne z jezikom.

„Ni ji kaj reči. Zlata Poljakinja ...“

„Toda meni se smili“, reče mladi Kozak.

„Ko smo jo polagali v zibelj, sklepala je beli roki in tako prosila: „Ubij!“ pravi, „ne pogublaj nesrečnice!“

„Nič hudega se ji ne zgodi.“

Daljši razgovor pretrga približavša se Horpina.

„Hej, molojci!“ reče, „tu je tatarski brlog; toda ne bojte se, tu je le jedna noč v letu strašna. Črtov jarek in moje bivališče pa tudi nista več daleč.“

Kmalopotem se sliši neko pasje lajanje. Karavana je došla v žleb jarka, ki je ležal poševno ob reki; bil je pa tako ozek, da so komaj štirje konjiki mogli v njem jezdit navstric. Na dnu tega žleba žuborel je potok, spreminjajoč pri mesečnej svetlobi svojo barvo kakor gad, curljajoč naglo k reki. Toda dalje ko so jezdili, več prostora je bilo videti med stenami, da je bil jarek podoben obširnej dolini, razširjajoč se nekoliko navkreber in zaprte s skalami. Zemljo so pokrivala tu in tam visoka drevesa. Veter je utihnil. Od dreves so se raztezale dolge črne sence, na osvetljenej planjavi pa si videl nekake bele, okrogle, ali podolgovate reči, v katerih so

moljci se strahom spoznali globanje in kosti človeške. Nezaupljivo so se torej ozirali naokrog, zaznamvajoč si z znamenjem križa prsi in čela. V daljavi med drevesi se je zabliskala luč; h karavani pa sta priskakala dva črna psa grozno lajajoč in renčeč ter utihnili še le potem, ko ju je Horpina poklicala in pokarala.

„To nista psa“, zamomlja stari Ovsivuj s prepričevalnim glasom.

Med tem se izza dreves prikaže koč, za njo hlev, nekoliko dalje in višje pa še neko drugo temno poslopje. Koča je bila na videz čedna in velika. V njenih oknih se je bliščala luč.

„Glej moje stanišče“, reče Horpina Bohunu, „tam zadej pa je mlin, ki melje samo naše zrno, med tem jaz vedežujem s pomočjo vode na kolesu. Povražarim tudi tebi. Tvoja krasotica bo prebivala v sobi, toda če hočeš okrasiti stene, pa ukaži, da jo za ta čas prenesó na drugo stran... Stopite s konj!...“

Karavana se vstavi. Horpina pa kliče:

„Čeremis! Huku! Huku! Čeremis!“

Hipoma neka postava s periščem prižganih borovih trsek stopi pred koč, ter dvignivši luč kviško, molče gleda prišlice.

Bil je to nenavadno odurno postaran človek, male postave, pravi pritlikovec, s ploščnatim, čveterooglatim licem in škilastimi očmi.

„Kakšen zlod je to?“ vpraša Bohun.

„Ne vprašuj ga“, odvrne vražarica, „ima odrezan jezik . . . Toda kaj“, nadaljuje, „nemara bi bilo bolje odnesti dekle v mlin? Tu bodo Kozaki zabijali žeblje v steno; vtegnila bi se zbuditi“.

Bohun prikima.

Kozaki, poskakavši s konj, so jeli previdno odvezavati zibelj. Bohun sam je pazil na vse z največo skrbjo ter pomagal nesti zibelj v mlin. Pritlikovec je svetil naprej z lučjo. Kneginja, katero je napojila Horpina z opojnim sokom, se ni prebudila, samo trepalnice so ji zadregetale pred lučjo. Lice se ji nekako oživi pri žarkih goreče baklje. Nemara so zazibale deklico mične sanje, ker se je sladko nasmehavala ves čas hoda, ki pa je bil najbolj podoben pogrebu. Bohun zre na njo in zdi se mu, da hoče srcé skočiti iz prsij.

„Ljuba moja, ptičica moja!“ je šepetal potihoma in surovo, zalo lice Kozaka je zaplamtelo od ognja neukrotljive ljubezni.

„Ko se jutri prebudi, bode zdrava“, reče Horpina. Rana se ji celi, zdrava bode . . .“

„Hvala Bogu, hvala Bogu!“ odvrne Bohun.

Med tem so začeli molojci snemati s konj povezke ter jemati iz njih plen, ugrabljen v Baru. V sobani so prižgali luč in med tem, ko so nekateri donašali vanjo preproge, pripenjali so jih drugi na leseno steno. Bohun je hotel imeti varno kletko za svojega ptička, pa tudi tako,

da bi se mu ne zdela preveč neznosljiva. V kratkem je tudi dospel iz mlina ter sam nadzoroval delo. Noč je že minevala in luna ni več obsevala skal, toda v sobani so se še čuli udarci kladivov. Ko so bili s tem gotovi, prinesejo še vedno spečo kneginjo nazaj iz mlina ter jo polože na mehko posteljo.

Potem je vse utihnilo. Samo v hlevu se je sredi tišine razlegal glasen smeh, podoben konjskemu rezgetanju, mlada vražarica se je tako smejala v družbi Kozakov, ki so prišli z Bohunom.

II.

Ko je drugi dan odprla kneginja oči, pogleda najpoprej v strop in potem premeri s pogledom vso sobo. Vračajoča zavednost se je še borila z ostanki sanj in blodenij. Njeno lice je kazalo osupnenje in strah. Kje je sedaj? Kako je prišla sem, v čegavih rokah je? Ali bedi, ali še vedno sanja? Kaj pomeni to izobilje? V njenej duši se začno oživljati spomini na Bar, na pobjo toliko tisoč ljudij, plemstva, meščanov, duhovnikov, nun in otrok. Spomni se s krvjo pomazanih obrazov prostakov, ki so si ovijali še topla čreva okrog vratu; v ušesih so ji še odmevali divji kriki, sredi katerih je prihitel v sobo Bohun ter jo pograbil. Spomni se tudi, kako je v trenutku groze in obupa padla na nož, ki si ga je nastavila z lastno roko in mrzel pot oblije njeni

snci. Brž ko ne se je nož izpodmaknil ter ji zadal le neznatno rano, ker že skoraj več ne čuti bolečine, pač pa čuti, da se ji povrača moč in zdravje. Naposled še ve, da so jo odpeljali nekam daleč. Toda kje je sedaj? Ali v kakem gradu, rešena in na varnem kraju? In Helena se je jela znovič ozirati po sobi. Okna v njej so bila majhna, štirivoglata, enaka kmetskim, toda solnčna svetloba ne more skozi nje, ker jih zaslanjajo namesto šip bele zavese. Ali je to res le kaka kmetška hišica? Nemogoče, ker tega ne kaže veliko notranje izobilje. Namesto stropa visi nad dekletom obširna preproga iz rudeče svile, z polumescem in zlatimi zvezdami; isto tako so okrašene z zastirači stene; na tleh pa leži obširna preproga, vsa posuta s cveticami. Okvir na kaminu je pokrit s perzijsko tkanino, povsod si videl zlate šapelje, svilo, žamet. Jasna dnevna svetloba, prodirajoča skozi zavese na oknih, razsvetljuje notranjost, pa tudi gine v tem bagru, temno vijolčastim in višnjevim žametu, delajoč mično mavrico. Kneginjica se čudi in niti ne veruje očem. Kaj, so-li to kaki čari, ali pa jo je vojska kneza Jeremije rešila iz kovaških rok ter jo nastanila v kakem knezovim gradu?

Deklina sklene roki.

„Sveta Devica!“ moli, „stori tako, da bi prvi obraz, ki se prikaže pri vratih, bil obraz mojega branitelja in prijatelja!“

V kratkem pa so se skozi težko zaveso oglasili glasovi teorbane in ob enem je nekak glas začel prepevati znano pesem:

„O, prečudna ta ljubezen,
Ti si hujša kot bolezen!
Za bolezen so zdravila,
Za ljubezen jih pa ni!
Zveste tudi te ljubezni
Na vek pozabit moči ni“.

Kneginjica se dvigne na postelji; toda dalje ko je poslušala, čedalje bolj jo je prevzemalo osupnenje. Naposled grozno zakriči ter pade kakor mrtva na posteljo.

Njen krik se je slišal skozi stene, ker naglo preproga zašumi in Bohun se prikaže na pragu.

Kurčevičevna si zakrije z rokami oči. Obledeli in tresoči njeni ustnici ponavljate kakor v vročnici:

„Jezus Marija! Jezus Marija!“

Pa prikazen, ki jo je tako prestrašila, bila bi razveselila vsake dekliške oči. Demantovi gumbi njegovega župana so migljali kakor zvezde na nebu; nož in sablja bila sta kar pokrita z biseri, župan iz srebrne tkanine in rudeča vrhnja suknja pa sta dajala še več krasote njegovemu začrnelemu licu; lahko si rekel, da stoji pred njo najzalši izmed vseh molojcev na Ukrajini. Toda oči so mu bile mračne, kakor bi jih pokrivala megla; pokorno gleda na kneginjico in videč, da strah ne odhaja z njenega lica, spregovori s tihim in otožnim glasom:

„Ne boj se, kneginjica!“

„Kje sem? Kje sem?“ povprašuje s solznimi očmi.

„Na varnem mestu, daleč od vojske. Ne boj se, draga moja duša! Pripeljal sem te semkaj iz Bara, da bi se ti ne zgodilo kaj zlega od ljudi, od besne vojske. V Baru nikomur nismo prizanesli . . . samo ti si ostala živa“.

„Kaj delate tukaj? Čemu me preganjate?“

„Moj mili Bog!“ vzklikne lopov ter ploskne z rokami, kakor človek, kateremu se je pripetila velika krivica. „Jaz tebe preganjam?“

„Jaz se vas strašno bojim“.

„Čemu se bojiš? „Ukaži samo in ne ganem se od vrat — tvoj suženj sem. Sedel bom pri vratih in gledati ti hočem v oči. Ne želim ti hudega, čemu me torej sovražiš? Hej, mili Bog! Ti si se v Baru sunila z nožem, ko si me zagledala, če ravno si me že videla ter vedela, da te pridem rešit! Vsaj jaz za tebe nisem ptujec, marveč zvest tovariš! . . .“

Zalo lice kneginjice se naglo pokrije z rudečico.

„Ker mi je smrt ljubša, nego sramota“, odvrne kneginjica, „prisegam, da se ubijem, če ne boš imel do mene spoštovanja“.

Iz dekličjih oces je švigal ogenj; Bohun je razvidel, da se ne smé šaliti s to kurčevičevsko knežjo naravo, ki v zapalu dovrši, s čemur grozi ter vdrugič bolj krepko nastavi nož. Molči torej

ter stopi par korakov dalje k oknu, sede na klop, pokrito z zlato tkanino in pobesi glavo na prsi.

Nastane nekaj časa tišina.

„Mirna bodi!“ reče. „Dokler sem trezen, dokler mi žganjica ne razgreje glave, dotlej si mi kakor slika v cerkvi. Od onega časa, ko sem te našel v Baru, popustil sem pijančevanje, poprej pa sem pil, pil ter zalival z žganjico svoje gorjé. Toda sedaj ne vzamem v usta ni sladkega vina, niti žganjice.“

Kneginjica molči.

„Nagledam se te“, je dejal, „potolažim se s pogledom na tvoje zalo lice, potem pa pojdem“.

„Vrnite mi nazaj mojo prostost“, prosi ga.

„Ali si mar v sužnosti? Saj si tukaj gospa. Kam hočeš iti? Kurčeviči so poginili, ogenj je požrl mesta in vasi; kneza ni v Ljubnem; povsod je polno vojakov, povsod se preliiva kri, borijo se Poljaki, Tatarji in Kozaki. Kdo ti prizanese? Kdo se užali nad teboj, kdo te ubrani, če ne jaz?“

Kneginjica dvigne kviško oči. Spomni se, da je še nekedo na svetu, ki jo sprejme v varstvo; toda ni hotela izgovoriti njegovega imena, da ne bi dražila razkačenega leva. Ob enem pa je globoka žalost stisnila njeno srcé. Ali je še živ on, za katerim teži njena duša?

V Baru je zvedela, da še živi; takoj po odhodu Zaglobe ji je prišlo na ušesa ime gospoda

Skretuskega ob enem z novicami o zmagah slavnega kneza.

Od onega časa je preteklo dokaj dni in noči; mnogo bitek je že bilo, — in Bog zna, kaj se mu je vse pripetilo? Novice o njem mogel bi ji prinašati samo Bohun; njega pa ni hotela vprašati in tudi ni smela . . . Glava ji znovič pade na posteljo.

„Moram res ostati tukaj v tvojej ječi? Kaj sem ti učinila, da hodiš za manoj kakor senca?“

Kozak dvigne glavo ter začne govoriti tiho, da ga je bilo komaj moči slišati, tako:

„Kaj si mi učinila — ne vém; samo to vém, če sem jaz tebi v nesrečo, si tudi ti meni. Ko bi se v tebe ne bil zaljubil, bil bi prost kakor veter na polju, imel bi srcé lahko, dušo lahko, proslavil bi se kakor Konaševič-Sahajdačni. Tvoja lepota je moja nesreča, da mi ni mar več za mojo prostost niti za kozaško slavo! Sem se mar brigal za dekleta, dokler nisi ti zrastle z dekletca v gospodično? Enkrat sem vplenil galero, napolneno z najzlašimi molodicami, katere so peljali sultanu — pa nobena si ni pridobila mojega srcá. Poigrali so se ž njimi bratje Kozaki, potem pa sem ukazal privezati vsakej kamen na vrat ter v vodo ž njimi. Nikogar se nisem bal, po ničemur nisem hrepenel. Hodil sem na vojsko, jemal plen in kakor knez v gradu živel sem na stepi. Kaj pa sedaj? Evo, sedim

tukaj kakor suženj, da bi slišal od tebe vsaj jedno dobro besedo. Če bi bila do mene drugačna, ne bilo bi se zgodilo, kar se je zgodilo, ne bil bi pobil tvojih sorodnikov, ne pobratil se z vstaši in prostaki, ter radi tebe ne bil zgubil razuma. Lahko bi me peljala, kamor bi ti bilo drago in jaz bi dal za te svojo kri in svojo dušo. Sedaj pa sem ves umazan s plemenitaško krvjo, nekdanj sem moril samo Tatarje in tebi dovažal plen, da bi hodila v zlatu in bagra, kakor kerubini božji. Čemu me takrat nisi ljubila? Oj, močno, močno je žal mojemu srcu. S teboj sem hotel živeti, brez tebe pa živeti ne morem, ker ne najdem počitka ne v daljavi niti v bližini, ne na gori, niti v dolini — golobica ti moja, prisrčna! . . .“ Nu, odpusti mi, da sem prišel po tebe v Rozloge s sabljo in ognjem. Bil sem pijan od jeze na kneziče in po poti sem pil žganjico — nesrečni razbojnik! Potem, ko si mi zbežala, sem tulil kakor pes in rane so me bolele; nisem hotel jedi ter sem le prosil mater smrt, da bi me vzela; ti pa hočeš sedaj, da bi te izpustil, izgubil te znovič, golobica moja, srčice ti moje!“

Bohun umolkne, ker se mu je glas pretrgal v grlu. Helenino lice pa je sedaj zarudelo, sedaj obledelo. Čim več neizmerne ljubezni je bilo v njegovih besedah, tem večja propast se je odpirala pred deklico; propast brez dnà, brez upanja na rešitev.

Kozak si oddahne, premaga svoje občutke ter nadaljuje tako-le:

„Prosi, kar hočeš!“ vzdihne. „Glej, kako okrašeno sobo imaš; vse to je moje, plen iz Bara, ki sem ga na šesterih konjih spravil semkaj za-te. Prosi, česar koli hočeš, rumenega zlata, leskečo obleko, ognjene dragotinja, pokorne služabnike. Bogat sem, imam dosti svojega, pa tudi Hmelnicki in Krivonos mi ne odrečeta blaga, da boš kakor kneginja Višnjevecka. Pridobim ti gradov, pol Ukrajine ti darujem; dasiravno sem le Kozak in buncučni ataman. Načelujem deset tisočem molojcev kakor knez Jarema. Prosi, česar hočeš, da le pri meni ostaneš in me ljubiš.“

Kneginjica se dvigne na postelji; njeno nežno, mično obličje je kazalo tako trdno voljo, ponos in duševno silo, da je ta golobica bila v tem hipu bolj podobna orlu.

„Če čakate, gospod, mojega odgovora“, dé „znajte, da ljubila vas ne bom nikdar, ko bi imela tudi vse življenje prestokati v vaši sužnosti!“

V Bohunu se je začela kuhati jeza. „Ne govori mi takih reči!“ reče z rohnečim glasom.

„Vi mi pa ne govorite o svojej ljubezni, ker je za-me sramota in razžaljenje. Jaz nisem za vas.“

Kozak vstane.

„Čegava pa bi bila, kneginjica Helena, tam v Baru, ko bi mene ne bilo?“

„Kdor mi reši življenje, da me sune v sramoto in sužnost, ta je moj sovražnik, ne prijatelj.“

„Ti si domišljaš, da bi te bili prostaki umorili? Strah pomisliti! . . .“

„Nož bi me bil umoril, vi pa ste mi ga izdrli.“

„In ne dam ti ga, ker moraš biti moja!“ zavpije Kozak.

„Nikdar, raje smrt!“

„Moraš in tudi boš!“

„Nikdar!“

„Ko bi ne bila ranjena, poslal bi še danes molojce v Raškovo po popa, da naju poroči in jutri bi bil že tvoj mož. Toda kaj? Greh je, ne ljubiti in prigrčiti moža. Hej! velmožna gospodična, tebe je sram ljubiti Kozaka; povej torej, kdo pa si? Kje so tvoji gradovi, dvorniki in vojaki? Čemu tvoj srd in razžaljenje? Vplenil sem te na vojski, moja sužnja si! Ko bi ne bil vitez, naučil bi te z nagajko razuma in brez popa se nasitil tvoje lepote.“

„Angelji nebeški, rešite me!“ šepeta kneginjica.

Lice Kozakovo postaja vedno bolj rudeče in jeza ga duši.

„Vém“, je dejal, „zakaj se čutiš razžaljeno, zakaj se mi protiviš! Tvoje srcé gori za drugega, toda ta up ti bo splaval po vodi, kakor resnično sem živ in Kozak. Poznam ga, tvojega plemiča, torej na pogibelj mu! Naj ga le dobim

v roké, precej ga ukažem obesiti in potegniti mu kožo čez glavo. Znaj, da gré Hmelnicki na Lahe in tudi jaz pojdem ž njim, poiščem tvojega goloba, naj bi bil tudi pod zemljo; ko se vrnem, vržem ti na cesto pod nogé njegovo vražjo glavo.“

Helena ni slišala poslednjih atamanovih besed. Bôl, srd, rana, razburjenost in groza so ji vzele moči; premaga jo slabost, v očeh se ji stemni, zapusti jo zavest in nezavestna pade na ležišče.

Bohun jeze delj časa ni mogel spregovoriti besedice. Na ustih se mu prikažejo pene. Ko pa vidi, da Helena bleda kakor mrlič leži nepremično na postelji, pridre mu iz prs nečloveški krik:

„Umrla je. Horpina! Horpina!“

Pri teh besedah pade na tla. Horpina vsa zasopljena priteče v sobo.

„Kaj ti je?“

„Reši! Reši!“ kliče Bohun. „Ubil sem jo, dušo svojo, solnce svoje!“

„Kaj si znorel?“

„Ubil sem jo, ubil!“ stoka lopov, ter sklepa roké nad glavo.

Toda Horpina, približavši se kneginjici, spozna takoj, da to ni smrt, marveč samo težka omedlevica. Odpelje torej najpoprej Bohuna iz sobane, na kar začne dramiti Heleno, ki je kmalo odprla oči.

„No, gospodična, sedaj ti je bolje“, reče ji vražarica. „Brž ko ne si se ga ustrašila in padla

v omedlevico, ki preide in zdravje se povrne. Ti si kakor ribica in dolgo ti je še namenjeno živeti na svetu ter uživati srečo“.

„Kdo si?“ vpraša jo s slabim glasom kneginjica.

„Jaz? Tvoja služabnica sem. — On je tako ukazal.“

„Kje sem?“

„V Črtovim jarku. Tukaj je gola puščava; nikogar ne ugledaš, razun njega.“

„Ali tudi ti prebivaš tukaj?“

„Tu je moje bivališče. Jaz sem Horpina Dončeva; moj brat je Bohunov podpolkovnik ter vodi hrabre molojce v boj; jaz pa tukaj sedim, da ti bom stregla v tej pozlačeni sobani. Oj, kako je tu lepo. Iz priproste kočje je postala krasna palača. Bližji se, da kar pogled jemlje. In vse to je za te spravil semkaj.“

Helena pogleda v čedno lice dekle, ki je kazalo odkritosrčnost.

„Mi boš li prijazna?“

Beli zobje vražarice se zalesketajo v preširnem nasmehu.

„Bom. Zakaj bi naj ne bila?“ odvrne. „Toda bodi tudi ti naklonjena atamanu. On je sokol, slaven molojec, on te . . .“

In Horpina se skloni k ušesu Helene ter ji začne nekaj šepetati. Naposled se jame glasno smejati.

„Pojdi proč!“ zakriči kneginjica.

III.

Dva dni poznej, v jutro, sta sedela Dončeva in Bohun pod vrbo poleg mlinskega kolesa ter gledala v penečo se na njem vodo.

„Čuvaj jo in ne spusti je izpred oči, da ne bo šla nikamor iz jarka“, reče ji Bohun.

„V jarku proti reki je pot jako ozka; tu pa je dovolj prostora. Ukaži zasuti izhod s kamenjem in bomo tukaj sedeli kakor v loncu; jaz si za-se najdem drugo izhodišče, če bo treba.“

„S čim se hranite tukaj?“

„Čeremis sadi pod skalami koruzo in vinsko trto ter lovi ptiče v mrežo. Sedaj pa, ko si toliko stvari prinesel s seboj, ne bo ji ničesar manjkalo, k večjemu še tičjega mleka. Ne boj se, več ne pojde iz jarka in nihče ne bo zvedel za njo, če le tvoji ljudje ne bodo razupili, da je tukaj.“

„Ukazal sem jim priseči. Zvesti molojci so, ki tega ne razupijejo, ko bi tudi kožo drli ž njih. Toda sama si pripovedovala, da te večkrat obiskujejo ljudje, da jim vražariš.“

„Časih pridejo iz Raškova, časih pa tudi Bog vé odkod. Toda vsi ostanejo pri reki; v jarek nihče ne pride, ker jih je strah. Videl si kosti? Bili so taki, ki so hoteli priti vanj, in tamkaj ležé sedaj njihove kosti.“

„Ubila si jih?“

„Kdor jih je ubil, on jih je ubil. Kdor hoče K
vražbe, čaka pri jarku in jaz grem h kolesu —
Ko ničesa ne opazim v vodi, pridem in povem...
Takój povražarim tudi tebi, ne vém pa, če se po
kaže kaj, ker vsakikrat se ne pokaže.“

„Da bi le ne ugledala kaj slabega!“

„Če bo kaj slabega, ne pojdeš. Bilo bi itak
bolje, ko bi ostal.“

„Moram iti. Hmelnicki mi je poslal v Bar
pismo, naj se vrnem; tudi Krivonos je isto ukazal.
Sedaj gredo Lahi z veliko močjo na nas, —
torej moramo tudi mi skupaj.“

„Kedaj se vrneš?“

„Ne vem. Bode velika bitka, kakoršne še
ni bilo. Ali smrt nam, ali Lahom. Če bomo
premagani, skrijem se sem, če pa zmagamo, se
vrnem po svojo ptičico in jo odpeljem v Kijev.“

„A če pogineš?“

„Zato mi povražariš, da bom vedel.“

„Nu, če ugledam tvojo smrt?“

„Zato me je mati rodila.“

„Kaj pa naj takrat učinim z deklino. Mar
ji naj vrat zavijem, ali kaj?“

„Če se je le dotakneš z roko, ukažem te
nataktniti na kol.“

Bohun se otožno zamisli.

„Če poginem, ji povej, naj mi vse odpusti.“

„Nehvaležna Poljakinja! . . . Ali je res
mogoče, da bi te pri takej ljubezni ne ljubila?“

„Ko bi mene tako ljubil, jaz bi se ti ne protivila — hu! hu!“

In Horpina podreza Kozaka s pestjo v rebra, ter pokaže vse zobe v nasmehu.

„Pojdi k zlodju!“ zakliče Kozak.

„No, no, vem, da nisi vnet za mè“.

Bohun se zagleda v penasto vodo, kakor bi si hotel sam povražariti.

„Horpina!“ zakliče čez trenotek.

„Kaj?“

„Ko otidem, bode-li tožila za menoj?“

„Če se je nočeš polastiti po kozaški, pa je bolje, da otideš“.

„Nočem, ne morem, ne smem. Jaz vem, da bi umrla“.

„Torej je bolje, da greš. Dokler te ima pred seboj, te noče poznati, ko bova pa pri njej samo jaz in Čeremis jeden ali dva meseca — postane ji dolg čas po tebi“.

„Ko bi bila zdrava, vem, kaj bi naredil. Pripeljal bi popa iz Raškova ter mu ukazal, naj naju poroči, toda sedaj se bojim; ko bi se prestrašila in bi mi takoj umrla. Sama si videla“.

„Ne vznemirjaj me. Čemu treba popa in svatbe? Ne, ti nisi pravi Kozak. Nočem videti tukaj ni popa, niti duhovnika. V Raškovo bivajo dobruški Tatarji, pa bi nam še te nakopal na glavo. Če oni sem pridero, gotovo jo vzamejo s seboj. Kaj vse ti je prišlo v glavo? Otidi, pa se kmalo zopet vrni“.

„A ti poglej v vodo in povej, kaj boš videla. Govori resnico in ne laži, ko bi me tudi zagledala mrtvega“.

Dončeva stopi k mlinskemu jezu ter dvigne zatvornico, zadržujočo vodo. Prod vode takojte oblije mlinsko kolo, ki se je začelo urno vrteti, da se je naposled pokrilo z vodno soparo; brozga gostih pen je vrela pod kolesom, kakor krop. ki

Vražarica vpre svoje črne oči v to brozgo. Prime se z obema rokama za glavo ter začne j klicati: p

„Huku, huku! pokaži se! V dobovem kolesu, v belej peni, v jasnej sopari, ali zli, ali dobri, pokaži se!“

Bohun se približa ter sede poleg nje. Na njegovem licu si čital strah in radovednost.

„Vidim!“ zakriči vražarica.

„Kaj vidiš?“

„Smrt svojega brata. Dva vola ga vlečeta na steber“.

„Pojdi k zlodju s tvojim bratom!“ zamrmra Bohun, ki je hotel zvedeti vse kaj družega.

Nekaj časa je bil slišati samo ropot hitro se vrtečega kolesa.

„Moj brat ima glavo zasanelo in vrani jo kljujejo“, reče vražarica.

„Kaj še vidiš družega?“

„Nič. O kako je zasanel! Huku! huku! v dobovem kolesu, v belej peni, v jasnej sopari, pokaži se!! — Vidim“.

„Kaj vidiš?“

„Bitka! Lahi beže pred molojci“.

„In jaz jih podim?“

„Vidim tudi tebe. Ti se boriš z malim vitezom. Hur! hur! hur! Čuvaj se malega viteza!“

„A kneginjica?“

„Ni je Vidim te znovič in pri tebi je nekdo, ki te izda. Tvoj neodkritosrčni prijatelj“.

Bohun je kar sproti požiral besede, ki mu jih je govorila Horpina, natezal spomin, da bi pomagal iztuhtati vražarici bodočnost.

„Kakšen prijatelj?“

„Ne vidim. Ne vem, ali star, ali mlad“.

„Star, gotovo star!“

„Mogoče, da star!“

„Tako ga pa poznam. On me je že enkrat izdal. Stari plemič s sivo brado in z marogo na očesu. Na pogibelj mu! On ni več moj prijatelj“.

„On streže po tebi . . . Vidim znovič. Počakaj, tudi kneginjico vidim v rombastim vencu, v belej obleki a nad njo kroži jastreb“.

„To sem jaz“.

„Nemara si ti. Jastreb . . . ali sokol? . . . Jastreb“.

„To sem jaz“.

„Čakaj. Ne vidi se več . . . V dobojem kolesu, v belej peni . . . O! o! mnoge vojske, mnogo Kozakov, kakor drevja v gozdu, kakor

gloža na stepi, a ti si nad vsemi, pred tebo nesejo tri bunčuke (konjske repove)".

„Je kneginjica pri meni?"

„Nje ni; si v taboru".

Zopet nastane molčanje. Kolo ropota, da se ves mlin trese.

„Hej, koliko je tu krvi! koliko trupel! . . . g Volki in vrani pa okrog njih. Sama trupla in trupla! Ničesar ni moči videti, sama kri!"

Naglo je pih vetra odpihnil soparo s kolesa in ob enem se više nad mlinom pokaže ogavni Čeremis s povezkom drv na plečih.

„Čeremis, zapri zatvornico!" zakliče vražarica. Na to otide k strugi ter si vmije v vodi roke in lice. Pritlikovec zapre zatvornico.

Bohun je sedel zamišljen ter se še le zdrami, ko se je vrnila Horpina.

„Torej ničesar več nisi videla?" vpraša jo.

„Kar se je dalo videti, sem videla, za to pot ne vidim ničesar več."

„Ali ne lažeš?"

„Prisegam pri glavi mojega brata, da sem govorila resnico. Njega nabadajo na kol; z voli ga za nogé vlekó nanj. Žal mi je za njim. Hej, ni sam obsojen v smrt. Koliko se je pokazalo trupel! . . . Nikdar jih še nisem videla toliko; gotovo bodo še velike vojske."

„A njo si videla z jastrebom nad glavo?"

„Tako je."

„In z vencem?"

„Z vencem ter v belej obleki“.

„Kako veš, da sem oni jastreb? Pripovedoval sem ti o mladem plemiču — Lahu, — morda je on?“

Deklina nagrbanči čelo ter se zamisli.

„Ne!“ odvrne čez nekaj časa, potresajoč glavo. „Ko bi bil Lah, bil bi orel“.

„Hvala Bogu! Hvala Bogu! Sedaj pa stopim k molojcem . . . da pripravijo konje za pot. Na noč odjezdimo.“

„Torej vendar-le pojdeš?“

„Hmel in Krivonos, oba sta ukazala. Ti sama si videla, da bo vojska . . . To sem tudi čital v Baru v pismu Hmelnickega.“

Bohun ni znal čitati, toda sramoval se je povedati, da bi ga ne smatrali za prostaka.

„Nu, pojdi torej!“ reče mu vražarica. „Srečen si, ker postaneš hetman: videla sem nad teboj tri bunčuke, kakor svojih pet prstov“.

„Hetman postanem ter vzamem kneginjico za ženo — meni ni treba jemati kmetice!“

„S kmetico bi gotovo drugače govoril, toda pred kneginjico te je sram. Ti bi imel biti rojen Lah.“

„Saj tudi nisem slabejši nego so Lahi.“

Pri teh besedah je šel Bohun v hlev k molojcem, Horpina pa kuhat kosilo.

Na večer so bili konji pripravljani za odhod, toda rokovnjaču se ni mudilo otiti. Sedel

je v sobi na kupu preprog s teorbanom v roki ter gledal svojo kneginjico, ki je že vstala s postelje in stopivši v drugi kot sobane, tiho molila rožni venec, ne meneč se za Bohuna, kakor bi ga niti v sobi ne bilo. On pa je zvesto sledil vsaki njen korak, lovil z ušesi vsaki njen zdihljaj — ter sam ni vedel, kaj naj počne. Odpiral je usta, da bi govoril, toda besede mu niso hotele priti z jezika. Kozak je postal malosrčen pri pogledu blede, molčeče deklice, z zaprtimi usti in nagrbančenim čelom. Take nikdar ni videl poprej Bohun. Nehoté se spomni večerov v Rozlogih, ko je sedel s Kurčeviči pri hrastovej mizi. Stara kneginja je luščila seme solnčnic, kneziči so se igrali s kostmi — on pa je zrl v zalo kneginjico tako, kakor jo sedaj ogleduje. Takrat je bil srečen; ko je pripovedoval o svojih bojih z Zaporožci, poslušala ga je in časih vprla vanj svoje črne oči. Bilo je videti, da jo zanima, kar je pripovedoval. Sedaj pa se ni niti ozrla nanj. In veliko čudo! saj je sedaj njen gospodar, ona pa njegova jetnica, katerej lahko ukazuje, a vsekako je čutil takrat, da ji je dosti bližje, nego sedaj, ko je stala pred njim kakor ponosna gospá, mračna in molčeča. Ej, jeza se kuha v njem. Rad bi ji pokazal, kaj se pravi, prezirati Kozaka; toda ljubi jo, pripravljen je prelit za njo svojo kri. Kadar koli ga zgrabi jeza, vsakokrat ga tudi neka nevidna moč zgrabi za roké in nek glas zavpije na ušesa: „Stoj!“ Naposled

premaga svojo srd in zdaj je zopet pripravljen biti pred njo s čelom ob tlak.

Čas beži; v sobano se čuje šepet razgovarjajočih se molojcev, ki so že sedeli na konjih čakajoč atamana, ki je še sedel v sobi in se mučil. Jasni plamen borovega panjača je osvetlil njegovo lice, njegov dragoceni plašč in teorbano, toda ona ga še ne pogleda. Atamana spreletuje vročnica in jeza. Hotel se je ganljivo posloviti od nje ter se je bal tega slovesa. Bal se je, da ne bo takšen, kakoršnega si je želel, da bo nemara otišel razžaljen, otožen.

Oh, ko bi ne bila kneginjica Helena, ponosna in hladna, ko bi bila le količkaj prijaznejša do njega, kako bi bil srečen!

Pod oknom razgeta konj ter zdrami atamana iz zamišljenosti.

„Kneginjica!“ reče ji, „prišel je čas, da otidem“.

Helena molči.

„A še ne rečeš mi: z Bogom?“

„Idite z Bogom, gospod!“ reče resnobno.

Kozaku se stisne srcé: rekla je, kar je hotel, toda ne tako, kakor si je želel.

„No, jaz vém“, reče, „da si jezna ná-me, da me sovražiš; pa povem ti, da vsaki drugi bi ravnal s teboj huje od mene. Pripeljal sem te sem, ker nisem mogel drugače, toda kaj sem ti učinil hudega? Mar nisem ravnal s teboj spodobno kakor s kraljico? Povej sama, ali sem

res že tak razbojnik, da mi še dobre besede ne privoščiš? In vendar si v mojej oblasti“.

„V božjej oblasti sem“, odvrne resno kneginja; „ker pa se, gospod, krotite pred menoj, zahvaljujem se tudi zato“.

„Hvala tudi tebi za to besedo! Morda ti bo še žal in dolg čas za menoj, ko otidem?“

Helena molči.

„Žal mi je, da te moram pustiti samo tukaj“, reče Bohun. „Težka je ločitev, toda ni drugače. Z lahknejšim srcem bi šel, ko bi se mi nasmejala, dala mi v spomin križec z vratu. Kaj naj storim, da si pridobim tvojo ljubezen?“

„Povrnite mi prostost in Bog vam bo odpustil vse; tudi jaz vam odpustim in še blagrovala vas bom“.

„Nu, morda me še boš“, reče Kozak, „morda ti bo še žal, da si bila tako hladna proti meni“.

Bohun si je hotel oslajšati sloves z obljubami, katere ni mislil izpolniti in posrečilo se mu je. Iskrica náde je zabliščala v očeh Helene, zginila je osornost z njenega lica. Prekrižala je roke na prsih ter vprla vanj svoj jasni pogled.

„Ko bi vi . . .“

„Nu, ne vem“, reče tiho Kozak, ker sta mu sramota in žalost znovič stisnili grlo“. „Sedaj mi je nemogoče, res nemogoče. — Tatarji so na Divjih Poljih; na stepi je polno čabanov, od Raškova pa gredo dobruški Tatarji; torej je nemogoče. Kedar se vrnem . . . Takrat bom

sedel pri tebi, kakor dete . . . Takrat učiniš z menoj, kar ti drago. Ne vem . . . ne vem! . . .

„Bog vas navdihni in sveta božja Porodnica . . . Idite z Bogom!“

Stegne k njemu roko. Bohun jo prime ter poljubi. Naglo dvigne glavo ter zapazivši njen resnobni pogled, zopet spusti roko. Stopajoč k vratom, se priklanja po kozaški do pasu, pokloni se še enkrat pri vratih ter zgine za težko zaveso. Kneginjica kmalo sliši pod oknom živ hrup, žvenkljanje orožja in pesem, ki so jo peli odhajajoči Kozaki:

„Bode slava slavna
Pomiž (med) Kozakami,
Pomiž druhami (tovariši),
Na mnogaje lita
Do konca vika . . .“

Glasovi in ropot se oddalja vedno bolj in bolj ter naposled utihne.

IV.

„Bog je storil nad njo že enkrat pravi čudež“, dejal je gospod Zagloba Volodijevskeemu in Podbipeti, sedeč ž njimi v stanovanju Skretuskega. „Pomagal mi je, da sem jo iztrgal iz teh pasjih tac ter jo srečno izpeljal iz nevarnosti. Upati hočemo, da se on še sedaj usmili nje in nas. Da bi le bila ostala živa. Neki glas mi pravi, da jo je Bohun znovič ugrabil. To pa sodim po

tem, ker so vjetniki pripovedovali, da je postal drugi načelnik po Krivonosu — da bi ga zlodji odrli — ter je torej moral biti pri vzetju Bara.“

„Nu, ni mu bilo lahko najti je v tolpi onih nesrečnih; saj je bilo tam nad dvajset tisoč pomorjenih“, odvrne gospod Volodijevski.

„O, ti njega ne poznaš. Jaz bi prisegel, da je vedel, da je ona v Baru. Torej ne more biti drugače, nego da jo je rešil ter jo kam odpeljal“.

„Slaba tolažba! Ko bi bil jaz na mestu gospoda Skretuskega, bi si pač želel, da naj bi bila umrla, nego da je prišla v njegove roke“.

„Tudi to ni nikaka tolažba; če je poginila, ker je umrla onečastena . . .“

„Revica!“ zakliče Volodijevski.

„Oh, gorjé, gorje!“ oglasi se Longin.

Zagloba si začne rovat brke in brado; na posled pa zagromi:

„Da bi ga garje požrle ves ta pasji rod. Da bi paganje napeli njihova čreva na svoje loke! Bog je vstvaril vse národe, toda nje je vstvaril zlod. Bog dal, da postanejo nerodovitne vse njihove matere!“

„Dasiravno nisem poznal kneginjice“, dé turobno Volodijevski; „toda ljubše bi mi bilo, ko bi mesto nje, mene zadela kaka nesreča“.

„Enkrat samo sem jo videl in več je ne morem pozabiti“, reče gospod Longin.

„Tako pravita vidva“, oglesi se gospod Zagloba. „Kaj pa naj še rečem jaz, ki sem ji bil kakor oče, ter jo izpeljal iz take nevarnosti?“

„Kaj še le pravi Skretuski?“ omeni Volodijevski.

Tako so ugibali in obupovali vitezi ter umolknili naposled. Prvi se zave gospod Zagloba.

„Ali res ni nobene pomoči več za to gorje?“ vpraša.

„Če druge pomoči ni, treba se je maščevati“, reče Volodijevski.

„Oh, da bi Bog dal skoraj veliko bitko!“ vzdihne gospod Longin. „Pripovedujejo o Tatarjih, da so se že prepeljali čez Dneper ter se vtaborili na poljanah.

„Ni mogoče“, reče Zagloba, „da bi tako zapustili ubožico ter ne storili ničesar za njeno rešitev. Dovolj sem si že okrhal moje stare kosti po svetu; bolje bi bilo, ko bi si sedaj na toplem počil. Toda za tem dekletom pojdem celo v Stambul, če bi bilo treba, dasi bi se imel znovič obleči v beraške cunje in vzeti teorbano v roko, na katero sedaj brez studa še pogledati ne morem“.

„Vi ste mojster, kar se tiče zvijače; nemara si le izmislite kaj, da jo rešimo“, reče gospod Podbipeta.

„Oh, marsikaka misel mi je že šinila v glavo. Ko bi jih vsaj polovico toliko imel knez Dominik, bi Hmelnicki že davno visel na vislicah. Govoril sem že s Skretuskim, toda ž njim se sedaj ni

moči kaj pomeniti. Gorje se je zapeklo v njem in ga razjeda hujše od bolezni. Pazita gospoda nanj, da se mu ne zmeša pamet. Večkrat se pripeti, da možgani prevelike žalosti začno vreti in se naposled skisajo“.

„Pripeti se to, pripeti!“ potrdi gospod Longin. Gospod Volodijevski se nestrpljivo zgane ter vpraša:

„Kaj ste si izmislili gospod?“

„Kaj sem si izmislil? Najpoprej moramo zvedeti, če je naša revica — naj jo angelji varujejo vsega hudega! — še živa? To pa lahko zvemo na dvojni način: Ali najdemo med knežjimi Kozaki zanesljivih in odločnih mož, ki se bodo drznili iti med Bohunove Kozake, da od njih nemara kaj poizvedo.“

„Jaz imam dragonce Rusine“, seže mu v besedo Volodijevski, „poskusil bom najti takih ljudi“.

„Čakaj, gospod . . . Nemara bi se dal ujeti kak lopov, ki je bil navzoč pri vzetju Bara; oni gotovo vedó za-njo. Oni se ponašajo z Bohunom kakor berač z mavho; meni pa je všeč njegova zlodjeva predrznost; slepci pojo o njem pesmi — da bi jim ohripavila grla! — Kozaki pa pripovedujejo jeden drugemu to, kar je doprinesel in kar ni doprinesel. Če je on ugrabil našo revico, jim gotovo ni ostalo tajno.“

„Pa pošljimo ljudi in poskusimo vjeti takega lopova“, omeni gospod Podbipeta.

„Zadeli ste, gospod. Ko enkrat zvemo, da je živa — pride tudi ostalo na vrsto. Takrat, če hočete pomagati Skretuskemu, izberite mene za načelnika, ker jaz imam največ izkušinj. Preoblečemo se za kmeta ter se trudimo poizvedeti, kam jo je skril. Ko to zvemo, zastavim svojo glavo, da jo tudi dobimo. Največa nevarnost preti meni in Skretuskemu, ker naju Bohun lahko spozna. Če se to pripeti, naju rojstni materi več ne spoznate; tudi vas katerih naju več ne ugleda.“

„Mene je že videl“, omeni Podbipeta, „toda meni je to vse jedno“.

„Nemara pa njega dá Bog v naše roké!“ reče Volodijevski.

„Nočem ga videti!“ nadaljuje Zagloba. „Sam zlod naj mu bo tovariš. Treba je začeti previdno, da bi vse podjetje ne spodletelo. Nemo-goče je, da bi on sam vedel za njeno skrivališče, vsekako pa je bolj varno, da vprašamo po njej koga drugega“.

„Nemara, da tudi naši ljudje kaj poizvedó. Samó če knez dovoli, izberem jaz zanesljivih ter jih pošljem, če treba, že jutri.“

„Knez že dovoli, če pa tudi poizvedó kaj, o tem pač dvomim. Čujta gospoda, meni je prišla v glavo neka druga misel. Namesto da bi pošiljali ljudi, ali lovili poročevalce, preoblecimo se sami ter odrinimo brez odloga.“

„Oj, to je nemogoče!“ zakriči gospód Volodijevski.

„Zakaj je to nemogoče?“

„Že vidim, da še ne poznate vojaške službe. Kadar je polk primoran bojevati v polnej sestavi, je vojaku sveta dolžnost, da pri njem ostane. Ko bi tudi umirali oče ali mati, vendar noben tovariš ne pojde prosit odpusta, ker to bi bila zanj velika nečast pri vojski. Po glavnej bitki, ko je sovražnik razkropljen, bode to mogoče, poprej pa ne. Prevdarite, gospoda Skretuskega je gotovo prvega mikalo, da bi šel rešit kneginjico, toda on se še z besedo ni zmenil o tem, ne zmené se za to, da ga knez ljubi in si je že pridobil slave v vojski. To je, vidite, javna služba, ona pa le zasebna. Ne vém, kako je s to stvarjo drugod; toda pri našem knezu še nisem slišal, da bi ga prosil pred bitko kak častnik za odpust! Dasiravno bi se duša trgala od gorja, s tako prošnjo ga ne spravite h knezu.“

„Rimljan je on in strog — to vém“, odvrne gospod Zagloba; „toda ko bi knezu kdo rekel, nemara bi njemu in nama iz lastne volje dal odpust“.

„Knez ima sedaj polno glavo skrbi za domovino. Nemara si mislite gospod, da se bo sedaj, ko se vršé tako važne stvari, tikajoče se vsega naroda, zanimal za zasebne zadeve? Ko bi knez tudi privolil, kar pa ni misliti, vendar bi nobeden nas sedaj ne šel iz tabora, ker smo

tudi mi dolžni posvetiti svojo službo nesrečnej domovini, ne pa samemu sebi.“

„Vém to, vem in poznam svojo službo; rekel sem pa tudi, da mi je samó prišla ta misel v glavo. Resnica je tudi, dokler še vojske teh roparjev niso pobite, bi itak ne mogli mnogo storiti za njo. Bog daj, da se kmalo zbere naša vojska, ker sicer tu pomrjemo od dolgega časa. Ko bi bil naš knez glavni poveljnik, davno bi bili že odrinili na pot. Toda knez Dominik očitvidno le odlaga in odlaga, ker ga še doslej ni od nikoder,“

„Čez tri dni ga pričakujejo“

„Daj ga Bog kot najpoprej. Gospod kraljevi dvorni točaj pa pride že danes?“

„Tako je.“

V tem hipu se vrata odpró in v sobo stopi Skretuski. Lice njegove in oči, rekel bi, so mu okamnele od žalosti. Čudno je bilo videti to mlado lice tako surovo in resnobno, kakor bi še nikdar ne bilo poznalo smeha; celó smrt bi bila težko še kaj spremenila na njem. Brada mu je segala do polovice prsij, sredi črnih brk so se tu pa tam kazale srebrne niti.

Tovariši in njegovi zvesti prijatelji so si morali samo misliti njegovo gorjé, ker ga je sam skrbno skrival. Na videz je bil popolnoma miren, v vojaški službi še marljivši, nego navadno; človek bi sodil, da je ves zatopljen v bodočo vojsko.

„Pomenkovali smo se tukaj o tvojej nesreči“, omeni Zagloba; „Bog nam je priča, da ti ne moremo pomagati. Toda kaka bi bila pomoč, ko bi ti pomagali samó prelivati solzé? Za to pa smo sklenili preliti tudi svojo kri, samo da ti rešimo to revico iz sužnosti“.

„Bog vam povrni!“ reče gospod Skretuski.

„Pojdemo s teboj, če treba, v tabor Hmelnickega“, reče gospod Volodijevski, ter prijatelja otožno pogleda.

„Bog vam povrni!“ ponovi.

„Mi vémo“, omeni gospod Zagloba, „da si prisegel jo poiskati, bodisi živo ali mrtvo; za to smo pripravljeni iti s teboj, če treba, še danes...“

Skretuski sede na klop, vpre oči v tla ter molči. To pa pripravi gospoda Zaglobo v nevoljo. „Če le ni namenjen popustiti jo? misli si. „Če je pa tako, pa naj bo Bog ž njim!“ Saj vidim, da ni več hvaležnosti niti spomina na svetu. Toda so še ljudje, ki jo bodo rešili, ko bi imeli pri tem tudi zgubiti življenje!“

Nastane nêmo molčanje, pretrgovano samo z vzdihljaji gospoda Longina. Volodijevski pa se približa Skretuskemu, ter položivši mu roko na ramo, reče:

„Od kod prideš?“

„Od kneza“.

„In kaj?“

„Po noči otidem na četovanje“.

„Daleč?“

„Celo tje do Jarmoline, če bo pot prosta“. Volodijevski pogleda Zaglobo in takoj sta se sporazumela.

„To je blizo Bara?“ zamomlja Zagloba.

„Mi gremo s teboj“.

„Morate prositi poprej kneza dovoljenja; nemara vam je odločil kak drugi pôsel“.

„Pojdiva skupaj. Imam ga tudi nekaj vprašati“, omeni Volodijevski.

„In jaz z vami“, oglasi se Zagloba.

Šli so. Knezovo stanovanje je bilo na drugem koncu tabora. V prednji sobani so našli mnogo časnikov drugih praporov, ker so vrela vojaška krdela od vseh strani k Čolhanskemu Kamnu, in poveljniki so hiteli, da ponudijo knezu svojo službo. Gospod Volodijevski in Podbipeta sta morala dolgo čakati, predno sta mogla priti pred gospodarjevo obličje, zato pa jim je knez takoj dovolil, da smeta iti sama in jima še naročil poslati nekoliko dragoncev v bohunov tabor, da bodo tam poizvedovali po kneginjici. Volodijevskemu pa reče:

„Nalašč izročam Skretuskemu razne opravke, ker vidim njegovo gorjé in mi je za mladega človeka žal. Ali vam je kaj pravil o njej?“

„Toliko, kakor nič. V prvi minuti je res hotel iti med Kozake; toda spomni se, da stoje sedaj prapori pripravljeni, da služimo domovini, katero je treba rešiti pogina. Sam Bog vé, kaj se godi v njegovej duši?“

„Hudo ga obiskuje Gospod. Pazite nanj, gospod, ker vidim, da ste mu zvest prijatelj“.

Gospod Volodijevski se nizko prikloni ter otide. V sobano pa stopijo vojvoda kijevski, gospod starosta Stobnicki, gospod Denhof, starosta Sokalski in nekoliko drugih vojaških poveljnikov.

„Nu, kaj?“ vpraša Volodijevskega Skretuski.

„Pojdem s teboj. Toda poprej moram iti k svojemu praporu, ker imam še poslati nekam nekoliko Kozakov.“

„Pojdimo skupaj“. Otideta in ž njima gospodje Podbipeta, Zagloba in stari Zacvilihovski, ki se je vračal k svojemu oddelku. Ne daleč od šotorov prapora dragoncev gospoda Volodijevskega srečajo gospoda Lašča z nekolikimi plemiči, ki so bili vsi močno pijani. Zagloba globoko vzdihne, ko jih zagleda. Z gospodom kraljevim stražnikom sta se spoprijatlila še pod Konstantinovem, ker sta si bila podobna, kakor dve kapljici vode. Gospod Lašč, dasi hraber vitez, paganom grozen, kakor malokateri, bil je ob enem velik požrešneš in kvartač, ki je čas, kar ga ni porabil v boju, najraje poganjal v družbi takih ljudi, kakor je bil gospod Zagloba ter pil ž njimi na smrt, poslušajoč kratkočasne kvante. Bil je grozen prepirljivec, ki je sam narejal toliko nemira, tolikokrat poteptal zakon, da bi ga bili v vsakej drugej državi že davno obesili. Mnogokrat je bil že obsojen v smrt, pa se še v

mirnem času ni dosti brigal za to; a sedaj, ob času vojske je pa na to popolnoma pozabil. Že pod Rosolovko se je pridružil knezovej vojski ter se odlikoval pod Konstantinovým; toda ob času počitka v Zbaražu pa ni bilo skoro več mogoče prestajati ž njim radi hrupa, ki ga je narejal. Nihče bi ne mogel povedati, koliko je gospod Zagloba popil pri njem vina, koliko mu naustil v veliko veselje razposajenca, ki ga je vsaki dan vabil k sebi.

Novica, da je Bar vzet, je popolnoma potlačila gospoda Zaglobo, minila ga je vsa dobra volja in več ni obiskoval gospoda stražnika. Poslednji si je že domišljal, da je ta živahni plemič šel kam stran; no tu pa ga zagleda naenkrat zopet pred seboj.

Nemudoma mu poda roko ter reče:

„Zdrav gospod! Čemu več ne zajdeš k meni? . . . Kaj vendar delaš?“

„Delam družbo gospodu Skretuskemu“, odvrne suho Zagloba.

Stražnik ni ljubil Skretuskega radi njegove resnobe. Dobro pa mu je bila znana njegova nesreča, ker je bil navzoč na onej gostiji v Zbaražu ob času, ko je prišla novica o vzetju Bara. Razposajen že po naravi in vrh tega še pijan, ni prizanašal bolečini drugih, zato prime gospoda Skretuskega za gumbo pri županu ter ga vpraša:

„Torej še vedno plakaš za gospodičino? Ali je bila zala — kaj?“

„Pustite me, gospod!“ reče Skretuski.

„Čakaj!“

„V službi sem, ne morem vstreči vašemu povelju.“

„Čakaj! ponavlja Lašč z upornostjo pijanih ljudi. „Ti služiš, jaz ne. Meni tukaj nihče nima zapovedovati.“

Na to znižavši glas, vpraša znovič:

„Ali je bila zala, — kaj?“

Poročniku se naježijo obrvi.

„Prosim vas gospod, ne dotikajte se mojih bolečin!“

„Ne dotikati? Ne boj se!“ Če je bila zala, je še gotovo živa“.

Lice gospoda Skretuskega pokrije smrtna bledica; toda premaga se in reče samo:

„Gospod, ne pozabite, s kom govorite . . .“

Gospod Lašč izbuli oči.

„Kaj? Ti se mi groziš, a to radi jedne vlačuge?“

„Pojdi, gospod stražnik, svojo pot!“ zagromi nanj, tresoč se jeze, stari Zacvilihovski.

„A vi svojat, zajčki, gadje!“ kriči stražnik.

„Gospôda, sablje v roke!“

S temi besedami izdere sabljo ter skoči ž njo k gospodu Skretuskemu. Pa v tem zažvižga sablja gospoda Jana po zraku ter odbije stražnikovo, da je odfrčala kakor ptič; sam pa omahne

ter pade na tla kakor snop. Mahoma nastane hrup. Od jedne strani so priskočili vojaki gospoda stražnika, od druge pa so se jeli vsipavati kakor čebele iz panja, dragonci gospoda Volodijevskega. Razlegali so se kriki: „Bij, bij!“ Vojaki so vreli skupaj, ne znajoč, kaj je. Sablje so začele brenkati in hrup se je mogel vsaki hip spremeniti v grozno klanje. Na srečo so se vojaki gospoda Lašča, videč, da prihaja Višnjeveških čedalje več, streznili strahu, pograbili stražnika ter ga odvlekli stran. Ko bi bil imel stražnik opraviti s kako drugo manj redno armado, gotovo bi ga bili razžaljeni vojaki razsekali na kose; toda stari Zacvilihovski je samo zakričal: „Stoj!“ in hipoma so vsi spravili svoje sablje v nožnice.

Vsekako pa je hrup zavrel po celem taboru ter njegov odmev doletel tudi do kneza. Gospod Kušelj, vrnivši se s četovanja, je kar planil v sobano, v katerej je bilo posvetovanje.

„Vaša svitlost! vojaki se bijejo med seboj!“

V tem hipu prileti kakor bomba, tudi kraljevi stražnik, bled in ves prepaden strahu.

„Svitli knez, zahtevam pravice!“ kriči. „V naši vojski, kakor v taboru Hmelnickega, nimajo ozira na rod, ni na dostojanstvo. S sabljami sekajo kraljeve vojake. Če mi vi, knez, ne odmerite pravice, ne obsodite zločincev v smrt, poiščem si jo sam.“

Knez se dvigne izza mize.

„Kaj se je zgodilo? Kdo vas je napadel?“

„Vaš častnik — Skretuski.“

Na knezovem licu si čital osupnenje.

„Skretuski?“

Vrata se odpró in v sobo stopi Zacvilihovski.

„Vaša svitlost, jaz sem bil priča!“ reče.

„Nisem prišel sem se pravdat, marveč zahtevat pravice!“ kriči Lašč.

Knez se obrne k njemu ter vprè vanj svoje oči.

„Počasi! Počasi!“ reče poluglasno in velivno.

Bilo je nekaj tako strašnega v njegovih očéh in glasu, da je stražnik, dasiravno sloveč po svojej predrznosti, naglo umolknil, vsi navzoči pa so obledeli.

„Govorite, gospod!“ reče knez Zacvilihovskemu.

Zacvilihovski pove knezu, kako nedostojno in škodoželjno je stražnik dražil Skretuskega in kako je naposled sè sabljo v roki planil nanj; kako zdržljiv je bil Skretuski, spozabivši se samó takrat, ko je nasprotnik izvlekel orožje.

„Vašej knežji svitlosti je znano“, omeni Zacvilihovski, „da do mojih sedemdeset let še nobena laž ni oblatila mojih ust, radi tega tudi pod prisego nobene besede v svojem poročilu spremeniti ne morem“.

Knez je verjel Zacvilihovskemu in le pre-dobro poznal Lašča; toda nič ne reče, marveč vzame pero ter začne pisati.

Dokončavši pogleda gospoda stražnika.

„Pravica vam bo odmerjena“, reče stražniku, kateri je odprl usta, kakor bi hotel kaj povedati; jezik pa mu je odpovedal službo, torej se je samo poklonil in šel iz sobane.

„Želenski“, reče knez, „oddaj ta listek gospodu Skretaskemu“.

„Gospod Volodijevski, ki ni odstopil od namestnika, se nekoliko zavzame, ko vidi priti knezovega strežaja; vedel je, da bo takoj treba iti pred kneza. Toda strežaj dá pismo ter otide, ne rekši ni besedice. Skretuski prečita list ter ga dá prijatelju.

„Čitaj!“ reče.

Gospod Volodijevski pogleda ter zavpije:

„Imenoval te je poročnika!“ In objevši Skretuskega ga poljubi v lice.

Stopinja poročnika huzarskega polka ni zastajala dosti za vojskovodjevo. V praporu, v katerem je služil Skretuski, je bil stotnik sam knez, poročnik po imenu pa gospod Suffčinski iz Senče, že prileten človek, ki je že davno popustil službo. Skretuski je že davno sam opravljal dolžnosti jednega in drugega, kakor se je to pogostoma naključilo v polkih, kjer so prva dostojanstva služila samo za odlikovanja. Stotnik kraljevega prapora je bil sam kralj, prvostolnikovega sam prvostolnik (primas), za poročnike v obeh pa so bili imenovani visoki dvorni veljaki, katerih službo pa so opravljali namestniki,

katere so sploh imenovali poročnike in polkovnike. Tak poročnik ali polkovnik je bil tudi gospod Skretuski. Toda med djanskim izpolnovanjem službe, pa med dostojanstvom samim je bil velik razloček. Sè sedanjim imenovanjem je postal gospod Skretuski jeden prvih častnikov kneza vojvoda ruskega.

Dasi njegovi prijatelji niso mogli zmagovati svojega veselja radi tega odlikovanja, se lice Skretuskega ni za trenutek ni spremenilo, marveč ostalo mirno in hladno kakor poprej. Ni bilo več takih dostojanstev na svetu, ki bi ga mogla razveseliti. Vendar je nemudoma vstal ter šel se zahvalit knezu za odlikovanje. Mgli Volodijejski pa je korakal sem ter tje po njegovej sobi ter si mencial roké.

„Ho, ho! Poročnik husarskega prapora!“ je zaklical. „V njegovih letih se menda še nihče ni popel do take stopinje.“

„Da bi mu le Bog vrnil tudi srečo! reče Zagloba.

„Da, ravno to je, kar mu manjka! Ste li opazili, da ga to imenovanje ni prav nič prevzelo?“

„On bi se rad odpovedal vsemu“, omeni Longin.

„Gospoda!“ dé Zagloba, „to ni nič čudnega! „Jaz sam bi dal za njo svojo desno roko, dasiravno sem dobil ž njo prapor“.

„Gotovo“.

„Ali je nemara gospod Suffčinski umrl?“
omeni Volodijejski.

„Brezdvomno je umrl?“

„Kdo neki postane namestnik? Praporšček je še mlad, ki je še le pod Konstantinovem nastopil svojo službo.

Niso pa rešili vprašanja, dokler se ni vrnil Skretuski.

„Gospod Longin!“ reče Podbipeti, „knez vas je imenoval namestnikom“.

„O Bog!“ zašepeta gospod Longin, sklenivši roki kakor k molitvi.

„Za takega bi mogel z vspehom imenovati tudi njegovega konja“, zamomlja Zagloba.

„No, kaj je s četovanjem?“ vpraša Volodijejski.

„Otidemo brez odloga“, odgovori Skretuski.

„Koliko ljudi je knez ukazal vzeti seboj?“

„Jeden kozaški pa jeden valaški prapor, skupaj pet sto ljudi“.

„Hej! to je nekoliko več, kakor je treba za četovanje. Čas je pa tudi, da odrinemo“.

„Na pot, na pot!“ ponovi Zagloba. „Nemara zasledimo z božjo pomočjo kake novice“.

Dve uri pozneje, ob solnčnem zahodu, so odhajali naši štiri znanci od Čolhanskega kamna, napotivši se proti jugu. Ravno v tem času je zapuščal tabor tudi kraljevi stražnik. Radi njegovega odhoda so se drenjali častniki okrog Kušlja,

ki jim je pripovedoval, radi česa je knez spodil stražnika in kako se je to zgodilo.

„Nesel sem mu knezov ukaz“, je dejal gospod Kušelj; „ko ga je prečital, zatuli kakor vol, katerega zbadajo z razbeljenim železom. Planil je k meni s čakunom in čudno, da me ni udaril; toda zdi se mi, da je opazil skozi okno Nemce gospoda Korickega, ki so stali okrog stanovanja in moje dragonce s sabljami v rokah. „Dobro, dobro!“ zakriči, „šel bom, ker me pode! Pojdem h knezu Dominiku, ki me hvaležno sprejme! Ne bom, pravi, služil s temi razcapanci, toda maščeval se bom, kakor gotovo sem Lašč. Mislil sem si, da se bo zadušil od jeze. Sedaj se pa res bojim, da se ne pripeti kaj hudega gospodu Skretuskemu, ker stražnik ne pozna šale. Je predrzen in ošaben človek, ki nikomur ne odpusti, če ga je razžalil.“

„Kaj se more zgoditi Skretuskemu pod knezovim pokroviteljstvom?“ omeni jeden častnikov. „Dasiravno je pripravljen na vse, nanj se stražnik ne bo spravil“.

Poročnik pa, ne znajoč za grožnje, s kakoršnimi mu je pretil stražnik, oddaljal se je čedalje bolj od tabora na čelu svojega oddelka. Pot je ubral k Ožigovcam, k Bugu in Medvedovski. Da-si je že jesen potrgala listje z drevja, bila je vendar noč tiha in topla, kakor meseca julija, kakoršno je sploh bilo celo leto. Po mokrotnem poletju je nastopila suha, topla jesen s svitlimi mesečnimi nočmi. Oddelek gospoda Skretuskega je

šel brez vseh ovir, ker v bližini tabora se mu ni bilo bati napadov. Skretuski in nekoliko častnikov so jezdili naprej, a za njimi Volodijevski, Zagloba in Podbipeta.

„Poglejte, kako obseva oni-le grič“, zašepeta gospod Zagloba. „Govore, da so take noči samo ob času vojske, da bi duše, ki zapuščajo telesa, ne razbile si glave v temi ob drevje ter lože našle pot. Danes je ravno petek, dan odrešenika, ta dan škodljivi sopari ne puhte iz zemlje in zlobni duhovi nimajo moči do človeka . . .

„Da smo že vendar enkrat šli in storimo kaj v njeno rešitev — to je glavna stvar!“ reče gospod Volodijevski.

„Najhujše je sedeti na enem mestu“, nadaljuje Zagloba. „Kedar sedeš na konja, takoj ti obup od stresanja leze nižje in nižje, da se ga naposled popolnoma otreseš“.

„Ne verjamem, da bi bilo tako lahko se vsega otresti“, odvrne Volodijevski, zlasti če se ljubezen vpiči v srce, kakor trnik.“

„Če je ljubezen odkritosrčna“, reče Longin, „se svobodno boriš ž njo, kakor z medvedom, vendar te naposled premaga“.

In gospod Podbipeta je vzdihnil, kakor kovaški meh; mali Volodijevski pa dvigne svoje oči k nebu, kakor bi med zvezdami hotel poiskati zvezdico kneginjice Barbare.

Konji so začeli kihati in vojaki so jim odgovarjali: „Na zdravje!“ Potem je vse utih-

nilo in samo nek otožen glas je začel zategneno peti:

„Na vojsko ideš, borče ti,
Ideš na vojsko!
Na dvoru prebiješ po noči
A dneve v potu . . .“

„Stari vojaki pripovedujejo, da konji s kihanjem napovedujejo srečo“; reče Volodijevski.

„Tudi meni nekaj pravi, da ne gremo zastonj“, odvrne Zagloba.

„Bog daj, da bi se našemu poročniku olajšalo srce!“ vzdihne Longin.

Zagloba začne kimati in vrteti glavo, kakor človek, ki se s kako mislijo sprijazniti ne more, naposled reče:

„Čujte, kaj mi je prišlo v glavo! Ali niste zapazili gospodje, da je gospod Skretuski postal v poslednjem času jako hladen, da se izmed nas vseh še najmanj briga za rešitev kneginjice?“

„Kaj še!“ odvrne Volodijevski, „on je take narave, da noče nikomur pokazati svojih občutkov. Nikdar ni bil drugačen“.

„Res, res, le spomnite se gospod, ko smo mu govorili o rešitvi, je dejal: „Bog vam povrni!“ pa tako hladno, kakor bi šlo za bogsigavedi kako tujo stvar. Toda Bog vidi, da bi bila to črna nehvaležnost od njegove strani . . . Koliko je ta revica že jokala in žalovala po njem! Sam sem videl“.

Volodijevski odmaje z glavo.

„Nemogoče je, da bi je več ne ljubil“, reče. Ko mu jo je oni zlod prvič odpeljal iz Rozlogov, je obupaval tako, da smo se že bali za njegovo pamet; tega sedaj res ni več videti. Toda, če mu je Bog vlil v dušo mir, dal mu moči, da lože prenaša svoje gorje, — je to še boljše. Kot dobri prijatelji moramo se tega le veseliti . . .“

Volodijeovski spodbode konja ter zdirja naprej k Skretuskemu. Gospod Zagloba pa jezdi nekaj časa molčé poleg gospoda Podbipete . . .

„Ko bi ne bilo ljubezni in ljubkovanja, dokaj manj zlega bi bilo na svetu, kaj ne?“ reče Zagloba.

„Kar je Bog komu namenil, to mu ne otide“, odvrne Litvin.

„Vi nikdar ne odgovorite prav. To ste dve popolnoma različni stvari. Radi česa je bila premagana Troja? Ali niso mar tudi te vojske proizročile ženske? Hmelnicki je začel gledati po Čaplinskej, Čaplinski pa po Hmelniškej in radi njunih grehov si mi lomimo sedaj vratove.“

„Za to, ker je bila to grešna ljubezen. Toda je tudi poštena, ljuba Bogu in ljudem.“

„Sedaj ste bolje pogodili, gospod. Kedaj pa tudi sami začnete delati na tem polju? Slišal sem, da ste dobili trak pri slovesu?“

„Oh, brate, brate!“

„A tri glave delajo vam napotje — kaj?“

„Oh, tako je tako!“

„Veste kaj! Mahnite dobro ter odsečite ob enem glave: Hmelnickemu, kanu in Bohunu.“

„Dobro, ko bi le hoteli stopiti v vrsto!“
odvrne otožno Longin.

Med tem je Volodijevski dolgo jezdil poleg Skretuskega ter molčé zrl izpod čelade v njegovo mrtvo obličje, da je naposled zadel s stremenom ob streme.

„Jan!“ reče mu, „čemu si tako zamišljen?“

„Nisem zamišljen, le molim“, odvrne Skretuski.

„To je sveta in hvalevredna reč; toda nisi samotar, da bi ne mislil družega, nego le na molitev?“

Gospod Skretuski obrne svoje turobno lice k Volodijevskemu ter vpraša z bolestnim glasom:

„Povej mi, Mihael, kaj mi ostaja še družega, nego molitev?“

„Ostaja ti tudi še skrb, da rešiš Heleno“, odvrne Volodijevski.

„To tudi bom, dokler bom živ. Če jo še najdem živo, Bog zna, če ne bo že prepozno? Na vse drugo morem misliti mirno, le na to ne. O Bog, imej usmiljenje z menoj! Sedaj že ničesar družega več ne želim, nego iztrgati jo iz teh prokletih rok, a potem naj si najde tako zavetje, kakoršno si bom jaz poiskal. Očividno je bilo nama tako usojeno . . . Pusti me moliti, Mihael, ter ne dotikaj se moje rane . . .“

Volodijevskemu se stisne srcé. Hoče ga tolažiti, toda besede mu niso šle z jezika in molčé jezdita dalje. Samo ustnice Skretuskega so se

premikale v molitvi, s katero je hotel odpoditi grozne misli. Pri luninej svitlobi je bilo njegovo lice popolnoma enako licu samotarca, katero so shujšali posti in zatajevanja.

Med tem je prejšnji glas začel znovič prepevati v zadnjih vrstah:

„Po vojski najdeš, borče ti,
Najdeš po vojski
Prazne v hiši še kleti,
Ran obilno v koži . . .“

V.

Gospod Skretuski se je pomikal naprej samo po noči, po dnevi pa je počival v lesovih in jarkih, skrbno razpostavljajoč straže. Približavši se kakej vasi, obkolil jo je navadno tako, da bi živa duša ne mogla uiti; jemal je hrano ter pičo za konje, nad vse pa se je trudil dobiti o sovražniku kakih novic. Na to pa je zopet šel, ne provzročivši ljudem nič žalega. Namen njegovega hoda je bil, da zvé: ali Krivonos sè svojimi štirideset tisoči vojaki še vedno oblega Kamenec, ali pa je popustivši oblegovanje, šel na pomoč Hmelnickemu, da bi se udeležil glavne bitke, kakor tudi, kaj delajo dobruški Tatarji? Ali so že prebrodili Dnester ter združili se s Krivonosom, ali pa so še ostali na onej strani? Te novice so bile za poljsko vojsko jako važne in vlada bi imela sama skrbeti zá-nje; toda njim,

neizkušanim ljudem to še v glavo ni prišlo, zato je ruski vojvoda prevzel to težko nalogo. Če bi se pokazalo, da je Krivonos v družbi z dobruskimi in belograjskimi Tatarji popustil obleganje nepremagljivega Kamenca ter šel k Hmelnickemu — bilo bi treba najpoprej udariti na poslednjega, dokler še ni zbral skupaj vseh svojih moči. Med tem se knez Dominik le ni hotel podvizati in pričakovali so ga še le čez dva ali tri dni po odhodu Skretuskega. Brž ko ne se je po svojej navadi brigal na poti za dobro hrano in pijačo, in tako je mineval najugodnejši čas za napad na Hmelnickega. Knez Jarema je že obupoval, ker je sprevidel, če se bo vojska tako nadaljevala, da bodo Krivonos in zadneprovski Tatarji v pravem času dospeli k Hmelnickemu, pa tudi še celó sam kan na čelu svojih perekopskih, nohajskih in azovških vojsk.

V taboru se je raznesla novica, da je kan že prebrodil Dnester z dve sto tisoč konjiki, da brez prestanka hiti na zapad, toda kneza Dominika ni bilo, in ga ni bilo.

Čim dalje, tem zanesljivejše je torej bilo, da bo vojska, stoječa pod Čolhanskim kamnom, imela opraviti s petkrat številnejšim sovražnikom in da v slučaju premage vladne vojske nič ne bo oviralo sovražnika, udariti v srcé ljudovlade, v Krakovo in Varšavo.

Krivonos je bil najnevarnejši. Šel je izpod Kamenca naravnost na sever tje pod Konstan-

tinov in mogel ovirati poljsko vojsko, ko se vrača, tako ji je vedno grozila nevarnost, da pride med dva ognja. Skretuski sklene poizvedeti kaj o Krivonosu, pa ga tudi pridržati. Spoznavši vso važnost svoje naloge, od katere je odvisna osoda vse poljske vojske, sklene žrtvovati svoje in svojih vojakov življenje, dasi bi bilo naravnost neumno, ako bi se svojo peščico vojakov hotel v boju pridrževati toliko tisoč mož broječo vojsko. Pa gospod Skretuski je bil prevešč vojščak, da bi se lotil kaj takega — vedel je, da v slučaju bitke še za jedno uro ne pridrži sovražnika, — zato se je poprijel družega sredstva. Najpoprej je raztrosil med lastnimi vojniki novico, da je njegov oddelek le prednja straža cele divizije strašnega kneza. To novico so potem trosili vojniki povsod po pristavah, vaseh in trgih, mimo katerih je šel. Ta novica se je po bliskovo naglo širila poleg obrežja Zbruča, Smotriča, Studenice, Uške, Kalusika ter ž njihovim tokom vred dospela k Dnestru, tja do Jahorlika. Ponavljali so jo turški paše v Hocimu, Zaporožci v Jampolu in Tatarji v Raškovu. Zopet se je razlegal znani krič: „Jarema gré!“ od katerega so sahnela srca spontanega naroda, ki je trepetal ter ni dvomil nad resnico te novice. Celó sam Krivonos je verjel in roke so mu upadle. Kaj mu je bilo početi? Mahniti po knezu? Tam pod Konstantinovem je bil še drugi vojaški duh med prostaki, dokaj

več vojakov, in vendar je bil pobit, da je komaj živ pete odnesel. Bil je prepričan, da se bodo njegovi molojci besno borili z vsakim drugim vojskovodjem poljske ljudovlade; ali pri prihodu knezovem se razpršé kakor krdelo labudov pred orlom.

Čakati kneza pod Kamencem bi vtegnilo biti še slabše. Krivonos torej sklene iti na vshod k Braclavu, izogniti se temu zmaju ter tam združiti se s Hmelnickim. Vedel je sicer, da tako tavajoč ne dospe v pravem času; pač pa lahko v pravem času poižve, kak bo izid bitke ter tako lahko potrebno ukrene za lastno rešitev.

Med tem so priletele z vetrom nove novice, da je Hmelnicki že pobit. — Trosil jih je, kakor poprej, nalašč gospod Skretuski, in nesrečni ataman v prvem trenutku ni vedel, kaj mu je početi.

Konečno sklene odriniti najdalje na vshod, v stepe; nemara najde tam Tatarje in pri njih — zavetje. Toda poprej se je hotel prepričati do dobrega, če so te novice tudi resnične. Začel je torej iskati med svojimi polkovniki zvestega človeka, ki bi bil pripravljen iti na četovanje. Težko je bilo dobiti pravega; takih, ki bi radi šli, je bilo malo; potreben pa je bil tak človek, ki bi ne izdal sovražniku skrivnosti namerovanega bega, ko bi slučajno prišel v soražnikove roke.

Naposled ga res tudi najde. Neko noč ukaže poklicati Bohuna ter mu reče:

„Čuj Jurko, moj prijatelj! Na nas gre knez Jarema z veliko močjo — poginiti bomo morali, nesrečniki!

„Slišal sem, da gre. Tudi midva sva o tem že govorila, oče; toda čemu poginiti?“

„Ne vzdržimo. S katerim drugim bi se še pobotali, toda z Jaremo ne. Molojci se ga grozno bojé“.

„Jaz se ga ne bojim. Posekal sem mu že ves polk v Vasilovki na Zadnepriu“.

„Vem, da se ga ne bojiš. Tvoja kozaška slava ni manjša od njegove, knezove; toda jaz se ne morem ž njim spustiti v boj, ker se mi molojci ustavljajo . . . Spomni se le, kaj so govorili na posvetovanju, kako mi pretili s sabljami in batinami, govoreč, da jih peljem v pogubo“.

„Pa idimo k Hmelu, tam najdemo dovolj krvi in plena“.

„Govoré, da je vladna vojska že pobila Hmela“.

„Tega pa, oče Maksim, ne verjamem. Hmel je lisica in brez Tatarjev ne napade Poljakov“.

„Tako tudi jaz mislim, toda treba se je prepričati. Takrat bi mi lahko naredili vražjemu Jaremi ovinek ter združili se s Hmelnickim. Oj, ko bi se našel kedo, ki bi se ne bal Jeremije, ter šel na četovanje in vjel kakega poročevalca; jaz bi mu za to nasul polno čapko rumenih cekinov“.

„Jaz pojdem, batko, pa ne iskat rumenih zlatov, marveč kozaške, molojske slave!“

„Ti si tukaj drugi ataman, pa le pojdi, če hočeš. Ti postaneš še prvi ataman, ker se ne bojiš Jareme. Idi, sokol, in potem poželi, kar ti je ljubo. Jaz bi šel sam, pa saj vidiš, da mi ni mogoče.“

„To se razume. Kakor hitro bi vi oče šli, rekli bi molojci, da hočete le sebe rešiti in razprašili bi se na vse strani.“

„Koliko potrebuješ vojakov?“

„Ne vzamem jih mnogo; z malo tolpo se je lažje skriti in zalezovati. Pet sto Kozakov imam zadosti in zastavim vam svojo glavo, da vam pripeljem poročevalca, od katerega zveste vse.“

„Pojdi torej. V Kamencu že s topovi streljajo na veselje Lahom in na pogibelj nam nedolžnim.“

Bohun otide ter se začne pripravljati na pot. Njegovi molojci, kakor je bila že stara navada, so začeli piti in tudi Bohun je pil ž njimi vred, da je kar smrdel žganjice; razgrajal je kakor obnorel, ter skočil naposled v sodček kolomaza, da je bil ves umazan ter zakričal:

„Nu, sedaj sem črn kakor noč, sedaj me ne zapazijo Lahi!“

Povaljavši se na perzijskih preprogah, skoči na konja ter odjezdi in za njim njegovi zvesti molojci. Tovariši so kričali za njimi:

„Na slavo! Na srečo!“

Med tem je gospod Skretuski došel že k Jarmolincem in naletel tam na upor, strogo kaznoval meščane. Napovedavši, da drugi dan dospel knez Jarema, je dal počitek utrujenim konjem in vojakom. Potem sklicavši tovariše na posvetovanje, jim reče:

„Doslej nam je dal Bog srečo. Po strahu, ki je prevzel kmete, je videti, da nas povsod smatrajo za knezovo prednjo stražo, misleč, da gre vsa vojska za nami. Toda sedaj je treba vravnati tako, da več ne pridemo skupaj z njimi, ker bi sicer zapazili, da le jedno krdelo hodi povsod“.

„Kako dolgo bomo še tako hodili?“ vpraša Zagloba.

„Dokler ne zvem, kaj namerava učiniti Krivonos“.

„V takem slučaju ne dospemo nazaj o pravem času“.

„Mogoče, da zamudimo bitko“, odvrne gospod Skretuski.

„Nu, tega pač nisem preveč vesel“ odvrne plemič. „Moja roka se je razgibala nad pobalinstvom pod Konstantinovem, zato me sedaj močno srbi“.

„Nemara doživite, gospod, tukaj več bitek nego jih pričakujete“, odgovori resnobno Skretuski.

„O! kako to?“ vpraša nekako nemirno Zagloba.

„Zato, ker tu lahko vsak dan naletim na sovražnika. Dasiravno nismo prišli sem, da bi mu z orožjem zapirali pot, pa če naletimo nanj, treba se bo braniti . . . Treba je, da obhodimo kolikor mogoče, največ krajev, da bi nas naenkrat videli na več krajih; da posekavši uporneže, razširimo grozo troseč povsod novice, da se knez bliža. Zato mislim, bo najugodnejše, da se razdelimo“.

„Tudi jaz mislim tako“, reče Volodijevski; — „tako se jim bomo množili pred očmi in oni, ki zbeže h Krivonosu, bodo pripovedovali o sto tisočih“.

„Čujte, gospod poročnik!“ reče Podbipeta. „Vi ste poveljnik, kakor zaukažete, tako pa bo“.

„Jaz pojdem na Zinkovo k Solodkovcam, in če bom vtegnil, še dalje“, reče Skretuski, „vi gospod Podbipeta, otidete naravnost k Tatariskom; ti gospod Volodijevski greš pod Kupin, a gospod Zagloba se podaste k Zbruču, mimo Satanova“.

„Jaz?“ vpraša Zagloba.

„Da. Vi ste premeden in zvit človek, torej mislim, da radi prevzamete to nalogo, če pa nočete, vodil bo četrti oddelek gospod stražnik Kosmač“.

„Ne, ne; jaz sam bom načeloval!“ zakliče Zagloba, katerega je takoj prevzela misel, da bo poveljnik samostojnega oddelka. „Vprašal sem le, ker mi je žal, da se moramo ločiti“.

„Ali pa imate dovolj skušinj v vojaških rečeh?“ vpraša Volodijeovski.

„Ali imam skušinj? . . . Vas še ni bilo na svetu, ko sem vodil že mnogo večje oddelke, kakor je ta. Vse svoje življenje bi bil prebil na vojski, ko bi ne bilo onega plesnjivega suharja, ki se mi je zaprl enkrat v trebuhu, da se ga tri leta nisem mogel iznebiti . . . Moral sem iti pit bezgov čaj v Galato; toda ob tem potovanju vam povem enkrat v ugodnej priliki, ker sedaj se mi mudi na pot“.

„Idite gospod, ter trosite povsod novice, da je Hmelnicki pobit in da je knez že šel iz Ploskirova“, reče Skretuski. „Če naletite na četnike izpod Kamenca, glejte, da vjamete takih ljudi, ki nam bodo sporočali kaj zanesljivega o Krivonosu“.

„O, ko bi srečal samega Krivonosa, dal bi mu takoj popra z ingverom! . . . Ne bojte se gospodje; jaz naučim lopova peti, da celo plesati!“

Čez tri dni se snidemo v Jarmolincih, a sedaj pa hajdi vsaki na svojo stran!“ reče gospod Skretuski. A prosim vas, da varujete ljudi!“

„Z Bogom! . . . Čez tri dni v Jarmolincih!“ ponove Zagloba, Volodijeovski in Podbipeta.

VI.

Ker je ostal sam pri svojem oddelku, začel se je gospod Zagloba kmalo kesati, da je prevzel poveljništvo. Postalo mu je pusto in strašno in vse bi bil dal za to, da bi imel pri sebi Skretuskega, Volodijevskega, ali gospoda Longina, pri katerih se je čutil popolnoma varnega. Dalj časa je jezdil ves mračen na čelu svojega oddelka, ozirajoč se bojazljivo na vse strani, domišljajoč si vseh nevarnostij, na katere bi znal naleteti.

„Vsekako bi bilo bolje“, momlja, „ko bi bil kateri od njih tukaj pri meni. Njim na vojski tako ugaja, kakor meni za vrčem medice; oni so tam srečni, kakor riba v vodi. Vojska jim je prijetna zabava. Trebuhe imajo lahke, toda roke težke. Skretuskega sem že večkrat videl pri tem delu ter vem, kako se bije. To je njegovo priljubljeno rokodelstvo. Onemu Litvinu, ki je sam brez glave, pa treh drugih išče, tudi ni nič reči; najmanj še poznam onega malega viteza; toda kaže se da ni jeden iz poslednjih, kar lahko sodim po tem, kar sem videl pod Konstantinovem in kar mi je pripovedoval o njem gospod Skretuski. Na srečo, on ne hodi daleč strani od mene in najboljše bo, če se združim z njim. Naj me race poteptajo, če jaz vem, kam imam iti“.

Gospod Zagloba se je začutil naenkrat tako osamljenega, da se je smilil samemu sebi.

„Nú“, misli, „vsak ima še kakošno podporo, a kaj pa jaz? Nimam ni tovariša, ni očeta, ni matere. Sirota sem in — konec je besedij!“

V tem trenutku se mu približa stražnik Kosmač.

„Gospod poveljnik, kam idemo?“ vpraša.

„Kam idemo?“ ponovi Zagloba. Naglo pa se vzravna na sedlu ter si zaviha brke.

„V Kamenec! če bo tako moja volja. Razumiš, gospod stražnik?“

Stražnik se prikloni ter se molče umakne nazaj med vrste in ne razume, čemu se je poveljnik razsrdil nanj. Zagloba pogleda še enkrat grozno po okolici, naposled se pomiri ter momlja dalje:

„Če pojdem h Kamencu, pustim si naštetih sto palic po podplatih, po turškeji šegi! . . . Pfuj, pfuj! zlod vzemi vse ykup! Ko bi bil kateri onih pri meni, dosti več bi čutil v sebi poguma. Kaj naj počnem s to betvico ljudi? Raje bi bil že čisto sam, ker takrat se človek vsaj lahko zanaša na zvijačo. Toda za to je nas sedaj preveč, da bi nam zvijača pomagala, da bi se branili, pa premalo . . . Jako nespametna misel je prišla v glavo Skretuskemu, da je razdelil oddelek! Kaj je za menoj, to vem, kam grem in kaj je tam pred menoj, tega ne vem. Kdo mi je porok, da ta zlodja nista nastavila tam kake zanjke? Krivonos in Bohun! res kaj čedna družba. Da bi ju zlodji oskubili! Čuvaj me pa Bog, zlasti

pred Bohunom. Skretuski bi se rad srečal ž njim — da bi ga le Bog uslišal! Kot njegov prijatelj, mu rad privošim to, česar si sam želi — amen! To pot že pridem kako tako do Zbruča, pa se vrnem v Jarmolinec in tudi poročevalcev pripeljem več, nego jih potrebuje. Za te ni sile“.

V tem se mu gospod Kosmač znovič približa.

„Gospod poveljnik“, reče, „neki jezdec so bili videti za onim gričem“.

„Bes jih plentaj! Kje? Kje?“

„Evo tam za onim gričem. Videl sem bandera.“

„Vojska?“

„Dozdeva se mi, da vojska.“

„Naj jih psi pogrizejo! Ali jih je mnogo?“

„Ne vém, zakaj daleč so. Treba je, da se skrijemo za skale ter planemo nepričakovano na nje, ker pridejo brž ko ne tukaj mimo. Če jih je preveliko, saj Volodijevski ni daleč; ko sliši strél, prihiti nam na pomoč.“

Gospod Zagloba se hipoma ohrabri. Brž ko ne ga je obup naredil pogumnega, ali pa misel, da Volodijevski še ni daleč. Izvleče sabljo, pogleda grozno naokrog ter zakriči:

„Za skale! Pokazati hočemo tem lopovom...“

Izurjeni knežji vojščaki so mahoma krenili pod skale in kakor bi trenil, postavili se v bojni red, pripravljeni na nepričakovani napad.

Minila je ura; naposled se sliši hrup bližajočih se ljudi; trenutek še, in na straži stoječi vo-

jaki zaslišijo glasove goslij, golider in bobenčka. Stražnik se zopet približa Zaglobi ter reče:

„To niso vojaki, gospod, marveč svatje.“

„Svatje?“ ponovi Zagloba. „Tako jim zaigramo drugačno godbo“.

S temi besedami spodbode konja ter jezdi na cesto; za njim vderó tudi vojaki, ki se postavijo v vrsto.

„Za menoj!“ zakriči grozno Zagloba.

Vojaki se spusté v dir in potem v skok ter se naglo vstavijo pred tolpo prestrašenih in zbeganih ljudi.

„Stoj!“ čuje se klic od obéh strani.

Bila je res kmetska svatba.

Spredaj so jezdili na konjih dudlar, teorbanist, goslar in dva bobnarja, vsi že nekoliko pijani, svirajoč poskočnice. Za njimi jezdi nevesta v temnej suknjici, noseč lase razpuščene po ramenih. Obkoljevale so jo družice, pevajoč pesni z venci na rokah — vse sedeč na konjih, okrašene s poljskimi cvetkami; zdelo se ti je, da jezdi oddelek Kozakov v rudečih županih. V drugej vrsti je jezdil na bistrem konju ženin sredi tovarišev, nosečih vence na dolgih drogih, kopjam podobnih; za njimi so jezdili gostje in stariši novoporočencev; na lahkih vozičkih, postlanih sè slamo, vozili so za seboj sodčke z žganjico, medom in pivom.

Zagledavši vojake, se svatje močno prestrašijo. Dekleta začnejo obupno kričati in umi-

kati se nazaj, možje pa hité naprej, da bi branili nevesto.

Gospod Zagloba skoči pred nje ter mahajoč s sabljo pred nosom mož, začne vreščati:

„Ha, rokovnjači, pasji sinovi, puntarji! Za vstaši hočete popihati! H Krivonosu greste ter tu vohunite naokrog, pripravljaje pot njegovej vojski! Po plemstvu stegate svoje roke! Pokažem vam, pasje garje! V klade vas ukažem zakovati, na stebre obesiti, paganski lopovi! Sedaj boste poplačali za vsa hudodelstva!“

Star svat, bel kakor golob, skoči s konja, stopi k Zaglobi, ter priklanja se do pasú začne ga prositi:

„Usmilit se, jasnovelmožni vitez, ne pogublajte revnih ljudi. Bog nam je priča, da nas krivično sodite. Mi ne gremo k vstašem, marveč iz husijatinske cerkve, kamor smo šli k poroki s Ksenijo, ki se je omožila s kovačem Dimitrom. Sedaj gremo od gostovanja s kolači!“

„To so pošteni ljudje!“ zašepeta stražnik.

„Pojdi proč! To so lopovi! Od Krivonosa so prišli!“ zagromi Zagloba.

„Kuga naj ga pobere!“ zakliče starec. „Še videli ga nismo, mi revni ljudje. Usmilit se, jasnovelmožni gospod! pustite nas naprej; mi nikomur ne učinimo nič zlega . . .“

„Zvezane vas odpeljemo v Jarmolince!“

„Pojdemo, kamor hočete. Vi imate zapovedovati, a mi ubogati. Toda bodite tako dobri,

jasni vitez, ter zaukažite gospodom vojakom, naj nam ne učinijo nič hudega, a vi pa — odpuščajte nam prostakom — bodite tako prijazni ter izpijte z nami časo medice na zdravje in srečo novoporočencev. Izpijte, vaša milost, na veselje prostim ljudem, kakor naročuje Bog in sveto evangelje.“

„Toda ne mislite, da vas spustim, če izpijem!“ reče surovo gospod Zagloba.

„Ne, gospod!“ odvrne radostno starec, „mi si tega ne mislimo. Hej, godci!“ zavpije. „Zaigrajte poskočnico temu dobremu vitez, a vi molojci, skočite po medico za jasnovelmožnega viteza; on ne učini nič zlega nam revnim ljudem. Urno, fantje, le urno.“

Molojci so hiteli na vso sapo k sodčkom; med tem so zadoneli bobni, zaškripale gosli; dudlar je nabulil lice ter začel napihovati dude, tovariši so stresali vence na drogih in vojaki stopali bližje, vihajoč si brke ter s smehom na ustnicah gledali dekleta in nevesto. Znovič se oglasé pesni in radostno ukanje u—ha! u—ha!

Toda lice gospoda Zaglobe se ni zjasnilo tako kmalo. Ko so mu podali polič medu, še je momljal potihoma: „Lopovi, pridaniči!“ Dvigne glavo in mlaskne z ustnicami, okušajoč pijačo, toda na licu se mu znovič pokaže čudenje in jeza.

„Kaki časi so sedaj!“ mrmra. „Kmetje pijó tak med! Bog, ti vidiš, pa ne gromiš!“

To rekši vzdigne poliček ter ga sprazni do dna.

Ohrabreni svatje začnejo se mu po vrsti bližati ter ga prositi, naj jim ne učini zlega ter jih pusti. Prišla je tudi nevesta, trepetajoč; solzé so ji kapale iz očes, pa rudeča in zala, kakor jutranja zarja. Sklene roki ter poljubi žolte škornje gospoda Zaglobe, govoreč: „Usmilite se, gospod!“

Pri pogledu na njo se omehča plemičevo srcé kakor vosek. Zagloba odpre svoj usnjat pas, nagrabi v rokó poslednje darovane mu rumenjake ter obrnivši se k njej, reče:

„Tu imaš. Naj te Bog blagoslovi, kakor vsako nedolžno dušo!“

Ves ganjen ni mogel dalje govoriti. Pri pogledu na gibčno Ksenijo se naglo spomni kneginjice, katero je gospod Zagloba po svoje močno ljubil. „Kje je sedaj, revica? Ali jo čuvajo božji angelji?“ misli in hipoma je bil razvnet — pripravljen vsakega objeti in pobratiti se ž njim. Svatje, videč njegovo plemenito dejanje, začno kričati, veselja popevati in vrteti se okrog njega ter poljubovati njegovo obleko.

„Kako dober je!“ kričala je tolpa. „Zlati Lah, ki rumenjake daje! Čast in slava mu!“

Goslar se je kar tresel, takó je drgnil po strunah, dudlarju so oči na vrh lezle, bobnarja pa sta bobnala, da sta se utrudila. Stari bečvar, Ksenijin oče, ki je stal doslej ves prestrašen na

strani, stopi naprej ter sè staro kovačico, ženinovo materjo, začne se priklanяти Zaglobi do pasú ter vabiti ga v vas na gostovanje. Za njima se je jel priklanяти tudi ženin, in črnooka Ksenija, ki si je takoj domislila, da njena prošnja premore največ. Družice so začele takoj vpiti, da vas ni več daleč, da je stari bečvar bogat, in jim postreže še z boljšim medom. Gospod Zagloba pogleda po vojaki in vsi so pomignili z brkami kakor zajci. Niso smeli sicer prositi, toda Zagloba se je sam spomnil njih želje, čez nekoliko minut so odrinili vsi v najlepši slogi na pristavo, ki res ni bila daleč.

Gostovanje se je vršilo veselo, vojaki so pili, kar se je dalo. Stari Zagloba se je tako spozabil, da je bil pri vsem prvi. Naposled so se začeli svatbeni obredi. Stare ženice so odpeljale Ksenijo v čumnato ter se zaprle ž njo; mudele so se tam dolgo, naposled so prišle nazaj ter naznanile, da je molodica čista kakor golobica. Na to so začeli svatje klicati: „Slava ji! Na mnogaja leta!“ Ženske so jele tleskati z rokami, a možaki topotati z nogami. Vsaki je vzel polič v roke ter plesaje približal se vratom čumnate, kjer ga je spraznil nevesti „na slavo“. Plesal je tudi gospod Zagloba ter počastil svoj plemski stan s tem, da ni iz polička, marveč iz bokala pil pred vrati.

Na to sta bečvar in kovačica peljala mladega Dimitra v čumnato; ker poslednji ni imel

očeta, prosili so vsi trije gospoda Zaglobo, naj bi ga nadomeščal, kar je tudi privolil ter šel z drugimi. V sobi pa je vse vtihnilo, samó vojaki, popivajoč na majdanu, so narejali trušč, razgrajajoč veselja in streljajoč s samokresi. Največe veselje pa je zavladelo še le takrat, ko so se stariši zopet pokazali v sobi. Stari bečvar je veselja stiskal kovačico, mladenči pa so prihajali k bečvarici ter objemali njena kolena, a ženske jo hvalile, da je takó zvesto čuvala hčerko. Prvi se je zavrtel z nevesto pri plesu Zagloba. Ploskal je z rokami, počepaval in skakal ter bil s podkovami ob tla, da so kar iveri proč letele in mu pot curkoma lil po čelu. Njegov zgled so posnemali tudi ostali gostje, nekateri v sobi, drugi na dvorišču; molodice so plesale s Kozaki in vojaki. Bečvar je vsaki hip valil polne sodčke medice. Naposled so se zbrali vsi gostje na dvorišču ter prižgali pripravljeno suhljad, ker je že nastala tema in noč. Gostovanje se je spremenilo v pijančevanje; vojaki so streljali s puškami in samokresi kakor ob bitki.

Gospod Zagloba rudeč, ves moker od znoja, in komaj stoječ po koncu, je popolnoma pozabil, kje je in kaj se godi ž njim. Pomnil je samo, da je na gostiji, toda na čegavej? Ha, gotovo na svatbi Skretuskega s kneginjico! Ta misel se mu je zdela najverjetnejša in napolnila ga je s tako radostjo, da je začel kričati kakor obseden: „Živijo, živijo! Gospodje bratje, ljubimo se! Na

tvoje zdravje, brate! Na zdravje svitlega kneza! Bog mu daj vse dobro! Bog daj da kmalo minejo te nadloge!“ Pri tem pa je neprestano praznil vrč za vrčem, začel jokati in spodtikati se ob pijance, katerih je, kakor po bitki, že mnogo ležalo po tleh. „O Bog!“ zakliče Zagloba, „ni je več hrabrosti in moštva v poljskej ljudovladi! Sam gospod Lašč in jaz ga še znava piti, toda drugi — Bog o Bog!“ In dvignil je oči proti nebu. Opazil pa je, da tudi zvezde ne stojé več mirno na svojem mestu, marveč se nekako tresejo, kakor bi hotele skočiti od nebesnega stropa; druge se že vrté naokrog, a tretje plešejo.

„Kaj ali res jaz jedini še nisem pijan?“ vpraša se močno začuden Zagloba.

Toda naglo se tudi zemlja, kakor poprej zvezde, zavrti ž njim v divjem vrtincu, in gospod Zagloba pade, kakor je bil dolg in širok, na tla.

Kmalo ga napadejo strašne sanje. Zdi se mu, da mu je neka môra legla na prsi, da mu vežejo v spanju roké in nogé. Sliši krik in strel; neka iskreča svetloba se mu zažari pred očmi. Hoče se zbuditi, pa očes le ne more odpreti. Cuti, da se godi ž njim nekaj nenavadnega, da se mu glava pobeša nazaj, kakor bi ga nesli za roké in nogé . . . Prevzame ga strah, postane mu slabo in težko. Naposled se mu začne vračati polagoma zavest; čutil je slabost, kakor še nikdar v življenju. Poskuša še enkrat se zdriniti in odpreti oči.

Toda prebudivši se, zapazi pred seboj par zlokobnih oči, ki se škodoželjno vpirajo v njegov obraz. Zaglobo spreleti misel, da sam huđir gleda vanj; zato znovič zatisne trepavnice. Črne oči pa ga gledajo kakor poprej srpo in zbadljivo. Zaglobi se zdi znano to lice. Naposled zadregeta, mrzel pot mu oblije čelo in po hrbtu mu zagomazi na tisoče mravljincev . . .

Spozna lice Bohuna.

VII.

Zagloba je ležal na hrbtu, zvezan s sabljo vred kakor štruca v onej sobi, v katerej je bila svatba. Bohun je sedel nekoliko na strani na klopi ter pasel svoje oči nad vjetnikovim osupnenjem.

„Dober večer, gospod!“ reče, zagledavši odprte trepavnice svoje žrtve.

Gospod Zagloba ne odgovori; v prvem hipu je bil popolnoma trezen, kakor bi ne bil okusil niti kapljice vina; samó mravljinci, prigomazeč do pet, vrnejo se mu nazaj k glavi in mozeg v kosteh mu postane mrzel kakor led. Goyoré, da človek, ki se utaplja, vidi v poslednjem trenutku jasno svojo minulost, spominja se vsega, živo se zavedajoč, kaj se ž njim godi. Ravno tako je bilo tudi z gospodom Zaglobo, dasi je bil na suhem, ne pa v vodi.

„Ta mi zdaj dá popra!“ šine mu misel po glavi.

Toda lopov ponovi z mirnim glasom :

„Dober večer, gospod!“

„Brrr!“ zamrmra potihoma Zagloba. „Raje bi ga videl besnega“.

„Me še poznaš, gospod plemič?“

„Poklon, poklon. Kako je z zdravjem?“ odgovori.

„Ni slabo. Za tvoje pa se jaz pobrigam“.

„Nisem prosil Boga za takega zdravnika, dvomim, da bi mogel prebaviti tvoje zdravilo, toda zgodi se božja volja!“

„Ti si ozdravljal mene, sedaj ti vrnem to zdravljenje. Midva sva, kakor veš, stara znanca. Se-li še spominjaš, kako si mi obvezal glavo v Rozlogih?“

Bohunove oči so se začele bliščati, kakor dva goreča oglja, okrog ustnic mu je zaigral strašen smeh.

„Spominjam se“, odvrne Zagloba, „da bi te bil lahko sunil z nožem, pa te nisem“.

„Ali sem morda jaz tebe sunil? ali te morda mislim suniti? Ne, ljubček moj; čuval te bom, kakor oko v glavi“.

„Saj sem vedno dejal, da si blagorodni plemič“, odvrne Zagloba z glasom, kakor bi smatral Bohunove besede za resnične. Toda naglo mu šine v glave misel: „On me je brž ko ne namenil za kaj posebnega“.

„Prav si povedal“, reče Bohun. „Tudi ti si blagorodni plemič; iskala sva se in naposled tudi našla.“

„Resnico rečem, jaz tebe nisem iskal; pa hvala lepa za dobro besedo!“

„Kmalu mi boš še bolj hvaležen in tudi jaz se ti skazem hvaležnega, da si mi pripeljal kneginjico iz Rozlogov v Bar. Našel sem jo in povabil bi te na svatbo, toda sedaj je vojska, ti si pa prileten človek, lahko mogoče, da je ne doživiš . . .“

Vkljub strašnemu položaju, v kakoršnjem je bil Zagloba, vendar nastavi ušesa.

„Na svatbo?“ zamomlja.

„Kaj si morda misliš“, odgovori Bohun, „da sem kmet, ali kali, da jo bom kar brez popa vzel za ženo? Ali da nemara nimam novcev, da bi se poročil ž njo v Kijevu? Nisi jo za kmeta pripeljal v Bar, marveč za atamana, za hetmana . . .“

„Dobro!“ pomisli Zagloba. „Ukaži me razvezati“, reče obrnivši se k Bohunu.

„Le počij si nekoliko; skoro se podamo na pot, ti pa si prileten človek, moraš si poprej počiti.“

„Kam me hočeš peljati?“

„Moj prijatelj si, popeljem te k drugemu svojemu prijatelju Krivonosu, ter se oba potrudiva, da ti bo toplo in dobro.“

„Toplo mi bode!“ zamomlja plemič in znovič mu zagomaze mravljinci po hrbtu.

Naposled začne govoriti:

„Vem, da imaš jezo na-me“, reče, toda Bog vidi, da po kriviči! . . . Živela sva skupaj v Čehrinu ter ga izpraznila marsikateri sodček; k tebi pa sem vsikdar gojil očetoysko naklonjenost radi tvojega vitežkega značaja. Nikjer ti nisem delal napotja . . . Če bi ne bil šel s teboj v Rozloge, bila bi še sedaj dobra prijatelj; radi česa pa sem šel, če ne iz naklonjenosti do tebe? Če bi se ne bil razljutil in ne pobil teh nesrečnikov, ne bil bi te v ničemur oviral. Kaj so meni mar tuje zadeve? Po mojih mislih bi bilo bolje, da kneginjica pride v tvoje roke, kakor pa v kake druge. Toda po tvojem tatarskem napadu se je oglasila v meni vest . . . zakaj bila sva vendar pod streho plemičev. Ti sam bi ne postopal drugače. Lahko bi te bil poslal na oni svet, toda nisem učinil tega, ker sem plemič. Sramuj se tudi ti. Vem, da se hočeš znositi nad menoj. Deklina je sedaj v tvojih rokah; kaj še hočeš družega od mene? Mar jo nisem čuval, kakor punčico v očesu — to tvojo ptičico? Če si ji prizanesel, nosiš v sebi vitežko čast in vest. Ali se mar predrzneš, podati ji svojo roko, omadeževano z mojo krvjo?“ Kako ji porečeš: Ubil sem človeka, ki te je prepeljal skozi tolpe Tatarjev in prostakov? Sramuj se ter oprosti me vezi . . . Mlad si še in ne veš, kaj vse se

ti zna pripetiti, a za mojo smrt te Bog kaznuje na tem, kar ti je najljubše . . .“

Bohun vstane ves bled od jeze; približavši se Zaglobi, zarohni z zamolklim glasom:

„Nečisto prase, jermene ukažem dreti s tebe; na počasnem ognju te ukažem speči, z žebliji pribiti in na kosce raztrgati! . . .“

In ves zdivjan pograbi nož, ki mu je visel pri pasu ter ga nekaj časa krčevito stiska; že je zabliskala njegova klinja pred očmi gospoda Zaglobe, toda lopov se premaga, vtakne nož nazaj ter zakriči:

„Ej, molojci!“

Šest Zaporožcev pribiti v sobo.

„Vzemite to nesnago ter vrzite ga v hlev in čuvajte ga, kakor oko v glavi“.

Dva Kozaka pograbita Zaglobo za roké, dva za noge, peti za glavo in tako ga odneso v hlev, stoječ na drugi strani dvorišča. Duri se zapro in jetnik je popolnoma v temi, samo skozi špranje med tramovi in skozi luknje na strehi je prihajala tu pa tam blede nočna svetloba. Kmalo se oči gospoda Zaglobe privadijo teme. Ozre se okrog ter vidi, da je hlev popolnoma prazen; ni bilo tu ni svinj ni Kozakov, katerih razgovor mu je doletaval na ušesa od vseh strani. Očividno je bilo poslopje dobro zavarovano s stražami; toda ne maraje za nje, si gospod Zagloba zopet svobodno oddahne.

Saj je bil še živ. Ko je Bohun zavihtel nad njim nož, bil je Zagloba prepričan, da mu je odbila poslednja ura. Že je priporočil svojo dušo Bogu, razumi se, z največim strahom. Toda Bohun mu je očividno namenil drugačno smrt. Hotel se je radovati maščevanja nad človekom, ki mu je izpulil krasotico ter onečastil njegovo molojski slavo; a pri tem ga še osmešil, povivši ga kakor otroka. Jako žalosten je bil za Zaglobo pogled v prihodnost; toda za to pot ga je tolažila misel, da je še ostal živ in da ga nemara puste še nekaj dni živeti. V tem času pa se bo dala izmisliti kaka zvijača.

Zvijača!

„Ko bi prašič ali svinja ležala v hlevu“, momlja Zagloba, „bolj bi si bila zmožna izmisliti kako zvijačo, nego jaz, ko so me tako zvezali s sabljo vred. Ko bi bili tako zvezali Salomona, ne bil bi modrejši od mojih blač? Bog, o Bog! zakaj me tako hudo kaznuješ? Od vseh svojih sovražnikov, katerih sem se sklenil izogibati, sem si najmanj želel njega. Ko bi naletel na katerega družega, lahko bi mu nalagal, da pristopim k vstašem in potem bi se že dobila prilžnost, da bi jo popihal. Sedaj bi mi to že drugi težko verjeli, on pa še najmanj. Čutim, da umira v meni srce. Sam zlod me je prinesel semkaj. O Bog, niti roke niti noge ne morem ganiti . . .

„Če bi imel proste roke in noge“, misli dalje gospod Zagloba, „lože bi se dala izmisliti kaka zvijača. A kaj, ko bi poskusil? Da bi se le posrečilo izvleči sabljo izpod kolena, drugo bi prišlo potem samo ob sebi. Toda kako jo izvleči?“ Gospod Zagloba se globoko zamisli.

Kmaló se začne gibati in pomikati po hrbtu naprej; res je šlo zelo počasi, pa šlo je vendar, akoravno z velikim trudom. Vroče mu postane in čelo mu pokrije še debelejši pot, nego poprej pri plesu; večkrat preneha in počiva, ker se mu zdi, da se nekdo bliža vratom. Naposled se približa k steni ter začne se metati z jedne strani na drugo, takó da je pri vsakem pregibu udaril polahkoma s koncem sablje ob steno, radi tega je sablja lezla vedno bolj iz nožnice, prevesivši se na stran držaja. Srcé je bilo kakor kladivo v prsih Zaglobe; razvidel je, da mu to vtegne pomagati. Torej pridno nadaljuje, prizadevajoč si, da je tolkel ob steno kolikor mogoče tiho in samó takrat, kedar je razgovor molojcev glušil njegovo trkanje. In glej, konec sablje je bil že v jednej vrsti z laktom in kolenom, da je torej daljše trkanje ni moglo spraviti dalje. Za to pa je postajal znatno težji oni del sablje z držajem, v katerem je bil mali križ; na ta križec je močno računal gospod Zagloba. Sedaj se je prekotalil takó, da se je z nogami vpiral v steno. Dovršivši to, napel je vse moči, da bi plezal naravnost. Sablja je še

vedno tičala pod kolenom, toda držaj se je pri premikanju zadeval ob gnoj in naposled se obesil križec še močnejše — gospod Zagloba se še enkrat pomakne ter ostrmi radosti.

Sablja je bila iz nožnice.

Sedaj plemič izyleče roké izpod kolen in ne gledé na to, da je imel roki še zvezani, je prijel sabljo med nogé ter izvlekel železo. Prva skrb mu je sedaj bila, da prereže vezí na nogah. Radi tega gospod Zagloba potlači sabljo v gnoj z ostrino kviško ter drgne z vrvijo tako dolgo po ostrini, dokler ni bila prerezana. Ko se mu to posreči, gospod Zagloba ni bil samo svoboden, marveč tudi oborožen. Oddahne si globoko, se prekriža ter začne zahvaljevati Boga. Toda od oprostjenja vezí do osvobojenja iz Bohunovih rok bil je še jako velik korak.

„Kaj pa sedaj?“ vpraša samega sebe Zagloba. Toda ni mogel najti odgovora. Hlev je bil zavarovan naokrog s Kozaki, katerih je bilo kakih sto, da bi še miš ne mogla skozi, kako še le človek tako debel, kakor gospod Zagloba.

„Že vidim, da vsa moja zvijača ni toliko vredna, da bi si škornje namazal ž njo. Če mi Bog ne pomaga, bodo imeli vrani iz mene pečenko. Če mi Bog pošlje pomoč, pa hočem vztrajati v čistosti in ohraniti devištvo, kakor gospod Longin Podbipeta.

Razgovor Kozakov za steno postaja čedalje bolj glasan. Zagloba se približa ter nasloni uho

k špranji, skozi katero je razločno slišal vse besede.

„Kam pojdemo od tod, oče Ovsivuj?“ vpraša neki glas.

„Ne vém, gotovo h Kamencu“, odvrne drugi, „toda konji komaj vlačijo za seboj nogé in ne dospó.“

„Radi tega tudi stojimo, da si počijemo čez noč.“

Nastane molčanje; potem pa prvi glas vpraša bolj tiho.

„Meni se zdi, oče, da izpod Kamenca odrine ataman za Jampol.“

Zagloba pridržuje dihanje.

„Molči, če ti je življenje drago!“ se čuje odgovor.

Zopet je vse vtihnilo, samo izza drugih sten se sliši šepet.

„Povsod jih je dovolj, povsod stražijo!“ zamomlja gospod Zagloba, ter stopi k nasprotni steni.

Tukaj pa je čul konje hrustati seno, ki so časih razgetali; med njimi pa so ležali po tleh razgovarjajoči se molojci.

„Ej!“ reče jeden, „šli smo sem in ne spali in ne jedli, ne krmili konj, a to brž ko ne radi tega, da nas Jarema natakne na kole.“

„Ali je res, da je že tukaj?“

„Ljudjé, ki so zbežali iz Jarmoline, so ga videli, kakor jaz tebe vidim. Strah je slišati,

kaj pripovedujejo: Velik je kakor smreka, v glavi ima dva goreča oglja, a konj pod njim je pravi zmaj.“

„Bog se usmili!“

„Dobro bi bilo, pobrati tega Laha z vojniki vred ter bežati.“

„Kako bežati? Konji nam že cepajo!“

„Slabo je, bratje. Da bi bil jaz ataman, zavil bi temu Lahu vrat, ter se, če tudi peš, vrnil h Kamencu.“

„Njega vzamemo s seboj pod Kamenec. Tam se naši atamani poigrajo z njim.“

„Poprej z vami poigrajo, zlodji“, zamomlja Zagloba.

Ne gledé na strah, ki ga je prevzemal, se je gospod Zagloba zaklel, da se živ ne dá ujeti. Posrečilo se mu je oprostiti se vezí, v rokah ima sabljo — torej se bo branil. Sovražnik ga mora razsekati, toda živega ga ne dobé.

Med tem je prskanje in razgetanje konj, očividno vtrujenih dolzega potovanja, pretrgalo daljši razgovor.

„Če bi se mogel neopažen preriti skozi steno ter popeti se nepričakovano na konja!“ misli.

„Noč je, — predno bi zapazili, kaj se je zgodilo, ušel bi jim že izpred oči. Po teh jarkih in soteskah je še pri solncu težavno, kaj še le v temi! Bog mi daj, da si izmislim kako sredstvo. Ali mar naj razvalim steno — toda za to bi bilo treba Podbipetovega hrbta ali pa bi

moral jo spodkopati in zlesti pod njo, pa še ga bi zapazili in vjeli, predno bi vtegnil zasesti konja.

Po glavi gospoda Zaglobe spreleti na tisoče raznih sredstev, pa ravno ker jih je bilo toliko, nobeno ni bilo primerno.

„Ni je več pomoči, treba bo dati svojo kožo“, misli ter hoče stopiti k tretjej steni.

„Naglo naleti na nekaj trdega; potiplje ter opazi, da je lestva. Ni bil to svinjak, marveč navadni živinski hlev, čegar polovica nadstrešja se je rabila za spravljanje slame in sena. Gospod Zagloba ni pomišljal dalje. Zleze na pod ter začne tiho vleči lestvo za seboj.

„Nú, sedaj pa sem v trdnjavi!“ dé, dobívši lestvo. „Ko bi tudi našli drugo, tú gori ne pridejo takó kmalo. Če prve buče, ki se tu pokaže, ne razkoljem, pa rad dovolim, da me za žolco posušé. Da, kaj lahko me pa ne samo posuše, marveč še pretopé, če jim pride v glavo, da zažgó hlev. Toda živega me ne dobé v roké, sicer pa mi je že vse jedno, ali me vrani pozobljejo surovega, ali pečenega. Najbolje bi bilo izmuzniti se iz teh razbojniških rok, za drugo mi sedaj ni več dosti mar! . . .“

Od obupnosti do nade je imel Zagloba samo jeden korak. Kmalo se čuti tako mirnega, kakor bi že bil v taboru kneza Jeremije. Vendar se njegov položaj ni dosti zboljšal. Sedel je na podu, držeč sabljo v pesti, kjer se je mogel res

dolgo braniti. Toda od brambe do svobode je bilo še daleč.

„Nekako že bo!“ zašepeče Zagloba ter začne tiho odpirati streho, da bi si naredil razgled. Delo ni bilo težko, ker molojci so se neprestano pogovarjali ob stenah, da bi preganjali spanec; pri tem pa je nastal še veter, ki je glušil s šumenjem bližnjih dreves šum slame.

Čez malo časa je bila luknja gotova. Gospod Zagloba vtakne vanjo glavo ter se začne ozirati okrog. Noč je že jemala slovo in pri svitu bližajočega se dneva zagleda Zagloba ves majdan napolnjen s konji; pred bajto so ležali v vrsti spavajoči Kozaki; dalje se je videl vodnjak in korito, v katerem se je svetila voda in nekoliko molojcev z golimi sabljami v rokah, stopajočih sem ter tje poleg jetnikov.

„Evo, moje ljudi so vjeli in zvezali,“ zamrmra plemič. — „Da“ doda čez trenutek, „ko bi bili moji, toda knezovi so! Slaven načelnik sem jim bil, ni mi kaj reči Zapeljal sem jih naravnost volku v gobec. Sram me bo, pokazati se komu pred oči, če mi Bog vrne prostost. A vse to zakaj? Radi ljubkovanja in pijančevanja. Kaj je bilo meni mar, če se kmetje ženijo? Ne, odslej se za vselej odpovem medicini, katera gre v noge, mesto v glavo, ter spravlja ljudi v nesrečo. Vse hudo na svetu izvira iz pijančevanja; ko bi nas bili Kozaki napadli trezne,

gotovo bi ga bil zmagal in jaz zaprl Bohuna v hlev.“

Zagloba pogleda znovič na bajto, v katerej je spal lopov ter dolgo ne more odtrgati od nje svojih oči.

„Spi, spi, lopov!“ zamomlja. „Naj se ti sanja, da te zlodji odirajo, kar ti itak ne otide. Hotel si strojiti mojo kožo v jermenje, toda poskusi sedaj prilezti k meni tu gori, in tako te razkoljem, da tvoja koža celó psom ne bo primerna za čevlje. Samó, da bi le tukaj mogel enkrat strani! . . . Toda kakó?“

Resnica, to je bilo skoro neizvršljivo. Ves majdan je bil natlačen z ljudmi in konji; akoravno bi gospod Zagloba mogel dospeti iz hleva, akoravno bi, splazivši se s strebe, skočil na jednega onih konj, ki so stali pod hlevom, bi vendar na noben način ne mogel priti do vrat.

Toda zdelo se mu je, da je dovršil že polovico svoje naloge; bil je prost, oborožen in sedel na podu kakor v trdnjavi.

„Pfuj zlodja!“ misli si; „nisem se za to rešil vezi, da bi na njih obvisel!“

In znovič so mu jele razne misli plesati po glavi. Pa ravno radi tega, ker jih je bilo toliko, ni bilo moči izbrati nobene.

Med tem se je vedno bolj danilo. Predmeti okrožujoči dvorišče so se vedno bolj kazali iz mraka, da je gospod Zagloba lahko razločeval posamezne gruče. Videl je rudečo opravo svojih

vojakov, ki so ležali pri vodnjaku in ovčje kožuhe, pod katerimi so spali molojci poleg bajte.

Naglo je jeden od njih vstal ter šel počasi čez dvorišče, obstajajoč pri ljudeh in konjih. Spregovori nekaj besed s Kozaki, ki so čuvali jetnike ter stopi k hlevu. Zagloba s početka misli, da je Bohun, ker so se razgovarjali stražniki z njim, kakor podložniki s svojim višjim.

„Ej!“ zamomlja, „ko bi imel sedaj puško, pokazal bi ti, kako se molé nogé kviško.“

V tem hipu oni človek dvigne glavo in gospod Zagloba vidi, da ni Bohun, marveč stotnik Holodij, katerega je spoznal že v Čehrinu, ker ga je videl pri Bohunu.

„Fantje!“ rekel je Holodij, „vi ne spite?“

„Ne, oče, akoravno smo močno trudni. Čas bi bil zameniti nas.“

„Tako vas zamene. Ali vam pa ni zbežal oni lisjak?“

„Oj, Oj! Brž ko ne je umrl, zakaj še gnil se ni.“

„Zvit lisjak je. Poglejte no, kaj se godi z njim . . . on, verjemite, podkoplje celo steno . . .“

„Tako, takoj!“ odgovori nekoliko molojcev, stopivših k hlevskim vratom.

„Vrzite tudi s stropa nekoliko sena. Treba drgniti konje! Z vshodom odrinemo!“

„Dobro, oče!“

Zagloba urno popusti svoje mesto pri strešnej luknji ter gre nazaj k predoru na strop. Ob

enem sliši zaškripati hlevska vrata in korake molojcev po raztrošenej slami. Srce mu je bilo kakor kladvo v kovačnici; roka je stiskala sabljin držaj; pridušal se pa je, da se dá rajše spaliti s hlevom vred, ali razsekati na kosce, predno bi se dal živ vjeti. Pričakoval je, da molojci začno vsaki hip grozno kričati, pa motil se je. Slišal je, kako so bezljali nekaj časa po hlevu, naposled se oglasi jeden:

„Kakšen zlod je to? Ne morem ga najti! Saj smo ga vendar tu-le sem vrgli!“

„Nemara vendar ni duh? ... Ukreši ognja, Vasil, ker tu je temno, kakor v gozdu.“

Nekaj časa so molčali. Vasil je brž ko ne iskal gobo in kresilo; med tem pa začne klicati drugi glas potihoma:

„Gospod plemič, oglasi se!“

„Kako še? Poljubi psa v uho!“ zamomlja Zagloba.

Med tem začuje Zagloba udarce kresila ob kremen; za tem se vsujejo iskre, ki osvetlijo temni hlev in glave Kozakov.

„Ni ga! nikjer ga ni!“ klicali so skrbi-polni glasovi.

Jeden molojcev skoči k vratom.

„Oče Holodij. Oče Holodij!“

„Kaj hočeš?“ vpraša stotnik, približavši se k vratom.

„Laha ni več!“

„Kako, da ga ni?“

„Vgreznil se je v zemljo! Ni ga nikjer. O, Gospody pomiluj! Iskali smo ga z lučjo, — toda ni ga nikjer!“

„Ni mogoče! Ali je zbežal, ali kaj? Ste mar zaspali?“

„Ne oče, mi nismo spali. Iz hleva ni ušel na našo stran.“

„Tiho bodite, ne budite atamana! Če ni šel iz hleva, pa mora nekje biti. Ali ste iskali povsod?“

„Povsod.“

„Tudi na stropu?“

„Kako bi mogel zlesti na strop, ker je bil zvezan?“

„Bedak. Če bi si ne bil raztrgal vezí, bi bil tukaj. Poiščite ga na stropu. Ukrešite ogenj!“

Zopet se vsujejo iskre. Novica, da je Lah ušel, se kmalo razširi med Kozaki na dvorišču. Vsi so začeli se gnesti v hlev; slišal si nagle korake, urna vprašanja, pa še urnejše odgovore. Nasveti so se križali, kakor meči v boju.

„Na strop! Na strop!“

„Čuvajte od zunaj!“

„Ne budite atamana, ker drugače bo gorjé!“

„Lestve ni.“

„Prinesite drugo.“

„Ni je nikjer.“

„Skoči v bajto, če mar ni tam?“

„O, prekleti Lah!“

„Zlezite na streho in od tam na pod.“

„Ni mogoče, ker je podbita z deskami.“

„Pasja duša! Potegnil je lestvo za seboj!“

„Prinesite sulice!“ zakliče glas stotnika Holode.

Molajci so skočili po sulice; drugi pa so se začeli ozirati proti stropu. Medla dnevna svetloba je že začela svitati skozi hlevska vrata, ki je tudi osvetlila predor na stropu, pri katerim je čuval gospod Zagloba.

„Nu, gospod plemič!“ oglašé se glasovi. Spusti lestvo in zlezi doli! Saj nam itak ne uideš . . . čemu bi delal po nepotrebnem trud ljudém!“

Tišina.

„Moder človek si, torej zlezeš doli postovoljno. Dober človek si.“

Tišina.

„No, tako zlezi, če ne, ti potegnemo kožo z glave ter te vržemo z butico navzdol na gnoj!“

Gospod Zagloba pa je ostal kakor poprej gluh na grožnje, kakor na dobrikanje ter sedel v temi, kakor jazbec v jami, pripravljajoč se na vporno brambo. Samo sabljo je stiskal čedalje močneje ter nekoliko sopihal in molil tiho očenaš.

Med tem so prinesli molajci sulice, zvezali po tri skupaj ter jih postavili z ostrinami kviško. Zagloba je že nameraval jih pograbititi ter potegniti kviško, toda pomislil je, da je nemara streha prenizka in bi jih ne mogel potegniti do kraja. Sicer pa bi kmalo prinesli druge.

Med tem se je hlev vedno bolj polnil s Kozaki. Jedni so svetili s smolenicami, drugi so donášali različne droge in lestve od voz ter jih v naglici vezali z jermení, ker po sulicah ni bilo moči plezati. Naposled so se našli taki, ki so šli kviško.

„Jaz pojdem“, kliče nekoliko glasov.

„Počakajte, da naredé lestvo!“ odvrne Holodij.

„A kaj škodi oče, če poskusimo po sulicah“.

„Vasil že zleze; on pleza, kakor maček“.

„Pa poskusi!“

Tovariši se začnejo norčevati.

„Le previdno! On ima sabljo, glavo ti odseče — boš videl“.

„Za glavo te pograbi, potegne k sebi ter polomi kosti, kakor medved“.

Vasil se ni dal prestrašiti.

„On ve“, reče, „da če se me le s prstom dotakne, bode mu slabo predlo od atamana, kakor od vas, bratje“.

Te besede so bile neka grožnja za gospoda Zaglobo, ki je sedel tiho ter se ni niti ganil.

Kozaki pa, kakor je to že navada med vojaki, so postali kmalo židane volje“, ker vse početje jim je bilo mikavno.

„Bo vsaj jeden tepec manj na belem svetu“, rogajo se Vasilu.

„On ne bo premišljeval, koliko mu plačamo za tvojo glavo. Je pogumen Poljak!“

„Ho, ho! Pri vsem tem pa je še čarovnik! Zlod vé, v koga vse se je tam že spremenil. Lahko, da namesto njega pograbiš samega zlodja za roge“.

Vasil, ki je že pljunil na roké ter hotel plezati, nenadoma obstoji.

„Na Laha pojdem“, dé „toda na zlodja — ne“.

Med tem so pripravili lestvo ter jo pristavili k predoru. Vendar se je dalo le slabo hoditi po njej, ker se je šibila in se tanki klini lomili pod nogami. Prvi poskusi zlesti kviško sam Holodij.

„Ti vidiš, plemič, da se ne šalimo. Če si sklenil trdovratno sedeti tam gori, pa sedi, samo braniti se ne smeš, ker mi te dobimo, ko bi tudi imeli ves hlev razkopati. Ne bodi neumen!“

Naposled je njegova glava že dosegla strop ter začela lezti kviško. Naglo pa zažvižga sablja, Kozak grozno zakriči, omahne ter pade med molojce z razbito glavo.

„Kolji! Kolji!“ zakričé molojci.

V hlevu nastane strašna zmešnjava in krik, vmes se sliši gromeči glas gospoda Záglobe:

„Ha, lopovi! . . . človekožrci . . . tepci! do poslednjega vas potolčem, grintavi capini! Pomnili boste mojo vitežko roko. Poštene ljudi po noči napadate, v hlev zapirate plemiča! tolovaji! V dvoboj z menoj, če tudi po dva naenkrat. Pojdite no gori, toda butice pustite na gnoju, ker jih posečem, kakor sem živ.“

„Kolji ga, kolji!“ kričijo molojci.

„Hlev zapalimo.“

„Jaz ga sam zapalim, pasji sinovi, z vami vred!“

„Plezajte, pa več naenkrat!“ zakriči stari Kozak. „Držite lestvico! . . . Podprite jo s kopji! . . . Zakrijte si glave s snopi! . . . Moramo ga dobiti.“

S temi besedami sam prvi leze kviško in ž njim vred še dva tovariša. Lestva se še bolj šibi in cveki lomijo, pa okolo dvajset rok jo je podprlo s sulicami. Drugi pa so utaknili kopja v predor, da bi z drogovi ovirali sabljine udarce.

Čez minuto so tri nova trupla padla na glave spodaj stoječim.

Gospod Zagloba je rjovel kakor bivol ter bruhal take kletve, kakoršnih še ni slišal svet, pred katerimi bi se bili brž ko ne zgrozili tudi Kozaki, ko bi jih ne bila vedno bolj in bolj grabila jeza. Jedni so prebadali s sulicami pod, drugi vspenjali se kviško po lestvi, dobro znajoč, da jih čaka gotova smrt. Naglo nastane pri vratih krik, in v hlev pridrvi Bohun.

Bil je brez čapke, v samih bregušah in srajci; v roki je imel sabljo, iz oči mu je švilgal plamen.

„Skozi streho planite nanj!“ je kričal. „Odtrgajte deske ter vjemite živega!“

„Prokleti capin!“ zarjove Zagloba, „pojdi sèm, da ti odsečem nos in ušesa; glave ti ne

vzamem, ker pripada rabelju. Kaj? plašljivec? Sedaj si se zbal! Zvežite mi tega lopova in pri-
zanesti vam hočem! Nu, kaj je s teboj, židovska
kiklja! Pojdi sèm kaj, pomoli svojo butico nad
strop! Pogostim te tako, da nikdar več ne po-
zabiš!“

Med tem sliši, da že ropotajo deske na
strehi. Brž ko ne so molojci splezali na njo in
sedaj že trgali planke. Zagloba, to slišati, se
zelo prestraši. Toda strah mu pridá poguma in
srčnosti.

„Skočim v kôt in tam poginem, če ne bo
drugače,“ misli si.

V tem hipu pa se začne na majdanu razle-
gati strel in ob enem plane nekoliko molojcev
v hlev.

„Oče, Bohun!“ kričé, „pridi kmalo!“

Zagloba v prvem hipu ni vedel, kaj je. Po-
gleda skozi predor navzdol ter vidi, da ni ni-
kogar več tam. Tudi ropot na strehi utihne.

„Kaj je? Kaj se je zgodilo? zakliče glasno.“
Ha že vem! Zažgati hočejo hlev, pa streljajo v
streho s samokresi.“

Med tem nastaja zunaj ropot in krik če-
dalje strašnejši. Strel se je mešal s tuljenjem
molojcev in brenketom železa. „Bog, to je bitka!“
misli gospod Zagloba ter skoči k strehi.

Zagledavši, kaj se godi, je Zagloba onemel
veselja.

Na majdanu je bila bitka, ker je nekdo napadel nenadoma Bohunove Kozake. Nepričakovani napad osupne Kozake; obkoljeni od vseh strani, sekani z meči in porivani s konjskimi prsi k plotu, so kupoma padali, nezmožni skoraj misliti na brambo. Vojaki v rudečej opravi, sekajoč obupneže in preganjajoč ubežnike, morili so jih brez usmiljenja, da niso imeli časa postaviti se v bojni red, niti zasesti konj. Branile so se samó posamezne trume; mnogi so pometali kopja in sablje, pritiskali se pod plot ali plezali in skakali čezenj; drugi so drvili h konjem, pa bili pobiti poprej, predno so vtegnili doseči streme; vsi pa so grozno tulili. Nesrečnežem se je zdelo, da je sam knez Jarema planil nepričakovano na nje, kakor orel, in jih mandra sè svojo težo. Krič zmagovalcev, žvižganje sabelj, pok strellov so jih preganjali kakor burja: „Rešite se, ljudje!“ razlega se od vseh strani. „Bij! Pobij!“ odgovarjajo jim napadniki.

Naposled zagleda gospod Zagloba malega Volodijevskega, ki je stal z nekoliko vojaki poleg vrat, zapovedoval z bulavo v roci borečim se vojakom. Časih pa je sam skočil med borilce na svojem sivcu in kamorkoli je mahnil s sabljo, tam je že ležal ubit Kozak, ne imajoč toliko časa, da bi zakričal. Bil je veščak mej veščaki ta mali gospod Volodijevski, in bitke ni malo ni spustil izpred očíj; gledal je in popravljal, kakor godbeni kapelnik, ki časih sam zaigra,

časih pa neha igrati, čuvajoč neprestano nad vsemi, da izvrši vsaki izročeno mu nalogo.

Ko gospod Zagloba to vidi, začne veselja toptati z nogami po podu, da se je kar prah vzdigoval s tál, ter kričati:

„Bij jih, pasje sinove! Iz kože jih oderi! Le dalje po njih! Pokolji jih do poslednjega!“

Ko je tako kričal in skakal, zalilo se mu je lice s krvjo, da je oslepil za trenutek. Ko se zopet razgleda, vidi še lepši prizor. Bohun, obkoljen s peščico Kozakov, brez čapke v samej srajci in bregušah beži na konju, za njim na čelu svojih vojakov pa drvi gospod Volodijevski.

„Bij ga!“ kriči za njim Zagloba, „to je Bohun!“ Toda glas ni doletel do Volodijevskega. Mej tem sta Bohun in Volodijevski skočila po vrsti čez plot ter drvila po ravani. Molojci so se takoj razprašili in vojaki so preganjali posamične begunce. Zaglobi je kar sapa zaostajala v prsih, ko je to gledal. Videl je, da Volodijevski drvi za Bohunom, kakor pes za divjim mrjascem. Poslednji se obrne ter potegne sabljo. Že se bijeta. Trenutek še in Bohun pade s konjem vred, a gospod Volodijevski, poteptavši ga, drvi dalje za begunci.

„Drži ga, drži!“ vpije Zagloba. „To je Bohun!“

V tem trenutku pridrvi nova tolpa molojcev, ki je iskala zavetja pod skalami ter hotela zbežati na drugo stran. Kakih sto korakov za njo

drvé vojaki v rudečej opravi. Tolpa, prišedši k Bohunu, ga obkoli ter odpelje s seboj. Naposled zgine izpred oči in ž njo vred tudi vojaki.

Na dvorišču je postalo tiho in prazno. Celo vojaki gospoda Zaglobe, rešeni po Volodijevskem, zasedejo konje ter drve z drugimi vred za bežečim sovražnikom. Zagloba spusti lestvo, zleze navzdol, stopi s hleva na dvorišče ter reče:

„Prost sem . . .“

To rekši, se začne ozirati okrog. Na dvorišču je ležalo mnogo ubitih Zaporožcev in nekaj vojakov. Plemič hodi mej njimi počasi od jednega do drugega ter vsakega pozorno ogleda. Naposled se spusti pred jednim na kolena; ko vstane, ima čutarico v svojej roki.

„Polna je!“ zašepeta ter jo nastavi k ustom. „Ni slaba!“ pristavi, srkajoč pijačo. Potem se zopet ozre okrog in ponovi še jedenkrat z dosti krepkejšim glasom:

„Prost sem . . .“

Potem gre v bajto. Na pragu naleti na truplo starega bečvarja, katerega so Kozaki umorili. Ko pride zopet iz bajte, sveti se mu na županu, umazanem od gnoja, leskeči pas Bohunov, bogato obšit z zlatom, pa nož z velikim rubinom v držaju.

„Evo, Bog je nagradil hrabrost!“ govori, „pas je dobro napolnjen. Ha, razbojnik! Nadjam se, da se jim ne izmuzne! Toda oni mali Volodijevski — kdo bi si mislil, da je tak junak.

Vedel sem, da je hraber vojak, da bi pa tako drvil Bohuna, tega nisem pričakoval. Saj bi ga Bohun lahko nosil za pasom, kakor nož. Bog mu daj srečo! . . . Gotovo ni poznal Bohuna, sicer bi ga ne bil spustil pol živega. Toda, hvala Bogu, da sem se izmotal iz te zadrege, v kakoršnjem še nisem bil nikdar! Hvala ti, gospod!”

Tako premišljajoč sede gospod Zagloba na hleyški prag ter čaka.

V daljavi na ravani se pokažejo vojaki, vračajoči se z bojišča, njim na čelu gospod Voldijeovski. Zagledavši Zaglobo, prihiti skokoma, skoči s konja ter stopi k njemu.

„Torej vas vendar še vidim?“ reče že od daleč.

„Vidiš me v mojej lastnej osebi“, odvrne gospod Zagloba. „Bog ti povrni, da si mi pritekel na pomoč!“

„Hvala Bogu, da v pravem času!“ odvrne mali vitez, radostno stiskajoč desnico gospoda Zaglobe.

„Kako si zvedel mojo zadrego?“

„Kmetje iz vasi so mi prišli povedat“.

„O! jaz pa sem mislil, da so me izdali“.

„Nikakor! To so dobri ljudje. Žalostno je, da sta srečno pobegnila samo ženin in nevesta; kaj se je zgodilo z ostalimi, jima ni znano“.

„Če niso izdajice, pobili so jih Kozaki. Gospodar leži mrtev na pragu. Toda to je kaj

druzega . . . Povej raje, kaj je z Bohunom, ali je še živ odnesel pete?"

„Ali je bil on tukaj?"

„Da, oni brez kučme, v samej srajci in bregušah je bil Bohun, katerega si prekobalil s konjem vred“.

„Ej, zlod ga vzemi, nisem ga poznal! Neizrekljiva škoda res! Toda, kaj ste pa vi doprinesli, gospod?"

„Kaj sem doprinesel?" ponovi Zagloba. „Pojdi gospod Mihael ter poglej!"

S temi besedami ga prime za roko ter ga pelje v hlev.

„Glej!" ponovi.

Gospod Volodijeovski stopiši v hlev, ni mogel delj časa nič opaziti; še le ko se oči privadijo teme, zagleda trupla ležeča nepremično na gnoju.

„Kdo je pobil vse te ljudi?" vpraša začuden.

„Jaz!" odvrne Zagloba. „Vprašal si me, kaj sem doprinesel, torej — tukaj imaš!"

„Hm!" zamomlja mladi častnik, zmajajoč z glavo. „Na kak način?"

„Branil sem se tam gori, oni pa so me napadali od spodaj in skozi streho. Ne vem, kako dolgo je to trajalo; v bitki človek časa ne računi. Glavna stvar je to, da je bil tu Bohun s celo tolpo Kozakov. Spominjal se bo naju obeh! . . . Drugikrat ti povem, kako sem prišel semkaj in kako možko zavrnil Bohuna.

„Izvrstno ste postopali, gospod“, odvrne Volodijevski. „Vsekako pa vam moram reči, da ste boljši vojak, nego vojskovodja“.

„Čuj me, Mihael!“ odvrne plemič; „sedaj ni časa se pričkat o tem. Zahvaliva raje Boga, da nama je dal to zmago, katere so bodo ljudje še dolgo spominjali!“

Gospod Volodijevski začuden pogleda Zaglobo. Doslej je menil, da je sam dobil zmago. Sedaj pa je gospod Zagloba hotel deliti ž njim njegovo slavo.

Toda le pogleda plemiča, zmaje z glavo ter reče:

„Naj bode!“

Uro pozneje sta oba prijatelja na čelu svojih združenih oddelkov odrinila k Jarmolincem.

Zagloba ni zgubil nobenega svojih ljudi, ker se niso branili zasačeni v spanju. Bohun, poslan po poročevalce, je pa tudi hotel imeti živih, ne pa pomorjenih ljudi.

VIII.

Bohun, dasi junašk in previden, ni imel sreče na tem četovanju proti oddelkom kneza Jeremije. Prepričal pa se je do dobrega, da se je knez z vso vojsko dvignil proti Krivonosu. To novico so potrjevali tudi vojaki gospoda Zaglobe, ki so sami verjeli, da gre knez za njimi. Nesrečnemu atamanu ni ostalo družega, nego da beži kolikor

hitro more h Krivonosu, toda to ni bilo ravno lahko. Tretjega dne zbere okrog sebe komaj še kakih dve sto molojcev; drugi so bili pobiti ali ranjeni; mnogi so blodili po jarkih in trsičju, ne znajoč, kaj naj počno ali kam naj se obrnejo. Toda tudi ta peščica nesposobna za bojevanje, mogla je le bežati, dasiravno so bili sami izbrani korenjaki. Ker pa še doslej niso znali, s kako majhno močjo je planil gospod Volodijevski na nje, da jim je spijočim in nepripravljenim, vzročil toliko gorjâ, so raje verjeli, da so imeli opraviti s samim knezom, ali pa vsaj z močno njegovo prednjo stražo. Bohun je bil ranjen v roko, pobit in malosrčen; še huje pa mu je presedalo, da se mu je njegov glavni sovražnik Zagloba zmuznil iz rok ter ga pripravil ob njegovo molojško slavo. Kozaki, katere je imel s seboj, bi bili šli za njim celo na samega kneza, sedaj pa so zgubili vanj zaupanje ter mislili samo, kako bi se rešili svojih nadlog. Mej tem pa je učinil vse, kar mora pravi poveljnik storiti, razstavil je straže ter dovolil vojakom nekoliko počitka, ker so bili popolnoma nesposobni za daljše potovanje; saj se od Kamenca niso nikjer ustavili. Toda Volodijevski, preživeč svojo mladost v bojih in zalezovanju na Tatarje, prišel je k razpostavljenim stražam tako tiho, da Kozaki niso vtegnili niti zakričati ali streliti; napad je bil tako nagel, da je Bohun vtegnil zbežati samo v srajci in bregušah, brez kučme in celo brez sablje, katero

je zgubil v borbi z Volodijevskim. Ko je četovodja pomišljal to, se mu je kar tema delala pred očmi. Segal si je v lase ter kričal: „Kje je moja molojska slava, kje moja zvesta družica, sablja? Po takih napadih otožnosti je začel piti, da je popolnoma zgubil zavest, hotel iti na kneza, da ga razbije, ali pa pogine sam na veke. Toda molojci niso hoteli iti ž njim.

„Če nas tudi ubiješ, batko, vendar ne pojdemo!“ so odgovarjali na njegov poziv. Zaman bi bilo zaleteti se s sabljo na nje, žugati jim s samokresom. Niso hoteli iti in tudi niso šli.

S tem še ni bil konec atamanove nezgode. Boječ se preganjavcev, ko bi šel naravnost na jug ter misleč, da je Krivonos že popustil oblegovanje, se je napotil na vshod. Tú pa je naletel na oddelek gospoda Podbipete. Previden kakor žrjav, ni mu dal gospod Longin časa, da ga Bohun prvi napade; sam je planil prvi na njegovo četo ter jo razkropil; to je bilo toliko ložje, ker se molojci niso hoteli postaviti v bran.

Longin ga je zapodil k oddelku gospoda Skretuskega, ki pa ga je pomandral takó, da je Bohun po dolgej blodnji po stepi, onečasten samó z nekoliko molojci brez obljubljenih jetnikov dospel h Krivonosu.

Ta se radi tega ni razsrdil nad njim. Iz lastne skušnje je znal, kaj se pravi imeti opraviti z Jaremo. Še objel in tolažil je Bohuna;

in ko je zbolel za hudo vročnico, je ukazal čuvati ga in streči mu skrbno v njegovej bolezni.

Mej tem so se naši vitezi, napolnivši pokrajino s strahom in grozo, vrnili srečno v Jarmolince. Tú se ustavijo nekoliko dni, da si odpočijejo ljudje in konji. Poročajoč gospodu Skretuskemu o vsem, so zasedli klopi pri polni steklenici, pomenkujoč se o tem, kar se jim je pripetilo. Gospod Zagloba je le malo komu dovolil govoriti. Zdelo se mu je, da je le on opravičen govoriti; pa je imel tudi največ povedati.

„Gospodje!“ je dejal, „resnica je, da sem bil vjet. Toda sreča je opotočna. Bohun je vse življenje ubijal ljudi, zdaj pa smo mi njega namlatili. Tako je sploh običajno na vojski. Danes ti druge strugariš, jutri pa že drugi tebi stružijo hrbtišče. Bohuna je Bog kaznoval, ker je nas napadel spijoče. Ho, ho! mislil me je preplašiti sè svojim zlodjevim jezikom, toda dobro sem ga zavrnil, da mu je zavrela kri, da je izbleknil nekaj, kar gotovo sam ni hotel. Da, kaj bi še dalje govoril. Ko bi ne bil vjet, ne bila bi ga mogla z gospodom Mihaelom tako namlatiti, kakor sva ga, kar pa je največ le moja zasluga. Dokler bom živ, ne bom nehal trditi, ko bi ga ne bila pobila z Volodijevskim, ne bila bi ga dobila v roke gospod Podbipeta in gospod Skretuski; dà, ko bi mi njega ne bili pomanдрali, bil bi on pobil nas. Kdo je torej provzročil, da se to ni zgodilo?“

„Vi ste res pravcati lisjak,“ reče gospod Longin. „Tú mahnete z repom, tam oplazite koga z jezikom, vsikdar pa se zvijete iz zadrege.“

„Bedast je pes, ki lovi svoj lastni rep, ker ne ovoha nič poštenega ter še sled zgubi naposled. Koliko ste zgubili ljudi?“

„Vseh skupaj dvanajst mož in nekoliko ranjenih,“ odvrne gospod Longin.

„A ti gospod Mihael?“

„Okolo trideset, ker sem prvi udaril po njih.“

A ti, gospod poročnik?“

„Toliko kakor gospod Longin.“

„A jaz samo dva. Pa recite sedaj sami, kdo je najboljši vojskovodja? . . . Nù, čemu smo prišli sèm? Da nabereмо kaj novic o Krivonosu? Torej čujte, kaj vam povem. Največ novic sem nabral pa sam in sicer iz ust samega Bohuna. Čul sem, da stoji pri Kamencu in hoče baje popustiti oblegovanje, ker se ga je polastil strah. Toda še kaj več. Vem še nekaj, česar boste vsi iz srca veseli.“

Povejte vendar, za božjo voljo!“ reče Volodijevski. „Ste zvedeli kaj o našej revici?“

„Seveda o njej, reši jo Gospod!“ odvrne Zagloba.

Gospod Skretuski se zravna po koncu, pa kmalo zopet sede na klop. Nastane taka tišina, da si lahko čul komarja, ki je brenčal na oknu.

„Je živa, to vém sedaj zanesljivo,“ začne zopet gospod Zagloba. „Je v rokah Bohunovih, Bog ni dopustil, da bi jo zadela sramota. Gospodje, to mi je pravil sam Bohun, ki je bil gotovo pripravljen pohvaliti se s čim drugim.“

„Na kak način? Kako je to mogoče?“ vpraša vneto gospod Skretuski.

„Strela me naj udari, ako lažem, odvrne slovesno gospod Zagloba. „Čujte, kaj mi je pravil Bohun, hoteč se norčevati z menoj, predno sem mu zavezal jezik. „Ti si mar misliš — je dejal — da si jo za kakega kmeta pripeljal v Bar. Da sem mar jaz kmet, da se je nasilno polastím? Ali da morda nimam denarja, da radi tega ne morem oskrbeti, da se vrši najina poroka v Kijevu, da bi ob času poroke tri sto sveč gorelo menihom v rokah, da proslavi mene, atamana in hetmana!“ In tako je ropotal z nogami ter grozil mi z nožem, ker si je mislil, da me s tem prestraši. Rečem mu: „Pse pojdi strašit, ne mene!“

Mračno lice gospoda Skretuskega se razjasni pri teh besedah. Zaporedoma je igral na njem strah, upanje, radost in negotovost.

„Kje je? Kje?“ vpraša naglo. „Če še to veste, pa res ne vém, kako naj vam skazem svojo hvaležnost.“

„Tega mi ni povedal, toda modrej glavi ste dve besedi dovolj. Pomislite gospodje, da je ne-prestano uganjal burke z menoj, dokler ga nisem

zavrnil. Rekel mi je: „Najpoprej te peljem h Krivonosu in potem bi te povabil na svatbo, toda sedaj je vojska, torej ta še ne bo kmalo. Prevdarite, gospodje besede: „Še ne bo kmalo!“ Prevdarite pa tudi: „Najpoprej h Krivonosu, a potem na svatbo,“ kar pomeni, da ni pri Krivonosu, marveč daleč, daleč proč od vojske.“

„Zlati človek ste!“ zakliče Volodijevski.

„Mislil sem s početka“, nadaljuje ohrabren po pohvali gospod Zagloba, „da jo je poslal v Kijev, toda temu ni tako, ker mi je dejal, da pojde ž njo na svatbo v Kijev, če pojde, torej ona še ni tam. On je tudi preveč premeten, da bi jo bil odpravil tje, zakaj če se Hmelnicki pomakne bliže k Rudečej Rusiji, bi mogle litevske vojske zajeti Kijev.“

„Resnica, resnica!“ zakriči gospod Longin. „Kakor resnično je Bog svet, mogli bi res mnogi zavidati vam vaš razum“.

„Da, tudi jaz bi ne menjal z vsakim, ker bi se mi znalo lahko pripetiti, da bi si kupil sena, mesto možgan. Na Litvi bi se mi to lahko pripetilo“.

„Že zopet svojo začenja“, reče Longin.

„Dovolite, da dokončam. Kakor vidimo, ni pri Krivonosu niti v Kijevu“.

„Kje je torej?“

„V tem tiči voz!“

„Če si kaj domišljujete, hitro povejte, ker sem ves v ognju!“ dé gospod Skretuski.

„Za Jampolom!“ odvrne gospod Zagloba ter bistro pogleda navzoče sè svojim zdravim očesom.

„Kako veste to?“ vpraša Volodijevski.

„Kako vem? Poslušajte! Sedel sem v hlevu — kamor me je ukazal zapreti ta razbojnik, naj ga svinje pohrustajo za to! — in okrog hleva so se razgovarjali Kozaki. Prislonim uho k steni ter slišim: Sedaj brž ko ne pojde ataman za Jampol“, pravi jeden, drugi pa reče: „Molči, ako ti je drago življenje!“ Glavo stavim, da je ona za Jampolom“.

„Oj, kakor je Bog v nebesih!“

Na Divja Polja je vendar ni odpeljal, toraj mora tičati kje med Jampolom in Jahorlikom. Bil sem že enkrat v teh krajih, kamor se shajajo kraljevi in kanovi sodniki. V Jahorliku, kakor je vam znano, se rešujejo mejni prepiri in takih prepirov se tam nikdar ne manjka. Nad Dnestrom je polno jarkov in drugih skrivnih mest in dupelj, kjer žive po selih ljudje, ki ne poznajo nobene gosposke, prebivajoč osamljeni v puščavi. Pri jednem takem samotaru jo je brž ko ne skril, ker je tam najvarnejše za njo“.

„Nú, kako pa hočemo priti tje, ker nam Krivonos zapira pot“, reče Longin. „Jampol je, kakor čujem, pravo razbojniško gnezdo“.

„Ko bi tudi desetkrat imel zgubiti glavo, pojdem vendar, da jo rešim“, omeni Skretuski. „Preoblečem se, pa pojdem in ne jenjam poprej, da jo najdem“.

„In jaz s teboj, Jan!“ reče Volodijevski.

„Tudi jaz, kakor berač s teorbano. Verjemite mi, da imam med vami največ izkušenosti, pa ker se mi je teorbana pristudila do dobrega, vzamem pa diple (dudle)“.

„Pa vtegnem še jaz kje prav priti, bratje?“ vpraša Longin.

„Gotovo!“ odgovori Zagloba. „Kedar se bo treba prepeljati preko Dnestra, nas boste prenesli, kakor sveti Krištof“.

„Iz srca se vam zahvaljujem, bratje!“ reče Skretuski, „ter z radostjo sprejemem vašo službo. V stiski in trpljenju se spoznajo prijatelji; vidim torej, da me Bog še ni zapustil. Bog daj, da vam bi mogel kedaj poyrniti!“

„Mi vsi smo kakor jeden mož!“ reče Zagloba. „Bog bo blagoslovil složno delovanje in videli boste, da bomo kmalo želi sad svojega truda“.

„Ne ostaja mi družega“, reče po kratkem molčanju Skretuski, „nego da odpeljemo knezu nazaj naš polk ter se nemudoma podamo na pot. Pojdemo ob Dnestru na Jampol in naprej do Jahorlika. Povsod jo bomo iskali. Ker pa je, kakor upam, Hmelnicki že pobit, ali pa vsaj bo pobit do onega časa, ko pridemo h knezu, nas tudi služba dalje ne bo ovirala. Prapori odrinejo brž ko ne na Ukrajino, da do dobrega pogasé vstajo; to opravijo lahko tudi brez nas.“

„Počakajte, gospodje,“ omeni Volodijevski. „Za Hmelnickim pride gotovo Krivonos na vrsto, pa lahko kar z vojsko odrinemo k Jampolu.“

„Ne, mi moramo biti poprej tam,“ odvrne Zagloba; „toda najpoprej treba odpeljati krdelo, da imamo proste roke. Nadejam se, da nas bo knez vesel.“

„Posebno pa vas.“

„Gotovo za to, ker mu nesem same najboljše novice. Verjemite mi, da se nadejam nagrade.“

„Torej na pot?“

„Do jutra moramo počakati,“ reče Volodijevski. „Sicer pa ima tú zapovedovati Skretuski; on je načelnik; jaz le povdarjam, da mi vsi konji pocepajo na poti, če odrinemo danes.“

„Vém, da je to nemogoče,“ odvrne Skretuski, „toda nadejam se, da po dobrem nakrmljenju moremo jutri iti na pot.“

Druzega dné so odrinili. Po knezovem naročilu bi se imeli vrniti v Zbaraž ter tam čakati daljših ukazov. Vrnili so se torej na Kužmin na stran od Felština k Voločiski, od koder je držala pot na Hlebanovko, stara cesta v Zbaraž. Pot je bila odurna, ker je deževalo, toda mirna; samó gospod Longin, ki je šel s sto jezdec naprej, je pomandral nekoliko svojeglavnežev, ki so se zbrali kraljevej vojski za hrbtom. Še le v Voločiski se zopet vstavijo, da si na noč počijejo.

Toda komaj so po dolgej poti sladko zasпали, zbudi jih hrup; straže naznanijo, da se bliža nek oddelek jezdecev. Vendar takoj pride tudi novica, da je le tatarski prapor Veršuljev, torej domačini. Gospod Zagloba, Longin in mali Volodijevski so se takoj zbrali v sobani gospoda Skretuskega, a njim za petami plane, kakor vihar, častnik lahkega prapora, zasopljen, ves pokrit z blatom.

„Gospod Veršulj!“ zakliče, zagledavši ga Skretuski.

„Jaz sem!“ odvrne prišlec, ne mogoče priti k sapi.

„Od kneza?“

„Da! . . .“

„Kake novice prinesete? Je že po Hmelnickem?“

„Konec je ljudovlade!“

„Za rane Kristusove, kaj pravite gospod? Poraz?“

„Poraz, onečastenje, sramota! . . . Brez bitke! . . . Strah! . . . O, o!“

„Ušesom ni moči verjeti! Govorite no, za Boga živega! Vladni možje.“

„Zbežali so.“

„Kje je naš knez?“

„Beži . . . brez vojske . . . Prišel sem od kneza . . . On naroča . . . bežati v Levov brez odloga . . . gredo za nami.“

„Kdo? Veršulj! Veršulj! zbrihtaj se! Kdo gre?“

„Hmelnicki, Tatarji!“

„V imenu Očeta, Sina in svetega Duha!“ zakriči Zagloba. „Zemlja se nam odpira pod nogami!“

Toda Skretuski spozna, kaj se godi.

„Poznej se bomo pomenili“, reče, „sedaj urno na konje!“

„Na konje! Na konje!“

Konjska kopita Veršuljevih Tatarjev so že kresala pod okni, prebivalci sprebujeni s prihodom vojske, so vreli iz hiš s svetilnicami in bakljami v rokah. Novica je spreletela kakor blisk celo mesto. Takoj začne bítí plat zvona. Še pred minuto tiho mestece je mahoma oživel, napolnilo se s kiki, konjskim topotom, s klici povelj in vpitjem židov.

Meščanje so hoteli otiti z vojsko ter zapregali vozove, nakladali na nje žene, otroke in posteljno opravo; župan na čelu nekoliko meščanom je prišel prosit Skretuskega, naj bi ne šel sam, marveč dovoli, da gredo prebivalci z njim v Tarnopol. Gospod Skretuski ni hotel niti slišati o tem, ker mu je bilo odločno ukazano, otiti nemudoma v Levov.

Tako so tudi učinili; še le na poti je Veršulj pripovedoval tovarišem, kaj se je zgodilo.

„Od časa, kar obstoji ljudovlada“, je dejal, „ni še doživela takega poraza. Cecora, Žolte Vode, Korsun, vse ni nič proti temu!“

Skretuski, Volodijevski in Longin Podbipeta so se sklanjali konjem na vratove, prijemali se za glavo ter dvigajoč roke proti nebu, govorili:

„To pa res ni verjeti . . . Kje pa je bil knez?“

„Njega so nalašč odstranili, da še svoje lastne divizije ni vodil“.

„Kdo je bil poveljnik?“

„Vsi in nobeden. Dolgo že služim, na vojski sem si skrhal zobe, pa takih bitek in takih poveljnikov še nisem videl“.

Zagloba, ki Veršulju ni bil posebno naklonjen, ker ga je le malo poznal, začne odmajevati z glavo in cmokati z ustmi; naposled reče:

„Čujte gospod! če se le niste zmotili ter nemara kako majheno prasko smatrate za splošno pobitje, ker to, kar pripovedujete, noben pameten človek ne more verjeti“

„Verjamem, da ne more, toda rad dam svojo glavo, da bi le bilo neresnično“.

„Kako ste po porazu prišli v Voločisko? Saj menda vendar ne smem misliti, da ste prvi pokazali pete sovražniku? Kje je armada? Kam je zbežala? Kaj se je zgodilo ž njo? Zakaj vas begunci niso prehiteli? Na vsa ta vprašanja ne morem najti pojasnila“.

Veršulj bi v drugem času ne bil pustil kar tako takšna vprašanja, toda v tem trenutku ni mogel misliti na nič drugega, nego na pobitje; zato le odvrne:

„Dospel sem prvi v Voločisko, ker drugi beže v Ožigovec in mene je knez nalašč poslal sem, ker se je bal, da bi vas povodenj ne zajela, ko bi prepozno zvedeli za nesrečo. Vrhu tega je vaših pet sto mož velika podpora zanj, ker je njegova vojska večinoma poginila, ali pa se razštropila“.

„Čudno!“ zamomlja Zagloba.

„Strah misliti! obup razdira srce človeka in solze nehote siliijo iz oči“, reče sklepajoč roki Volodijevski. „Domovina je poteptana, onečastena — taka vojska zapodena! Ne more biti drugače, nego da se bliža konec sveta in strašna poslednja sodba“.

„Ne segajte mu v besedo“, reče Skretuski; „dovolite mu, da vse izpové“.

Veršulj molči, kakor bi nabiral moči; nekaj časa je bilo slišati samo čofanje konjskih kopit po blatu. Noč je bila temna in deževna; nebo je kar obloženo z oblaki, in v tej temi in dežju so nekako zlokobno donele Veršuljeve besede, ko je jel pripovedovati:

„Meni bi se zmešala pamet, ko bi se ne nadejal, da padem v vojski. Rekli ste nekaj o sodnjem dnevu, tudi jaz mislim, da ne more biti več daleč. Vse gre narobe, zloba praznuje zmago nad čednostjo in antikrist že hodi po svetu. Vi tega še videli niste, kar se je zgodilo, pa še poročila samega ne morete prenesti; kaj še le jaz, ki sem gledel ta pobjoj in sramoto z lastnimi

očmi! Bog nam je dal srečo v tej vojski; naš knez je pozabil vse ter se spravil s knezom Dominikom. Vsi smo bili veseli te sloge, smatrajoč jo za blagoslov Božji. Knez je zmagal sovražnika znovič pod Konstantinovem ter zasedel mesto. Potem smo se napotili pod Pilavce, dasi je knez odsvetoval tje iti. Toda že na poti so začeli proti njemu razna rovanja, zavist in javne spletke. Niso ga poslušali pri sejah, niso marali za to, kar je govoril; pred vsem pa so se trudili, da razkosajo našo divizijo, da je knez ne bi vodil. Ko bi se bil temu vpiral, gotovo bi vso krivdo obesili sedaj njemu; on pa je le molčal in potrpežljivo prenašal vse. Po naročilu vrhovnega načelnika je lahka konjica z Vurceljevimi topovi in polkovnikom Mahnickim ostala v Konstantinovem; odtrgali so še od njega polka Osinskega in Korickega, da so pri knezu ostali samo huzarji pod poveljništvom Zacvilihovskega, dva polka dragoncev in oddelek mojega prapora. Bilo nas je vseh skupaj okoli dva tisoč mož. Nu, sedaj pa so ga jeli prezirati . . . Jaz sam sem slišal, kako so govorili pristaši kneza Dominika: „Sedaj več ne poreko po zmagi, da jo je dobil Višnjevecki!“ Glasno so pripovedovali: ko bi knez še dalje užival svojo dosedanjo slavo, bil bi pri volitvi gotovo izvoljen njegov kandidat, kraljevič Karol, ko oni hote Kazimira. Tako so okužili s strankarstvom vso vojsko; začeli so se prepiri, kakor na zbirališču ter pošiljali poslance;

s kratka, mislili so na vse, samo ne na boj, kakor bi bil sovražnik že pobit. Kako je bila tudi ošabna Pirova armada, ki je tičala vsa v zlatu, dragotinah in nojevih peresih! Za nami je šlo dve sto tisoč služabnikov in nebrojna množica voz; konji so padali pod težo bogate oprave in zlatotkanin, vozovi se lomili pod tovari. Človek bi bil mislil, da se gremo bojevati s celim svetom. Plemstvo izmed črne vojske je po cele dni in noči pokalo z biči, govoreč: „S temi le biči ukrotime kmete, da še sabelj rabili ne bomo!“ toda mi stari vojaki smo privajeni se bítí, ne pa širokoustiti se. Že pri pogledu na to ošabnost smo slutili kaj slabega. Potem se je začel hrup za in proti gospodu Kislu; jedni so trdili, da je izdajavec, drugi, da je pošten senator. V pijanosti so se začeli klestiti s sabljami. Taboriščnih stražnikov ni bilo. Nihče ni pazil na red, vsaki je delal, kar je hotel; šel, kamor se mu je ljubilo, izbral si mesto, kjer mu je bilo ugodno; služabniki pa so delali hrup in trušč. O vsmiljeni Bog! to vam je bil pravi predpust, ne pa vojaški red, v katerem so zapili, zajedli in zaplesali ljudovlado!“

„Še smo mi živi!“ reče Volodijevski.

„In Bog je še v nebesih!“ doda Skretuski.

Zopet nastane za trenutek molčanje. Veršulj nadaljuje čez nekaj časa tako:

„Vsi poginemo, če Bog ne stori čudeža ter nejenja kaznovati nas za naše grehe. Časih jaz

niti sam ne verjamem, kar sem videl z lastnimi očmi. Zdi se mi, da me je môra dušila v spanju.

„Pripovedujte dalje, gospod!“ opominja Zagloba. „Prišli ste pod Pilavce in kaj potem? . . .“

„Tam smo obstali. O čem so se poveljniki posvetovali, ne vém, — na sodnji dan bodo dajali za to odgovor. Ko bi bili takoj udarili na Hmelnickega, bi ga bili pobili, kakor gotovo je Bog v nebesih, ne gledé na naš nered, neizkušenost, neslogo, prepire in pomanjkanje pravega vojskovodje. Med prostaki se je že jel širiti strah; že so se pomenkovali, kako bi izdali Hmelnickega in starašine; tudi sam je že mislil na beg. Naš knez je jezdil od šotora, do šotora, prosil, grozil, prigovarjal: „Udarimo na nje, predno dospó Tatarji, udarimo!“ je prosil ter pulil si lase z glave. Ti pa so le gledali drug drugega, pili in zborovali dalje. Naposled so prišle novice, da gredó Tatarji — sam kan z dve sto tisoči konjice; — pa poveljniki so še vedno le zborovali in se gostili. Knez se je zaprl v svojo sobano, ker ga že nihče ni hotel več poznati. V vojski so jeli govoriti, da je kancler prepovedal knezu Dominiku začeti bitko, češ, da so se začela pogajanja, radi tega je nastal še večji nered. Naposled so prišli Tatarji; prvi dan nam je dal Bog srečo. Knez, gospod Osinski in Lašč so zapodili sovražnika ter ga dobro naklestili — a potem . . .“

Tú Veršulju naenkrat zastane beseda v grlu.

„In potem?“ vpraša Zagloba.

„Nastala je strašna, nepomnljiva noč. Še dobro pomnim, stražil sem s svojimi ljudmi poleg reke; naenkrat čujem v kozaškem taboru strašen strel in krik. Še le sedaj se spomnim, kar so govorili poprejšnji dan v taboru, da je dokaj tatarske moči še zadej in da je prišel samó Tuhaj-bej s svojim oddelkom. Mislim si: „Ta strel gotovo naznanjuje kanov prihod.“ Precej na to nastane v našem taboru grozen nemir. Hitim gledat z nekoliko možmi. — „Kaj se je zgodilo?“ vprašam. — „Poveljniki so ušli!“ dobim odgovor. Hitim h knezu Dominiku — ni ga nikjer! h kraljevemu točaju — ni ga nikjer! — h praporščeku — tudi njega ni nikjer! Jezus Nazarenski! Vojaki drvé po majdanu, povsod krik, vpitje in strah. „Kje so poveljniki? Kje so poveljniki?“ Zopet drugi kličejo: „Na konje! Na konje!“ — „Bratje! rešite se, izdajstvo, izdajstvo!“ vpijejo tretji. Na vseh obrazih si videl norost, v vseh očéh strah. Vojaki so se v gnječi porivali, teptali, nekateri zasedali konje ter slepo bežali brez orožja. Naposled prijezdi na čelu huzarjev knez v srebrnem oklepu; pred njim nesejo vojaki šest gorečih bakelj. Stoji v stremenih ter vpije: „Gospodje, semkaj k meni, še sem jaz tukaj! Toda vse zaman. Nihče ga ni videl, niti slišal; preplašena tolpa je naletela na huzarje, prekobicovala jih s kónj, da so ti komaj s težavo rešili svojega kneza. Po po-

teptanih ognjiščih, v temi, je potem vojska kakor naraščajoč potok jela bežati iz tabora, razkropila se je in — ginila. Sedaj ni več armade, ni vojskovodij, ni ljudovlade; ostala je samo neomita sramota in kozaška noga na našem vratu . . .“

Veršulj je začel ječati in trgati uzdo svojega konja; dušil ga je obup, ki je prevzel tudi njegove tovariše. Vsi so jezdili kakor brez glave sredi tega dežja in mraka, kakor brezumni. Dolgo so tako jezdili; prvi se zopet oglasi gospod Zagloba:

„Oh, take pridaniče imamo! Se li še spominjate, kako so se širokoustili v Zbaražu? Kako so obetali pojesti Hmelnickega brez popra in soli. O, ničemniki!“

„Kaj še!“ zakriči Veršulj, „zbežali so po prvej zmagi, ki so jo dobili nad Tatarji in prostaki; bežali po bitki, v katerej so se celó črno-vojniki borili kakor levi.“

„V tem je očividno prst božji,“ reče Skretuski, — nekaka tajnost, ki se gotovo poprej ali poznej odkrije.

„Primerilo se je že, da so vojaki časih zbežali,“ omeni Volodijeovski, „toda tukaj so poveljniki prvi zapustili tabor, kakor bi hoteli nalašč olajšati zmago sovražniku ter izdati vojake njegovemu nožu.“

„Ravno tako je!“ vzklikne Veršulj; „pri-povedujejo tudi, da so nalašč storili.“

„Nalašč?“ — za rane Kristusove, to je nemogoče!“

„Pravijo, da nalašč — a zakaj? Kdo ugane? Kdo umé?“

„Da bi poginili vsi do poslednjega in ž njimi vred ves njihov rod; da bi bili osramočeni, kakor so sami osramotili ljudovlado!“ reče Zagloba.

„Amen!“ odgovoré tovariši.

„Jeden človek je še, ki more rešiti domovino, če mu dajo bulavo in poslednje moči ljudovlade; jeden je, ker o kakem drugim niti vojak niti plemstvo več slišati ne bodo hoteli.“

„Knez!“ odvrne gospod Skretuski.

„On jedini.“

„Pojdemo k njemu in umerjemo ž njim vred.“

„Živijo knez Jeremija Višnjevecki!“ zakliče Zagloba.

„Živijo!“ ponovi nekoliko preplašenih glasov. Toda klic je kmalo utihnil, ker ob času, ko se je zemlja odpirala pred nogami, ni bil ugoden za take krike in živijoklice.

Mej tem se začne svitati in v daljavi se pokaže obzidje Tarnopola.

IX.

Prvi begunci izpod Pilavca so dospeli v Levov dné 26. septembra; niso jim še vtegnili odpreti grajskih vrat, ko se je razglasila po mestu strašna novica o sramotnem pobegu. Mnogi niso hoteli verjeti, drugi so kar otrpneli strahú, tretji zgubili pogum do brambe. Gospod Skretuski je prišel sè svojim oddelkom dva dni pozneje, ko je bilo vse mesto že kar natlačeno beguncev, vojakov, plemstva in oboroženega meščanstva. Vsaki je mislil na brambo, ker vsaki hip so pričakovali prihoda Tatarjev; toda nihče ni znal, kdo prevzame poveljništvo, kdo se prime dela; radi tega je vladal povsod strah in nered. Nekateri so bežali iz mesta, odvažajoč rodbino in imetje; prebivalci iz okolice pa so nasprotno silili v mesto, iskajoč v njem zavetja. Prihajajoči in odhajajoči so zapirali z vozovi ulice ter začenjali prepir in trušč; povsod je bilo polno voz, ljudi, konj, vojakov najrazličnejših oddelkov; na vseh obrazih si čital negotovost, neko vneto pričakovanje, obup, ali tudi pokorno prenašanje udarcev osode. Časih se je, kakor piš viharja, raznesel med ljudi strah, začuli se kriki: „Gredó, gredó!“ In gruče ljudi so začele slepo bežati, da niso imele časa se nazaj ozreti, prevzete neumnega strahú, ter se ystavile še le, ko se je pokazalo, da prihaja v mesto le kak novi oddelek beguncev. Takih

oddelkov je dobajalo čedalje več; toda kaj žalostno je bilo videti te vojake, ki so še pred nedavnim v zlatu in nojevih peresih, popevajoč pesni, šli na vojsko proti kmečkim vstajnikom! Razcapani, gladni, shujšani in vtrujeni, umazani od blata na medlih klusetih, z rudečico sramote na licu so bili podobnejši beračem, nego vitezom ter mogli vzbujati samo sočutje, ko bi bil sedaj čas za take občutke v tem mestu, na čegar zidovje se je mogla navaliti vsaki čas sovražna sila. In slednji teh osramočenih vitezov se je tolažil jedino s tem, da je dokaj takih, kakoršen je sam, da je sramote in bega bilo deležno toliko tisoč sotovarišev, ki so se trudili skriti svojo sramoto samó v prvem trenutku, da so potem, ko so se nekoliko zavedli, začeli svoje tožbe in tarnanja. Kmalo so jeli kleti, groziti in vlačiti se po ulicah, pijančevati po krčmah, provzročajoč samó nered in grozo.

Vsi pa so ponavljali: „Tatarji gredo! Tatarji gredo!“ Nekateri so baje že videli požare za seboj, drugi se rotili in priduševali, da njih preganjalci prideró vsaki hip. Tolpa, obkoljevajoča vojake, je pazljivo poslušala vse te novice. Na strehah in cerkvenih stolpih si videl na tisoče radovednežev; zvonovi so zvonili, trume žensk in otrok pa so se tlačile po cerkvah, kjer je sredi gorečih sveč bilo izpostavljeno Najsvetejše na oltarju.

Gospod Skretuski je šel počasi sè svojim oddelkom od Galiških vrat med gostimi trumami konj, voz, vojakov in meščanov, stoječih pri svojih banderih; národ je čudé se zrl na ta prapor, ki je stopal v mesto v popolnem bojnem redu. Zaslišal se je krik: „Pomoč gre! Pomoč gre!“ takoj neopravičena radost zavlada med tolpo, ki se je gnetila k Skretuskemu ter poljubovala njegova stremena. Privreli so skupaj tudi vojaki klicajoč: „To so višnjeveški! Živijo knez Jeremija!“ Drenj je nastal tako velik, da so vojaki komaj korakoma mogli stopati naprej.

Naposled mi pride naproti oddelek dragoncev z častnikom na čelu. Vojaki so razganjali tolpo, častnik pa je kričal: „S poti! S poti!“ ter mahal s sabljo po onih, ki niso odstopali dosti urno.

Skretuski spozna Kušlja. Mladi častnik ves vesel pozdravi svoje znance.

„Kaki časi so“, pravi „kaki časi!“

„Kje je knez?“ vpraša Skretuski.

„Hvala Bogu, da si prišel! Težko te je že čakal. Sedaj biva pri Bernardincih; mene pa je poslal delat red v mestu, toda ravnokar se je Grosvajer lotil tega posla. Lahko grem s teboj v cerkev . . . Tam je posvetovanje.“

„V cerkvi?“

„Da. Namenjeni so ponuditi knezu bulavo, ker vojaki govore, da pod drugim poveljnikom nečejo braniti mesta.“

„Pojdimo. Meni se mudi h knezu“.

Združena oddelka odrineta. Potoma je Skretuski spraševal Kušlja o vsem, kar se je zgodilo v Levovu, in če je že obveljal sklep, da bodo branili mesto.

„Rayno sedaj se pretresuje ta zadeva“, odvrne Kušelj. Meščanje se hočejo braniti. O, kaki časi so sedaj! Ljudje nižjih stanov kažejo več hrabrosti, nego vojaki in plemstvo“.

„A vladni možje? Kaj se je zgodilo ž njimi? So li v mestu? Ali hočejo delati knezu zapreke?“

„Da bi jim le sam ne nasprotoval! Bilo je dovolj časa izročiti mu bulavo; sedaj je že prepozno! Vladni možje se niti ne smejo pokazati na dan. Knez Dominik je sicer došel sem v nadškofovo palačo, pa kmalo pobral šila in kopita — in prav je imel. Ti ne moreš verjeti, kako so razsrjeni vojaki nanj. Ni ga več tukaj, pa oni še vedno kriče: „Dajte ga nam, da ga razsekamo na drobne kosce!“ Gotovo bi ne bil ušel smrti, ko bi je ne bil popihal. Gospod dvorni točaj je došel prvi sem ter začel obrekovati kneza; sedaj pa tiho sedi, ker tudi proti njemu nastaja nemir. Vse grehe mu naštevajo v oči, on pa samo požira solze. Sploh groza spreletava človeka, če vidi, kar se godi! Kaki časi so! . . . Zahvali Boga, da si bil pod Pilavcami in da ti ni bilo treba bežati . . . Sam ne vem, kako da nismo prišli vsi ob pamet!“

„A naša divizija?“

„Ni je več, ker se je le malokdo vtegnil rešiti. Ni Vurclja, ni Mahnickega niti Zacvilihovskega. Vurcelj in Mahnicki sta ostala v Konstantinovu. Ta belcebub — knez Dominik — ju je pustil tam, samó da oslabi našega kneza. Ni mi znano, če sta se rešila, ali prišla v roke sovražniku. Tudi stari Zacvilihovski je propal kakor kamen v vodi. Daj Bog, da bi se bil vsaj on rešil!“

„Je mnogo vojakov zbranih tukaj?“

„Precej; toda kaj bi govorila o njih! Le knez bi še vtegnil kaj napraviti iz njih, ko bi hotel sprejeti vrhovno poveljništvo; drugemu nečejo biti pokorni. Knez je bil močno v skrbéh za te in za tvoje vojake. Saj je ta sedaj naš jedini celi polk. Že smo plakali po tebi!“

„Sedaj so srečni oni, katere objokujejo.“

Nekaj časa so jezdili molcé, ozirajoč se po tolpi, poslušajoč hrup in krik: „Tatarji! Tatarji!“ Na jednom mestu so naleteli na strašen prizor. Tolpa je mesarila na kose človeka, obdolženega vohunstva; plat zvona ni za trenutek umolknil.

„Ali kmalo dospé sovražnik?“ praša Zagloba.

„Zlod vedi; nemara še danes. Mesto se ne bo moglo dolgo braniti. Hmelnicki gre z dve sto tisoč Kozaki, razun Tatarjev“.

„Konec je!“ zamrmra plemič. „Bolje bi bilo, da tudi mi odrinemo dalje. Čemu smo si pridobili že toliko zmag?“

„Nad kom?“

„Nad Krivonosom, nad Bohunom, Bog sam vé, nad kom še vse!“

„Kako pa!“ reče Kušelj ter obrnivši se k Skretuskemu tiho vpraša:

„A tebi, Jan, še Bog ni poslal kake tolažbe? Si našel, kar si iskal? Ali vsaj zvedel kaj o njej?“

„Sedaj ni časa misliti na to!“ odvrne Skretuski. „Kaj so moje zasebne stvari v primeri s tem, kar se je zgodilo. Vse na svetu je nečimerno, vsega je enkrat konec!“

„Dà, tudi meni se zdi, da nastane kmalo konec syeta!“ reče Kušelj.

Med tem so dospeli k cerkvi Bernardincev, v katerej so gorele sveče. Nebrojna množica ljudi je stala pred cerkvijo, ker ni bilo v njej za vse prostora; dolga vrsta helebardnikov je zapirala vhod ter spuščala va-njo samo imenitnejše meščane in vojaške starašine.

Skretuski ukaže svojim ljudem stopiti v drugo vrsto.

„Idimo notri,“ reče Kušelj. Polovica ljudovlade je zbrana v cerkvi.“

Stopijo v cerkev. Kušelj ni pretiraval. Vse, kar je bilo odličnega v vojski in mestu, zbralo se je tú na posvetovanje: — vojskovodje, dvorniki, polkovniki, duhovenstvo, plemstvo, kolikor ga je sploh moglo v cerkev, mnogo vojaštva

nižjih vrst in nekoliko mestnih svetovalcev z Grosvajerom na čelu, kateri se je smatral za voditelja meščanov. Navzoč je bil tudi knez, kraljevi dvorni točaj, jeden izmed vladnih môž, vojvoda kijevski, starosta stobniški, Vesel Arciševski, taboriščnik litevski, gospod Osinski; — vsi ti so sedeli pred velikim oltarjem, da jih je množica lahko videla. Posvetovanje se je vršilo naglo in urno, kakor vsikdar v takih slučajih. Govorniki so stopali na oder ter zaklinjali starešinstvo, naj ne odda sovražniku mesta brez brambe. Mesto pridrži sovražnika — so dejali — in ko bi tudi vsi, kar jih je v njem, zgubili življenje, bode vsaj ljudovlada dobila časa zbrati svoje moči. Kaj manjka za brambo mesta? Je obzidje, so vojaki, so hrabri meščanje — samó poveljnika je treba . . . Ko so takó govorili, zaslišal se je med občinstvom šepet; polagoma se je začel oglašati glasen klic — navdušenost je prevzela navzoče. „Poginemo, dà, radi poginemo!“ so klicali; „omiti moramo pilaveško sramoto, braniti domovino!“ In začul si brenket sabelj; gole sablje so se jele lesketati pri blesku sveč. — „Molčite! Posvetovanje je!“ kričali so drugi. — „Ali naj se branimo?“ — „Branite se! branite!“ odgovarja občinstvo, da je kar odmev letel od obokov. „Kdo naj je poveljnik? — Knez Jeremija je naš vojskovodja! On je junak! On naj brani mesto in ljudovlado, njemu treba dati bulavo. Živijo knez!“

Iz tisoč grl se je ozval krik tako gromovit, da se je kar stena potresla in šipe zabrenčale v cerkvenih oknih.

„Živijo knez Jeremija! Naj živi in zmaga!“

Tisoč sabelj je zabliskalo; oči vseh so se obrnile v kneza. On pa vstane mirno, toda z mračnim licem. Vsi navzoči so naenkrat vtihnili.

„Gospôda!“ reče z zvonečim glasom, ki ga je lahko vsak slišal v tišini. „Ko so Cimbri in Tevtonje napadli rimsko ljudovlado, nihče ni hotel prevzeti najvišje oblasti, dokler je naposled ni prevzel Marij. Toda Mariju je pristavalo jo sprejeti, ker ga je senat imenoval vojskovodjem . . . Tudi jaz bi se ne odpovedal tej oblasti v trenutku pogube, želeč darovati svoje življenje v službo drage domovine, toda bulave ne morem sprejeti, če nočem delati krivice domovini, senatu in višjej oblasti, ker nočem biti vodja — samozvanec. V svoji sredi ga imate, kateremu je ljudovlada oddala bulavo, namreč kraljevega dvornega točaja . . .

Knez ni mogel nadaljevati. Komaj je omenil imé gospoda dvornega točaja, že je nastal strašen krik in ropotanje sabelj. Tolpa se je zagugala ter izbruhnila kakor smodnik, na katerega pade iskra. „Proč ž njim! Na pogibelj mu!“ razlega se v tolpi. Dvorni točaj skoči s sedeža, bled in s kapljami mrzlega potû na čelu. Grozeče postave so se jele bližati pregraji k oltarju, začeli so se zlokobni klici: „Dajte ga sem!“

Knez zapazivši, kaj se godi, vstane ter dvigne desnico.

Druhal se vstavi, misleč, da hoče knez govoriti; vse utihne, kakor bi pihnil.

Toda knez je hotel samo pridržati nevihto in zabraniti prelivanje krvi v cerkvi. Ko opazi, da je prva nevarnost minila, vsede se mirno na svoj sedež.

Za dva sedeža dalje, takoj za vojvodom kijevskim, je sedel nesrečni dvorni točaj. Siva glava mu je zlezla na prsi, roke so mu vpadle, iz ust pa so mu med ihtenjem prihajale besede:

„Bog! za svoje grehe sprejmem rad ta križ!“

Starec je vzbujal le pomilovanje tudi v najtršem srcu. Tolpa navadno ne pozna pomilovanja; zato znovič nastaja hrup. Sedaj pa vstane vojvoda kijevski. Mahne z roko v znamenje, da hoče govoriti.

Bil je vdeleženec Jeremijevih zmag, zato so ga radi slušali.

Obrne se h knezu ter ga roti z najganjlivejšimi besedami, naj ne zametuje bulave, naj ne omahuje sedaj, ko je treba rešiti domovino.

„Kadar umira ljudovlada, takrat naj spi pravo; naj jo reši ne po oblasti odločeni vojskovodja, marveč oni, ki je izmed vseh najbolj sposoben rešiti domovino. Zato prosim: „Vzemi bulavo, nepremagljivi vojskovodja! vzemi ter reši ne samo mesto, marveč vso ljudovlado! Evo, ž njenimi ustmi te jaz starec prosim in z menoj

vred vsi stanovi, možje, ženske in otroci: Reši! reši!"

V tem trenutku stopi nepričakovano ženska v črnej opravi, pade knezu k nogam ter položi predenj zlati lišp in dragocenosti in glasno ihteč kliče:

„Izročimo svoje imetje, svoje življenje in svojo srečo v tvoje roke! ... Reši, reši, ker poginjamo!"

Na ta prizor začno senatori, vojščaki in za njimi vsi navzoči glasno jokati; po vsej cerkvi se razlega samo jeden glas:

„Reši, reši!"

Knez si zakrije z rokami oči. Ko zopet dvigne lice, bliščale so se v njegovih očeh solze. Pa se še obotavlja.

Naposled vstane dvorni točaj ter spregovori:

„Star sem, nesrečen in pobit. Pravico imam odpovedati se bremenu, ki je pretežko za moje rame ter oddati ga v močnejše roké. Tukaj pred svetim razpelom, v navzočnosti vsega vitežtva, oddajem ti bulavo: Vzemi jo!"

S temi besedami poda bulavo Višnjeveckemu. Nastala je za minuto taka tišina, da si lahko slišal spreletajoče muhe. Naposled se oglasi svečani glas kneza Jeremije:

„Za svoje grehe — jo sprejemem!"

Brezmejna radost prevzame zborujoče. Tolpa zlomi pregrajo, zgrudi se na kolena k nogam Višnjeveckega ter polaga predenj novce in dragocenosti.

Novica se je kmalo razglasila po vsem mestu. Vojaki so kričali, da hočejo iti na Hmelnickega, na Tatarje in celo sultana. Meščanje niso več mislili, da bi se podali, marveč, da se hočejo braniti do poslednje kaplje krvi. Armenci so prostovoljno donašali darove v mestno hišo; židje so v tempeljnu opravljali zahvalne molitve; topovi na obzidju so razglašali radostno novico, po ulicah so streljali s puškami, mušketami in samokresi. Vso noč so se razlegali klici: „Živijo knez Jeremija!“ Oni, ki niso vedeli, kaj se godi, mislili so, da mesto praznuje kako zmago, ali kak praznik.

Med tem pa je tri sto tisoč mož broječa sovražnikova armada — večja od one, kakoršno bi mogel postaviti na bojišče nemški cesar, ali francoski kralj, ter bolj divja, nego krdela Tamerlana — imela vsaki hip oblegati mesto.

X.

Teden poznej, zarano dné 6. oktobra, razširila se je po Levovu nepričakovana in grozna novica, da je knez Jeremija, zbravši veči oddelek vojske, tiho zapustil mesto ter odšel, da nihče ne vé kam.

Tolpa se zbira pred nadškofijsko palačo; s početka nihče ni hotel tega verjeti. Vojaki so trdili, če je šel knez, šel je gotovo na čelu močnega oddelka, da pregleda okolico. Pokazalo se je — so govorili v mestu — da so begunci raz-

glašali napačne novice, strašeč prebivalce s prihodom Hmelnickega in Tatarjev; od 26. septembra je minulo že deset dni, sovražnika pa še ni bilo videti nikjer. Knez se je hotel brž ko ne prepričati na lastne oči, če je ta govorica resnična; potem se brez dvombe vrne. Sicer pa je pustil nekoliko polkov in vse priprave za brambo.

Tako je tudi bilo. Bile so izdane vse naredbе, vsem naznačena mesta, topovi postavljeni na okope. Na večer dospé poveljnik konjice Cihocki s pet sto dragonci. Takoj ga obsujejo radovedneži, toda ni hotel govoriti s tolpo; šel je naravnost k generalu Arciševskemu. Ona oba sta pozvala Grosvajera in po posvetovanju ž njim so šli vsi skupaj na „rotovž“. Tam je Cihocki naznanil osupnenim svetovalcem, da se knez več ne vrne.

V prvem trenutku vsem omahnejo roke in predrzna usta izgovorijo besede: „Izdajavec!“ Takrat pa vstane Arciševski, stari vojskovodja, proslavljen po svojih činih v Nizozemskeji, ter začne govoriti zbranim svetovalcem in vojakom tako:

„Slišal sem obrekljivo besedo, katere naj bi pač nihče ne izgovoril, ker je tudi nihče opravičiti ne more. Knez je šel in se več ne vrne, — to je resnica! Toda kje imamo pravico, zahtevati od vojskovodje, kateremu je mar rešitev domovine, naj brani samo naše mesto? Kaj bi se zgodilo, ko bi sovražnik oblegel tukaj po-

slednje moči poljske ljudovlade? Tu nimamo dovolj živeža niti orožja za toliko vojsko . . . Torej mi smete verjeti, kar vam povem, da kolikor več vojakov bi se zaprlo v tem obzidju, toliko poprej bi se morali vdati; glad bi nas premagal poprej, nego sovražnik. Hmelnicki se bo tudi bolj brigal za kneza, nego za naše mesto, ko zvé, da ga ni več tukaj, da je šel nabirat vojakov in nam lahko vsako minuto pride na pomoč; tudi nas ne bo tako strašno stiskal in veliko lože se nam bo pogoditi ž njim. Vi danes še mrmrate, toda povem vam, da je knez zapustivši mesto in grozivši Hmelnickemu zunaj, rešil s tem vas in vaše otroke. Držite in branite se! Če pridržite sovražnika nekaj časa, lahko rešite s tem mesto ter storite veliko uslugo poljskej ljudovladi. Mej tem nabere knez vojakov, utrdi tudi druge trdnjave, zbudi otrpnele moči ljudovlade ter vam prihiti na pomoč. On je zbral jedino rešilno pot; ko bi premagan od gladu, padel tukaj sè svojimi vojaki, bi nihče ne nasprotoval več sovražniku, kateri bi šel v Krakov in Varšavo ter zasedel vso našo domovino, ne naletevši nikjer na kake ovire. Torej, namesto da mrmrate, hitite raje na okope, da branite sebe in vaše otroke, mesto in vso ljudovlado“.

„Na okope! Na okope!“ ponovi nekoliko pogumnejših glasov.

„Veseli me, gospodje, vaša hrabrost,“ reče Grosvajer in verjemite mi, da nam je knez pustil

sredstev za brambo. Sedaj vsaki vé, kaj ima storiti . . . zgodilo se je, kar se je moralo zgoditi. Branilo imamo in branili se bomo do poslednje kaplje krvi.“

V srca navzočih znovič stopi náda. Gospod Cihocki, zapazivši to, reče:

„Njegova knežja svitlost me je poslal, naj vam naznanim, da je sovražnik blizo. Poročnik Skretuski je naletel sè svojim oddelkom na dva tisoč mož broječo četo Tatarjev, ter jo razbil. Vjetniki pripovedujejo, da gre strahovita moč za njimi.“

Ta novica je napravila silen utis; nastal je trenutek molčanja; srca vseh so jela bítí živejše.

„Na okope!“ zapové Grosvajer.

„Na okope! Na okope!“ ponové navzoči častniki in meščanje.

V tem trenutku nastane pod okni brup; sliši se govor tisočerih grl, ki je bil enak šumu morskih valov. Vrata v posvetovalnico se z ropotom odpró in v sobo pridrví nekoliko meščanov. Predno so navzoči imeli čas vprašati, kaj je, začuje se klic:

„Požar! Požar!“

„Vresničilo se je!“ reče Grosvajer. „Na okope!“

Dvorana se urno prazni. Čez malo časa je grom topov potresel mestno obzidje ter naznanil

prebivalcem mesta, predmestij in bližnjih vasij, da se bliža sovražnik.

Na vshodu pa se je žarilo nebo, kar ga je bilo z očmi videti; rekel bi, ognjeno morje se približuje mestu.

Mej tem je knez šel k Zamostju in ugonobivši na poti tropo, o katerej je pripovedoval meščanom Cihocki, jel je oskrbovati in popravljati to po naravi močno trdnjavo, katero je kmalo napravil nepremagljivo. Skretuski z gospodom Longinom in oddelkom prapora sta ostala v trdnjavi pri Vejheru, taboriščnem starosti, knez pa je šel dalje v Varsavo, da bi dobil od zbirališča sredstva za nabor novih vojsk ter se udeležil bližajoče se volitve novega kralja. Na tej volitvi se ima tehtati in rešiti osoda Višnjeverkega in ljudovlade. V slučaju, če bo izvoljen kraljevič Karol, prišla bi v veljavo vojaška stranka; knez bi postal glavni vojskovodja vseh bojnih moči poljske ljudovlade in s Hmelnickim bi se začel boj na življenje in smrt. Kraljeviča Kazimira, dasiravno slavnega po svojej hrabrosti in po vojaških skušnjah, smatrali so za privrženca politike kanclerja Ossolinskega, torej politike, pogodeb in pripustev, katere so hoteli podeliti Kozakom. Oba brata nista ščedila obljub, trudeč se, pridobiti si privrženecv; ker ste bili obe stranki skoraj enako močni, ni mogel nihče sklepati, kak bo izid volitve. Kanclerjevi pri-

vrženci so se bali, da bi Višnjevecki, na hvalo naraščajoče svoje slave in priljubljenosti pri vištevstvu, ne potegnil mnogih na stran Karola; zato je knez osobno želel podpirati svojega kandidata. Zato se je tudi podvizal v Varšavo, ker je bil prepričan, da Zamostje lahko dalj časa pridrži moč Hmelnickega in krimske Tatarje. Mesto Levov se je smatralo že za rešeno; Hmelnicki ni mogel na noben način dolgo vkvarjati se z obleganjem mesta, ker je imel pred seboj še trdnjše Zamostje, katero mu je zapiralo pot do srcá poljske ljudovlade. Té misli so podpirale knezovo srčnost ter napolnovala njegovo srcé z nado, akoravno je bilo že vse obupano radi nesreče, ki je zadela domovino. Močno se je nadjal, da celó v slučaju, ko bi bil izvoljen Kazimir, je vojska vendar neizogibna, in strašna vstaja mora se vtopiti v morju krvi. Pričakoval je, da ljudovlada postavi še enkrat na noge krepko armado, ker tudi pogajanja bodo mogoča samo takrat, če jih bo podpirala krepka armada.

* Tolažéč se s takimi mislimi, potoval je knez z nekoliko prapori, v družbi gospoda Volodijevskega in Zaglobe. Zagloba se je priduševal pri vseh svetnikih, da izvede izvolitev Karola, ker zna govoriti sè svojimi brati — plemiči, ter vé, kako jih je treba dobiti za svoje namene. Volodijeviski je vodil knezovo spremstvo. V Senici, ne daleč od Minska, čakalo je kneza ljubo,

dasi nepričakovano veselje. Sošel se je nenadoma s kneginjo Grizeldo, ki je hitela radi varnosti iz Brestja v Litvi v Varšavo, računajoč, da tudi knez pride tje. Po dolgej ločitvi bilo je to svidenje res kaj ganljivo. Kneginja, dasi trdne narave, planila je močno jokajoč, možu v naročje, da se več ur ni mogla ločiti od njega. Saj je preživela osamljena toliko britkih trenutkov, v kojih si je mislila, da ga več ne bo videla. Toda to je dal Bog! Sošla sta se in on je sedaj še mnogo slavnější, nego kedaj poprej, obkoljen s tako slavo, kakoršna še nikogar ni ožarila iz njegovega rodu; vračal se je v domovino, kot jedini branitelj ljudovlade. Kneginja je s solznimi očmi gledala njegovo shujšano, začrnelo lice, visoko čelo, pokrito z globokimi vraskami in zarudele oči; — znovič so jo oblile solzé; vse dvorske gospé so iz globine srca delile ž njo njeno žalost. Polagoma pa sta se pomirila ter podala se v obširni vaški farovž; tam so se začela vprašanja in odgovori o prijateljih, dvornikih, vitezih, ki so, rekel bi, nekako spadali k rodbini in katerih spomin je bil tako tesno zvezan z spominom na Ljubno. Knez najpoprej pomiri skrb gospé kneginje za Skretuskega, pojasnujoč, da je le radi tega ostal v Zamostju, ker ni hotel s svojim trpljenjem v srcu, ki mu ga je poslal Bog, otiti v hrumečo prestolnico, hoteč raje zdraviti svoje rane ž delom in trudom. Potem je knez predstavil gospej soprogi

gospoda Zaglobo ter jej pripovedoval o njegovih činih.

„Je vojak, da mu ga ni para,“ je dejal; „ni le samó Kurčevičevne iztrgal Bohunu iz rok, marveč jo celó pripeljal skozi vojsko Hmelnickega in Tatarjev, potem pa na veliko svojo slavo odlikoval se pri Konstantinovu.“

Kneginja to slišati, ni ščedila pohvale gospodu Zaglobi. Večkrat mu je podala svojo rokó, da jo je poljubil, obljubujoča mu dati ob svojem času lepo nagrado. In „vjak, ki mu ni bilo para,“ se je priklanjal, opravičeval, pa znovič se košatil in zrl po navzočih gospodičnah; dasiravno radi starosti ni mogel Bog si znaj kaj pričakovati od krasnega spola. Vendar pa mu je bilo všeč, da so tudi one slišale o njegovih viteških činih. V tem radostnem trenutku pa ni manjkalo tudi žalosti; pri pogovoru o nesreči domovine je knez na vprašanje gospé kneginje po znanih vitezih odgovarjal: „Ta je ubit, ta je zginil brez sledu.“ Gospodične so začele jokati, ker je bilo mej pobitimi več takih, ki so bili dragi njih mladim srcem.

Takó se je veselje družilo z žalostjo, solzé s smehom. Toda najhuje potrť je bil mali gospod Volodijevski; zamán se je oziral na vse strani — kneginjice Barbare ni bilo videti nikjer. Res, sredi bojnih trudov, neprestanih bojov, rovanij in pohodov je ta vitez pozabil nekoliko na njo, ker hiter k ljubezni, tudi ni bil vztrajen; toda

sedaj, ko je videl zopet dvorne gospodične, oživel je kar naenkrat pred njim vse ljubensko življenje. Misli si, da bi ne bilo prav nič napáčno, si nekoliko oddahniti ter dati srcu znóvič opravka. Ker se to ni zgodilo, je turobnost, kakor na zlobo oživela na novo; bil je Volodijevski močno potrť, kakor bi ga bila ploha vjela. Pobesil je glavo na prsi, kviško zavihane brkice so se mu pobesile, vdrťi nos se podaljšal; z lica mu je prešla vsa dobra volja, postal je molčéč in malomaren celo takrat, ko je knez hvalil njegovo junaštvo in podjetja. Kaj je značila zanj vsa ta pohvala, ko je pa ona slišati ni mogla.

Naposled se ga usmili Anica Brzobohata; dasi so bila mej njima nesporazumljenja, vendar sklene spraviti ga v dobro voljo. Ne pustivša iz oči kneginje, pomikala se je počasi k vitezu, ter obstala naposled tesno poleg njega.

„Dober dan, gospod!“ ga pozdravi; „že dayno se nisva videla.“

„Da,“ odgovori otožno Volodijevski; dokaj vode je že odteklo, pa še sedaj se vidimo v kaj neveselem času in tudi ne vsi.“

„Res, da ne vsi, ker je toliko vitezov mrtvih!“

„Tú Anica globoko vzdihne, pa čez trenutek nadaljuje:

„Tudi me nismo vse skupaj. Gospodična Senjuta se je omožila, kneginjica Barbara pa je ostala pri gospej vojvodinji vilenskej.“

„Bržčas se omoži tudi ona?“

„Ne, ona ne misli dosti na to. A čemu poprašujete, gospod?“

To rekši Anica zamežika sè svojimi črnimi očmi, ter nekako srpo zre izpod trepalnic na viteza.

„Radi naklonjenosti do rodbine“, odvrne gospod Volodijevski.

„O, prav imate; v kneginjici Barbari imate gospod vrlo prijateljico. Večkrat je popraševala: „Kje je vendar oni vitez, ki je pri vitežkeji igri v Ljubnem odbil največ turških glav? Kaj dela sedaj? Ali je še živ ter se nas še spominja?“

Gospod Volodijevski dvigne hvaležno svoje oči na Anico; pri tem se je najpoprej videzno potolažil, ob enem pa je tudi opazil, da je postala Anica mnogo zalša, nego poprej.

„Ali je kneginjica Barbara res tako govorila?“

„Res, kakor je Bog v nebesih, pa še tega se je spominjala, kako ste gospod skakali radi nje preko trdnjavnega jarka, takrat ko ste padli v vodo.“

„Kje pa je sedaj gospa vojvodinja?“

„Bila je z nami v Brestju, toda pred jednim tednom je šla v Beljsk, od koder pride v Varšavo.“

Gospod Volodijevski znovič pogleda Anico in to pot ni mogel zadržati svojih besed:

„Kako zala ste postali, gospodičina Anica!“
Deklina se zadovoljno nasmehne.

„Vi govorite to samo, da bi se mi prikupili.“

„Res, hotel sem ob svojem času“, odgovori vitez, majaje z ramami, „Bog vidi, da sem hotel, sedaj privoščim gospodu Podbipeti, da bi bil srečnejši“.

„A kje je gospod Podbipeta?“ vpraša potihoma Anica, pobesivši oči.

„Ostal je v Zamostju s Skretuskim; sedaj je že namestnik ter mora ostati v službi. Toda, ko bi bil znal, koga bo tukaj našel, bi bil gotovo prosil za odpust ter hitel sem z velikimi koraki. Vrl plemič je, ki zasluži vso ljubezen“.

Toda na vojski . . . ali ga ni doletela kaka nesreča?“

„Zdi se mi, da hočete zvedeti popolnoma kaj družega, o onih treh glavah, katere odsekati se je zaobljubil“.

„Ne verjamem, da bi se bil kaj takega res zaobljubil“.

„Verjamete ali ne, toda brez tega se ne zgodi ničesar. Da, on tudi išče priložnosti. Pod Mahnovko, ko smo šli ogledat prostor, na katerem se je boril, bil je tudi knez z nama — lahko pa vas zagotovim, čeravno sem videl že dokaj bojšč, toda kaj takega še nikdar nisem videl v življenju. Ko si pripne na suknjo vaš trak, je kar groza človeka, kar doprinaša. Zagotovim vas, da najde svoje tri glave, le mirni bodite“.

„Naj najde vsaki to, kar išče“, odvrne Anica vzdihaje.

Za njo zdihne tudi gospod Volodijevski ter dvigne oči kvišku; naglo pa pogleda v jeden kôt sobane, iz katerega je zrlo nanj neko popolnoma neznano mu lice, oboroženo z velikanskim nosom in velikimi brkami, katere so se mu urno gibale od jeze.

Vsak drugi bi se bil prestrašil tega nosa, teh oči in brk, mali gospod Volodijevski pa ni bil plašljiv, zato le vpraša Anico:

„Kdo je vendar oni mož tam le v kotu, ki me ogleduje, kakor bi me hotel živega požreti ter míga z brkami kakor maček pred mišjo?“

„Ta?“ odgovori Anica, smeja se in kažoč bele zobe.

„To je gospod Harlamp.“

„Kak pagan je?“

„Ne, ni pagan; stotnik je petigorskega prapora gospoda vojvode vilenskega, kateri nas spremlja v Varšavo ter bo tam čakal vojvodo. Ne delajte mu napotja, gospod Mihael, ker je grozen človekožrc.“

„Vidim, vidim. Če je človekožrc, zakaj streže po meni, saj so tu debelejši od mene.“

„Zato ker . . .“ reče Anica ter se nasmeje.

„Nú, zakaj?“

„Ker je v mene zaljubljen; sam mi je rekel, da razseka vsacega na kose, kdor bi se mi drznil bližati. Če se premaguje sedaj, stori samo, ker sta navzoča knez in kneginja, sicer bi gotovo takoj začel prepir.“

„Tú ga imamo!“ vzklikne veselo Volodijevski. „Tako je torej z vami, gospodična Anica. Oj, nismo zamán prepevali, kakor vidim: „Kot tatarska vojska, jemlješ v sužnost srca!“ Se še spominjate, gospodična? Niti ganiti se ne morete, da bi se kdo v vas ne zaljubil.“

„Imam že to nesrečo!“ odvrne Anica, pobesivši oči.

„Ej, prava hinavka ste, gospodična! Kaj poreče gospod Podbipeta?“

„Mar sem jaz kriva, da me povsod preganja ta Harlamp. Jaz ga ne morem trpeti, še pogledati ga nočem.“

„No, no, glejte le gospodična, da se še kri ne preliwa zavoljo vas. Gospod Podbipeta ni sicer lahko zdražljiv; — toda s srčnimi občutki se igrati ž njim, je vendar nevarno.“

„Mene bo še veselilo, če odseče ušesa Harlampu.“

S temi besedami se Anica zavrti na peti kakor vrtalka ter zdirja v drugo stran sobane k gospodu Karboniju, kneginjenemu zdravniku, s katerim začne živo šepetati, da Italjan kar vpira oči v strop, kakor bi bil zamaknjen.

Mej tem se približa k Volodijevskemu gospod Zagloba ter začne zbadljivo pomežikovati s svojim zdravim očesom.

„Gospod Mihael,“ vpraša, „kdo je ta čopasta ptičica?“

„Gospodična Anica Brzobohata - Krasenska.“

„Kaj čedna stvarica, oči kakor biser, ustnice — vrat, prav kakor bi jo naslikal. Čestitam ti, gospod!“

„Dajte mi mir! Je zaročnica gospoda Podbipete.“

„Gospoda Podbipete? Boj se vendar Boga. Saj je obljubil devišstvo. Vrh tega, kolika razlika je mej njima, moral jo bo nositi v žepu. Na brkah bi mu lahko sedela kakor muha? Komu bi bilo to podobno?“

„Počakajte, še ga dobi na svojo mrežo. Herkul je bil še močnejši, pa baba ga je vendar vjela v svojo mrežo.“

„Da bi mu le rožičkov ne pokazala, dasi sem prvi, ki se hočem potruditi za to.“

„Taki se najdejo še brez vas; dasi je dekle vredno spoštovanja, hči vzgledne rodbine. Samo lahkoživa je, to pa zato, ker je še mlada in zala.“

„Ti kot redek vitez bi bil kakor nalašč za njo — zato jo tudi hvališ. Toda lahkoživka je, lahkoživka.“

„Zala rast vleče ná-se ljudi . . . glejte, oni stotnik konjice je gotovo strašno zaljubljen va-njo.“

„Dà; kdo pa je oni vran, s katerim se sedaj pogovarja?“

„To je Italjan Karboni, kneginjin zdravnik.“

„Poglej, gospod Mihael, kakó se mu je svetilnica razgorela, kako obrača oči, kakor kak norec . . . Ej, slabo stoji z Longinom. Znan sem nekoliko s tem, ker sem marsikaj doživel

v mladosti. Drugokrat ti povem o tem podrobnejše; če pa hočeš že sedaj, pa poslušaj!“

Zagloba začne šepetati nekaj v uho malemu vitezu ter pomežikovati močnejše nego navadno, toda napočil je čas odhoda. Knez in kneginja sedeta v kočijo, da bi se po dolgej ločitvi še na poti mogla kaj pomeniti; gospodične posedejo v koleselje, vitezi zasedejo konje in odrinili so. Spredaj je šel dvor in precej daleč zadi vojaki, ker je bil kraj tukaj miren; spremstvo je bilo potrebno samó radi odlikovanja.

Iz Senice so šli v Minsk, a od tod v Varšavo, vstavljajoč se pogostoma na poti, da so krmili konje. Tudi je bila cesta tako zaphana, da so le korakoma mogli iti dalje. Vse je hitelo k volitvi iz bližnjih okolic in iz daljne Litve. Često so naleteli na cele vrste pozlačenih kočij, obkoljenih s hajduki v turškeji opravi; za njimi je stopala ogrska ali nemška telesna straža, oddelki janičarov in poljska konjica. Vsaki izmed veljakov se je hotel pokazati z bogatim in mnogobrojnim spremstvom.

V vrsti s številnimi magnaškimi krdeli so potovali tje tudi pokrajinski in deželni dostojanstveniki. Vsaki hip se je pokazala iz oblaka prahu plemitaška kočija, v katerej je sedel plemič sè svetim razpelom ali sè sliko najsvetejše Gospe, obešeno na svilnatem traku na vratu. Vsi so bili oboroženi: na jednej strani sedeža je ležala puška, na drugej sablja; pri bivših

praporščekih pa še kopja, štrleča za dva lakta za sedež. Za kočijami so tekli psi, prepeličarji ali hrti, ne radi potrebe, marveč za zabavo. Zadej pa so služabniki vodili konje, pokrite s preprogami, ki so jih branila prahú in dežja; še dalje so se pomikali škripajoči vozovi, obloženi z različnimi predmeti in hrano za gospôdo in služništvo. Ko je veter odpihal s ceste prah, odkrila se je gledalcu pred očmi krasna slika, podobna dragemu traku, stkanemu iz svile in zlata. Semtertje je na cesti svirala tudi godba, zlasti pred kraljevimi ali litevskimi prapori, katerih se tudi ni manjkalo, ker so morali spremljati dostojnike. Povsod si čul krik in vpitje, prepir in kletev, ker se ni hotel nihče umakniti drugemu s poti.

Večkrat so priskakali tudi vojaki ali služabniki na konjih h knezovi karavani, pozivajoč, naj se umakne temu ali onemu veljaku, ali poprašujoč, kdo potuje? Ko so spoznali ruskega vojvodo, so se takoj vrnili, da povedó svojim gospodarjem, kateri so takoj odjenjali, ali če so bili spredaj, umaknili se na stran ter gledali knezovo karavano. Na postajah se je zbiralo plemstvo in vojaki, da bi videli tega najslavnejšega bojevnika poljske ljudovlade. Od vseh strani so se slišali živijo-klici in napitnice, na katere je knez prijazno odgovarjal, bodisi že radi prirojene mu vljudnosti, bodisi radi tega, da pridobi privržencev, ki bi glasovali za kraljeviča

Karola; res jih je tudi dokaj pridobil sè svojo veljavo.

Z jednako radovednostjo so gledali tudi na knezove vojake, na te „Rusine,“ kakor so jih imenovali. Sedaj niso bili več tako razcapani, kakor po bitvi pod Konstantinovem; knez je dal napraviti vojakom v Zamostju novo obleko; toda še vedno so jih ogledovali, kakor kako zamorsko čudo, ker so po mnenju prebivalcev iz tamošnjih okolic prihajali iz drugega konca sveta. Marsikaj čudnega so si tudi pripovedovali o stepah in lesovih, v katerih so bili ti vitezi rojeni. Občudovali so njih ogorelo polt, opaljeno od Črnomorskih vetrov, ponosni njihov pogled, katerega so se navzeli od svojih divjih sosedov.

Ne dosti manj, nego na kneza, obračali so svoje oči tudi na Zaglobo; zapazivši, da ga občudujejo, je gledal tako ošabno in ponosno ter tako grozno obračal oči, da si večkrat čul šepetati tolpo: „Ta mora biti gotovo najhrabrejši vitez!“ Drugi pa so dejali: „Dokaj duš je moral že zapoditi na drugi svet, ker ima že pogled tako srdit“. Ko so doletavale take besede na Zaglobove ušesa, se je še bolj trudil, da pokrije z vnanjo divjostjo svojo notranjo zadovoljnost.

Časih se je pogovarjal s tolpmami, norčeval se ž njih, a bolj z vojaki litovskih praporov. Njih težki jezdecí so imeli na plečih všite zlate — lahki pa srebrne petlje . . . Blizo Varšave

so bile tolpe že tako goste, da je bilo komaj še mogoče priti dalje.

Udeležencev volitve je bilo več, nego navadno, ker je celo plemstvo iz zelo oddaljenih ruskih in litevskih pokrajin, katero se radi daljave volitve ni vdeleževalo, hitelo sedaj radi varnosti v Varšavo. A vendar je bil dan volitve še daleč; sedaj so se začele šele seje zbirališča. Toda volilci so se zbirali jeden ali dva meseca poprej, da so si oskrbeli v mestu stanovanje, da so obiskovali znance ter poiskali si privržencev; glavno pa, da so pili in se gostili pri bogatih velmožeh ter uživali v prestolnici vsakoršno veselje.

Knez je z žalostjo zrl skozi šipe svoje kočije na te trume vitezov, vojakov in plemstva, na njih bogato in dragoceno opravo, ves čas premišljajoč, kako velika vojska bi se dala sestaviti iz njih. Čemu se kaže tako slaba ljudovlada, ko je vendar močna, obljudena in bogata, razpolagajoča s takim hrabrim vitežtvom, da si ne vé pomagati s Hmelnickim in tatarsko svojatjo? Čemu to? Proti sto tisočem Hmelnickega bilo bi moči postaviti jednako veliko vojsko sestavljeno iz plemstva, ko bi to plemstvo, ti vojščaki, to bogastvo, prapori in polki hoteli služiti splošnej zadevi tako, kakor služijo svojej zasebnej. „Čednost gine v ljudovladi“, mislil si je knez, „društveni organizem gnije; nekdanje junaštvo gine; vojaštvo in plemstvo pozna samo vživanje, ne pa tudi vojaški trud!“ Knez je imel deloma prav, toda o

pomanjkljivosti ljudovlade je mislil le kot vojak in vojskovodja, ki bi hotel vse predelati v vojake ter peljati jih na sovražnika. Junaštvo se je moglo najti in se je tudi našlo, ker so že stokrat večje nevarnosti grozile ljudovladi. Njej je manjkalo nekaj družega, česar si knez-vojak ni mogel domisliti, za kar pa je dobro znal njegov nasprotnik, kraljevi kancler, ki je bil v politiki bolj izveden, nego knez Jeremija.

Glej, v sinji daljavi so se zabliščali kvišku štrleči stolpi kraljeve Varšave; knezove misli so se razprašile; takoj je dal naročila, katere je službeni oficir nesel nemudoma poveljniku knezovega spremstva, gospodu Volodijevskemu. Poslednji skoči od Anične kočije, poleg katere je jezdil, ter odjezdil k praporom, ki so ostali daleč zadaj, da jih spravi v red. Komaj odjezdi nekoliko korakov, že čuje, da drvi nekdo za njim; ozre se ter vidi gospoda Harlampa, stotnika jezdeccev, vojvoda vilenskega, častitelja Anice Brzobohate.

Volodijevski vstavi konja; takoj spozna, kaj mu hoče. Taki slučaji so mu bili posebno všeč. Harlamp je bil kmalo vštric njega; s početka ne reče nič, samo sopiha in srdito viha brke, brž ko ne je premišljeval, kako hoče začeti.

„Klanjam se, gospod dragonec!

„Klanjam se, gospod škadronist.

„Kako me smete, gospod, imenovati škadronista?“ vpraša z zobmi škripaje Harlamp, mene tovariša*) in konjiškega stotnika, ha?“

Gospod Volodijevski začne metati kviško svoj čakun, ki ga je imel v roki, obrnivši na videz svojo pozornost na to, da ga je vjel pri padcu za toporišče; naposled odvrne nekako čmerno:

„Po petlji ne morem spoznati dostojanstva“.

„Vi žalite družbo, katera vas močno nadkriljuje“.

„Zakaj?“ vpraša, naredivši bedast obraz Volodijevski.

„Ker služite v tujezemskem vojaškem oddelku“.

„Pomirite se gospod“, odvrne Volodijevski.

„Dasi služim pri dragoncih, vendar sem tovariš, a to ne lahkega, marveč težkega oddelka gospoda vojvode; smete torej govoriti z menoj, ne kot sè seboj enakim, marveč kakor sè svojim višjim“.

Harlamp se nekoliko strezne, ko spozna, da s tem človekom opravek ne bo tako lahek, kakor si je mislil; toda še škriplje z zobmi, ker ga je hladnokrvnost Volodijevskega še bolj razjezila.

*) Tovarišu poljskih praporov ni mogel zapovedovati nihče, niti general tujezemskih polkov; nasprotno pa so tujezemci morali biti „tovarišem“ pokorni. Da so se temu izognili, prizadevali so si tujezemci, da so jih kmalo sprejeli za tovariše v poljskih vojskah.

„Kako si drznete mi hoditi na pot?“ vpraša.

„Ej, vi bi gotovo radi začeli prepir?“

„Nemara, a povem vam na uho — tu se gospod Harlamp res sklone k Mihaelovemu ušesu — da vam odsečem ušesi, če mi boste pri gospodičini Anici še dalje delali napotje“.

Gospod Volodijevski začne znovič živo metati kviško svoj čakun, kakor bi bil ravno sedaj pravi čas za tako zabavo ter odvrne z prepričevalnim glasom :

„Ej dobrodelnik, pustite me še živeti nekaj časa“.

„Oj ne, tega ne, ne izvijete se mi!“ zakriči Harlamp, pograbilši malega viteza za rokav.

„Saj se ne izvijam“, odvrne kratko Volodijevski; „sedaj pa sem v službi ter nosim povelje svojega gospodarja. Pustite mi rokav, prosim vas, drugače bi bil primoran s tem le čakunom loputniti vas po glavi ter zvaliti s konja“.

Tu je s početka pokorni glas gospoda Volodijevskega postal tako strupen, da gospod Harlamp nehote začudeno pogleda malega viteza ter spusti rokav.

Harlamp zaškriplje z zobmi ter odgovori :

„O vse jedno“, reče, „v Varšavi se poskusiva, poiskal vas bom“.

„Ne bom se skrival; toda če se imam le bíti v Varšavi, prosim vas, blagovolite me naučiti! Nikdar se še nisem bil v svojem življenju, ker sem prost, navaden vojak; toda slišal sem o

maršalskih sodbah, katere za vsaki dvoboj v kraljevi bližini kaznujejo s smrtjo“.

„Videti je, da še niste bili v Varšavi, da ste pravcati prostak, ker se bojite maršalskih sodeb ter ne veste, da ob času volitve razsojuje le meč“.

„Hvala za nauk. Prosim le še večkrat za tak poduk, ker vidim, da ste vešč in učen človek“.

S temi besedami začne Volodijevski znovič metati kviško svoj čakun. Gospod Harlamp se nekoliko zamisli, pa takoj zarudi sramote ter izvleče sabljo iz nožnice; v tem trenutku tudi mali vitez, zataknivši čakun za golenico, izvleče svojo. Nekaj časa se gledata, kakor dva tigra z odprtimi nosnicami; gospod Harlamp se prvi strezne ter nemudoma spravi sabljo nazaj v nožnico

„O, najdem vas, blebetač!“

„Najdete, najdete, kopriva!“ odvrne mali vitez.

In razšla sta se, jeden k karavani, drugi k svojemu krdelu, ki se je mej tem že močno približalo. Gospod Mihael spravi takoj jezdece in pešce v red ter se postavi na čelo. Čez kratko prikljusa k njemu gospod Zagloba.

„Kaj je hotelo od tebe to morsko strašilo?“ vpraša Volodijevskega.

„Gospod Harlamp? Ej nič, pozval me je na dvoboj“.

„Tu ga imaš!“ reče Zagloba. „Kar prebode te s svojim nosom. Pazi Mihael, ko se bosta klestila, da ne odsečeš največjega nosa v ljudovladi, ker bi bilo treba izkopati zanj poseben grob. Srečen je ta vojvoda vilenski!“ Drugi morajo pošiljati proti sovražniku prednje straže, njemu pa ta dostojnik že od daleč ovoha sovražnika. Pa zakaj te je izzval?“

„Zato, ker sem jezdaril pri kočiji gospodičine Anice“.

„Ha! lahko bi mu bil povedal, naj se obrne do gospoda Podbipete v Zamostje. Ta ga dobro pogosti s poprom in ingverom. Slabo je naletel ta štrkljač; očitvidno ima manjšo pamet nego nos“.

„Nisem mu rekel besedice o gospodu Podbipeti“, odvrne Volodijevski, „ker me veseli, da me poziva na dvoboj. Sedaj pa hočem še nalašč ljubkovati z gospodičino Anico, ker tudi jaz hočem imeti svojo zabavo. Kaj neki hočem početi v Varšavi?“

„Najdemo dovolj zabav, gospod Mihael“, odvrne pomežikavši z očmi Zagloba. „Ko sem bil v mladosti poslanec prapora, v katerem sem služil, imel sem priložnost prepotovati ves kraj, toda nikjer nisem našel takega življenja, kakor v Varšavi“.

„Pravite, da je tam drugačno življenje, nego pri nas, na Zadnepriu?“

„Na vsak način; sam boš videl“.

„Močno sem radoveden“, odgovori Volodijevski. Čez trenutek še dodá: „Odsečem ušesi tudi temu štrku, ker ima že nekoliko predolge“.

XI.

Minulo je nekoliko tednov. Prebivalstvo mesta se je s prihodom volilcev desetkrat pomnožilo, ker z zbirajočimi se plemstvom so vreli skupaj tudi trgovci iz vseh krajev sveta, od daljne Perzije do zamorske Anglije. Na Volji — v predmestju Varšave — so postavili poslopje za senat; okrog njega je stalo na tisoče belih šotorov, da so popolnoma pokrili obširno polje. Nihče še ni znal povedati, kateri izmed dveh kandidatov bode izvoljen: kraljevič Kazimir, kardinal, ali Karol Ferdinand, ploški škof. Privrženci obeh strank so si prizadjali dela in truda. Na tisoče pisem so razposlali volicem, v katerih so hvalili vrline in napake tekmecev; obe stranki ste imeli obilo veljavnih pristašev. Na Karolovej strani je bil kakor že vemo, knez Jeremija, za nasprotnike toliko nevarnejši, ker je bilo lahko verjetno, da potegne za njim vse plemstvo, ki ga je naravnost oboževalo, od katerega pa je bil tudi odvisen izid volitve. Toda tudi Kazimir ni bil brez moči. Na njegovej strani so stali sedanji višji dostojanstveniki, kakor: kancler, primas in za njim veliko število magnatov, izmed katerih je vsaki imel številne privržence. K tem

magnatom je pripadal zlasti knez Dominik Zaslavski-ostroški, vojvoda sandomerski; dasiravno osramočen pod Pilavcami, je bil vendar še najveljavnejši človek v ljudovladi, da, v vsej Evropi, ker je bil zmožen vsaki hip naložiti velikansko težo svojega imetja na tehtnico svojega kandidata.

Vendar pa so Kazimirjevi privrženci večkrat obupovali, češ, da propadejo sè svojim kandidatom; vse je bilo, kakor rečeno, odvisno od plemstva, katero je večinoma stalo na strani Karola, k čemur jih je vleklo ime Višnjeveckega, kakor tudi kraljevičeva darežljivost za javne naprave. Kraljevič Karol, varčen in premožen gospod, se ni obotavljal dati velike svote za osnivanje novih polkov, katere naj bi prevzel Višnjevecki. Kazimir bi bil tudi rad posnemal njegov vzgled; gotovo ga ni odvrčala od tega skopost, marveč prevelika potrata, radi katere mu je vedno manjkalo denarja v njegovej zakladnici. Mej tem sta začela brata sklepati pogodbo; vsacega dné si naletel na poslance med Neporetom in Jablono. Kazimir je, kot starejši, zaklinjal brata, naj mu radi bratovske ljubezni odstopi prestol; škof pa se je vpiral ter odpisoval, da mu ne pristuje zametovati sreče, ki ga more doleteti ob času svobodne volitve kralja.

Šesttedenski obrok se je čedalje bolj bližal koncu, ž njim vred se je bližala tudi nevarnost od strani Kozakov. V Varšavo je dospela novica, da je Hmelnicki, pustivši oblegovanje me-

sta Levova, šel pod Zamostje in da dan in noč napada to poslednjo trdnjavo poljske ljudovlade.

Govorili so tudi, da se je razun poslancev, katere je poslal Hmelnicki v Varšavo s pismom in naznanilom, da glasuje za Kazimira, skrivalo še med tolpami plemstva v mestu vse polno preoblečenih kozaških starašin, katerih nihče ni mogel spoznati, ker se po ničemur, — niti po jeziku, — niso razlikovali od družega plemstva, zlasti iz ukrajinskih pokrajin. Nekateri, kakor so rekli, so prišli samo radi radovednosti, da bi si ogledali volitve in Varšavo; drugi, da bi čuli, kaj se govori o bodočej vojski, koliko vojske namerava ljudovlada postaviti na bojno polje, od kod dobi za to potrebnih novcev. Mogoče, da je bila resnica, ker je bilo mej zaporožskimi veljaki dokaj pokozačenih plemičev, ki so lomili za silo tudi latinščino, da ni bilo mogoče jih spoznati. Treba je omeniti, da se na daljnih stepah sploh ni razcvetala latinščina, in knezi, na primer Kurčeviči, je niso znali bolje, nego Bohun in drugi atamani.

Toda podobne govorice, razširjajoč se po mestu in po volilnem polju vkupno z novicami o uspehih Hmelnickega in o kozaško-tatarskih prednjih četah, ki so že drle k Visli, napolnile so človeška srca z nemirom in grozo ter povzročale večkrat krvave prepire. Dovolj je bilo, da so mej zbranim plemstvom obdolžili koga, da je preoblečen Zaporožec, in tukaj so ga

razsekali na kosce. Na tak način so morili tudi nedolžne ljudi, in posvetovanje se je krušilo, ker zborovalci niso dosti pazili na treznost. Začasna vlada, postavljena po kraljeveji smrti, ni vedela, kaj naj počne, kako naj zapreči neprestane prepire, v katerih so se klestili večinoma radi samih neumnostij. Toda če so tudi resnobne ljudi, ki so ljubili mir in slogo, boleli ti prepiri, poboji in pijančevanje, so nasprotno vrtoglavci, kvartavci in pohajkovalci čutili, da je tú nastopilo za nje pravo življenje in so še tem predrznejše doprinašali različne prekucije.

Ni treba omenjati, da glavni načelnik vseh teh je bil gospod Zagloba; vodstvo mu je pridobila njegova vitežka slava in večna žeja, radi katere je mogel piti, kolikor mu je bilo ljubo, ter njegov jezik, takó gibčen, da se nibče ni mogel kosati ž njim. Zaupljiv v samega sebe je bil časih klavern in pobit in takrat je sedel v čumnati ali šotoru; če je pa prišel na dan, bil je kaj slabe volje, močno nagnjen k prepirom in pobojem. Zgodilo se je enkrat, da je v takej slabej volji močno opraskal Dunčevskega iz Rave samó zato, ker je mimogredé trčil ob njegovo sabljo. V takem stanu je prenašal samó še Volodijevskega, kateremu je tožil, da ga muči dolg čas za Skretuskim in njegovo kneginjico.

„Zapustili smo jo,“ pravi, „oddali jo kakor Judeži v brezbožne roké. Bog sam vé, kaj se godi ž njo?“

Zaman mu je Volodijevski pojasnoval, da, ko bi ne bilo Pilavic, bi „ubožico“ že iskali; toda sedaj, ko jih loči od nje cela sila Hmelnickega, sedaj je to nemogoče. Pa plemič se ne dá potolažiti, marveč postaja obupen ter preklinja vse, na čemur stoji svet.

Toda taki žalostni trenutki so le kratko trajali. Gospod Zagloba je potem, kakor bi si hotel nadomestiti zgubljeni čas, pil še več, kakor navadno; preganjal je čas po krčmah v družbi največjih pijancev ali mestnih krasotic. Volodijevski mu je bil pri tem vedno zvest tovariš. Poslednji, dasi izvrsten vojak in častnik, ni imel v sebi one resnobe, kakoršno je kazal po nesreči gospod Skretuski. Svoje dolžnosti do ljudovlade je izvrševal s tem, da je bil, kogar so mu ukazali, za drugo ni maral, javne zadeve ni razumel. Pripravljen je bil objokovati nesrečo na bojišču, toda še v glavo mu ni prišlo, da prepiri in nemiri so javnej stvari ravno tako škodljivi, nego bojna pobitja. Bil je z jedno besedo veseljak in veternjak, kateri prišedši v stolični šum, je utonil v njem do ušes ter držal se, kakor osa gospoda Zaglobe, ki mu je bil učitelj v samopašnosti. Zahajal je ž njim k plemstvu, kateremu je gospod Zagloba pripovedoval pri vrču nezaslišane reči, pridobivajoč ob enem privržencev za kraljeviča Karola. Tu sta pila in se prepirala; v takih slučajih je branil Zagloba, če je bilo treba. Večkrat sta se sprehajala po volilnem

polju mej šotori in po mestu, kjer ni bilo ulice, kamor bi ne bila pogledala. Gospoda Mihaela je srbela mlada roka; hotel se je skazati in pokazati, da je ukrajinsko plemstvo boljše od družega, a vse pa prekosé knežji vojaki. Zato sta nalašč iskala priložnosti, zlasti mej privrženci kneza Dominika Zaslavskega, do katerega sta imela oba veliko mržnjo. Zaletavala sta se samo v znamenitejše pretepalce ter zmišljala že naprej vzroke prepira.

„Vi začnete prepir“, je dejal gospod Mihael, „potem pa jaz nastopim“.

Zagloba, dasi izurjen tudi v dvoboju, odstopil je to nalogo vsikdar bratu plemiču Volodijeviskemu, češ, naj ga nadomesti, zlasti v slučajih z Zaslavskimi. Ko sta hotela začeti ravs in kavs, je Zagloba navadno začel prepir. Ko pa je razžaljen plemič zgrabil za sabljo ter ga pozval, je poslednji dejal:

„Čuj, gospod, nisem tako brezvesten, da bi te hotel obsoditi v gotovo smrt? — Ne, poskusi se raje, če ti je ljubo, z mojim učencem in verjemi mi, da še njega ne prekosiš!“

Sedaj se je predstavil Volodijeviski sè svojimi privihanimi brkicami in — naj si je bilo nasprotniku ljubo ali ne — začel ž njim dvoboj. Ker je bil več v svojem poslu, je navadno po nekolikih udarcih izbil nasprotniku orožje. Tako sta si oba z Zaglobo izmišljevala zabave, zato je tudi rastla njuna slava mej plemstvom in nemirneži.

„Če je že učenec tak, kakšen mora biti še le učitelj!“ so dejali.

Le gospoda Harlampa Volodijevski dolgo ni mogel najti; mislil je, da so ga že poslali nazaj na Litvo.

Na tak način je minulo blizo šest tednov. Mej tem so se tudi javne zadeve pomaknile močno naprej. Napeta borba med bratoma tekmečema, delavnost njunih privržencev, njih strastno razburjenje, vse je prešlo, ne pustivši sledu za seboj. Vsem je bilo že znano, da bo izvoljen Jan Kazimir, ker se je kraljevič Karol umaknil bratu ter odstopil prostovoljno od kandidature. Čudno, da je imel v tem hipu glas Hmelnickega toliko veljave; vsi so pričakovali, da se bo udal sedaj kraljevej oblasti, zlasti onega, ki bo izvoljen po njegovej želji. To preročevanje se je večinoma tudi izpolnilo. Ta spremenba je bil hud udarec za Višnjeveckega, ki ni jenjal prigovarjati, kakor nekdanj Kato, da je neobhodno potrebno razrušiti zaporožko Kartagino. Sedaj so bila pogajanja na dnevnem redu. Knez je vedel naprej, da ostanejo te brezvspešne ter se bodo kmalo razdrle; pri spominu na neizogibno vojsko je žalost trgala njegovo srcé, ko je mislil na izid vojske. Po sklenjenih pogodbah postane Hmelnicki še močnejši, ljudovlada pa slabejša. Kdo popelje vojsko proti tako proslavljenemu vodji, kakor je Hmelnicki? Ne nastanejo mar novi porazi, nova pobitja, ki popolnoma oslabé ljudovlado? Knez se ni mamil,

ker je znal, da mu ne dajo bulave. Kazimir je mej drugim obljubil bratu, da bo milostljiv tudi njegovim privržencem; vendar pa je moral ostati pristaš politike kanclerja; zato bodo vrhovno poveljništvo dali kakemu drugemu, ne pa knezu. Gorje pa ljudovladi, če izbrani vojskovodja ne bo bolj izkušen, nego Hmelnicki! Pri tej misli je prevzel strah dušo Višnjeveckega radi bodočnosti domovine in pa oni neznosni čut, ki ga ima človek, ko vidi, da so pozabljene njegove zasluge, da se mu godi krivica, in da mu drugi nezvani rastejo čez glavo. Knez Jeremija bi se bil spuntal proti samemu sebi, ko bi ne bil Višnjeveški, ne bil ponosen. Čutil se je veljavnejšega od družih — zato je bilo tudi veliko njegovo trpljenje.

Častniki so celo govorili, da knez ne počaka volitve, da otide iz Varšave, pa motili so se. Knez ni le ostal, marveč je še obiskal kraljeviča Kazimira v Neporetu; sprejel ga je nenavadno milostljivo. Potem se je vrnil v mesto za delj časa, kakor so to zahtevale priprave za vojsko. Treba je bilo najti sredstva za organizovanje vojske, ki se je snovala le na Karolove stroške. Nekatero polke so že poslali v Rusijo, toda treba je bilo pripraviti in izuriti še drugih. V ta namen je pošiljal knez izvedene svoje častnike na vse strani. Doslej sta bila že odposlana Kušelj in Veršulj, naposled je prišla vrsta na Volodijevskega.

Necega krasnega dné ga pozovejo h knezu, ki mu je dal naslednji ukaz:

„Pojdite, gospod v Zaborovo, kjer že čakajo za vojsko namenjeni konji. Preglejte in izberite in plačajte jih gospodu Traskovskemu ter pripeljite sèm. Novce doboste s to mojo pobotnico pri blagajniku.“

Gospod Volodijevski se živo poprime dela, vzame denar in še istega dné odrine z Zaglobo v Zaborovo. Za njima so peljali voz z denarji, katerega je spremljalo deset vojakov. Potovali so počasi, ker je na tej strani Varšave po vsej okolici kar mrgolelo plemstva, služabnikov, voz in konj. Ob cesti ležeče vasi so bile do Babice prenapolnene z ljudmi, da ni bilo v nobeni dobiti kake prazne sobe. V takej gnječi so lahko nastali različni prepiri — katerim se tudi vkljub skromnemu obnašanju nista odtegnila naša prijatelja.

Dospevši v Babico, zagledata pred krčmo nekoliko plemstva, ki je zasedalo konje, da bi šlo dalje svojo pot. Oba oddelka se pozdravita; že sta menila iti vsaksebi, ko jeden jezdec zagleda gospoda Volodijevskega ter ne rekši besedice, požene konja proti njemu.

„Tukaj si bratec!“ reče. „Skrival si se mi, pa sem te le našel — sedaj mi več ne uideš! Hej, gospodje!“ zakliče svojim tovarišem, „počakajte nekoliko! Imam še poravnati s tem le gospodom neko zadevo . . . bodite mi priče!“

Gospod Volodijevski se vljudno nasmehne. Spoznal je Harlampa.

„Bog mi je priča, da se nisem skrival,“ odvrne; „da še iskal sem vas, da bi vas vprašal, če se še hudujete ná-me; toda ni se mi posrečilo srečati se z vami.“

„Gospod Mihael“, zašepeta Zagloba, „pomni, da si v službi!“

„Vém“, reče Volodijevski.

„Vstavite se!“ zavpije Harlamp. „Gospodje, obljubil sem temu golobradcu, da mu odsečem obé ušesi — in odsečem mu jih, kakor gotovo sem Harlamp. Bodite, gospodje, nama za priče, ti golobradec pa vstavi svoje ljudi!“

„Ne morem, kakor mi je Bog mil, ne morem!“ odvrne Volodijevski. „Potrpite vsaj par dni.“

„Kako, ne moreš? Zbal si se. Če se takój ne postaviš na odločeno mesto, oplazim te takój, da te ni ded niti babica več ne spoznata. O komar! Strupeni gad... Zahajati drugim na pot znaš, pred sabljo pa bežiš!“

„Vidim“, oglasi se vmes Zagloba, „da loviš gospod, svoj lastni hrbet. Pazi samó, da te ta komar res ne piči; takrat ti ne pomagajo več nobeni obkladki... Mar ne vidiš, da je ta častnik v službi? Poglej no voz z denarji in znaj, da blagajnico spremljajoč častnik ne more storiti, kar bi kdo od njega zahteval. Kdor tega ne razumi, je bedak, ne pa vojak. Ruskemu vojvodu

služimo in doslej nismo bili taki, kakoršen si ti; prideš tudi ti na vrsto — samó ne danes!“

„Res se ne smé bojevati, ako spremlja blagajnico“, reče jeden Harlampovih tovarišev.

„Kaj je meni mar blagajna!“ kriči neukrotljivi Harlamp, „naj sprejme dvoboj, sicer začnem mahati s sabljo.“

„Bojeval se danes ne bom, dam ti pa vi-težko besedo“, odvrne Mihael, „da ga sprejmem; čez tri ali štiri dni, kadar hočete, pa se posku-siva, samó da zvršim poprej svojo službo. Če pa niste zadovoljni s to obljubo, ukažem udariti po vas, ker potem mislim, da nimam opraviiti s ple-miči, ne z vojaki, ampak z razbojniki. Izberite torej, za sto zlodjev, nimam časa stati tukaj.“

Dragonci to slišati, obrnejo takoj puškine cevi na Harlampa in njegove tovariše, to gibanje, kakor tudi odločne besede, so napravile na Har-lampove tovariše velik vtis.

„Odjenjaj“, so dejali Harlampu; „sam si vojak, torej véš, kaj je služba; vrhu tega pa poglej, kak drzovitež je. Odjenjaj, dokler te še prosimo.“

Gospod Harlamp še mrmra nekaj časa; na-posled pa sprevidi, da razjezi svoje tovariše ter celó dragonce ž njimi zaplete v boj; zato se obrne k Volodijevskemu in reče:

„Daj besedo, da prideš na dvoboj.“

„Še sam vas poiščem, ker se drznete že drugič me pozivati. Čez štiri dni pridem ...

Danes je sredo, naj bo torej v soboto ob dveh popoldne. Izberite prostor!“

„Tú v Babici je preveč ljudi“, odvrne Harlamp, „torej ni primeren kraj. Pridite torej v Lipkovo, tam je že mirnejše; tudi jaz tja nimam daleč — ker stanujemo v Babici.“

„Ali vas bo tudi toliko kakor danes?“ vpraša previdni Zagloba.

„O ni treba!“ odvrne Harlamp; „pridem samó jaz in gospoda Seliča, moja sorodnika. Tudi vi, upam, pridete brez dragoncev.“

„Se dvobojujete pri vas v vojaške družbi?“ vpraša gospod Mibael. „Mi nimamo take navade.“

„Torej v štirih dnéh, v soboto, v Lipkovem,“ odgovori Harlamp. „Snidemo se v krčmi in sedaj z Bogom!“

„Z Bogom!“ odgovorita Volodijevski in Zagloba.

Protivniki so se mirno razšli. Volodijevski je bil zadovoljen in srečen radi zabave, ki ga čaka. Obetal si je, da prinese gospodu Longinu v dar odsekane brke Harlampove.

Kaj dobre volje je potoval v Zaborov, kjer je našel tudi kraljeviča Kazimira, ki je šel tje na lov. Ker se je Volodijevskemu mudilo, si je le od daleč ogledal nekoliko bodočega kralja. V dveh dnevih je opravil svoj posej, pregledal konje ter plačal jih gospodu Traskovskemu in vrnil se v Varšavo. V soboto ob določenem času, da, še nekoliko poprej pa je že odrinil v Lipkovo

z gospodom Zaglobo in Kušljem, katerega je naprosil za drugo pričo.

Prijezdilviši pred krčmo, v katerej je krčmaril žid, stopijo v sobo, da bi si oplaknili nekoliko suha grla ter pri steklenici meda začeli razgovor.

„Ali je gospodar domá?“ vpraša Zagloba krčmarja.

„Gospodar je v mestu.“

„Ali je veliko plemstva v Lipkovu?“

„Pri nas je prazno. Samó jeden gospod se je vstavil pri meni; sedi v stranskej sobi; bogat gospod je, s služabniki in konji.“

„Zakaj ni šel na gosposki dvor?“

„Očividno ne pozna našega gospodarja. Sicer pa je dvor zaprt že céli mesec.“

„Nemara je gospod Harlamp?“ vpraša Zagloba.

„Ne“, odvrne Volodijevski.

„Ej, gospod Mihael, meni se vsaj tako zdí.“

„Ne“.

„Pojdem, pogledam, kedo je . . . Čuj, žid, ali je ta gospod že dolgo tukaj?“

„Danes je prišel, pred dvema urama“.

„Ali veš, odkod je?“

„Ne vém; mora biti od daleč; konje je imel močno utrujene; ljudje so dejali, da je izza Visle.“

„Čemu se je vstavil v Lipkovu?“

„Kdo vé?“

„Pojdem pogledat“, ponovi Zagloba, „nemara je kak znanec?“

In približavši se k zaprtim vratom stranske sobe, potrka s pestjo ob nje ter vpraša:

„Gospod, ali smem vstopiti?“

„Kdo je?“ čuje se glas iz sobe.

„Znanec!“ odvrne Zagloba, odpirajoč vrata.

„Prosim oprostjenja, morda vas vznemirjam?“ doda, pomolivši glavo v sobo.

Naglo pa odskoči in zaloputne vrata, kakor bi zagledal sam strah. Iz lica mu odseva strah in začudenje; odpre usta ter z odprtimi usti zre Volodijevskega in Kušlja.

„Kaj vam je?“ vpraša Volodijevski.

„Za rane Kristusove, tiho!“ odvrne Zagloba.

„Tam je Bohun!“

„Kdo?“

„Bohun!“

Oba častnika skočita po konci.

„Ste li ob pamet? Zdramite se!“

„Bohun, dà, Bohun!“

„Ni mogoče.“

„Kakor sem živ, kakor resnično pred vama stojim! Prišežem pri Bogu in vseh svetnikih.

„Zakaj ste se ga tako vstrašili?“ vpraša Volodijevski. „Če je tukaj, nam ga je Bog poslal v naše roké. Pomirite se, gospod . . . Ali ste dobro prepričani, da ni kdo drug?“

„Kakor res z vama govorim. Videl sem ga, ko se je preoblačil.“

„Ali vas je videl?“

„Ne vém, zdi se mi, da ne.“

Volodijevskemu se zaleskečejo oči.

„Hej, ti žid! reče potihoma, mahaje z roko. „Pojdi sèm. So še kaka druga vrata iz te sobe?“

„Ni jih; vhod je samo v to sobo“.

„Kušelj, pod okno!“ zašepeta Volodijevski. „Sedaj nam več ne uide!“

Kušelj molče otide iz sobe.

Spametujte se, gospod!“ prigovarja Volodijevski Zaglobi. Ne vaša, marveč njegova glava visi na niti. Kaj vam more? — Nič!“

„Ne morem se otresti osupnenja“, odvrne Zagloba. Potihoma pa mrmra: „Česa se imam bati! Gospod Volodijevski je pri meni — naj se Bohun boji!“

Naglo pa se razsrdi ter zgrabi za sabljo.

„Čuj, Mihael, sedaj nam več ne sme uiti!“

„Če je le on? Še vedno ne morem verjeti tega. Kaj bi iskal tukaj?“

„Hmelnicki ga je poslal na vohunstvo. Čakaj, Mihael! Zgrabimo ga ter mu damo na izbir: naj nam dá Heleno, ali pa ga oddamo pravici.“

„Jaši ga zlod! Da bi le kneginjico oddal!“

„Če nas ni premalo. Le trije smo, midva in gospod Kušelj. Bode se besno branil in tudi nekoliko ljudi ima sè seboj“.

„Harlamp, pa še druga dva prideta in takrat nas bo šest! dovolj! pst!“

V tem hipu se vrata odpro in Bohun stopi v sobo.

Brž ko ne ni opazil Zaglobe, ko je pogledal k njemu v sobo. Zagledavši ga sedaj, naglo strepeta, lice mu pokrije bledica in roka naglo seže po sablji; toda vse to je trajalo samo jeden trenutek. Takoj mu zgine bledica z lica, ki je dobilo zopet svojo zagorelo barvo.

Zagloba gleda nanj ne rekši besedice; tudi ataman je molčal. V izbi je bila tišina, da si lahko slišal letečo muho. Ta dva človeka, katerih osoda se je tako čudovito spletala, sta se delala v tem hipu, kakor da se ne poznata.

To molčanje je trajalo precej dolgo. Gospodu Volodijevskemu se je zdelo, da mineva cela večnost.

„Čuj, žid“, reče nenadoma Bohun. „Ali je daleč v Zaborov?“

„Ni daleč“, odvrne žid. „Ali takoj otidete, vaša milost?“

„Da“, odvrne Bohun ter se napoti k vratom.

„Prosim opravičenja“, zagromi glas Zaglobov.

Lopov se vstavi, kakor bi k tlam primrznil ter obrnivši se k Zaglobi, vpre vanj svoje črne, strašne oči.

„Kaj želite?“ vpraša kratko.

„Ej, meni se zdi, da se še nekoliko poznavata. Ali se mar nisva videla na svatbi, na onej prištavi, na Ukrajini?“

„Tako“ odvrne ponosno Bohun, položivši znovič roko na sabljin držaj.

„Kako ti je s zdravjem?“ vpraša Zagloba.
 „Takrat si tako naglo bežal s pristave, da se nisem vtegnil posloviti“.

„Ali vam je žal?“

„Seveda, kaj drugzega. Hotel sem zaplesati s teboj, ker se je družba slučajno pomnožila. (S temi besedami Zagloba pogleda Volodijevskega). Dospel je ta-le plemič, ki bi te bil rad bolj spoznal“.

„Dosti je!“ zakriči Mihael ter naglo vstane
 „v zapor te odpeljem, izdajavec!“

„S kako pravico?“ vpraša ataman, ponosno dvignivši glavo.

„Ker si vstajnik, sovražnik ljudovlade ter si prišel sem vohunit“.

„Kdo si?“

„Tu se ne bom predstavljal! toda znaj, da mi ne uideš!“

„Bomo videli!“ reče Bohun. „Tudi jaz bi se ne opravičeval pred vama, ko bi me kot vojak pozval na dvoboj. Ker mi pa groziš z zaporom, moram se opravičiti. Tukaj je pismo zaporoškega hetmana, ki ga nesem kraljeviču Kazimiru. Ker ga nisem našel v Neporetu, hitim za njim v Zaborov. Nu, kako? me hočeš sedaj še zapirati?“

S temi besedami Bohun ponosno pogleda Volodijevskega, kateri je postal zmešan, kakor lovski pes, ki je zgubil sled. Ne znajoč, kaj mu

je početi, obrne svoj pogled na Zaglobo. Zopet nastane molčanje.

„Če si poslanec, te res zapreti ne moremo, toda svetujem ti, da ne poziyaš tega viteza na dvoboj, ker si že enkrat bežal pred njim, da so se ti kar hlače tresle“.

Bohunovo lice pokrije rudečica; sedaj spozna Volodijevskega. Sramota in onečasten ponos sta grozno razjedala hrabrega atamana. Bila je to jedina maroga na njegovej molojškeji slavi, katero je ljubil bolj, nego svoje življenje.

Toda brezobzirni Zagloba nadaljuje popolnoma hladnokrvno:

„Toliko da breguš nisi zgubil, zato ti je vitez prizanesel, darovavši ti življenje. Pfuj! gospod molojec! Ženski obraz imaš, pa tudi žensko srcé! Bil si junak pri starej kneginji in knezičih, pred vitezom pa ti je zlezlo srce v hlače. Da, dober si, da raznašaš pisma, da kradeš dekleta, ne pa, da bi hodil na vojsko. Lahko prisežem, da sem na svoje lastne oči videl, kako so ti breguše odskakovale. Pfuj! Pfuj! Pa še za sabljo grabiš; toda kako se boriti s teboj, ko pismo nosiš! Samo pesek nama stresaš v oči, nič družega! Hmelnicki in Krivonos sta vrla vojaka; dokaj pa je tudi tatinskih klatežev mej Kozaki“.

Bohun urno skoči k Zaglobi in Zagloba se ravno tako urno spravi za Volodijevskega.

Glasovita mlada viteza se gledata z obličja v obličje nekaj časa.

„Nisem strahu bežal pred teboj, marveč da rešim ljudi“, reče Bohun.

„Ne vem, kaj je bilo vzrok, da si bežal, toda to vem, da bežal si in še kaj živo“, odvrne mali vitez.

„Povsod sem pripravljen poskusiti se s teboj, kar precej, ako hočeš“.

„Ti me izzivaš? vpraša pomežikajoč z očmi Volodijevski.

„Vzel si mi mojo slavo, pripravil me v nečast, meni je treba tvoje krvi“.

„Dobro!“ odvrne Volodijevski.

„Kdor tako hoče, temu se ne zgodi krivica“, doda Zagloba. „Toda kdo dá pismo kraljeviču?“

„Za to se ne brigajta; to je moja skrb!“

„Bijta se torej, ker že ni drugače“, reče Zagloba. „Če bi se ti posrečilo, gospod ataman, s tem-le vitezom, — pomni, da sem jaz drugi, ki pridem na vrsto. Toda sedaj, gospod Mihael, stopi z menoj v vežo, ker ti imam povedati nekaj važnega“.

Prijatelja otideta ter pozoveta Kušlja, ki je še stal pod oknom.

„Gospoda“, reče Zagloba, „slabo stoji naša stvar. Ima res pismo na kraljeviča, če ga ubijemo, smatralo se bo to za zločinstvo. Pomniti je treba, da se oblast medvladnega sodišča raztega dve milje naokrog in on ni dosti manj,

nego poslanec! Morali se bomo bržčas skrivati in samo knez nas more braniti . . . drugače vtegne biti slabo. Spustiti ga — pa je še slabše; to priložnost si moramo okoristiti, da rešimo našo revico. Lože jo poiščemo, ko njega ne bo več na svetu. Bog sam hoče pomagati njej in Skretuskemu!“ . . .

„Vi ste vedno znali iztuhtati kako zvijačo!“ reče Kušelj.

„Kaj pa; z zvijačo sem ga pripravil, da nas je prvi izzval. Treba je le še prič, tujih ljudi. Po mojih mislih moramo počakati Harlampa. Zagotovim vaju, da me bo ubogal in odstopil in da pristopi v slučaju potrebe za pričo, da nas je Bohun izzval, mi pa smo se morali le braniti. Treba je tudi zvedeti, kam je skril deklico. Če mu je usojeno umreti, kaj mu je potem mar za njo? Nemara pové kaj, če ga začnemo izpraševati. Če pa ne pove, je pa bolje, da pogine. Treba je vse delati pametno in previdno . . .“

„Kdo se bo boril ž njim?“ vpraša Kušelj.

„Prvi — gospod Volodijevski, in potem jaz, odvrne Zagloba.

„In jaz tretji“.

„To je nemogoče“, seže v besedo Volodijevski. „Jaz sam se hočem bít ž njim in s tem je konec. Če me ubije, je njegova sreča, spustita ga z Bogom“.

„Oj, jaz sem se mu že napovedal“, reče Zagloba, „če pa le tako skleneta, sem pripravljen odstopiti“.

„No, prepustimo njegovej volji, ali se ima bítí tudi s teboj, ali nobenim več“.

„Idimo!“

„Idimo!“

Šli so ter našli Bohuna v velikej izbi, popivajočega med. Lopov je bil popolnoma miren.

„Čuj gospod“, reče mu Zagloba“, „mi moramo še govoriti s teboj o važnih stvaréh. Pozval si tega viteza na dvoboj, dobro! Toda znati moraš, da se nahajaš pod varstvom zakona, ker si poslanec. Prišel si med izobražene ljudi, ne pa med divjake. Dvoboj s teboj nam je dovoljen samó, če pred pričami izpoveš, da si nas sam iz proste volje pozval na dvoboj. Sèm pride nekoliko plemičev, s katerimi imamo napovedan dvoboj; pred njimi lahko izpoveš, da si nas ti izzval, in mi ti damo vitežko besedo, da te izpustimo, če se ti posreči premagati Volodijevskega; nihče ti ne bo delal ovir, ako se sam nočeš poskusiti še z menoj“.

„Dobro!“ odvrne Bohun. „Izpovem to pred onimi plemiči, kakor želite, pa tudi svojim ljudem zapovem, da odnesó pismo kraljeviču ter povedó Hmelnickemu, da sem sam to zakrivil. Če mi Bog pomaga, da omijem svojo molojsko slavo, pozovem še tebe na sabljo“.

S temi besedami pogleda Zaglobo, kateri je nekoliko osupnil, začel kašljati, pljunil ter rekel:

„Dobro. Ko se poskusiš s tem mojim učencem, spoznaš, kako delo boš imel še le z menoj. Toda to je kaj drugega. Je še neka druga stvar, radi katere se sklicujemo na tvojo vest, ker hočemo s teboj postopati po vitežki, akoprav si le priprost Kozak. Vplnil si Heleno Kurčevičevno, nevesto našega tovariša ter jo imaš nekje skrito. Znaj torej, ko bi te mi pozvali k sodnji radi nje, nič bi ti ne pomagalo, dasiravno si poslanec Hmelnickega; to je nujna, važna stvar, katera ne trpi odloga. Toda pred dvobojem, v katerem nemara padeš, poglej še nekoliko v svojo dušo; pomisli, kaj se zgodi z revico, kedar tebe več ne bo? Mar ji res želiš zlega in pogina? Ali jo prepustiš sramoti in onečastenji? Hočeš še po svoji smrti ostati njen rabelj?“

Tú je glas gospoda Zaglobe zvonel nenavadno svečano. Bohun zbledi ter vpraša:

„Kaj še hočete od mene?“

„Povej nam, kje biva, da jo v slučaju tvoje smrti moremo poiskati in vrniti ženinu. Bog se bo usmilil tvoje duše, če to učiniš.“

Bohun nasloni glavo na roké ter se globoko zamisli. Mej tem so naši trije prijatelji pazno ogledovali njegovo spremenjeno lice, na katerem si opazil tako ganljivo žalost, kakor bi na tem licu nikdar ne bilo videti ni jeze niti razburjenosti, kakor da je ta človek vstvarjen samó za ljubezen.

Dolgo časa vsi molčé. Naposled spregovori gospod Zagloba s tresočim glasom:

„Če si jo onečastil, naj te Bog za to kaznuje; ona pa naj najde zavetje v samostanu . . .“

Bohun dvigne svoje vlažne in otožne oči ter reče:

„Če sem jo onečastil? — Ne vém, kako ljubite vi, gospodje vitezi in žlahtniki. Toda jaz — Kozak . . . jaz sem jo v Baru rešil smrti in odpeljal v puščavo. Tam sem jo čuval kakor zrenico svojega očesa, klečal pred njenimi nogami ter uklanjal se ji, kakor pred sliko . . . Ko je velela, naj otidem, sem šel — in nisem je več videl, ker me je vojska zadrževala“.

„Bog ti prišteje to k zaslugam na sodnji dan!“ odvrne svobodneje si oddahnivši Zagloba. „Toda, ali je tam varna? Saj je tam Krivonos in Tatarji!“

Krivonos oblega Kamenec. Mene pa je poslal k Hmelnickemu, da ga vprašam, ali naj gre pod Kudak . . . Brž ko ne je že šel tje. Tam pa, kjer biva ona, tam ni Kozakov, niti Tatarjev. — Ona je tam popolnoma varna“.

„Nu, kje je tedaj?“

„Čujte, gospodje Lahi! Naj bo, kakor hoče, povedati vam hočem, kje je in še oddati jo ukazem; toda za to mi dajte vitežko besedo, če se mi posreči v dvoboju, da je ne boste šli iskat. Obljubite mi zá-se in za gospoda Skretuskega, in jaz vam povém“.

Prijatelji se pogledajo.

„Mi tega ne moremo storiti“, odvrne Zagloba.

„Dà, mi ne moremo!“ ponovita Kušelj in Volodijevski.

„Takó?!“ odvrne Bohun in oči se mu zablistajo. „Zakaj, gospodje, ne morete?“

„Ker ni tukaj Skretuskega; vrhu tega je nobeden izmej nas ne neha iskati, ko bi jo skril celó pod zemljo“.

„Torej predlagajte raje kaj družega. Vi si mar domišljujete, da moja sablja ni iz jekla, da tako krokate nad menoj kakor vrani nad mrhovino? Vi želite moje krvi, jaz pa vaše; videli bomo“.

„Torej ne poveš?“

„Ne. Smrt vam vsem!“

„Smrt tebi! Vreden si, da te razsekamo na drobne kosce“.

„Puskusite!“ reče ataman ter vstane.

Kušelj in Volodijevski takisto skočita po konci. Iz oči navzočih začnejo švigati grozni pogledi, napete prsi so jele glasneje sopsti in ni znano, kaj bi se bilo zgodilo, ko bi ne bilo Zaglobe, kateri pogleda skozi okno ter zakriči:

„Harlamp je prišel s pričama!“

Kmaló potem vstopi petihorski konjiški stotnik z dvema tovarišema, gospodoma Selicema v sobo. Takoj po prvem pozdravu pokliče ju Zagloba na stran ter začne pojasnovati stvar. Go-

voril je tako prepričevalno, da je Harlamp precej privolil, da se njegova stvar odloži, seveda pod pogojem, da se Volodijevski postavi takoj po dvoboju s Kozakom. Zagloba je pripovedoval, kako veliko mržnjo imajo vojaki Višnjevekega do Bohuna, da je sovražnik ljudovlade, jeden najhujših vstajnikov, kako je ob času vojske uplenil kneginjico, plemičevo nevesto, ki je vzor vseh ženskih čednostij. „Ako čutite, gospodje, bratovsko vêz s plemiči, morate smatrati ta zločin za razžaljenje vsega našega stanu ter ne dopustite, da bi ta krivica ostala brez zadoščenja!“ dejal je Zagloba. Harlamp dela s početka ovire. Rekel je, da če je tako, treba je takoj ubiti Bohuna, gospod Volodijevski pa naj se bojuje ž njim, kakor sta se dogovorila. Zagloba pojasni, zakaj to ni mogoče; ni vitežki, ako bi šest ljudi jednega napadlo. Na srečo sta Zaglobi pomagala tudi oba Seliča, da se je uporni Litvin dal na posled prepričati ter je privolil v zamudo.

Mej tem je šel Bohun k svojim ljudem ter vrnil se z esaulom Eljašenkom, kateremu je povedal, da je pozval dva plemiča na dvoboj. To je ponovil glasno še v pričo gospoda Harlampa in gospodov Seličev.

„Mi od naše strani pa obljubimo“, odvrne Volodijevski, „če ostane v boju z menoj zmagovalec, da mu je dano na voljo, če se hoče še boriti z Zaglobo; v nobenem slučaju pa ga nihče izmed nas ne sme napasti, za kar mu dajem

svojo vitežko besedo in tudi vas tu navzoče prosim, da mu daste tudi to zagotovilo“.

„Obljubujemo“, odvrneta svečano Harlamp in oba Seliča.

Bohun vzame pismo Hmelnickega na kraljeviča ter ga dá Eljašenku z besedami:

„Če poginem, oddaš ti to pismo kraljeviču ter poveš njemu in Hmelnickemu, da sem si sam kriv in da me niso po izdajalski ubili“.

Zagloba, ki je skrbno pazil na vse, je opazil, da se na mračnem licu Eljašenke ni pokazal ni najmanjši nemir; brž ko ne se je preveč zanašal na svojega atamana.

„Nu, videli bomo, kdo pade, kdo pa ostane živ“, reče. „Idimo“.

„Čas je že!“ odgovore vsi, zatikajoč si za pas dolga krila sukenj, sablje pa pod pazduho.

Šli so iz krčme ter se napotili k reki, ki je tekla sredi gloga, divjih sliv in borovičja. Listopad je že otresal listje z grmičja, toda gosta goščava se je raztegala kakor črn pas do bližnjega gozda. Dan ni bil več vroč, toda krasen; solnce je zlatilo sè svojimi žarki gole veje dreves ter obsevalo rumenkast peščeni nasip, ki se je raztegal na desnem bregu reke. Nasprotniki gredo naravnost k temu nasipu.

„Tam se vstavimo“, reče Zagloba.

„Dobro!“ odgovore vsi.

Zagloba je postajal čedalje bolj nemiren;

naposled se približa k Volodijevskemu ter zašepeta:

„Čuj, Mihael! . . .“

„A kaj?“

„Za Boga, Mihael, potrudi se! V tvojih rokah je sedaj osoda Skretuskega, prostost kneginjice in celó tvoje in moje življenje. Bog čuvaj, da bi te ne ubil. Kaj hočem jaz početi s tem hrustom?“

„Čemu ste ga izzivali?“

„Ušla mi je beseda. Zanašal sem se na-te, gospod Mihael. Pa star sem že in naduha me muči. Ta gladkoličnež pa zna skakati, kakor kozel“.

„Potrudil se bom!“ reče mali vitez.

„Bog ti pomagaj! Pazi, da ne zgubiš zavesti!“

„Kaj neki mislite?“

V tem trenutku stopi k njima jeden iz Selških.

„Trdovratna osa je ta vaš Kozak“, zašepeta. „Drži se, kakor največji junak . . . Brž ko ne se je morala njegova mati zagledati v kakega plemiča, ko je bila noseča“.

„Ej!“ reče Zagloba; „poprej se je kak plemič zagledal v njegovo mater“.

„Tudi meni se tako zdi“, reče Volodijevski.

„Vsaki na svoje mesto!“ zakriči Bohun.

Obstanejo. Volodijevski in Bohun drug drugemu nasproti, priče pa okrog nju.

Volodijevski, ki je bil veščak v takih stvareh, dasi še mlad, potipa z nogo pesek ali je dovolj

trd; na to se ozre okrog, da vidi, če so tla povsod enako ravna.

Bilo je videti, da se ni nepremišljeno lotil svojega posla. Saj je vendar imel opraviti z najslavnejšim vitezom Ukrajine, o katerem je narod prepeval pesni, čegar ime je bilo znano po vsej Rusiji, tjekaj do Krima. Gospod Volodijevski je mnogo pričakoval od tega dvoboja: ali slavno smrt, ali nič manj slavno zmago; tu ni zanemaril ničesar, da bi se pokazal vreden takega nasprotnika. Na njegovem licu si opazil resnobo. Ko gospod Zagloba to opazi, se kar prestraši. Mej tem pa je Volodijevski, ogledavši tla, začel slačiti jopič.

„Hladno je“, reče, „toda razgrejeva se“.

Bohun je posnemal njegov zgled in oba sta začela odkladati vrhno obleko, da sta imela na posled samo srajce in breguše še na sebi. Nazadnje si zavihata še rokava na desnej roki.

Toda kako mršav je bil videti mali vitez poleg vzrastlega in krepkega atamana! Navzoči so nekako nemirno zrl na široke prsi Kozaka, na krepke mišice na roki; bilo je videti, da se hoče mali petelinček boriti z močnim stepnim jastrebom. Bohunove nosnice se razširijo, kakor bi že naprej hotele ovohati kri. Črni lasje so se mu vsipali na čelo, sablja mu je dregetala v roki. Uprl je svoje oči v nasprotnika ter čakal povelja.

Volodijevski pogleda še sabljino ostrino, zavija si žolte brkice ter stopi na svoje mesto.

„Tú bo pravo mesarsko klanje!“ zašepeta Seliču Harlamp.

V tem trenutku pa zagromi nekoliko tresoč glas gospoda Zaglobe:

„V imenu božjem, začnita!“

XII.

Sablji ste zažvižgali, ostrina je udarila ob ostrino. Nasprotnika nista vztrajala dolgo na enem mestu. Bohun je naletel s tako besnoto na Volodijevskega, da je ta bil prisiljen odskočiti; tudi priče so se morale umakniti. Bohun je mahal s sabljo takó urno, da navzoči niso mogli slediti z očmi njegovim udarcem. Zdelo se jim je, da je gospod Mihael popolnoma obkoljen z njimi kakor v nekakem začaranem krogu, iz katerega ga samo Bog še rešiti more. Udarci so se zlili v jeden, neprestan žvižg, da je kar veter pihal navzočim v lice. Bohuna je prevzela besnost, ki je še vedno naraščala; kakor piš je podil pred seboj Volodijevskega in mali vitez se je neprestano umikal in umikal ter se samo branil; stegnjena njegova desnica se skoro ni dvigala, samó pest se mu je neprestano sukala v polukrogu. Le odbijal je sabljine udarce, podstavljaše ostrino pod ostrino, časih zamahnil, pa se zopet branil in umikal. Uprši v Kozaka oči,

bil je videti popolnoma miren; samó na licu so se mu prikazale rudeče maroge.

Gospod Zagloba zapre oči.

„Še se brani!“ si misli.

„Še se brani“, šepetata Seliča in Harlamp.

„Bohun ga je pritiral že do konca nasipa“, omeni potihoma Kušelj.

Zagloba zopet odpre oči ter pogleda. Volodijevski je stal na koncu nasipa toda očitno še ni bil ranjen. Le rudečica na licu je postala živejša in pot mu obilneje stopal na čelo.

Srcé Zaglobe se napolni z nádo.

„Gospod Mihael je vendar borilec nad borilci“, si misli; „a oni tam se utruji naposled“.

Bohunovo lice je obledelo, pot mu tekel raz čela; toda nasprotnikov upor je le še podžigal njegovo besnoto; beli zobje so mu zabliškali izpod brk, prsi so začele težko hropsti.

Volodijevski ga ni spustil izpred oči ter se neprestano branil.

Naglo pa začuti, da je stopil z nasipa. Urno se pritukne; gledalcem se je zdelo, da je padel; mej tem pa se samó sključi, nekoliko počepi ter se zakadi z vso silo v Kozakove prsi.

„Napada!“ zakriči Zagloba.

„Da, napada!“ ponové navzoči.

Res se začne Bohun umikati in mali vitez, izcrpavši nasprotnikovo moč, ga napadal takó živo, da so navzoči pridrževali sapo. Brž ko ne se je začel še le razgrevati; male njegove oči

so živo švigale. Pritukoval se je, skakal po koncu, v trenutku preskočil na drugo stran ter takó rekoč plesal okrog Bohuna, da je bil primoran vrtiti se na mestu.

„Oj veščak je, veščak! zakliče Zagloba.

„Pogineš!“ ogласi se naglo Bohun.

„Pogineš!“ odvrne kakor odmev Volodijevski.

V tem trenutku je Kozak z umetnostjo, znano samó najizurjenejšim borilcem, predjal naglo sabljo iz desne roke v levo, ter zadal nasprotniku tak udarec, da je Volodijevski, kakor od strele zadet, padel na tla.

„Jezus! Marija!“ zakriči Zagloba.

Toda mali vitez je padel nalašč in Bohunova sablja je zažvižgala po zraku. Med tem pa urno plane po koncu kakor divji maček ter vseka malone z vso ostrino v odprte prsi Kozaka.

Bohun omahne, stopi korak nazaj ter mahne še enkrat s poslednjimi močmi. Gospod Volodijevski je lahko odbil udarec, pa udaril Bohuna še dvakrat po glavi. Sablja odleti iz rok atamanu, ki pade na obraz po pesku, ki je postal takoj rdeč od široke luže krvi.

Eljašenko, navzoč pri dvoboju, plane k atamanu.

Priče nekaj časa niso mogle spregovoriti besedice; molčal je tudi Volodijevski, ki je opirajoč se z obema rokama ob sabljo, težko dihal. Zagloba prvi pretrga molčanje.

„Gospod Mihael, pojdi sem v moje naročje!“ zakliče ves ganjen.

Vsi navzoči ga obstopijo.

„Pravi hudir iz pekla ste!“ reče Harlamp; „toda boril se bom vendar z vami, da ne boste rekli, da sem se zbal. Če bi imeli tudi mene tako pohrustati, vam že naprej častitam!“

„Pomirita se raje, gospoda! Po pravici rečeno, nimata se za kaj boriti“, reče Zagloba.

„Ne, to ni mogoče, ker gre za mojo čast, za katero rad položim svojo glavo“.

„Meni ni mar za vašo glavo, rajše se pomiriva“, reče Volodijevski. „Vsaj jaz vam niti nisem zahajal na pot, kakor si domišljujete. Zahaja pa vam nekdo drug, ne pa jaz“.

„Kakó to?“

„Moja častna beseda“.

„Pomirita se torej!“ prigovarjala sta oba Seliča in Kušelj.

„Naj bo po vašem!“ omeni Harlamp, razprostrevši roké.

Volodijevski skoči k njemu in začela sta se poljubovati.

„Ni bilo lahko pobiti tega orjaka! Kako mojsterski je obračal sabljo!“ rekel je Harlamp.

„Nisem pričakoval, da se zna takó boriti!“ omenil je Volodijevski, „kje se je neki naučil?“

Na to obernejo svojo pozornost vsi na pesku ležečega atamana. Eljašenko ga je preobrnil na hrbet ter iskal na njem znakov življenja. Toda

Bohunovega lica več ni bilo mōči spoznati, ker ga je pokrivala zasedena kri, ki mu je obilno tekla iz ran. Tudi srajca mu je bila vsa v krvi, toda še je živel. Brž ko ne se ga je lotil smrtni krč; nogé so mu dregetale, prsti pa so grabili pesek. Zagloba ga pogleda ter mahne z roko.

„Dosti ima“, reče. „Že se poslavlja z božjim svetom“.

„Da, saj je že umrl“, reče jeden iz Seliških, pogledavši Bohuna.

„Bil je hraber vitez“, mrmra kimajoč z glavo Volodijevski.

„O vem, to vem“, doda Zagloba.

Mej tem je Eljašenko hotel vzdigniti in odnesti nesrečnega atamana, toda ni mu bil kos, ker je bil slab in prileten človek. Krčma je bila oddaljena kakih sto korakov, a Bohun je mogel vsaki trenutek umreti. Esaul to videč se obrne k navzočim.

„Gospodje!“ zakliče sklenivši roki, „radi Boga in svete Device vas prosim, pomagajte mi! Ne pustite, da bi umrl tukaj, kakor pes! Star sem, sam ne morem, ljudje so pa daleč . . .“

Plemiči se spogledajo. Bilo je videti, da je jeza na Bohuna že zginila iz njihovih src.

„Razumi se, da ga ne smemo pustiti tukaj kakor psa“, zamrmra Zagloba. „Če smo se borili ž njim, ni za nas več kmet, marveč vojak, kateremu smo dolžni pomagati. Gospodje, kdo mi hoče pomagati, da ga odnesemo?“

„Jaz“, odgovori Volodijevski.

„Pa ga nesite na mojem plašču“, doda Harlamp.

Čez trenutek je ležal Bohun že na plašču, za konce primejo Zagloba, Volodijevski, Kušelji in Eljašenko, ter se napotijo, spremljani od Harlampa in Seliških, s počasnimi koraki proti krčmi.

„Še je živ“, omeni Zagloba; „glejte, še se giblje. Moj Bog, ko bi mi bil kdo rekel, da bom kedaj njegov pestun, da ga bom nosil, kakor ga nesem sedaj, pa bi si bil mislil, da se norčuje z menoj. Treba mu je zavezati rane. Nadejam se, da se na tem svetu več ne srečava, naj me torej ohrani v blagem spominu vsaj na onem!“

„Torej mislite, da gotovo umre?“

„Za njegovo življenje ne dam niti stare slamnate metle. Bolje pa je tudi, da umre; vsaj ko bi se mu bilo posrečilo z Volodijevskim, gotovo bi ne bil ušel iz mojih rok. Veseli me pa, da je prišlo tako, saj že brez tega kriče za menoj, da brez usmiljenja koljem ljudi. Toda kaj mi je početi, če se pa zaletavajo vá-me? . . . Gospodu Dunčevskemu sem moral plačati pet sto cekinov kazni, a vi sami veste, da posestva v Rusiji ne donašajo sedaj nikakoršnih dohodkov.“

„Resnica; saj so vas tam do dobrega ograbili . . .“ reče Harlamp.

„Da, ograbili so nam, toda nadejam se, da nam sedaj zbor odloči kake dohodke . . . Toda težak je ta molojec! Pogledjte, znovič mu teče

kri. Tecite naprej, gospod Harlamp v krčmo, in naročite židu, naj pripravi testa in pajčevine. To sicer pokojniku dosti ne bo pomagalo, vsekako pa mi izvršimo našo krščansko dolžnost. Dosti lože mu bo umreti“.

Harlamp zdirja naprej; ko so naposled prenesli Bohuna v sobo, jel mu je Zagloba z veliko izurjenostjo zavezovati rane. Vstavil je kri, zalpil rane, naposled pa obrnil se k Eljašenku:

„Ti, dedec, si sedaj tukaj nepotreben!“ reče starcu. „Odrini brzo v Zaborovo in prosi, da te spusté h kraljeviču in mu oddaš pismo. Tudi mu povej, kaj si vse videl, pa tako, kakor je v resnici bilo. Če se pa zlažeš — ukažem ti odsekati glavo. Pokloni se v mojem imenu tudi Hmelnickemu; saj me pozna in spoštuje . . . Mi pa oskrbimo mej tem tvojemu atamanu dostojen pogreb . . . Pojdi in opravi svoje delo, toda pazi in ne potikaj se po stranskih potih, da te ne ubijejo poprej, predno bi se mogel opravičiti, kdo si. Zdrav ostani, z Bogom!“

„Dovolite mi gospodje, ostati, dokler ne otrpne“.

„Odrini, pravim ti!“ zarjove grozno Zagloba. Če pa ne, ukazal bom kmetom, da te posiloma odpeljemo v Zaborovo . . . Ne pozabi se pokloniti Hmelnickemu“.

Eljašenko se pokloni do pasu ter otide. Zagloba pa se obrne k Harlampu in Seličema.

pomisleku sname z roke svoj dragoceni prstan ter reče:

„Dobro, da ste se zdržali in ga niste vi prvi napadli, ker lahko bi mogel nastati velik hrup radi tega na zboru. Če najdemo kneginjico, vam sme biti Skretuski hvaležen do svoje smrti... Slišal sem res, da kakor drugi ne znajo držati jezika za zobmi, tako tudi vi ne znate ohraniti sablje v nožnici, za kar bi imeli biti kaznovani. Ker pa ste se bojevali za prijateljevo stvar ter s tem junaškim činom proslavili slavo naših praporov, torej sprejmite od mene ta-le prstan. Znal sem, da ste vrl vojak in da znate sukati sabljo, toda tu ste se proslavili kot mojster vseh borilcev“.

„On“, segel je z besedo vmes Zagloba, „on bi še zlodju samemu posekal rogé. Če ukažete, svetli knez, odsekati mi kedaj mojo glavo, prosim, naj bi je noben drugi ne sekal, nego on; takrat vsaj hipoma pojdem na oni svet. On je Bohunu prsi skoro popolnoma razcepil in potem ga še dvakrat oplazil po buči“.

Knez je rad imel vitežke zabave in vrle vojake; zadovoljno se nasmeje ter vpraša:

„Ste-li že naleteli na enako izurjenega v dvoboju?“

„Samo Skretuski me je enkrat nekoliko opraskal, pa dobil jih za to tudi od mene . . . To je bilo takrat, ko ste naju dali, svetli knez, oba zato zapreti. Izmej drugih bi mi vzdržal nemara samo gospod Podbipeta, ker je nadčloveško močan

in morda še gospod Kušelj, ko bi imel boljše oči . . .“

„Ne verjemite mu, vaša knežja svetlost“, reče Zagloba, „njemu nihče ne vzdrži“.

„Se je dolgo branil Bohun?“

„Težak pôsel sem imel“, odvrne mali vitez.

„Znal se je boriti tudi z levico“.

„Bohun mi je sam pravil“, seže vmes Zagloba, „da se je s Kurčeviči po cele dneve vadal v orožju. Sam sem videl v Čehrinu, kako se je boril tudi z drugimi“.

„Veste kaj, gospod Volodijevski“, reče s prisiljeno resnobo knez, „pojdite pod Zamostje, pozovite Hmelnickega na dvoboj ter oprostite ljudovlado z jednim mahljejem vseh nadlog in skrbij!“

„Če ukažete, vaša knežja milost, pa pojdem; samo ne vem, če Hmelnicki sprejme moj poziv“, odgovori Volodijevski.

„Mi se šalimo, toda svet gine okrog nas!“ odvrne knez. „Pod Zamostje morata pa res odriniti, gospoda. Imam novice iz kozaškega tabora, da takoj po izvolitvi kraljeviča Kazimira Hmelnicki popusti oblegovanje ter se umakne na Ukrajino. Učini pa to iz prave ali iz prisiljene naklonjenosti do kraljevega veličanstva, ali največ še radi tega, ker se njegove moči lahko zdrobe pod Zamostjem. Torej morata iti ter povedati Skretuskemu, kaj se je zgodilo, da se takoj odpravi iskat svojo kneginjico. Povejta mu, naj izbere pripravnih ljudi iz mojih praporov,

ki so tam ostali, kolikor misli, da jih potrebuje v ta namen. Ob enem mu pošljem tudi poduk in pismo . . . Mnogo mi je mar za njegovo srečo“.

„Vaša knežja svitlost ste oče nas vseh“, reče Volodijevski; zato ostanemo tudi vaši služabniki do smrti“.

„Ne vem, če vam v kratkem ne bo treba stradati v mojej službi“, odvrne knez, zlasti, če zgubim svoje imetje na Zadnepriu. Dokler pa je še ono celo, je to, kar moje, tudi vaše“.

„Naše imetje je vsikdar v vaših rokah!“ zakliče Volodijevski.

„Tudi moje!“ doda Zagloba.

„To je sedaj še nepotrebno“, odvrne prijazno knez. „Nadejam se, čeravno pridem ob vse, da se bo ljudovlada spominjala vsaj mojih otrok“.

V nekem preroškem duhu je zgovoril knez te besede. Ljudovlada je nekoliko let poznej dala njegovemu jedinemu sinu, kar je imela najboljšega — namreč krono — toda to pot se je velikansko imetje Višnjeveckega res razprašilo.

„Lepo sva se izvila“, dé gospod Zagloba, odhajaje z Volodijevskim od kneza. „Sedaj se smeš nadejati povikšanja v službi. Pokaži no svoj prstan . . . Vreden je sto rumenjakov, zlasti ti dragoceni kamni. Vprašaj jutri na sejmišču kakega Armenca. Za tako svoto bi si bilo pač lahko privoščiti jedi in pijače in še drugih prijetnostij. Kaj misliš, gospod Mihael? . . . Ali

ti je znana vojaška prislovica: „Danes živeti, jutri že umreti!“ Ves njen pomen pa je ta, da se ni treba brigati, kaj bode jutri. Kratko je človeško življenje, jako kratko. Glavna stvar je, da si postal knezov ljubimec. On bi dal še desetkrat več, ko bi mogel poslati Bohuna v darilo Skretuskemu; toda ti si ga prehitel in odslej se smeš nadejati bogatih daril. Verjemi mi, gospod Mihael. Koliko vasi je že razdal knez vitežtvu v dosmrtno užitnino, ali pa tudi za zmiraj! Kaj ta-le prstan! Gotovo tudi tebi daruje kako zemljišče, in te še oženi s katero svojih sorodnic“.

Gospod Mihael poskoči veselja.

„Od kod vi veste to, kaj?“

„Kaj da vem?“

„Hotel sem reči, kako vam je to prišlo v glavo? Kako bi se moglo zgoditi kaj takega?“

„Ali se mar ne godi tako? Mar nisi plemič?“

Ali ni vse plemstvo enako? Vsaki magnat ima sorodnike in sorodnice, katere daje potem vrlejšim svojim dvornikom. Meni se zdi, da je tudi gospod Suffčinski iz Senče, oženjen z neko sorodnico Višnjeveških. Vsi smo bratje, gospod Mihael, dasiravno jeden drugemu služimo; vsi smo potomci Jafeta in razliko dela samo premoženje in dostojanstva, do katerih pa se vsaki popeti more. Nemara, da je v drugih krajih kaka druga razlika med plemstvom, toda to plemstvo tam že ni pravo. Poznam razliko med psi: so pre-

pelicarji, hrtje, lovski psi, toda mej plemstvom je nemogoča . . . sicer bi bili le pasji bratje, a ne plemiči, katere sramote pa ne dopusti Bog za naš stan!“

„Resnico govorite“, reče Volodijevski. „Toda Višnjeveški so malone kraljeve krvi“.

Ali ti ne moreš biti izvoljen za kralja? Jaz sem prvi pripravljen glasovati za-te, prav kakor gospod Žiga Skarševski, kateri prisega, da bo volil samega sebe, če se ne bo zakasnil pri igri... Ovira nas samo naša revščina, ne pa naš stan“.

„Res je tako!“ vzdihne mali vitez.

„Kaj nam je početi? Slekli so naju do golega in naposled pogineva, če nama ljudovlada ne dá kakih dohodkov! Nič čuda, da človek, dasi trezen po naravi, išče tolažbe v pijači! Pojdiva tudi midva, ter izprazniva ga vsaki po jeden kozarec; nemara se nekoliko razvedriva“.

Tako se razgovarjajoč dospeta v Staro mesto ter stopita v krčmo, pred katero je nekoliko fantov držalo kožuhe in plašče v sobani popivajočega plemstva. Prijatelja sedeta za mizo ter si naročita pijače; na to pa začneta premišljevati, kaj naj učinita sedaj, ko je ubit Bohun.

„Če je resnica, da Hmelnicki odstopi od Zamostja in nastane mir, tedaj je kneginjica naša“, reče Zagloba.

„Treba nam je brzo priti k Skretuskemu... Midva ga ne zapustiva, dokler ne najdemo dekleta“.

„Razumi se, da pojdemo skupaj. Toda sedaj ni mogoče dospeti v Zamostje“.

„Vse jedno. Da bi nam le potem dal Bog srečo!“

„Ne bo nas zapustil!“ reče Zagloba, ter sprazne steklenico. „Veš, Mihael, kaj ti povem?“

„Kaj?“

„Bohun je ubit!“

Volodijevski ga začudeno pogleda.

„Ba, kdo vé to bolje nego jaz“.

„Da bi ti Bog pozlatil roké! Ti véš in tudi jaz vém to: videl sem, kako sta se rovala; ko te gledam sedaj, zdi se mi vse nekako neverjetno, kakor kake sanje... Takó močan voz je presekala tvoja sablja. Dovolí mi, da te še enkrat objamem. Ali verjameš, ko sem te prvič videl, sem si mislil, da si pravcati pritlikovec! Toda sedaj vidim, kakšen pritlikovec si, ko si pohrustal celó Bohuna! Ni ga več Bohuna, ni sledú, ni koščice; ubit je na smrt, na veke vekov — amen!“

In Zagloba začne objemati in poljubovati Volodijevskega; poslednji je bil ganjen, kakor bi mu bilo žal za Bohunom... Naposled se izvije Zaglobi iz rok ter reče:

„Nisva bila pri njegovej smrti in on, kakor je videti, je pravi lisjak; izliže si rane, pa je“.

„Za Boga, kaj govoriš! vzklikne Zagloba. „Pripravljen sem že jutri iti v Lipkovo ter pripraviti mu najlepši pogreb, samó da bi umrl“.

„Po kaj bi hodili? Ranjenega vendar ne boste umorili. Pri dvobojih s sabljo pa je takó: kdor ne izpusti duše takój, še prav pogosto okreva. Sablja ni krogla!“

„Ne, to ni mogoče! Saj je že začel hropsti, ko smo odhajali. Ej, to je nemogoče! Sam sem mu zavezoval rane. Razklal si ga kakor zajca... Sedaj morava najpoprej k Skretuskemu, da mu pomagava, ga potolaživa, da ne umre od tuge.“

„Ali res postane menih, kakor mi je pravil?“

„Nič čudnega! Tudi jaz bi na njegovem mestu ravno isto učinil. Ne poznam vrlejšega viteza od njega, toda tudi bolj resrečnega ne poznam. Oj, težko ga obiskuje Gospod!“

„Nebajte praviti to!“ reče že nekoliko pijani Volodijevski. „Sicer se ne morem ubraniti solz“.

„Se-li mar jaz morem?“ omeni Zagloba. Takó vrl plemič, takšen vojak... A ona! Ti je ne poznaš te drage moje punice!“

Tú zajavka Zagloba z nizkim basom. Je res močno ljubil kneginjico. Gospod Mihael mu z nekoliko tenkejšim glasom pomaga. In pila stavi vino zmešano s solzami, in potem pobesila glave na prsi ter sedela molčé nekaj časa. Naposled Zagloba udari s pestjo ob mizo.

„Gospod Mihael, čemu plakava? — Saj je Bohun mrtev!“

„Resnica“, odvrne Volodijevski.

„Veseliti se je treba, a ne plakati. Tepci smo, če sedaj ne najdemo kneginjice“.

„Pojdiva!“ reče Volodijevski ter vstane.

„Izpijva poprej!“ popravi Zagloba. „Bog bo dal, da bova še njune otroke držala pri krstu, a vse to radi tega, ker sva ugonobila Bohuna“.

„Prav mu je takó! dokonča Volodijevski, ne zapazivši, da si prilastuje gospod Zagloba že zaslugo Bohunove smrti.

XIV.

V varšavske stolne cerkvi je zadonelo „Te Deum laudamus“ in kralj je zasedel prestol. Zagromeli so topovi, zaklenkali zvonovi in novo upanje je jelo stopati v človeška srca. Minil je čas medvlade, čas viharjev in nemirov, ki je bil toliko strašnejši za ljudovlado, ker je nastal v dobi splošnih nezgod. Oni, ki so trepetali pri misli na protečo nevarnost, so si sedaj globoko oddahnili, ko se je volitev izvršila čudovito složno. Mnogim se je zdelo, da je domača vojska že končana, da novoizvoljenemu kralju ostane samo sodba nad krivičniki. Te nade je podpiralo tudi Hmelnickijevo obnašanje. Kozaki pod Zamostjem, besno napadajoč trdnjavo, so priznavali oblast Jana Kazimira. Hmelnicki je pošiljal po duhovniku Hunclu Mokriskem pisma, polna pokorščine in zvestobe; po drugih poslancih pa pokorne prošnje za pomiloščenje za-se in za vso zapo-

roško vojsko. Znano je tudi bilo, da je kralj soglasno s politiko kanclerja Ossolinskega, želel podeliti Kozakom razne pravice. Kakor so poprej pred pilaveškim porazom govorili vsi o vojski, tako so napovedovali sedaj vsi mir.

Vsi so pričakovali, da si po tolikih nadlogah ljudovlada konečno oddahne, da novi vladar zaceli vse njene rane.

Naposled gre Snjarovski s kraljevim pismom k Hmelnickemu; kmalo se razglasi radostna novica, da Kozaki odstopajo izpod Zamostja ter odhajajo na Ukrajino, kjer bodo mirno čakali kraljevih ukazov in komisije, katera ima preresetati njihove pritožbe. Zdelo se je, da se je pokazala po nevihti nad deželo mavrica miru in tišine. Res ni manjkalo tudi neprijetnih slutnj in prerokovanj, toda gledé na srečno sedanost jim nihče ni pripisoval pomena. Kralj je odpotoval v Čenstohov, da se zahvali Božje Porodici za izvolitev ter jo prosi daljšega varstva; potem pa v Krakov na kronanje. Za njim so drvili vsi velikaši; Varšava se je polagoma spraznila. V njej so ostali samó begunci iz Rusije, ki se še niso upali vrniti na svoja opustošena zemljišča, ali pa se niso imeli več kam vrniti.

Knez Jeremija, kot senator ljudovlade, je moral iti s kraljem; Volodijeovski in Zagloba pa sta šla urno proti Zamostju, da naznanita Skretuskemu radostno novico o Bohunovej smrti ter vkupno gredó iskat kneginjico.

Zagloba je bil nekako potrta, ko je zapuščal Varšavo. Sredi te množice plemstva, volilnega hrupa, neprestanih gostovanj in kavsov, ki sta jih doprinala z Volodijevskim, ugajalo mu je tukaj tako, kakor ribi v vodi. Toda tolažil se je z mislijo, da se vrača zopet k delavnemu življenju, — da pojde iskat Heleno, kjer naleti na razne naključbe, v katerih bo uporabljal svoje zvijače, kojih mu nikdar ni manjkalo. Sicer pa je začel že nekako drugače gledati na nevarnosti v glavnem mestu; te misli je razodel Volodijevskemu s temi besedami:

„Res je, gospod Mihael“, je dejal, „da sva doprinesla marsikaj v Varšavi, toda Bog naju varuj pred daljšim bivanjem v njej, ker bi se res pomehkužila, kakor oni Kartaginec, ki je onemogel v Kapvi vsled preobilnih sladnostij. Najnevarnejše izmed vsega so ženske; one spravijo vsacega v pogubo . . . Človek se stara, pa ga še zapeljujejo . . .“

„Ej, molči raje o tem!“ seže mu v besedo Volodijevski.

„Sam si večkrat ponavljam, ker čas bi že bil, da postanem enkrat resnoben — pa kri imam še vedno prevročo. Ti si bolj hladnokrven, v meni pa vse le kipi. Toda nič ne dé! Sedaj začniva drugo življenje. Bilo je časih, ko mi je presedalo življenje po vojski. Prapor imava dobro preskrbljen, a tam pod Zamostjem se gotovo še klatijo tolpe svojeglavnežev, s katerimi se srečava

na poti. Snideva se tudi s Skretuskim in našim velikanom, žrjavom Longinom; saj že toliko časa nismo bili skupaj.

„Vam je že dolg čas po njem; ko ga pa vidite, ne date mu miru“.

„Če le katero zine, je tako, kakor bi tvoj konj mahnil z repom; vleče vsako besedo, kakor črevljar dreto. Pri njem le moč kaj velja; um njegov ni vreden piškavega lešnika. Če objame koga z rokami, mu potare rebra, z razumom pa ga prekosi vsako dete. Se je li že slišalo kedaj, da bi tako bogat človek bil ob enem tak tepec?“

„Ali ima res premoženje?“

„On? Ko sem se seznanil ž njim, imel je pas tako natlačen, da se opasati ni mogel ž njim, da ga je nosil, kakor povojeno klobaso. Sam mi je pripovedoval, koliko ima vasi: Mišekiške, Psiškiške, Pigliške, Sirucijane, Capucijane, Kapustjane, (gotovo kapus — toda glave), Baltupje . . . toda kdo bi si zapomnil vsa ta paganska imena? Pol okraja je njegovega. Kaj bi govoril: Znamenit je ta čapljin rod Podbipetov“.

„Ali ne pretiravate nekoliko o njegovem imetju?“

„Ponavljam samo, kar sem slišal od njega; reči pa smem, da se še ni nikdar zlagal v življenju; sicer pa je tudi prebebast za to“.

„Nú, potem bo Anica še košata gospa. Ne strinjam pa se z vami, da bi bil tako slaboumen. Nasprotno, on je razsoden in previden človek,

da v potrebi ne svetuje lahko kedo bolje od njega. Bog ni dal, vsakemu tak jezik, kakor vam. Je odličen vojak in najvrlejši vitez; tudi vi sami ga ljubite in ga imate radi“.

„Veselim se ga že naprej, ker ga bom dražil z gospodično Anico“.

Tega pa ne svetujem, ker bi vtegnilo biti nevarno. Dasi je kaj dobra duša, v tej reči ga gotovo mine potrpežljivost“.

„Naj jo zgubi. Ušesi mu odsečem, kakor gospodu Dunčevskemu.“

„Dajte mu mir. Še sovražniku bi ne svetoval to poskusiti“.

„No, naj ga samo enkrat zagledam“.

Ta želja se je Zaglobi spolnila poprej, nego je sam mislil. Dospevši v Konjsko Voljo, sklene Volodijevski si nekoliko odpočiti, ker so bili konji že močno utrujeni. Kdo opiše začudenje obeh prijateljev, ko v prvem plemiču, ki ga zagledata v gostilnici, spoznata gospoda Podbipeto.

„Kako se imate, gospod? Koliko časa se že nismo videli!“ vzklikne Zagloba. „Torej vas še Kozaki niso pobili v Zamostju?“

Gospod Podbipeta objame in poljubi po vrsti svoja prijatelja.

„Ne, Bog je še dovolil srečati se z vami!“ ponovi z veseljem.

„Kam greste?“ vpraša Volodijevski.

„V Varšavo, h knezu“.

„Kneza ni v Varšavi. Šel je s kraljem v Krakovo, da nosi pred njim jabolko.

„Mene pa je poslal Vejher s pismom in vprašanjem, kam naj gredo knezovi polki, ker sedaj, hvala Bogu, niso več potrebni v Zamostju“.

„Nimate po kaj hoditi tje, ker midva neseva povelja“.

Podbipeta se pomrači; ker bi bil iz srca rad prišel h knezu, ogledal si dvor in zlasti še neko osebo na tem dvoru.

Zagloba začne pomenljivo pomežikati na Volodijevskega.

„Pojdem pa v Krakovo“, reče Litvin po kratkem premisleku. „Ukazali so mi oddati pismo, moram ga oddati“.

„Nu, idimo v sobo in ukažimo si pogreti piva“, reče Zagloba.

„A vidva, kam gresta?“ vpraša Litvin.

„V Zamostje, k Skretuskemu“.

„Poročnika ni v Zamostju“.

„Tu imaš hudirja! Kje pa je?“

„Je tam nekje pri Horoščinu, kjer razbija tolpe svojeglavnežev. Hmelnicki se je umaknil, toda njegovi polkovniki požigajo in ropajo po poti. Taboriščni starosta je poslal Jakoba Regovskega . . .“

„In Skretuski je šel ž njim?“

„Dà. Toda hodita svoja pota, ker tekmujeta med seboj. Poznej vam povem o njem podrobneje“.

Prijatelji stopijo v sobo. Zagloba ukaže pogreti tri vrče piva. Potem približavši se k mizi, za katero sta že sedela Volodijevski z Longinom, reče:

„Vi gospod Podbipeta še ne veste največe in presrečne novice, da sva z gospodom Mihaelom pobila Bohuna do smrti?“

Litvin vstane s klopi.

„Brata, rojaka, ali je res?“

„Takó res, kakor naju živa vidite tukaj.“

„In oba sta ga pobila?“

„Dà“.

„Ej, kaka novica! O Bog, o Bog!“ dé Litvin, ploskaje z rokama. „Pravite, da oba? Kakó to, oba?“

„Tako-le! Jaz sem ga z zvijačo pripravil, da je naju izzval, — razumite gospod? Potem pa se je Volodijevski prvi poskusil ž njim v dvoboju in ga razklal takó, kakor prase, — ali razumite?“

„Oba se torej nista borila ž njim?“

„No, glejte ga vendar . . . odvrne Zagloba. „Vidim, da ste si morali dati puščati kri in od slabosti bolehate na umu . . . Nemara si celó domišljujete, da se bom boril z mrličem, ali pa ubijal že ležečega na tleh?“

„Pa ste dejali, da sta ga oba pobila?“

Zagloba migne s pleči.

„Svete potrpežljivosti je res treba s tem človekom. Povej mu, gospod Mihael, ali Bohun ni naju oba izzval?“

„Oba, oba!“ potrdi Volodijevski.

„Sedaj razumete?“

„Naj bo po vašem!“ odvrne Longin. Skretuski je iskal Bohuna pod Zamostjem, ko ga že tam več ni bilo“.

„Kako to, da ga je iskal?“

„Najbolje je, da povem vse“, odvrne Longin. „Mi, kakor veste, smo ostali v Zamostju, a vi ste odrinili v Varšavo. Ni nam bilo treba dolgo čakati Kozakov. Prišli so od Levoya v celih tolpah, da nisi mogel dogledati konca. Pa Zamostje je knez takó uterdil, da bi bili svobodno stali dve leti pod njím. Mislili smo, da nas še ne napadejo, kar nam je že jelo biti žal, ker smo se že naprej veselili zmage nad njimi. Lahko uganeta da je bilo tudi meni žal, ker so bili tudi Tatarji ž njimi . . . Nadjal sem se, da mi milostljivi Bog dá najti moje tri glave.“

„Prositate ga gospod za jedno, prosite za jedno, pa tisto dobro!“ seže mu v besedo gospod Zagloba.

„Vi ste vedno stari. Grdo je slišati!“ odvrne Litvin. „Mislili smo, da nas ne bodo napadali, pa v svojej trdoglavnosti so takój začeli delati stroje in potem napadati nas! Poznej smo zvedeli, da Hmelnicki ni hotel tega; toda Čarnota, njegov taboriščnik, ga jame zbadati, češ, da se

boji in da se hoče že pobratiti z Lahi. Hmelnicki naposled privoli in pošlje Čarnota prvega v napad. Kaj se je tú godilo, vam nisem zmožen povedati. Božjega sveta ni bilo videti iz dima in ognja. Kozaki so šli s početka kaj pogumno naprej, zasipali rove, vspenjali se na zidovje, pa smo jih tako pogreli, da so slepo zbežali od trdnjave; za njimi pa smo planili s štirimi prapori ter poklali jih kakor ovnov.

„Oj, obžalujem, da nisem bil na tej svatbi!“ zakriči Volodijevski.

„Tudi jaz bi bil tam dober“, reče Zagloba s prepričevalnim glasom.

„Že takrat sta se odlikovala mej drugimi gospod Skretuski in gospod Jakob Regovski“, nadaljuje Litvin, „oba znamenita viteza, ki pa sta si kmalo prišla navskriž. Zlasti se je gospod Regovski jezil na Skretuskega in gotovo bi bil začel ž njim prepir, ako bi gospod Vejher pod smrtno kaznijo ne bil zabranil dvoboja. S početka nismo vedeli, kaj prav za prav hoče od Skretuskega; poznej se je pokazalo, da je sorodnik gospoda Lašča, katerega je, kakor se spominjata, knez zapodil iz svojega tabora. Od tod torej ta jeza Regovskega na kneza in nas vse, zlasti pa še na poročnika; od tod ono tekmovanje mej njima, ki je povzročilo, da sta se oba močno poslavlila v času obleganja. Bila sta vedno prva, kakor na obzidju, tako v izletih iz trdnjave. Naposled se je Hmelnickemu ogrenilo napadanje;

začel je redno oblegovanje, ne zanemarjaje zvi-
jač, s katerimi je menil dobiti trdnjavo . . . Je
prav lisjak . . .“

„Dà, Hmelnicki se največ zanaša le na svojo
zvižaco“, reče Zagloba.

„Je noro človeče in pri tem še mračnjak“,
nadaljuje Podbipeta; „misli si, da je gospod
Vejher Nemec; brž ko ne še ni slišal tega imena.
Pisal mu je pismo, da bi ga kot tujca in na-
jemnika pregovoril k izdajstvu. Na to pa mu
gospod Vejher odpiše, da je mlatil prazno slamo,
ko mu je pisal tako pismo. To pismo ni hotel
starosta poslati po kakem trobentaču, marveč
po kakem bolj imenitnem in veljavnem možu,
da pokaže Hmelnickemu svojo veljavo; toda kdo
pojde ž njim v kozaški tabor? Saj iti tje, je
bilo toliko, kakor iti mej divje zverine! Zato
se dolgo nihče ne oglasi. Mnogi so se izgovar-
jali sè svojim dostojanstvom . . . torej sem šel
naposled jaz tje . . . Sedaj pa dobro poslušajta;
najvažnejše še le pride“.

„Poslušava vas“, odvrneta prijatelja.

„Šel sem ter dobil hetmana pijanega. Jezno
me sprejme, zlasti, ko je prečital pismo, jel mi
je takój groziti z bulavo. Jaz pa, priporočivši
svojo dušo Bogu, sem si mislil: „Če se me le
dotakne, razbijem mu s pestjo glavo“. Kaj sem
hotel družega, draga moja brata?“

„To je bilo kaj lepó za vas“, odvrne z gan-
ljivim glasom Zagloba.

„Toda polkovniki so ga krotili ter mu zaprli pot do mene“, nadaljuje Longin, „zlasti jeden še bolj mlad, je bil celó tako predrzen, da ga je prijel za rame ter ga potegnil na stran: „Ne pojdeš, batko, ker si pijan!“ je dejal. Jaz pogledam, kdo me takó brani, in vidim, da je bil Bohun“.

„Bohun?“ zakričita Volodijevski in Zagloba.

„Dà. Spoznal sem ga, ker sem ga videl v Rozlogih in tudi on mene. Slišal sem ga reči Hmelnickemu: „To je moj znanec“. Hmelnicki pa, — kakor je že navada pijancev, — je takój spremenil svoje misli, pa mi reče: „Če je tvoj znanec, pa mu daj petdeset srebrnjakov, a jaz napišem odgovor“. In dal mi je pismo; kar se tiče srebrnjakov, sem dejal, da bi hudobca ne razkačil, naj jih spravi za svoje hajduke, ker mej našimi vojaki ni navada jemati darov... Odpravil me je še dosti spoštljivo iz šotorá; toda komaj sem bil na prostem, stopi k meni Bohun. „Midva sva se videla v Rozlogih“, pravi mi. — „Tako je“, odgovorim, „le tega se nisem nadejal, da se vidiva kedaj v tem taboru“. A on na to: „Ne volja, marveč nesreča me je sèm prignala!“ Razgovarjajé se, mu povem, da smo ga pobili pri Jarmolincah. „Nisem vedel, s kom sem imel opraviti“, mi odvrne, „pa še ranjen sem bil v roko. Moji ljudje tudi niso bili za rabo, ker so si mislili, da jih preganja knez Jeremija“. „Tudi mi nismo vedeli“, mu odvrnem; ko bi bil

Skretuski vedel, da si bil ti, bi gotovo nobeden vaših ne bil ostal živ“.

„Rad verjamem; nú, pa kaj je rekel na to?“ vpraša Volodijeovski.

„Zavzel se je samo ter obrnil govorico. Pri-povedoval mi je, da ga je Krivonos poslal s pismi k Hmelnickemu, da mu naj dá nekoliko počitka. Hmelnicki pa ni hotel poslati poslanca več nazaj, ker ga je hotel rabiti za druge namene. Naposled me vpraša: „Kje je gospod Skretuski?“ Ko mu odvrnem, da je v Zamostju, dé: „Torej se nemara še srečava“, s tem sva se ločila.

„Sedaj mi je jasno, da ga je Hmelnicki precej na to poslal v Varšavo“, reče Zagloba.

„Da. Toda čakajte gospod. Vrnil sem se nazaj v trdnjavo ter oddal poročilo o svojem poslanstvu Vejheru. Bilo je že pozno v noč. Druzega dné je bil zopet napad, še besnejši, nego prvikrat. Nisem videl Skretuskega; še le tretjega dné sva prišla skupaj. Povem mu, da sem videl Bohuna in govoril ž njim. Pri njem je bilo več častnikov in tudi gospod Regovski. Poslednji zaslišavši to, reče zbadljivo: „Vem, da se tiče gospodičine; če ste gospod tak junak, kakor se proslavljate, pozovite Bohuna na dvoboj; smete biti zagotovljeni, da vam ne odreče... Imeli bomo z obzidja kaj lep prizor... Toda o vas Višnjeveških se več govori, nego je res“. Skretuski strogo pogleda Regovskega. „Torej vi svetujete pozvati Bohuna na dvoboj?“ odvrne. Dobro!

Vi nam ne verjamete, da bi bili kaj prida, jaz pa ne verjamem, da bi imeli vi pogum iti mej prostake ter pozvati ga v mojem imenu“. Regovski odvrne: „Poguma mi ne manjka, toda vi mi niste ne svak, ne brat, zato ne pojdem“. Sedaj se začno vsi posmehovati Regovskemu. „Glejte, pravijo, kako mu je zlezlo srce v hlače; samo takrat je hraber, ko gre za tujo kožo!“ Treba je omeniti, da je Regovski močno častilakomen, zato je res šel, pa Bohuna že ni našel več. S početka mu tega nismo verjeli, sedaj pa vidim, ko čujem to novico od vas, da je bila resnica. Hmelnicki je res poslal Bohuna, in mej tem sta ga vidva pobila?“

„Da“, odvrne Volodijevski.

„Povejte nama še gospod, kje najdemo sedaj Skretuskega?“ vpraša Zagloba. „Morava ga najti, da se nemudoma odpravimo iskat kneginjico“.

„Lahko poizvesta o njem za Zamostjem, ker tam vsi govorijo o njem. On in Regovski sta ugonobila kozaškega polkovnika Kalino, ko sta ga dobila v sredo. Poznej je Skretuski še sam pobil dva tatarska čambula, pomandral Burlaja in nekoliko drugih roparskih čet.“

„Ali jim Hmelnicki dovoljuje ropati?“

„Hmelnicki odvrta križno od sebe ter pravi, da ropajo navzlic njegovej prepovedi. Drugače bi nihče ne verjel njegovej zvestobi in pokorščini do kralja . . .“

„Jako slabo pivo imajo v tej Konjskej Volji“, omeni Zagloba.

„Za Ljubljino najdeta, gospoda, kraj že popolnoma opustošen“, nadaljuje Litvin, „prednje straže so zahajale že za Ljubljino in Tatarji so povsod plenili . . . Koliko pa so naropali okolo Zamostja in Hrubiševa — to le sam Bog vé. Nekoliko tisoč vjetnikov je poslal Skretuski že v trdnjavo. On dela z vsemi močmi, ne marajoč niti na svoje zdravje“.

„Litvin vzdihne ter zamišljen pobesi glavo.

„Upam, da Bog po neskončnem svojem usmiljenju potolaži Skretuskega“, nadaljuje Litvin, ter mu dá, kar potrebuje za svojo srečo, ker so res velike njegove zasluge. Ob času popačenosti in sebičnosti, ko vsak le ná-se misli, je prav on ná-se popolnoma pozabil. Davno bi bil že lahko dobil odpust ter podal se iskat kneginjico; toda ko so nastali dnevi nesreče za drago domovino, ni niti za trenotek opustil službe, z muko v srcu vstrajajoč pri neprestanem delu“.

„Rimljansko dušo ima, ni mu kaj reči“, dé Zagloba.

„Njega si je treba vzeti za zgled“.

„Zlasti vi, gospod Podbipeta, ki na vojski ne iščete domovinske koristi, marveč le svojih treh glav . . .“

„Bog vidi v mojo dušo!“ reče gospod Longin, dvignivši oči proti nebu.

„Skretuskega je Bog že nagradil z Bohunovo smrtjo“, omeni Zagloba „in s tem, da je povrnili zaželjeni mir poljske ljudovladi; sedaj je čas, da poiščemo, kar smo zgubili“.

„Vidva pojmeta ž njim?“ vpraša Litvin.

„Ali vi ne pojedete?“

„Iz srca rad bi šel, toda kaj bo potem s pismi? Jedno imam od taboriščnega poveljnika na kralja, drugo pa na kneza, in ravno tako tretje od Skretuskega s prošnjo za odpust“.

„Odpust mu midva neseva“.

„Nu, pa moram vendar pisma oddati!“

„Pojdite v Krakov, če le ni drugače. Sicer pa, odkritosrčno rečeno, bil bi kaj vesel, ko bi vas mogel imeti pri sebi ob času iskanja . . . vaša pest bi se marsikje prilegala. Toda brž ko ne se bo treba preobleči v kozaško obleko ter se kazati za kmeta. Vi pa niste za to, ker ste tako velikanske rasti, da takoj vsak povprašuje: „Kakšen dolgin je vendar? Odkod se je vzel ta Kozak!“ Vrh tega pa tudi ne znate njihovega jezika. Ne, ne! le pojdite v Krakov, mi pa si bomo že pomagali tako ali tako“.

„Tudi jaz mislim tako“, reče Volodijevski.

„Tako tudi učinim“, odvrne gospod Podbipeta. „Bog vas blagoslovi in vam pomagaj! Ali pa vesta, kje jo ima Bohun skrito?“

„Tega ni hotel povedati, torej veva samo, kar sem jaz slišal, ko me je imel Bohun zaprtega v hlevu. Za silo je to dovolj“.

„Kakó jo najdete?“

„Moja glava, moj svèt!“ reče Zagloba. „Bil sem že v težavnejših zaprekah. Sedaj je najvažnejše samó to, da čim prej ko mogoče najdemo Skretuskega.“

„Povprašajta po njem v Zamostju. Gospod Vejher bo že vedel, ker si dopisujeta, in Skretuski mu pošilja vjetnike . . . Nú, Bog vam pomagaj!“

„Tudi vam“, odvrne Zagloba. „Ko pridete h knezu v Krakovo, pozdravite še gospoda Harlampa.“

„Kdo pa je ta?“

„Neki Litvin nenavadne lepote, takó da so že vse dvorske gospodične zgubile pamet radi njega“.

Litvin strepeta.

„Vi se gotovo šalite?“

„Ne, ne šalim se! Nú, zdravi ostanite! . . . Strahovito slabo pivo imajo v tej Konjskej Volji“, reče gospod Zagloba, ko se poslové, pomežikajoč na Volodijevskega.

XV.

Gospod Podbipeta je šel v Krakov, Zagloba z Volodijevskim pa v Zamostje, kjer se nista zadrževala dalje nego jeden dan; taboriščni starosta jima naznani, da že dolgo ni dobil kakih

novic od Skretuskega in da polki, katere je vodil, otidejo bržčas za posadko v Zbaraž, da bodo branili tamošnje kraje pred tolpmami svojeglavcev. Bilo je to tem verjetnejše, ker je bil Zbaraž, imetje Višnjeveških, še posebno izpostavljen napadom knezovih sovražnikov. Gospod Volodijevski in Zagloba sta imela torej pred seboj dolgo in dokaj težavno pot; ker pa se je na noben način nista mogla izogniti, torej jima je bilo že vse eno, ali gresta danes, ali jutri. Zato sta šla brez odloga, le toliko se vstavljajoč na poti, kolikor je bilo treba za počitek ali za razbijanje razbojniških tolp, potikajočih se še tu pa tam po deželi.

Kraj, po katerim sta potovala, je bil takó prazen in opustošen, da po cele dni nista srečala žive duše. Trgi so bili pokriti s pepelom kakor s snegom; vasi in pohišja požgana, prebivalci pobiti, ali odgnani v sužnost. Povsod sta našla potoma človeška trupla, stebrišča poslopij, cerkev, kapelic, kmečkih koč in pse, tu leče na pogoriščih. Kdor je preživel kozaško-tatarsko povodenj, skrival se je sedaj v lesnih globeljih, premiral mrazú, ali umiral gladú, ne predrznivši si pomoleti glave iz škrivališča in ne verujoč, da bi bil že prišel konec nezgodi. Konje svojega prapora moral je Volodijevski krmiti z drevesno skorjo, ali z ostanki žita, katere so našli po žitnicah na pol požganih. Toda šla sta urno, hraneč se večinoma z živežem, ki sta ga pobrala pobitim roparskim tropam.

Bilo je že koncem listopada in kolikor je bila prošletoletna zima milejša, toliko hujša je jela nastajati sedaj. Zemlja je otrpnila in sneg je že ležal po polju, a bregovi rek so bili pokriti v jutrih s prozornim ledom. Vreme je bilo lepo; blede solnčni žarki so le slabo ogrevali svet o poludnevni urah; ob zori in o mraku pa se je žarila na nebu krasna zarja, ki je napovedovala bližnjo in strogo zimo.

Po prihodu dveh sovražnikov človeštva — gladú in vojske — ima nastopiti še tretji, namreč — mraz. Toda ljudje so že težko čakali tega tretjega sovražnika, ker je bil najzanesljivejši krotilec vojske. Gospod Volodijeovski, izkušen človek, ki je poznal Ukrajino, je tolažil se z nádo, da se iskanje Helenice posreči na vsaki način, ker ga vojska, ki je bila glavna zapreka, ne bo ovirala tako kmalo.

„Ne verjamem Hmelnickijevej odkritosrčnosti“, reče Volodijeovski, „da bi se bil radi naklonjenosti do milostljivega kralja umaknil na Ukrajino, ker ta lisjak je preveč zvit!“ On dobro vé, da Kozaki brez okopov niso sposobni za boj. Na odprtem polju nam nikakor ne vzdržé, ko bi bili petkrat številnejši od nas. Sedaj pojdejo v svoja zimovišča, a čredo poženo v stepe. Tudi Tatarji potrebujejo časa, da spravijo plen domú. Če bo zima stroga, imeli bomo mir do prihodnje trave“.

„Nemara še dalje, ker kralja vendar spoštujemo nekoliko . . . Pa tudi nam je le samó časa treba. Če Bog dá, praznovali bomo v predpustu Skretuskijevo svatbo“.

„Da bi ga le sedaj gotovo našli! . . . Sicer bi nastala nova zguba časa“.

„Saj ni jež, da bi se kam zaril; cele tri polke ima s seboj. Mogoče, da ga dohitimo še pod Zbaražem, zlasti če se mudi kje na poti z lopovi.“

„Dohiteti ga žalibog ne moremo, toda pozvedamo pa lahko po poti, kje je“, odvrne Volodijevski.

Pa le težavno je bilo dobiti zanesljivih novic. Kmetje so semtertje videli vojaške trope, slišali o njih praskah z razbojniki, toda niso znali povedati, čegavi so bili ti vojaki, ali gospoda Regovskega, ali Skretuskega. To je bilo tudi vse, kar sta zvedela naša prijatelja. Namesto tega sta pa čula novico, da so Kozaki v borbi z Litevci bili pobiti. Ta novica se je jela širiti takój po odhodu Volodijevskega iz Varšave in dolgo je nihče ni hotel verjeti; pa sedaj se je že razširila po vsej deželi z vsemi podrobnostmi kot neovrgljiva resnica. Za nadloge, prozročene po Hmelnickem, plačala je Kozakom litevska vojska. Dal je glavo stari in izkušeni vojskovodja divji Nebaba, pak Polksienžic (polumesec), ter še močnejši od obéh Krečovski, pridobivši si na tej vojski ne starostev ali dostojanstev, ne slave ali časti, marveč kol, na

katerega so ga kot puntarja nataknil. Kakor bi se bila Nemezis hotela maščevati nad njim za kri nemških pešcev, ki jo je prelil na Zadnepru, — za kri Flika in Venera. V boju z Litevci je prišel v roké nemškemu polku kneza Radzivila, ter takoj brez obzira na hude rane bil nataknen na kol, na katerem se je ves dan zvi-
jal, predno je umrl. Tako je končal življenje oni, ki bi bil po svojem junaštvu in vojaških skušnjah lahko postal drugi Štefan Hmeleški, katerega pa je pohlep po bogastvu in dostojanstvu pahnil na pot izdajstva, krive prisege in strašnih umorov, dostojnih samega Krivonososa.

Vkupno sè starim vojskovodjem Nebabo in „Polumescem“ je okolo dvajset tisoč molojcev položilo svoje glave na bojišču ali potopilo se v pripeških močvirjih; strah je torej preletel po vsej Ukrajini, ker se je zdelo vsem, da po velikanskih zmagah pri Žoltih vodah, Korsunu in Pilavicah, je nastal čas za take poboje, kakoršne so na Solonici in pod Kumejkami doživele poprejšnje kozaške vstaje. Sam Hmelnicki, dasi na vrhuncu svoje slave, močnejši nego kedaj poprej, se je grozno prestrašil, ko je čul novico o smrti „tovariša“ Krečovskega in znovič se je jel zatekati k čarovnicam, da bi zvedel od njih svojo prihodnjo osodo. Vedeževale so mu različno; napovedovale nove velike vojske, zmage in pobitja; niso pa znale povedati hetmanu, kaj se zgodi ž njim samim.

Mej tem pa si mogel soditi, da radi pobitja vojsk Krečovskega in radi bližajoče se zime, nastane sedaj daljši mir. Národ se je že otresel strahú, začel popravljati razrušene vasi in náda je zopet stopala v cbupna in zbegana srca.

S tako nado sta dospela tudi naša prijatelja po dolgem potovanju srečno v Zbaraž ter oglašivši se v gradu, se takój napotila k poveljniku, v katerem sta na veliko čudenje spoznala Veršulja.

„Kje je Skretuski?“ vpraša Zagloba po prvem navadnem pozdravljenju.

„Ni ga tukaj“, odvrne Veršulj.

„Ste vi poveljnik posadke v trdnjavi?“

„Takó je. Poprej je bil Skretuski, ki pa je odšel ter meni izročil vojake, dokler se ne vrne“.

„A kedaj je obljubil se vrniti?“

„Ni povedal, ker brž ko ne še sam ni vedel tega. Le to mi je rekel pri odhodu: Če pride kdo za menoj, naj tukaj počaka ná-me“.

Zagloba in Volodijeovski pogledata drug drugega.

„Je že dolgo, kar je odšel?“ vpraša Volodijeovski.

„Pred desetimi dnevi“.

„V takem slučaju“, reče Zagloba, „pa nama dajte, gospod Veršulj, kaj večerje, ker smo lačni, pri lačnem želodcu pa ni môči kake pametne ziniti. Za mizo se kaj več pomenimo“.

„Iz srca rad“, odvrne Veršulj. „Saj sem tudi sam menil ravnokar sesti k mizi. Vrh tega

pa Volodijevski, kot starejši častnik, prevzame sedaj poveljništvo, torej sem le jaz pri njem, ne pa on pri meni na obedu“.

„Ne, ne, le ostanite poveljnik“, reče Volodijevski; ker ste priletnjši od mene in vrh tega nameravam jaz kmalo zopet otiti“.

Čez nekoliko minut so že sedeli vsi za mizo pri večerji. Ko gospod Zagloba potolaži nekoliko svoj glad z dvema skledama juhe, obrne se k Veršulju ter reče:

„Ali pa ne slutite, gospod, kam bi bil šel Skretuski?“

Veršulj zapove strežajem, da otidejo; na to pomisli nekoliko in reče:

„Slutim nekoliko; ker pa je Skretuskemu mnogo mar za to, da ostane stvar tajna, zato nisem hotel govoriti v navzočnosti služabnikov. On hoče bržkone uporabiti ugodni čas — ker do pomladi vojske gotovo ne bo — in zdi se mi, da je šel iskat kneginjico, ki je v Bohunovih rokah“.

„Bohun je že mrtev!“ reče Zagloba.

„Kako to?“

Zagloba je pripovedoval sedaj že tretje — ali četrtočkrat o vsem, kako se je zgodilo, ker je pripovedoval rad to dogodbo. Kakor poprej Longin, tako se sedaj Veršulj ni mogel dovolj načuditi temu, kar je pripovedoval; naposled reče:

„Toliko bolje za Skretuskega“.

„Glavna stvar je samó, da jo res najde? Ali je vzel tudi kaj ljudi s seboj?“

„Nikogar, razun jednega strežaja Rusina s tremi konji“.

„Pametno je naredil, ker je treba delati le z zvijačo. Do Kamenca bi znal že priti s četo vojakov, toda v Ušici in Mohilovki stojé brž ko ne že Kozaki, ker so tam njihova zimovišča, — Jampol pa je pravo njihovo gnezdo. Tje je treba iti s celo divizijo, ali pa jeden sam“.

„Kako veste, gospod, da je šel na to stran?“ vpraša Veršulj.

„Zato, ker je kneginjica skrita za Jampolom, in on je znal za to. Toda tam je toliko jarkov, razvalin in skrivališč, da je tudi zvedenemu človeku težko priti tje, kaj še le neizvedencu? Hodil sem tje na konjsko kupčijo in na sodbe v Jahorlik, torej vém vse. Ko bi bili mi vsi skupaj, morda bi šlo to lažje — toda njemu samemu — dvomim; razun ko bi ji slučajno prišel na pot, ker bilo bi lahko nevarno, povpraševati ljudi.“

„Torej sta hotela, gospoda, iti ž njim?“

„Dà. Ali kaj naj počneva sedaj, gospod Mihael? Ali naj greva za njim, ali ne?“

„Prepustim to vašej zviti glavi“.

„Hm! . . . Minilo je že deset dni, kar je šel; ne dohitiva ga. Drugo pa je še, da je ukazal, naj ga počakava. Sam Bog vê, po katerej

poti je šel? Znal je iti na Ploskirov in Bar po starej cesti, ali pa na podoljski Kamenec... To je težavna stvar“.

„Ne pozabite“, reče Veršulj, „da je moja misel samó slutnja; zato še ni gotovo, če je res šel po kneginjico“.

„To, to!“ odvrne Zagloba. „Nemara je šel da se nekoliko razvedri, nabere kaj poročil in potem se vrne v Zbaraž. On že vé, da moramo iti skupaj in da midva prideva kmalo... Dà, težavno je svetovati kaj pametnega“.

„Jaz bi svetoval, da počakata tukaj kakih deset dni“, omeni Veršulj.

„Kaj deset!... Če se čaka, se čaka nekoliko dalje, ali pa nič“.

„Moja misel pa je, da bi nič ne čakala, marveč kar jutri odrinila na pot. Če Skretuski ne najde kneginjice, bova imela nemara midva več sreče“, odvrne Volodijevski.

„Vidiš, gospod Mihael, stvari ne smemo se površno lotiti“, odvrne Zagloba. „Mlad si in bojaželjen... Nevarno bi bilo, da jo išče on posebe in mi posebe, ker bi znalo vzbujati sum med ljudmi. Kozaki so premedeni ter se boje, da bi kdo ne odkril njihove nakane. Lahko, da imajo zvezo s tamošnjim pašo v Hocinu, ali celo s Tatarji za Dnestrom radi bodoče vojske — kdo vé to? Torej bodo pazili na tujce, zlasti na one, ki bi povpraševali za pot. O, dobro jih poznam! Izdati se je lahko, a kaj pa potem?“

„Tem več, ker Skretuski lahko pride v take zapreke, v katerih mu bo potreba naše pomoči“.

„Tudi to je res“.

Zagloba se zamisli tako močno, da so se mu žile napele na sencih. Naposled, kakor sprebudivši se iz snú, reče:

„Premislivši vse, vidim, da bo treba iti“.

Volodijevski se zadovoljno oddahne.

„A kedaj?“

„Počakava samo par dni, da si nekoliko počijeva, potem pa greva na pot“.

Druzega dné se začneta prijatelja že pripravljati na pot, kar na večer pred njunim odhodom pride v Zbaraž strežaj gospoda Skretuskega, mladi Kozaček Ciga z novicami in pismom na gospoda Veršulja. Zagloba in Volodijevski to slišati, stečeta takoj v poveljnikovo stanovanje, da tam prečitata naslednje pismo:

„V Kamencu sem, od koder je pot na Satanov popolnoma varna. Pojdem v Jahorlik s trgovci Armenci, katere mi je priporočil gospod Bukovski. Oni imajo tatarska in kozaška sprevodna pisma in smejo svobodno iti v Akerman. Pojdemo z blagom na Ušico, Mohilovko in Jam-pol, vstavljajoč se povsod po poti, kjer prebivajo ljudje; nemara nam Bog pomaga, da najdemo, česar iščemo. Povejte mojima tovarišema, Zaglobi in Volodijevskemu, naj me počakata v Zbaražu, ako nimata družega dela, ker na to stran, kamor sem šel, v večji družbi iti ni mo-

goče, ker bi to takoj vzbujalo sum Kozakov, ki prezimujejo v Jampolu in nad Dnestrom ter pasejo svoje konje po snegu. Česar sam ne opravi, tega tudi vsi trije ne izvršimo, jaz sam pa sem popolnoma varen mej Armenci. Zahvalite se njima, gospod Krištof, iz srca za njuno dobro voljo, na katero do svoje smrti ne pozabim; — toda čakati ju nisem mogel, ker je čakanje že presehalo moje moči; vrh tega tudi nisem vedel, ali gotovo pride, ali ne. Sedaj je najugodnejši čas za tako iskanje, ko barantavci raznašajo povsod brokat in tkanine iz svile. Pošiljam vam zvestega služabnika, katerega vzemite v svoje varstvo, sedaj ga tukaj več ne potrebujem; bojim se celo, da bi radi svoje mladosti kje kaj ne izbleknil kar bi ytegnilo biti škodljivo. Gospod Bukovski mi je porok za te kupce, da so pošteni, kar mu rad pritrdim, verujoč, da se nahaja vse v rokah ysemogočnega Stvarnika, kateri, če hoče, skaže nam lahko svoje usmiljenje ter skrajša trpljenje, amen“.

Gospod Zagloba odloži pismo ter pogleda tovariša, oba sta molčala. Prvi se oglasi Veršulj:

„Vedel sem, da je šel tje kaj“.

„A kaj naj počneva sedaj?“ vpraša Volodijevski.

„Kaj?“ ponovi Zagloba, razprostrši roke. „Nimava po kaj hoditi tje. Dobro je vravnal da hodi s trgovci okrog, ker ž njimi more pogledati v vsako bivališče brez kakih ovir. V vsakej koči, v vsakej pristavi je treba sedaj kaj

kupiti . . . ker so lopovi oplenili skoro polovico poljske ljudovlade. Za naju bi bilo težavno dospeti v Jampol. Skretuski ima zasanel obraz, torej se lahko izda za Armenca, tebe bi pa po ovsenih brkicah precej spoznali. Še v kmečkej opravi bi bilo za naju težavno . . . Bog ga blagoslovi! Bila bi mu tam nepotrebna; priznavam, da mi je močno žal, da nisva storila ničesa za njeno osvobojenje. Velika dobrota, ki sva jo doprinesla Skretuskemu, je ta, da sva umorila Bohuna; zakaj, ko bi še ta živel, pa bi ne hotel biti porok za zdravje Skretuskega.

Volodijevski je bil močno nezadovoljen; že naprej se je veselil potovanja, na katerem lahko doživi raznih dogodeb; vrh tega mu je tudi predsedalo tako dolgo čakanje v Zbaražu.

„Ali bi ne kazalo odriniti vsaj do Kamenca?“ vpraša.

„Kaj bova počela tam, s čem se hranila?“ odvre Zagloba. „Vse jedno je, h katerim zidinam prirasteva enako gobam. Treba je čakati, dolgo čakati, ker tako potovanje vzame Skretuskemu mnogo časa. Človek je dotlej mlad, dokler se giblje (tu gospod Zagloba otožno pobesi glavo na prsi), ko pa se vsede, začne se starati brez posla. On bo opravil tudi brez naju, naj bo torej tako. Jutri naročiva služiti slovesno sveto mašo, da bi mu Bog dal srečo. Glavna stvar je, da sva pobila Bohuna. Ukaži gospod Mihael, razsedlati konja — bolje bo tako. Čakala bova.“

Za naša dva prijatelja so se začeli sedaj dolgi, enolični dnevi čakanja, katerih ni mogla skrajšati ni igra, niti pijančevanje, ali druge zabave. Mej tem je nastala huda, stroga zima. Sneg je na laket visoko pokril z belo odejo Zbaražko zidovje; zverjad in ptice se jele seliti pod strehe človeških bivališč. Po cele dneve si čul krokanje vran, ki so tolpomoma letale okrog. Minil je gruden, potem prosenec, svečan, o Skretuskem pa ni bilo ni duha ni sluha.

Gospod Volodijevski je jezdaril v Tarnopol iskat dogodeb. Zagloba pa je postal čmeren, zatrevajoč vedno, da se stara.

XVI.

Komisarji, poslani od ljudovlade, da sklenejo dogovor s Hmelnickim, so se podali naposled z velikimi težavami v Novo Selo, kjer se vstavijo, čakajoč odgovora od zmagovitega hetmana, ki je bival v Čehrinu. Sedeli so žalostni in utrujeni, ker jim je na vsej poti neprestano grozila smrt in težave so se množile pri vsakem koraku. Dan in noč so jih okroževale tolpe prostakov, po vojski in moritvi popolnoma divjih — zahtevajoč smrt komisarjev. Večkrat so naleteli na nezavisne trope razbojnikov, nepoznavajočih postav, pač pa gladnih krvi in plena. Res, komisarji so imeli sè seboj sto jezdecev spremstva, katerim je načeloval gospod Brišovski; vrh tega je še

sam Hmelnicki, sluteč, kaj bi se jim znalo pripetiti, poslal jim naproti polkovnika Donca s štiri sto molojci, toda še vse to spremstvo skupaj si mogel smatrati za premajhno, ker so divje tolpe naraščale vsako uro ter se kazale čedalje besnejše. Kdor jezdecev ali služabnikov se je le nekoliko oddalil od karavane, zginil je brez sledu. Bili so podobni peščici ljudi, katere so obkolili gladni volkovi. Tako so jim tekli dnevi in tedni; na prenočišču v Novem Selu pa se je že vsem zdelo, da se jim bliža zadnja ura. Dragonci in Dončevo spremstvo so imeli tega večera že pravilno vojsko za življenje komisarjev, kateri opravljajoč molitve za umirajoče, so že pripočeli Bogu svoje duše. Karmelit Lentovski podelil jim je po vrsti odvezo, — mej tem pa je skozi okno, skupno s pišem vetra, doletaval odmev strelav, smeha, žvenket kôš in krik, zahtevajoč glavo vojvode Kisla, ki je bil glavni predmet razjarjenih prostakov.

Bila je strašna, dolga, zimska noč. Vojvoda Kisel, podprši si glavo z rokami, je sedel več ur nepremično. Ni se bal smrti; od kar je šel iz Hušče, bil je že tako onemogel in utrujen bedenja, da bi bil, kakor se je zdelo, celó z veseljem pozdravil smrt. Toda njegovo dušo je razjedal brezкраjni obup. On je bil, ki je kot Rusin po kosti in krvi prevzel ná-se nalogo pomirjevalca v tej strahovitej vojski. On se je povsod, v senatu in na zboru kazal najbolj vne-

tega privrženca dogovorov. On je podpiral politiko kanclerja in primasa, on najhuje krotil Jaremo v dobri veri, da dela za blagor ljudovlade in svojih rojakov Kozakov. Prepričan je bil, da dogovori, obojestranske pripustitve, vse pomirijo v deželi; sedaj pa, zlasti v tem trenutku, ko nese bulavo Hmelnickemu, spozna ničevnost svojega truda ter vidi propast, ki je zevala pred njim.

„Ali res nečejo ničesar več, nego samó krvi! Ali mar res ne gre za drugo svobodo, nego za svobodo ropa in požiganja?“ misli vojvoda ter le s težavo duši ječanje, katero mu je razdiralo njegovo plemenito dušo.

„Glavo Kisla, glavo vojvode Kisla! Smrt mu!“ odgovarjale so mu tolpe.

In vojvoda bi jim bil rad prinesel v dar svojo sivó glavo, ko bi ne bil imel še one betvice vere, da njim in Kozakom je treba dati nekaj več, nego je njegova glava. Nu, naj jih nauči bodočnost želeti kaj boljšega!

V tem času, ko je takó mislil, je žarek náde in junaštva razsvetlil za minuto mrak, katerega mu je delal obup. Domišljeval si je nesrečni starec, da ti prostaki nimajo nič opraviti s kozaštvom, čegar zastopniki so Hmelnicki in njegovi polkovniki, s katerimi gre sklepat dogovore.

„Ali bodo pa ti dogovori trajni, dokler še pol milijona kmetov nosi orožje? Ali ne skopné

s prvim prihodom pomladi, kakor bo skopnel sneg, ki pokriva široke stepe? . . .“

Potem se spomni besed kneza Jeremije: „Ljubezen je môči skazati samó premaganim“ in znovič se je razgrnil pred njim mrak, a pod nogami odpiralo se neskončno brezdno.

Mej tem je minila polnoč. Krič in streli so nekoliko potihnili, povečal pa se je piš hladnega vetra. Na dvoru je začelo mesti sneg. Tolpe so se brž ko ne jele vračati domú in upanje se je vrnilo v srca komisarjev.

Vojtek Mjaskovski, levovski komornik, vstane s klopi, posluša nekaj časa pri oknu, zamedenim s snegom ter reče:

„Vidi se mi, da z božjo pomočjo še doživimo jutra“.

„Nemara Hmelnicki pošlje do jutra še kaj spremstva“, reče Šmjarovski. „Pod varstvom sedanjega pač ne dospemo“.

Gospod Zelenski, braclavski točaj, se turbošno nasmehne.

„Kdo bi si bil mislil“, reče, „da bo naše poslanstvo takšno, da ne bomo smeli stopiti na beli dan?“

Šel sem že večkrat kot poslanec k Tatarjem, reče praporšček novograški, toda takega poslanstva, kot je naše, še nisem videl v življenju. V naših osebah se godi ljudovladi večja nečast, nego pod Korsunom in Pilavicami. Svetujem torej,

da se vrnemo, ker na kake pogodbe itak ni misliti“.

„Da, vrnimo se!“ ponovi kakor odmev gospod Brozovski, kijevski kaštelan. — „Ker nočejo miru, pa bodi vojska!“

Vojvoda Kisel dvigne trepavnice ter upre svoje steklene oči v kaštelana.

„Žolte vode, Korsun, Pilavice!“ reče zamolklo ter umolkne. Za njim umolknejo vsi, razun Kulčinskega, zakladnika kijevskega, ki je začel glasno moliti rožni venec. Kretoski pa se prime z obema rokama za glavo ter ponavlja:

„Kaki časi! Kaki časi! Bog se nas usmili!“

V tem trenutku se vrata odpro in kapitan dragoncev, škofa poznanjskega, načelnik karavane, stopi v sobo.

„Jasni vojvoda!“ reče, „neki Kozak želi videti vas, gospode komisarje“.

„Dobro“, odvrne Kisel. „Se je tolpa že razšla?“

„Razšla se je z obljubo, da se jutri vrne“.

„So močno pritiskali?“

„Okrutno; toda Dončevi Kozaki so jih več umorili. Jutri so obljubili nas požgati“.

„Dobro. Naj pride sèm oni Kozak!“

Nekoliko poznej se vrata zopet odpro in visoka črnobradata oseba se prikaže na pragu.

„Kdo si?“ vpraša vojvoda Kisel.

„Jan Skretuski, huzarski poročnik kneza vojvode ruskega“.

Kaštelan Brozovski, Kulčinki in lovec Kretovski naenkrat vstanejo. Vsi so bili v poslednjem letu s knezom pod Mahnovko in Konstantinovem ter dobro poznali Skretuskega. Kretovski je bil še celó njegov sorodnik.

„Res. res!“ odgovoré jednoglasno. „To je gospod Skretuski“.

„Kaj delaš tukaj? Kako si prišel sèm?“ vpraša ga Kretovski ter ga objame.

„V kmečkej obleki sem prišel sèm, kakor vidite“, odvrne Skretuski.

„Gospod vojvoda!“ zakliče kaštelan Brezovski. „Saj je to jeden najvrlejših vitezov v vrstah vojvoda ruskega, prvi v vsej vojski“.

„Pozdravljen mi bodi iz srca“, reče vojvoda Kisel; „sam vidim, da je hraber vitez, ker si je drznil priti k nam“.

Obrnivši se k Skretuskemu, doda:

„Kaj želite, gospod, od nas?“

„Da bi mi gospodje dovolili iti z vami“.

„Ali res hočete priti zmaju v žrelo? . . .

Sicer pa, če le tako želite, ne bomo vam nasprotovali“.

Skretuski se molčé prikloni. Kisel ga začudeno gleda.

Surovo lice mladega viteza ga je napolnilo sè svojo resnobljostjo, s spoštovanjem.

„Povejte mi“, reče vojvoda, „kak vzrok vas pripelje v to peklo, kamur ne gre nihče prostovoljno“

„Nesreča, jasni vojvoda“.

„Res, nepotrebno vprašanje“, reče Kisel.
„Brž ko ne ste morali zgubiti katerega svojih
in ga greste iskat?“

„Takó je“.

„Kedaj se je zgodilo?“

„V minulej pomladi“.

„Kako, v minulej pomladi? In še le sedaj
greste iskat izgubljenega? Saj bo že skorej eno
leto. Kaj ste delali takó dolgo?“

„Bojeval sem se v vrstah vojvoda ruskega“.

„Ali vam knez ni dal popreje odpusta?“

„Sam ga nisem hotel“.

Kisel zopet pogleda mladega viteza, — na
kar nastane molčanje, katero je pretrgal še le
kaštelan kijevski.

„Nam vsem“, reče, „ki smo služili pod kne-
zom, je znana nesreča tega viteza, radi ka-
tere smo že večkrat pretakali solzé. Da je pa
želel, dokler je bila vojska, služiti domovini na
škodo svojemu prospehu, je še hvalevrednejše
od njega. Kaj redek je tak zgled v sedanjem
popačenem času“.

„Če se pokaže, da bo moja beseda veljala
kaj pri Hmelnickem, smete mi verjeti, gospod,
da jo zgovorim v vaš prid“, reče Kisel.

Skretuski se prikloni.

„Sedaj pa idite počivat“, reče vojvoda lju-
beznjivo; „očividno morate biti močno trudni,
kakor mi vsi, ki nimamo ni za trenutek pokoja“.

„Jaz ga vzamem v svojo stanico; saj je moj sorodnik“, reče lovec Kretovski.

„Pojdimo tudi mi počivat. Bog vé, če bomo spali prihodnjo noč?“

„Nemara že večno spanje“, reče vojvoda.

S temi besedami se poda v svojo čumnato, pri vratih ga je čakal strežaj; za njim se razidejo tudi ostali. Lovec Kretovski odpelje Skretuskega v svoje stanovanje, ki je bilo oddaljeno za nekaj hiš. Strežaj je šel s svetilnico naprej.

„Kako temna noč je“, reče lovec; „pa tudi piš postaja čedalje večji!... Ej, gospod Jan! Kakó težke trenutke smo prebili danes! Mislil sem si, da je prišel za nas pravi sodnji dan. Prostaki so nam neprestano nastavljali nož na vrat. Brišovskemu so že otrpnile roke. Že smo jeli misliti na svojo smrt“.

„Bil sem mej prostaki“, odvrne Skretuski. „Jutri večer pričakujejo novih tolp razbojnikov, katerim so sporočili vedeti o nas. Ali pojdete v Kijev?“

„To je odvisno od Hmelnickijevega odgovora, h kateremu je šel knez Četvertinski... Tukaj-le je moje stanovanje. Stopi notri, gospod Jan; ukazal sem pogreti vina, da se okrepiva pred spanjem“.

Oba stopita v sobo, v katerej je močno gorel na ognjišču ogenj. Kadeče se vino je že stalo na mizi. Skretuski poželjivo pograbi vrč.

„Od včeraj še nisem imel ničesar v ustih“, reče.

„Strašno si shujšal. Očividno sta trud in bolezen strla tvoje zdravje. Povej mi no kaj o sebi; saj vém nekoliko za tvojo zadevo; misliš tam poiskati svojo kneginjico“.

„Njo, ali pa svojo smrt“, odvrne vitez.

„Lože smrt; kako veš, da je kneginjica med njimi?“ vpraša lovec.

„Ker sem jo povsod drugje že iskal“.

„Kje?“

„Od Dnestra do Jahorlika. Potoval sem z armenskimi kupci, ker sem slišal, da je tam. Sedaj grem v Kijev, kamor bi jo imel Bohun odpeljati“.

Komaj poročnik izgovori Bohunovo ime, prime se lovec za glavo.

„Za Boga!“ reče, „torej še najvažnejše novice ne veš. Slišal sem, da je Bohun ubit“.

Skretuski obledi.

„Kakó, ubit? Kdo ti je povedal?“

„Oni plemič, ki je že enkrat rešil kneginjico pod Konstantinovem. Srečal sem ga, ko sem šel iz Zamostja. Komaj sem ga vtegnil vprašati, kaj je novega, ko mi začne praviti na rso sapo, da je Bohun ubit. Kdo ga je ubil?“ vprašam ga. „Jaz“, odgovori in potem sva se ločila.

Žar, ki je vzplapolal na licu Skretuskega, je naglo ugasnil.

„Ta plemič“, odvrne Skretuski, „rad otrobe veže. Njemu ni môči verjeti. Ne, ne! On ni ubil Bohuna“.

„Ali mar nista prišla skupaj? Rekel mi je, da gre k tebi v Zamostje“.

„Nisem ga počakal. Sedaj je brž ko ne v Zbaražu, toda meni se je mudilo, da dohitim komisijo; zato se iz Kamenca nisem vrnil nazaj, in ga niti videl nisem. Bog sam znaj, ali je res, kar mi je o svojem času pripovedoval o njej, da je — ko ga je imel Bohun v zaporu — skrivoma poslušal, kakó so se menili, da je skrita za Jampolom, in da jo Bohun namerava odpejljati v Kijev na svatbo. Nemara je tudi to laž, kakor vse, kar je govoril Zagloba.“

„Če je tako, čemu greš v Kijev?“

Skretuski umolkne; nekaj časa je bil slišati samo piš in tuljenje vetra.

„Če je Bohun še živ“, nadaljuje lovec, položivši prst na čelo, „primeri se lahko, da prideš v njegove roké“.

„Saj tudi zato grem tje, da bi ga našel“, odvrne gluho Skretuski.

„Kako, samo radi tega?“

„Naj se izvrši božja sodba mej nama“.

„On se s teboj ne spusti v boj, marveč te ukaže ubiti ali prodati Tatarjem“.

Zato sem sedaj mej komisarji, v njihovem spremstvu“.

„Daj Bog, da mi rešimo svoje glave; kaj bi še potem govorili o spremstvu!“

„Komur že življenje preseda, temu bode zemlja lahka“.

„Boj se Boga, Jan, saj tú še ne gre za samo smrt; ona itak sama nikomur ne uide; toda lahko te prodajo na turške galere“.

„Mar misliš, dragi moj, da mi bo tam hujše nego mi je sedaj?“

„Vidim, da te je prevzel obup, in da nimaš zaupanja v previdnost Božjo“.

Motiš se! Jaz pravim samo, da mi je težko živeti na svetu, toda že davno sem se vdal v voljo Božjo. Ne prosim, ne stokam, ne bijem z glavo ob steno; hočem pa, dokler sem živ, sporniti svojo dolžnost“.

„Toda bolezen te razjeda kakor strup“.

„Gospod Bog pošilja bolezen, da razjeda človeka, a pošlje pa zdravilo, kadar sam hoče“.

„Ne smem ugovarjati takemu odgovoru“, odvrne lovec. „V Bogu je jedina rešitev, za nas in za vso ljudovlado. Kralj je šel v Čenstohovo, nemara tudi pri najsvetejši Gospej kaj dosežejo, drugače poginemo mi vsi“.

Nastane zopet tišina, samo skozi okna so se neprestano slišala vprašanja: „Kdo je?“

„Tako, tako“, nadaljuje lovec čez nekaj časa.

„Mi vsi pripadamo bolj mrtvim nego živim. Še smejeti so se odvadili ljudje v poljske državi, povsod čuješ samo ječanje, kakor stok vetra v

dimniku. Tudi jaz sem mislil, da nastanejo boljši časi, dokler še nisem prišel sem z drugimi; sedaj pa vidim, da je bilo prazno moje upanje. Razvaline, vojska, glad, moritev in nič drugega . . .“

Skretuski molči, goreč plamen na ognjišču je osvetljeval njegovo shujšano, zasanelo, resnobno lice.

Naposled dvigne glavo ter reče z resnobnim glasom :

„Vse je nečimernost, katera prejde, ne zapustivši sledu za seboj“.

„Govoriš kakor menih“, reče lovec.

Skretuski ne odgovori nič; samo veter čedalje žalostneje tuli v dimniku.

XVII.

Drugo jutro so komisarji in ž njimi gospod Skretuski, zapustili Novo Selo; bilo pa je njih potovanje prav žalostno, na vseh postajah jim je protila smrt in zasramovanje, še hujše od smrti, zlasti, ker so komisarji v svojih osebah zastopali veljavo in veličanstvo poljske ljudovlade. Vojvoda Kisel je do dobrega zbolel, da so ga morali na prenočiščih na rokah nesti s sani v hiše. Levovski zakladnik se je zalival sè solzami radi sramote, ki je zadevala domovino. Brišovski je isto tako zbolel vsled bedenja in prevelikega dela, torej ga je nadomeščal Skretuski, ki je

vodil dalje to nesrečno karavano sredi napadov tolpe, sredi zaničevanij, groženij, prepirov in boja.

V Belogradu se je komisarjem znovič zdelo, da je napočila njihova poslednja ura. Lopovi so ubili bolnega Brišovskega, umorili gospoda Gnjazdovskega in le prihod metropolita na razgovor z vojvodo je zabranil pripravljeno klanje. V Kijev celo niso hoteli pustiti komisarjev. Knez Četverinski se je vrnil dné 11. svečana od Hmelnickega brez vsakega odgovora. Komisarji niso vedeli, kaj jim je početi, kam se obrniti? Na vrnitev ni bilo misliti, ker so jim pot zgradile tolpe vstajnikov, ki so samo čakale na razdor pogodb, da bi pomorile poslance. Te so postajale vsakega dné predrznejše; ovirale so hojo komisarjem ter zapirale cesto, grabeč za uzde konje dragoncev in metajoč kosove ledu in gručé snega na vojvodove sani. V Gvozдовki sta morala Skretuski in Donec napeti vse sile, da sta razprašila nekoliko sto mož broječo tolpo prostakov. Znovič so poslali k Hmelnickemu poslance, namreč gospoda praporščeka Novograškega in Smjarovskega, da bi pregovorili hetmana, naj pride v Kijev, da se dogovore; vojvoda je imel le malo upanja, da bodo odposlanci kaj opravili; bilo je spleh komaj pričakovati, da bi mogli priti k hetmanu. Toda dokler se ti ne povrnejo, morali so komisarji roke križem držéč gledati tolpo, ki je morila in mučila jetnike obojega spola; utapljali so jih v presekah na ledu, polivali z vodo na

mrazu, zbadali z vilami, ali z živih rezali meso. Minilo je osemnajst takih groznih dnevv, predno je prišel odgovor od Hmelnickega, da ne more priti v Kijev, da pa hoče v Perejeslavju čakati vojvodo in komisarje.

Nesrečni poslanci so si svobodneje oddahnili, misleč, da je sedaj konec njih bēde. Prepeljavši se v Tripolu čez Dneper, so se odpravili na prenočišče v Voronkovo, od koder je bilo samo šest milj do Perejeslavja. Hmelnicki jim je prišel na-proti, kakor bi hotel s tem skazati čast kraljevemu poslanstvu, toda kako se je spremenil od onega časa, ko je začel javno razglašati svoje krivde!

Imel je s seboj precejšno število konj, polkovnikov in esavlov in vojaško godbo, z bunčkom in rudečim praporom, kakor kak samostojen knez. Komisarska karavana je takoj obstala; Hmelnicki skoči k sanem, v katerih se je peljal vojvoda, gleda nekaj časa v njegovo postarano obličje, potem še le nekoliko privzdigne klobuk ter reče:

„Klanjam se vam, gospodje komisarji in tebi vojvoda! Bolje bi bilo že popreje začeti z menoj dogovore, ko sem bil še manjši ter še nisem poznal svoje moči. Ker vas je poslal kralj k meni, vas sprejemem s hvaležnim srcem na svojej zemlji“.

„Zdravstvujte gospod hetman!“ odvrne vojvoda. „Njegovo veličanstvo kralj nas je poslal,

da ti izrazimo njegovo kraljevo naklonjenost ter odločimo pravico“.

„Zahvaljujem se za kraljevo ljubezen do mene; kar pa se tiče pravice, sem jo že dosegel s pomočjo tega-le na vaših vratovih (pri teh besedah je udaril po sablji). Pa še več si je odmerim, če ne vstrežete mojim zahtevam“.

„Ne pozdravljaš nas prijazno, gospod zaporoški hetman, nas, kraljeve poslanca“.

„Ne bom govoril o tem na mrazu, — pride ugodnejši čas“, odvrne hladno Hmelnicki. „Pusti me, gospod Kisel, na svoje sani; hočem vam skazati čast in peljati se z vami“.

S temi besedami skoči Hmelnicki s konja ter stopi k sanem. Vojvoda Kisel se pomakne na desno, pustivši prazno mesto na levi strani.

Hmelnicki to videti, se zamrači ter reče:

„Daj mi prostor na desni strani!“

„Sèm senator ljudovlade“.

„Kaj meni mar senator! Potocki je prvi senator in kraljevi hetman, pa je moj jetnik in ga lahko z drugimi vred, če hočem, ukažem natkniti na kol“.

Bledo Kislovo lice pokrije huda rudečica.

„Nadomestajem kraljevo osebo“.

Hmelnicki se zamrači še močneje; toda premaga se ter sede na levo stran, mrmrajoč:

„Naj je kralj v Varšavi, a jaz v Rusiji. Kakor vidim, nisem vam še dovolj trdo stopil na vaše vrata“.

Kisel nič ne odgovori, le oči dvigne proti nebu.

Čuti že sedaj, kaj ga čaka; prav je imel, ko si je mislil v tem trenutku, če je pot k Hmelnickemu bila Golgota, bo poslovanje z njem sama muka.

Konji odrinejo proti mestu, v katerem je gromelo dvajset topov, in klenkali vsi zvonovi. Naj bi si poslanci ne mislili, da se godi njim na čast, obrne se Hmelnicki k vojvodu ter reče:

„Takó sprejemam vse, tudi druge poslance, ki dohajajo k meni“.

Hmelnicki je govoril resnico; res so pošiljali k njemu poslance, kakor h kakemu samostojnemu knezu. Vrnivši se izpod Zamostja, ko je še živel v njem vtis volitev in poraženja njegove armade po litevski vojski, ni bil hetman ni polovico tako ošaben, nego sedaj. Ko so ga pa prebivalci Kijeva sprejeli z baklami in zastavami, ko ga je tamošnje učilišče (akademija) pozdravljala kot „Mojzesa služabnika, rešitelja in osvoboditelja iz jarma Lahov, kateremu je ime Bogdan — to je od Boga dani“; ko so ga proglasili za „nepremagljivega vojskovodjo“, je po besedah kronista „ta zver začutila svojo moč“. Res si je začel domišljevati, da je stršansko močan in mogočen, da ima dovolj trda tla pod nogami, kakoršnih poprej ni imel“.

Inozemska poslanstva so sè svojim molčanjem priznavala njegovo mogočnost in samostoj-

nost; stalna prijaznost Tatarjev, poplačana večinoma z naropanim in nagrabljenim plenom po dovoljenju tega národnega vodja — mu je zagotavljala podporo proti vsakemu sovražniku. Radi tega je Hmelnicki, priznavajoč še pod Zamostjem oblast in voljo kraljevo, vtrjen sedaj v svojem napuhu in zavedajoč se svoje moči, nereda v ljudovladi in nesposobnosti njenih vojskovodij, bil pripravljen dvigniti roko celó na samega kralja, sanjajoč že sedaj v mračnej svojej duši, ne o kozaških svobodah, ne o vrnitvi starih svobodščin Zaporožja, ne o pravicah, marveč o samostojnej kneževini, o knežjej kapi in žezlu.

Že se je smatral neodvisnim vladarjem Ukrajine. Zaporožči so mu stali na strani, ker še nikdar pod nobeno oblastjo niso smeli tako pletiti in prelivati krvi, kakor pod njegovo. Že po naravi divji národ je tiščal k njemu. Ko je mazoveški ali velikopoljski kmet brez mrmranja nosil breme podložništva, ki je težilo „potomce Kama“ po vsej Evropi, je kmet na Ukrajini srkal s stepnimi vetrovi v sé ljubezen do neomejene svobode, tako bujne in divje, kakor se same stepe. Čemu bi naj hodil za plugom svojega gospodarja, ko mu je iz Porohov Sič klicala: „Pusti gospodarja in pojdi uživati zlato svobodo!“ Ko ga je osorni Tatar učil boja, navadil njegove oči gledati pogorišča in moritve, in roke sukati orožje? Ali ni bolje živeti v obilnosti pri Hmelnickem

ter „gospodo klati“, nego upogibati svoj vrat poveljem podstaroste?

Narod je silil k Hmelnickemu še iz drugih vzrokov. Kdor ni šel k njemu, prišel je v sužnost. V Stambolu so dajali za deset pšic jednega sužnja, za lok v ognju oparjen — pa tri, takó veliko množico so jih nalovili! Prostakom ni ostajalo zbirati; zato je takrat nastala óni čas dobro znana pesmica, ki se je še dolgo ohranila med ljudmi od rodu do rodu in katera je Hmelnickega zvala Mojzesa: „Oj ščob togo Hmela prva pulja ne minula!“ (Oj ko bi tega Hmela prva kroglja ne zgrešila).

Ginili so trgi, mesta in vasi; dežela se je spreminjala v puščavo, v jedno samo rano, katere stoletja niso mogla ozdraviti. Pa ta vodja in hetman ni vedel in sploh ni hotel vedeti tega, ker se sploh nikdar ni brigal za bodočnost. Rastel je in pital se z ognjem in krvjo; v lastnem svojem častiljubju je utapljal svoj lastni narod in deželo; sedaj pa je spremljal komisarje v Perejeslavje pri gromu topov in donenju zvonov kot samostojen vladar, zapovednik in knez.

Komisarji so pobesili glave, ko so se peljali v ta levji brlog; poslednje nade so ugasnile v njih srcih. Mej tem je Skretuski, jezdec za dolgo karavano, pazljivo ogledoval obraze polkovnikov, ki so prišli s Hmelnickim, iskaje mej njimi Bohuna. Po brezvspešnem iskanju nad Dnestrom tja do Jahorlika in še dalje, je že davno do-

zorel v njegovej duši sklep, da hoče poiskati Bohuna ter ga pozvati na smrtni boj. Nesrečni vitez je znal, da se ga more Bohun iznebiti brez boja ali ga dati celó Tatarjem; vendar je bolje mislil o njem. Poznal je njegovo junaštvo in pogum; zato je bil skoraj prepričan, da se bo Bohun odločil za boj za kneginjico. Torej je jel v svojej duši snovati načrt, kakó hoče s prisego zavezati Bohuna, da dovoli Heleni otiti, ko bi ga doletela smrt. Ná-se že Skretuski več ni mislil, ko je slutil, da mu Bohun poreče: „Ako padem, pa naj ona ne ostane ni tebi ni meni“, bil je celó pripravljen v to privoliti, samó da jo iztrga iz njegovih vražjih rok. Naj si poišče mirú v samostanu, kako ga bo iskal tudi on na vojski ali v meniški halji, kakor so ga iskali v onem času vse trpeče duše. Skretuskemu se je zdela ta pot najboljša; ko mu je pod Zamostjem prišel na misel dvoboj z Bohunom, držal se je te misli kakor jedinega rešilnega sredstva, da doseže svoj namen. Zato je drvil iznad Dnestra v jednej sapi h komisarjem, pričakovaje, da v spremstvu Hmelnickega ali v Kijevu gotovo najde Bohuna, zlasti ker je pripovedoval Zagloba v Jarmolincah, da je bil namenjen iti ž njo tje in pri blesku stoterih sveč praznovati svojo svatbo.

Zaman ga je iskal Skretuski sedaj mej polkovniki. Namesto njega je našel dokaj znancev iz prejšnjih mirnih let, kakor: Dziedzialo, katerega je videl v Čehrinu, Jaševskega, ki je prišel

kot poslanec iz Siča h knezu ; Jaroša, nekdanjega knezovega stotnika ; Naokolopalca, Grušo in mnogo drugih. Sklene torej vprašati jih :

„No, mi smo, kakor vidim stari znanci“, reče približavši se Jaševskemu.

„Spoznal sem te v Ljubnem ; si vitez kneza Jareme“, odgovori polkovnik. „V Ljubnem smo skupaj pili in razgrajali. Kaj dela knez?“

„Je zdrav“.

„Na pomlad ne bo več zdrav. S Hmelnickim se še nista sešla ; pa skoro se bo srečal tudi ž njim na svojo pogubo“.

„Kakor je Bog odločil“.

„Nú, Bog je milostljiv našemu Hmelnickemu. Tvoj knez se več ne vrne na svoj Zadneper. Pri Hmelnickem je mnogo molojcev, koliko pa jih je pri knezu? On je vrl vojak, naš oče Hmelnicki pa je še boljši. Pa ti nemara ne služiš več pod knezovim praporom?“

„Sedaj potujem s komisarji“.

„Dobro, veseli me srečati davnega znanca“.

„Če te veseli, bodi mi tako prijazen in skaži mi majhno službo“.

„Kako službo?“

„Povej mi, kje je Bohun, oni slavni ataman, ki je bil v perejeslavskem polku, kateri je brezdvomno došel že do visoke časti?“

„Molči!“ zagromi nanj grozno Jaševski. „Sreča tvoja, da sva stara znanca in da sva

pila skupaj, drugače bi te bil sedaj s čakunom položil po snegu“.

Skretuski ga, čudeč se, pogleda; ker je bil človek hude krvi, stisne tudi sam svojo bulavo v roki.

„Čemu se tako jeziš?“

„Ne jezim se, niti se ti ne grozim; toda Hmelnicki je zapovedal, da ga naj ubijemo na mestu vsacega od komisarjev, ki bi po čem vprašal. Kar jaz nisem storil, ne opuste drugi, zato te svarim: bodi previden!“

„Saj vprašam le v svojej zasebnej zadevi“.

„Vse jedno Hmel je dal nam polkovnikom ukaz, ter naročil naznaniti tudi drugim, če bo kdo vpraševal tudi po drvih za v peč, naj ga nemudoma ubijejo. Povej torej to svojim“.

„Hvala za prijateljski svet!“ reče Skretuski.

„Tebe jedinega sem svaril; tvoje tovariše pa prvi začnem pobijati“.

Oba umolkmeta. Sprevod je prišel že do mestnih vrat. Na obeh straneh ceste so stale tolpe prostakov in oboroženih Kozakov, ki so iz spoštovanja do Hmelnickega morali pustiti Lahe na miru; zato pa vendar ni manjkalo grozečih pogledov, ko so mej tem njih roke grabile za sablje.

Skretuski postavi v red svoje dragonce po štiri v jedno vrsto in ponosno dvigne glavo ter jezdi mirno po široki ulici, ne zmeneč se za grozeče poglede. Mislil pa si je v duši, kako bo

potreboval hladnokrvja, zatajevanja in kristjanske strpljivosti, da izvrši, kar se je namenil, da ne vtone pri prvem koraku v tem širokem in globokem morju sovraštva.

XVIII.

Druzega dnè se komisarji dolgo posvetujejo, ali naj takoj izroče Hmelnickemu kraljeve darove ali pa naj počakajo, da hetman pokaže nekoliko več pokorščine? Naposled obvelja sklep, da mu jih izroče precej druzega dné. Že od zgodnjega jutra so gromeli topovi in doneli zvonovi. Hmelnicki je čakal pred svojim stanovanjem, sredi polkovnikov, starašin ter nebrojne tolpe Kozakov in prostakov. Hotel je, naj ves národ vidi to odlikovanje in čast, ki mu jo skazuje kralj. Sedel je na vzvišenem odru pod praporom in bunčukom, oblečen v rudeč sobolov plašč; na njegovej strani so stali sosednih dežel poslanci. Podprt v obok in položivši nogé na žametasto blazinico z zlatimi šopki čaka komisarjev. Mej tolpo zbranih prostakov si čul vsaki hip prikupljivi radosten šum, pri pogledu na moč svojega poveljnika, v katerem je videla zbrane svoje lastne moči. Tako si je namreč ljudska domišljija mislila svojega nepremagljivega bori-telja, zmagovalca hetmanov, magnatov, plemstva in „Lahov“ sploh, katere so doslej smatrali za nepremagljive. Hmelnicki se je v teku leta nekoliko postaral, pa vendar se še krepko držal

po konci. Široka njegova pleča so še vedno kazala veliko moč, sposobno prevračati države in vstvarjati nove; veliko lice, zarudelo od nezmerne popivanja žganjice, je kazalo neupogljivo voljo, neukrotljiv ponos, ki so ga vtisnile srečne zmage. Groza in srd ste dremali v gubah lica, lahko si opazil, da se ob času njih prebujenja uklanja národ pred groznim njegovim dihom, kakor gozd pred burjo. V njegovih očeh, obrobjenih z rudečim okvirom, si že opazil nestrpljivost, češ, da komisarji prepočasi neso kraljeve darove. Iz nosnic mu je puhtel sopar, kakor dva stebra dima iz nosnic Lucifera — tako je sedel v tej megli turoben, mračen.

Naposled se pokaže spreved poslancev. Na čelu so šli bobnarji in trobentači s trombami pri ustih, z napetim licem, izvablajoč iz mednega orodja dolge, žalostne glasove, kakor pri pogrebu slave in veličanstva ljudovlade. Za godci je nesel lovec Kretoški bulavo na žametovej blazinici. Kulčinski, zakladnik kijevski, je nesel rudeč prapor z orlom in napisom. Za njim je šel vojvoda Kisel, shujšan, visok, z belo brado, segajočo mu do prsi, z znamenjem trpljenja na aristokratičnem licu in brezkraino bolestjo v duši. Nekoliko korakov za vojvodo so šli ostali komisarji. Najzadnji je šel še oddelek dragoncev Briševskega pod poveljništvom Skretuskega.

Kisel je šel počasi. V tem trenutku je jasno razvidel, da iz beraških cap raztrganih pogodeb,

iz dokazov kraljeve ljubezni in odpuščanja, gleda druga gola, nasprotna resnica, katero vidijo celó slepci in slišijo gluhi; glasno je vpila: „Ne nosiš, Kisel, kraljeve milosti, marveč jo greš sam prosit s to bulavo in praporom. Ti senator in vojvoda, poslanec poljske ljudovlade, greš peš k nogam vojskovodje vstajnikov! . . . Njegova duša se je trgala na kosce, čutil se je ničevnejšega od črva, in bolj ponižanega kakor pesek na cesti. Po ušesih so mu šumele Jeremijeve besede: „Bolje je umreti, nego živeti v sužností prostakov in paganov“. Kaj je bil on, Kisel, v primeri s knezom iz Ljubna, ki se je kazal vstajnikom le v podobi Jupiterja z naježenimi obrvi, sredi smradú žvepla, plamena vojske in dima smodnika? Pod težo teh mislij se je trgalo vojvodovo srce; smeh mu je zginil za zmiraj z njegovega lica, radost iz srcá; pripravljen je bil raje umreti, nego stopiti še za korak dalje. Toda šel je, ker je moral iti, ker ga je porivala naprej njegova minulosť, njegovo delovanje in trud, vsa neizprosljiva logika njegovih poprejšnjih dejanij . . .

Hmelnicki ga je čakal, oprt z rokami ob bok, z odprtimi usti in nagrbančenim čelom.

Naposled poslanci obstanejo. Kisel stopi nekoliko korakov naprej ter se vstavi pri odru. Bobnarji jenjajo bobnati, trobentači trobiti, nastane nêma tišina, katero je vznemirjal samó mrzel piš vetra, ki je plapolal z razobešenimi banderi.

Naglo pretrga tišino kratek, zvoneč in ukazujoč glas, ki zavpije obupno:

„Dragonci, nazaj! Za menoj!“

Bil je glas gospoda Skretuskega.

Vsi obrnejo nanj svoje oči. Celo Hmelnicki vstane s šedeža, da bi videl, kaj se godi. Komisarjem so obledela lica. Skretuski je sedel na konju, raven, bled z iskrečimi očmi in golo sabljo. Na pol obrnen k dragoncem ponovi še enkrat svoje povelje:

„Za menoj!“

Sredi nême tišine zaropotajo konjska kopita po zmrznenem uličnem tlaku. Izurjeni dragonci zavrté konje, poročnik jezdi na čelo, dá znamenje s sabljo, in ves oddelek se tiho vrne v stanovanje komisarjev.

Čudenje in groza se pokaže na vseh licih, ne izvzemši Hmelnickega. V glasu Skretuskega je bilo nekaj nenavadnega. Nihče navzočih ni vedel, da se dragonci ne bodo vdeležili slavnostnega obreda komisarjev; vse je osupnil njih nepričakovani odhod. Le vojvoda Kisel je spoznal poročnikovo početje. Dobro mu je bilo znano, da dogovori, kakor tudi življenje komisarjev z vojaki vred, visé v tem hipu na lasu. Nemudoma stopi na oder; predno je vtegnil Hmelnicki premisliti, kaj se je zgodilo, jame govoriti.

Svoj govor je začel z izjavo kraljeve milosti do hetmana kakor vsega Zaporožja, toda govor mu kmalu pretrga nov dogodek, ki je imel to

dobro, da je odvrnil pozornost navzočih od poprejšnjega. Stari polkovnik Dziedzijala, stoječ poleg Hmelnickega, potrese bulavo nad vojvodom ter jame kričati:

„Kaj govoriš, Kisel? Kralj naj ostane kralj, toda vi, kraljeviči, knezi, plemstvo, prizadjali ste dokaj hudega . . . A ti vojvoda Kisel, kost naše kosti, si naš odpadnik in prijatelj Lahov. Dosti nam je tvojega besedičenja . . . S sabljo si pridobimo, česar nam je treba“.

Vojvoda prezirljivo pogleda v oči Hmelnickega.

„V kakem redu, gospod hetman, imate svoje polkovnike?“ vpraša.

„Molči Dziedzijala!“ zakliče hetman.

„Molči! Molči! Napil si se, dasi je še zgodaj! . . .“ odgovoré drugi polkovniki. „Pojdi proč, če ne, te pograbimo za kodre“.

Dziedzijala hoče še dalje razgrajati, zato ga pograbijo za pleča ter pahnejo z odra.

Vojvoda je nadaljeval svoj gladki govor, pojasnujoč Hmelnickemu, kako veliko odlikovanje mu skazuje kralj s poslanimi darovi kot znaki oblasti, katero si je doslej samo prilaščeval. Kralj, zmožen kaznovati, pošlje mu pomiloščenje za njegovo slušnost, ki jo je pokazal pod Zamostjem in ker poprejšnji prestopki niso bili doprinešeni pod njegovo vlado. Primerno je torej, da se Hmelnicki — ki se je toliko pregrešil, — skaže sedaj hvaležnega za ljubezen in pomi-

loščenje, da vstavi prelivanje krvi, pomiri prostake ter s komisarji sklene dogovore.

Hmelnicki molče vzame bulavo in prapor, katerega takoj ukaže razviti nad seboj. Pri pogledu na te darove prostaki tako divje zatulijo, da ničesar ni bilo moči slišati.

Po Hmelnickijevem lici zasije zadovoljnost. Počaka nekaj minut, potem reče:

„Za tako veliko milost, katero mi skazuje kralj, da mi daje oblast nad vojsko ter mi odpušča moje prestopke, se ponižno zahvaljujem. Vedno sem trdil, da mi je kralj bolj naklonjen, nego vam kraljevičem; najboljši dokaz za to so darovi, katere mi je poslal, da sem vam sekal glave, tako bom ravnal tudi v prihodnje, če ne boste poslušni meni in kralju“.

Poslednje besede je izrekel z vzvišenim glasom ter nagrbančil čelo, kakor bi hotela vskipeti v njem jeza. Komisarji so kar strepetali na njegov odgovor. Kisel nadaljuje:

„Kralj ti ukazuje vstaviti preliivanje krvi ter skleniti z nami dogovore“.

„Krv ne prelivam jaz, marveč litevska vojska“, odvrne surovo hetman. „Zvedel sem, da je Radzivil oplenil mi moj Mozir in Turov. Če se pokaže, da je res, ukazal bom odsekati glave vsem vašim vjetnikom, katerih imam mnogo. Dogovorov pa danes ne bomo začeli, ker ni moje vojske tukaj, razun peščice polkovnikov. Šli so v zimovišča, brez njih ne morem nič storiti.“

Sicer pa čemu govoriti dalje o tem na mrazu? Kar ste imeli mi dati, ste mi oddali; vsi so videli to in vedo, da me je kralj postavil za hetmana. Pojdite sedaj z menoj pit žganjico in na obed, zakaj lačen sem“.

S temi besedami gre Hmelnicki k svojemu dvoru in za njim komisarji in polkovniki. V velikej srednji sobi je stala pokrita miza, ki se je kar šibila pod naplenjeno srebrno posodo, med katero bi bil nemara Kisel lahko našel tudi svojo lastno, katero so mu uplenili v minulem letu v Hušči. Na mizi so ležali celi kupi syinjine, govedine in tatarskega peciva. Po sobi se je širil duh žganjice, nalite v srebrne vrčke. Hmelnicki sede za mizo, posadi na desno stran vojvoda Kisla, na levo kaštelana Brzozovskega ter pokazavši z roko žganjico, reče:

„V Varšavi govoré, da pijem poljsko kri; toda jaz imam raje žganjico, prepuščajé kri svojim psom“.

Polkovniki se zasmеjejo, da se kar stresejo stene sobane.

Tak prašek je dal Hmelnicki povžiti komisarjem pred obedom, pri čegar požirku so oni molčali, da ne bi, kakor je pisal levovski zakladnik, „zverine dražili“.

Samo obilen pot oblije blede Kislovo čelo.

Začnejo obedovati. Polkovniki so jemali z rokami kose mesá. Kislu in Brzozovskemu je sam hetman nakladal na pladnik jedí. S po-

četka so vsi molčali; vsak je hitel, da poprej potolaži svoj glad. Čul si samó hrustanje in ropot kostij mej zobmi, ter dolge požirke pijočih; semtertje je rekel kedo kako besedo, ki pa je ostala brez odmeva. Hmelnicki, nasitivši se prvi z nekoliko kosi mesá in popivši nekoliko vrčkov žganjice, obrne se k vojvodu ter reče:

„Kdo zapoveduje vašemu spremstvu?“

Na vojvodovem licu se pokaže nemir.

„Skretuski, slaven vitez“, odgovori.

„Poznam ga“, odvrne Hmelnicki. „A zakaj ni hotel biti navzoč, ko ste mi izročali darove?“

„Ker ni mej številom komisarjev, marveč samo poveljnik spremstva, ki nam je bilo pridano za varstvo, ter mu je bilo takó ukazano“.

„Kdo mu je to ukazal?“

„Jaz“, odvrne vojvoda, „smatral sem za nedostojno, da bi bili navzoči dragonci, ko izročamo kraljeve darove, in bi stali vam in nam za hrbtom“.

„Mislil sem vse kaj drugega, ker vém, da je vrat tega vojaka jako neukreten“.

„Mi se sedaj dragoncev več ne bojimo“, vmeša se v razgovor Jaševski. „Močni so bili za nas poprej, pa pod Pilavicami smo spoznali njihovo sedanjo moč; to niso več oni Poljaki, ki so pobijali Turke, Tatarje in Nemece . . .“

„Ni več Zamojskih, Žolkovskih, Hodkevičev, Hmeleckih“, seže mu v besedo Hmelnicki; „ostali so le Plašljivci in Zajčki, deteta oborožena z

železom. Vsi so zbežali strahu, ko so nas zagledali, dasi Tatarjev ni bilo več, nego tri tisoč v naši sredi . . .“

Komisarji molče, le jed in pijača se jim zdi čedalje bolj grenka.

„Pokorno prosim, jejte in pijte“, priganja Hmelnicki, drugače si bom mislil, da vam naša priprosta kozaška hrana noče skozi vaša gosposka grla“.

Če so jim grla pretesna, hočemo jih razparati z nožem“, zakriči Dziedzijala.

Kisel, boleajoč nekaj dni, je bil bled kot smrt; Brzozovski pa zarudi kakor pih; zdelo se mu je, da mu kri sili kar skozi kožo. Ni se mogel premagati, zato reče:

„Ali smo prišli sem na obed, ali da nas zasmehujete?“

Hmelnicki odvrne:

„Prišli ste sklepate dogovore — mej tem ko litovska vojska požiga in mori. Opustošila mi je baje Mozir in Turov; če je to res, ukažem štiri sto vaših jetnikov pred vašimi očmi obglaviti“.

Brzozovski pomiri svojo kri, ki je še pred hipom vsa kipela. Bila je resnica. Življenje jetnikov je bilo odvisno od hetmanove dobre volje, od jednega njegovega pogleda. Treba je torej bilo prenašati vse potrpežljivo in še božikati hetmana povrh, da bi se mu omečil njegov značaj.

V tem smislu se oglasi karmelit Lentovski: „Bog je vsmiljen“, reče, „in lahko mogoče, da te novice iz Litve o Turovu in Moziru niso resnične“.

Komaj je izrekel, že se dvigne Fedor Vesnjak, čerkaski polkovnik ter mahne z bulavo, hoteč zadeti karmelita po glavi. Na srečo ga ni dosegel, ker so sedeli mej njima štiri drugi gostje.

„Molči pop!“ zakriči. To ni tvoje delo, mene na laž staviti! Pojdi na dvor in naučim te spoštovati zaporoške polkovnike!“

Navzoči začnejo miriti Vesnjaka. Ko pa vidijo, da ga ne morejo ukrotiti, ga pograbijo in porinejo skozi vrata.

„Kedaj želite, gospod, da se zbere komisija?“ vpraša Kisel, hoteč obrniti govorico na drugo stvar.

Na nesrečo tudi Hmelnicki ni bil več trezen. Brez pomisleka odgovori:

„Jutri se pomenimo in prerešujemo to zadevo; sedaj sem pijan! Kaj mi govorite o komisiji in ne daste časa, da mirno povžijem svoj obed? Dosti mi je tega! Sedaj mora biti vojska!“ — S temi besedami udari ob mizo, da so odskočile sklede in vrči. — „V štirih tednih vam vsem spodmaknem tla in vas poteptam ter prodam turškemu sultanu. Kralj ostane kralj, da bo deval ob glavo plemiče, magnate in kneze! Se pregreši knez — glavo proč, se pregreši Ko-

zak — glavo proč! Grozite mi s Švedi, tudi oni mi ne vzdrže. Tuhaj-bej je naš človek, moj brat, moja duša, jedini sokol na svetu, pripravljen učiniti na mah, kar le hočem“.

Z naglico, pijancem lastno, premagajo jeznega Hmelnickega takoj notranji občutki. S trepetajočim glasom reče nežno in ganljivo:

„Vi hočete, naj dvignem svojo roko na Turke in Tatarje, toda zaman! Raje pojdem s svojimi dobrimi molojci na vas. Že sem razposlal glasnike k polkom, naj molojci krmijo konje ter bodo pripravljeni na odhod. S seboj ne vzamem ni voz, ni topov, ker vse to dobim pri Lahih. Če vzame kak Kozak le jeden voz, ukažem mu odsekati glavo. Tudi jaz razun vreče, ničesar ne vzamem s seboj; tako pridem k Visli ter porečem: „Sedite in molčite Lahi! A če boste kričali iz za Visle, najdem Vas tudi tam. Dosti dolgo je že trajalo vaše gospodstvo, strah vaših dragoncev, vi prokleti gadje! . . .“

Hmelnicki skoči s sedeža, zgrabi se za lase, začne ropotati z nogami in kričati, da mora biti vojska; on je baje že dobil za njo blagoslov; da mu ni mar več za komisijo, da celo primirja ne mara dovoliti Lahom.

Naposled vidi osupnenje komisarjev in spomni se, da se nemara vojska začne že po zimi, če komisarji takoj otidejo; v takem času se Kozaki ne morejo okopati z rovi, na prostem polju pa se le slabo bíjejo; zato se nekoliko pomiri ter

sede na klop. Pobesi glavo na prsi, opre roke na kolena in močno zasopiha. Naposled poskoči znovič, pograbi vrček z žganjico ter reče:

„Na zdravje našega kralja!“

„Na slavo in zdravje!“ ponové polkovniki enoglasno.

„No, Kisel, ne bodi otožen“, nadaljuje, „ter ne jemlji si k srcu, kar govorim. Sedaj sem pijan. Meni so vražarice napovedale, da mora biti vojska, toda do prve trave počakam. Potem se naj snide komisija in jaz izpustim jetnike. Povedali so mi, da si bolan, toraj pijem na tvoje zdravje!“

„Hvala ti, zaporožki hetman!“ odvrne Kisel.

„Ne zabim, da si moj gost“.

Po teh besedah postane Hmelnicki znovič močno ganjen. Položivši roké na vojvodove rame, stisne svoje veliko rudeče lice k njegovemu bledemu in shujšanemu.

Za njim so prihajali tudi ostali polkovniki ter se zaupno bližali komisarjem, stiskali jim roké, trkali po ramah, ponavljajoč za hetmanom: „Do prve trave!“ Komisarji so bili kakor na gorečem oglju. Sapa teh kmetov, smrdeča po žganjici, je oblivala lica plemstva visokega rodu, kateremu je bilo to poljubovanje takó razžaljivo, kakor zasramovanje. Ni manjkalo tudi groženj mej surovimi pojavami kozaškega prijateljstva. Nekateri so klicali vojvodu: „Mi hočemo klati Lahe, ti pa si naš človek!“ Drugi so dejali:

„A kaj, gospodje? Vi ste nekdanj nas pobijali, sedaj pa nas prosite, naj vam prizanesemo! Na pogibelj vam belorokom!“ Ataman Vovk, nekdanji mlinar iz Nestovara, je kričal: „Zaklal sem svojega gospodarja kneza Četverinskega!“ — „Dajte nam Jaremo!“ je klical opotekajoč se Jaševski, „in prizanesemo vam!“

V sobi je postalo dušljivo in vroče, da ni bilo prestajati. Miza, obložena z ostanki mesa, kruha in riža, polita z medico, je bila taka, da se ti je gnusilo, če si jo pogledal. Naposled stopijo v sobo še vražarice in čarovnice, s katerimi je Hmelnicki pozno v noč pijančeval, poslušajoč njihove vraže. Bile so čudne postave, stare, žolte, sključene; druge pa v najboljših letih, ki so mu vedeževale s pomočjo voska, pšeničnih zrn, ognja in vodnjih pen. Med polkovniki in drugimi načelniki se začne razlegati smeh in šepetanje. Vojvoda Kisel se je komaj še držal na nogah.

„Zahvalim se ti, hetman, za pogoščenje!“ reče sè slabim glasom. „Z Bogom!“

„Jutri pridem k tebi na obed“, odgovori Hmelnicki. „Sedaj pa idite z Bogom! Donec vas z molojci spremi v stanovanje, da vam prostaki ne učinijo kaj žalega na poti.“

Komisarji se priklonijo ter otidejo. Donec z molojci jih je čakal pri vratih.

„Bog! Bog! Bog!“ šepeta tiho Kisel, zakrivajoč lice z rokami.

Komisarji, spremljani od Hmelnickovega spremstva so se molče vrnili v svoje stanovanje.

Pokazalo se je, da so jim stanovanja odkazali nalašč daleč narazen po raznih koncih mesta, da bi se ne mogli lahko shajati in posvetovati.

Utrujeni vojvoda je takój legel v posteljo ter ležal do družega dné, ne hoteč nikogar videti pri sebi. Še le proti poludnevu vkaže Kisel pozvati Skretuskega.

„Kako neumnost si storil včeraj!“ reče mu. „Ti ne veš, v kako nevarnost si spravil svoje in naše življenje“.

„Kriv sem!“ odgovori mladi vitez. „Pa pograbila me je jeza in pripravljen sem bil raje umreti, nego gledati to sramoto“.

„Hmelnicki se je čutil razžaljenega. Komaj sem z zvijačo pomiril to zver ter opravičil tvoje postopanje. Danes pride k meni, gotovo bo vprašal po tebi. Reci mu, da si izvršil samo moj ukaz, kakor ga mora izvršiti vsaki podložnik in vojak“.

„Z današnjim dnevom prevzame zopet Briševski poveljništvo, ker je ozdravel“.

„Je še bolje. Ti imaš pretrd vrat za sedanje čase. Družega nimam grajati v tem postopanju nego neprevidnost; pa videti je, da si mlad ter ne znaš krotiti bolesti v prsih“.

„Bolesti sem se privadil, jasni vojvoda; ne morem pa prenašati sramote“.

Vojvoda tiho zastoka, kakor navadno stoka bolnik, če kdo nepričakovano potipa njegovo bolečino. Na to se bridko nasmehne ter reče:

„Take besede so bile poprej moj vsakdanji kruh, katerega sem jedel, polivajoč ga s solzami. Sedaj mi je celó solz zmanjkalo“.

V srcu Skretuskega se je vzbudilo usmiljenje pri pogledu na tega starca z mučeniškim licem, ki je poslednje dni svojega življenja živel v dvojnem trpljenju, dušnem in telesnem.

„Jasni vojvoda!“ reče poročnik. „Bog mi je priča, da sem mislil samó na te strašne čase, v katerih se morajo senatorji in kraljevi dostojniki uklanjati lopovom, ki so že davno zaslužili, da bi jih nataknili na kol“.

„Bog te blagoslovi, ker si še mlad in pošten. Vém tudi, da nisi imel slabega namena. Kar ti govoriš, govori tudi tvoj knez, za njim vojska, plemstvo, zbori, polovica poljske ljudovlade, in vse to težko breme sovražtva in prezirljivosti pada na mene samega“.

„Vsak služi domovini, kakor najbolje zna: naj torej Bog blagoslovi dobre namene! Kar pa se tiče kneza Jeremije, daroval je svojej domovini svoje zdravje pa tudi premoženje“.

Zato pa ga obdaja slava, da hodi v njej kakor v solnčnih žarkih“, odvrne vojvoda. „Kako plačilo pa žanjem jaz za svoj trud? Oj, prav praviš „Bog naj blagoslovi dobre namene“ ter

naj pošlje v grobu pokoj onim, ki so premnogo trpeli v svojem življenju“.

Skretuski molči. Kisel pa dvigne v nemej molitvi svoje oči proti nebu. Čez nekaj časa pa reče:

„Rusin sem, torej njihovih kosti in krvi. Mogile knezov Svetoldičev ležé v tej deželi in radi tega sem ljubil njo in narod, ki živi v njenem krilu. Videl sem krivico na obéh straneh; videl divjo svojeglavnost Zaporožja, pa tudi neznošljivo ošabnost onih, ki so hoteli potlačiti ta narod. Kaj sem torej imel storiti, jaz, Rusin, in ob enem senator ljudovlade? Evo, pridružil sem se onim, ki se poganjajo za mir; takó sta mi velela vest in srcé; mej temi so bili pokojni kralj, naš oče, kancler in primas in mnogo drugih, zakaj videl sem, da je za obe stranki bratomorna vojska poguba. Hotel sem torej do svojega poslednjega zdihljeja delati za mir. Ko se je preli-vanje krvi začelo, mislil sem si: naj bom angelj miru. In podal sem se na delo ter delam še sedaj, dasi z muko, sramoto in obupom, strašnejšim nad vse drugo. Sedaj ne vém, ali je prišel vaš knez z mečem prezgodaj, ali jaz z oljkino vejico prepozno; vidim pa, da je zaman moj trud, da moje moči sahnejo in da brezvspešno butam ob zid sè svojo sivo glavo. Stoječ z eno nogo v mogili, vidim pred seboj temo, mrak in smrt — o Bog — splošni pogin!“

„Bog je milostljiv“.

„O, naj pošlje vsaj jeden žarek te milosti pred mojo smrtjo, da ne bom umrl v obupu in zahvalil ga bom še za križ, katerega nosim, za to, da prostaki zahtevajo mojo glavo in me na zbirališčih nazivajo izdajico. Zahvalim ga za ugrabljeno mi premoženje, za vso krivico, katero trpin, poganjajoč se za mir“.

S temi besedami stegne k nebu svoje roké in dve debeli solzi ste mu strkljali po licu — ki ste bili nemara res poslednji v njegovem življenju.

Skretuski se ne more več premagati. Pade na kolena pred vojvodo, prime ga za roko in reče z ganljivim glasom:

„Vojak sem ter hodim po drugej poti, toda zaslugi in skrbi dajem vso čast“.

To rekši je ta plemič in vitez prapora Višnjevekega pritiskal k svojim ustom roko onega, katerega je še pred jednim mescem imenoval z drugimi vred izdajico.

Kisel mu položi obe roki na glavo ter reče:

„Moj sin, naj te blagoslovi in potolaži Gospod in vedi tvoja pota; naj te blagoslovi takó, kakor te jaz blagoslavljam!“

Pogajanja so se še istega dné začela; zato je Hmelnicki pozno prišel k vojvodu Kislu na obed in kaj slabe volje. Takoj po svojem prihodu je omenil, da to, kar je govoril prejšnjega dné o komisiji in o jetnikih, da jih bo izpustil, je govoril samo radi tega, ker je bil pijan in

ker so ga hoteli nalašč speljati na led. Kisel ga je jel znovič tolažiti in pomirjati, navajajoč mu razne dokaze, toda vse je bilo bob ob steno, ker Hmelnicki je bil tiran, kakor ga je imenoval sam narod. Kmaló je začel razgrajati, da je komisarjem jelo že biti žal za včerajšnjim Hmelnickim. Pozovskega je udaril z bulavo samó radi tega, ker ni vtegnil mu pravi čas priti pred oči, da je revež skoraj obležal, ker je bil že itak poprej močno bolan.

Toda ni človekoljubje niti prigovarjanja gospoda vojvode niso nič pomagala. Še le potem, ko je bil že nekoliko pijan dobre medicine, postal je nekoliko veselejši, pa o javnih zadevah ni hotel nič slišati niti spominjati se jih. „Če imamo piti, pa pijmo“, je dejal. „Jutri se začnó dogovori in pogajanja! če nočete, pa takój otidem!“ Ob treh po polunoči je hotel iti v spalnico gospoda vojvode, kar mu je ta močno branil, ker je nalašč tje zaprl Skretuskega, močno se boječ, da bi mej njima ne navstal kak prepir, ki bi vtegnil imeti slabe nasledke za Skretuskega. Hmelnicki pa se ni dal odpraviti in je siloma šel v spalnico; za njim je šel tudi Kisel. Kako pa se vojvoda začudi, ko je hetman, stopivši v spalnico ter zagledavši poročnika, mu pokimal in rekel:

„Skretuski! Zakaj pa ti ne piješ z nami?“
Na to mu prijazno seže v roko.

„Ker sem bolan“, odvrne poročnik ter se hetmanu prikloni.

„Ti si tudi včeraj šel, in prav dolg čas mi je bilo brez tebe“.

„Takó mu je bilo naročeno“, omeni Kisel.

„Ne govori mi tega, gospod vojvoda. Jaz ga poznam predobro. Le gledati ni hotel, kako ste me počastili. Oj, je pravi ptiček! Kar bi ne odpustil nobenemu drugemu, odpuščam njemu, ker ga imam rad, je moj iskreni prijatelj“.

Kisel čudéč široko odpre svoje oči. Hetman pa se obrne k Skretuskemu.

„Ali veš, zakaj te imam rad?“

Skretuski odmaje z glavo.

„Misliš si, da nemara za to, ker si mi odrezal vrv na Omelniku, ko sem bil še uboga reva, proganjan kakor zverina. Toda znaj, ne radi tega. Takrat sem ti dal prstan, v katerem je bil skrit prah iz Kristusovega groba. Toda ti, rokata duša, nisi pokazal tega prstana, ko si bil v mojih rokah. toda tudi vkljub temu sem te izpustil. Sedaj sva pobotana. Moja sedanja ljubezen ne izvira iz tega ... Toda neko drugo prijaznost si mi skazal, radi katere si sedaj moj iskreni prijatelj, jaz pa tvoj vedni dolžnik“.

Tudi Skretuski začuden pogleda Hmelnickega.

„Glejte no, kako se čudita“, reče Hmelnicki, kakor bi imel pred seboj še koga družega. „Če si že pozabil, hočem te spomniti, kar so mi pripovedovali v Čehrinu, ko sem prišel tje s Tu-

haj-bejem iz Bazavluka. Povsod sem povpraševal po svojem sovražniku Čaplinskem, katerega nisem našel nikjer. Povedali so mi, kaj si naredil ž njim po najinem prvem srečanju. Pograbil si ga baje za bučo in breguše, prebil ž njim vrata ter okrvavljenega kakor psa vrgel na ulico. — Ha!“

„To sem res učinil“, odvrne Skretuski.

„Oj, dobro si naredil, da bolje nisi mogel! Tudi jaz ga še dobim, ker sicer ni pogodbe niti komisija niste za nič. Vzamem ga ter se poigram ž njim po svoje. Pa tudi ti si mu dal popra“.

S temi besedami se hetman zopet obrne h Kislu ter začne pripovedovati:

„Za kodre ga je pograbil in za hlače, dvignil ga kakor bilko, prebil ž njim vrata ter vrgel pod kap“.

Hmelnicki se začne smejati tako glasno, da je kar odmevalo po sobi.

„Nú, vojvoda, ukaži dati medu, ker ga moram izpiti na zdravje tega viteza in mojega iskrenega prijatelja“.

Kisel odpre vrata ter veli strežaju prinesiti pijače. Prinese tri polne vrče.

Hmelnicki trči z vojvodom in Skretuskim ter v jednej sapi izpije mēd. Kmalostane še veselejši.

„Prosi me, kar hočeš!“ reče Hmelnicki, obrnivši se k poročniku.

Na bledem obličju Skretuskega se pokaže rudečica; pa se še ni ozval.

„Ne boj se!“ nadaljuje Hmelnicki. „Prošnja ni dim ter ne izkljuje oči. Prosi, kar le hočeš, izvzemši to, kar pripada gospodu Kislu.“

Hmelnicki celo pijan ni zgubil zavesti.

„Če se smem poslužiti tvoje naklonjenosti“, odvrne Skretuski, „tedaj te prosim, gospod hetman samo pravice. Jeden od tvojih polkovnikov mi je storil veliko krivico . . .“

„Glava mu pojde s pleč!“ zagromi Hmelnicki.

„Ne, tega ne mislim; naroči mu samo, naj se gre dvobojevat z menoj.“

„Glavo mu ukažem odsekati!“ ponovi hetman.

„Kateri polkovnik?“

„Bohun.“

Hmelnicki začne pomežikovati z očmi, na kar se udari s pestjo po čelu.

„Bohun?“ reče. „Bohun je ubit. Meni je pisal kralj, da je padel v dvoboju.“

Skretuski ostrmi. Zagloba je govoril resnico.

„A kaj ti je učinil Bohun?“ vpraša dalje Hmelnicki.

Skretuski še huje zarudi pri teh besedah. Bal se je govoriti o kneginjici v navzočnosti polupijanega hetmana, da bi ne slišal kakega neodpustljivega roganja.

Kisel ga reši zadrege.

„Resnobna stvar je“, reče vojvoda. „Meni je pravil o njej dvornik Brzozovski. Bohun je

ugrabil nevesto temu plemiču, ter jo skril, da nihče ne vé kam“.

„Pa jo poišči“, reče Hmelnicki.

„Sem jo že iskal nad Dnestrom, kjer jo baje ima skrito, pa je nisem našel. Slišal sem, da jo namerava peljati v Kijev, kjer bi imela biti svatba. Prosim te torej, gospod hetman, dovoli mi iti v Kijev, da poiščem tam svojo nevesto“.

„Ti si moj prijatelj; ti si pobil Čaplinskega. Dam ti dovoljenje, da pojdeš in iščeš povsod, kjerkoli hočeš. Dam pa še ukaz, da jo oni, ki jo skriva sedaj, odda v tvoje roke . . . Dam ti ukaz in pismo na metropolita, da ti jo pomaga poiskati mej nunami . . . Verjemi mi, moja beseda ni dim“.

S temi besedami odpre vrata ter pokliče Vihovskega, da pride pisat ukaz in pismo. Dasi-ravno je bilo že pozno — ob štirih po polnoči — moral je Čarnota vendar le skočiti po pernač; Dziedziala je prinesel pernač, Donec pa dobi naročilo, naj z dve sto jezdecí spremi Skretuskega v Kijev in še dalje k prvim poljskim četam.

Druzega dné zapusti Skretuski Perejeslavje.

XIX.

Če se je Zagloba dolgočasil v Zbaražu, dolgočasil se je še bolj Volodijevski. ki je še huje hrepenel po vojski in dogodkih. Res, da so polki

šli časih iz Zbaraža, da so razganjali tolpe svoje-glavnežev, ki so ropali in požigali po okolici, pa to so bile le male praske in borba ž njimi, dasi prizadevajoča po zimi dovolj truda, ni prinesla mnogo slave. Zato je Volodijevski vsaki dan silil Zaglobo, naj gresta na pomoč Skretusku, o katerem že dolgo ni bilo nič slišati.

„Gotovo je prišel tam v kako nevarnost in nemara še celo zgubil življenje“, je dejal Volodijevski. „Midva le morava iti in če ima že umreti on, naj umrjemo vsi skupaj“

Zagloba temu predlogu ni dosti nasprotoval. Po njegovih mislih je že itak mah rastel na njem v Zbaražu; toda odlašal je še vedno, pričakovaje, da utegne vsaki čas dospeti od njega kaka novica.

„Je hraber in previden“, odgovarja Zagloba na prigovarjanja Volodijevskega, „počakajva še par dni, nemara dospè pismo, ki pokaže, da bi bila brezvspešna najina pot.“

Gospod Volodijevski ni mogel ugovarjati tem besedam gospoda Zaglobe, toda čas se mu je vlekel le prepočasi. Koncem decembra, so radi mraza končali tudi boje z razbojniki, v okolici je nastal mir. Edino razvedrilo so delale še vnanje novice, ki so kaj pogosto dohajale v sivo zbaražko zidovje.

Glasniki so pripovedovali o kronanju, o knezu Jeremiji, češ, da je nesel bulavo, katera pa pred vsemi pristoja njemu samemu. Jezili so se na

one, ki so trdili, da bo imel po sklepu dogovorov s Hmelnickim samo Kisel dobiček. Gospod Volodijevski je vsled takih govoric izvršil par dvo-bojev, Zagloba pa je pijančeval, da je bil skoro vedno pijan. Bilo se je bati, da se popolnoma utopi v pijači. Pil je ne le z oficirji in plemstvom, marveč hodil celo med meščane na botrinje in svatbe, hvalil njihov mēd, po katerem je slovel Zbaraž.

Volodijevski mu je to večkrat očital ter dejal, da je nedostojno za plemiča bratiti se z ljudmi nižje vrste, ker s tem on sam, pa tudi vse plemstvo izgublja pri njih spoštovanje. Zagloba pa mu odgovarja, da so tega krivi zakoni, ki dopuščajo, da smejo meščanje postajati bogatini, kar bi po pravici smeli samó plemitaši; trdil je, da iz teh pravic priprostih ljudi ne more nič dobrega priti, toda vkljub temu je delal kakor poprej. Da, celo nemogoče mu je bilo to zabraniti ob času turobnih, zimskih dni, sredi dolgočasnega in pustega čakanja.

Polagoma so jeli tudi knezovi polki vedno v večem številu dohajati v Zbaraž; to jo napovedovalo bližnjo vojsko. S temi je postajalo tudi v mestu vedno bolj živahno. S huzarskim praporom Skretuskega je došel mej drugimi tudi gospod Podbipeta. On je prinesel s seboj novice, da niso naklonjeni knezu na kraljevim dvoru, ter o smrti Jana Tiškeviča, vojvode kijevskega; po splošnem mnenju ga ima nadomeščati voj-

voda Kisel in konečno o bolezni kraljevega stražnika Lašča, ki leži v Krakovu. Kar se vojske tiče, je gospod Podbipeta slišal od kneza samega, da se nemara več ne ponovi, ker so komisarji že šli sklepati mir, in da podelé Kozakom razne pravice in privoljenja. To poročilo so vojaki Višnjevekega sprejeli z videzno jezo. Zagloba je celó svetoval, naj vložé skupno proti temu ugovor ter sklenejo zvezo, ker noče, da bi bil njegov trud pri Konstantinovu brezvspešen.

Mej takimi govoricami in novicami je minil mesec februar in približala se polovica marca; od Skretuskega še vedno ni bilo nikakega poročila. Volodijevski začne Zaglobo še bolj siliti na odhod.

„Sedaj pa morava poiskati ne le kneginjico, marveč tudi Skretuskega“, je dejal.

Mej tem se je pokazalo, da je imel Zagloba prav, ker je od dné do dné odlagal odhod; proti koncu mesca marca dospe iz Kijeva Kozak Zahar s pismom na Volodijevskega. Poslednji takoj pozove Zaglobo; kò sta se skupaj s poslancem zaprla v posebno sobano, odtrga pečat ter čita tako:

„Nad Dnestrom tja do Jahorlika, nisem našel nobenega sledu. Slutéč, da je znabiti skrita v Kijevu, sem se pridružil komisarjem, s katerimi sem srečno došel v Perejeslavje. Dobivši tam nepričakovano dovoljenje Hmelnickega samega, prišel sem v Kijev ter iskal povesod, še

celó sam metropolit mi je pomagal. Mnogo naših se tu skriva po samostanih iz bojazni, da bi jih prostaki ne pobili; ti pa nečejo povedati svojega pravega imena, zato je tudi iskanje kaj težavno. Bog me je spremljal in ohranil, pa še Hmelnickega mi naklonil povrh . . . Radi tega gojim upanje, da mi pomaga še dalje. Naprosita duhovnika Muhoveckega, da služi zá-me jedno sveto mašo, pri katerej molita očenaš za mojo srečo.

Skretuski.

„Hvala bodi Bogu Najvišjemu! reče Volodijeovski.

„Na pismu je še pripis“, reče Zagloba, pogledavši čez rame Volodijevskega.

„Ej, resnica!“ reče mali vitez ter čita dalje:

„Nosilec tega pisma je esaul mirhorodskega kurena, ki me je ljubil in oskrboval, ko sem bil na Siču v sužnosti. Pomagal mi je tudi tukaj v Kijevu ter se izpostavil nevarnosti, da je nesel moje pismo. Vzemi ga, gospod Mihael, v svojo skrb, ter skrbi zanj, da mu ne bo ničesar manjkalo“.

„To pomeni, da si vrl Kozak, kakoršnih je malo mej vami“, reče Zagloba, podavši Zaharju roko.

Starec mu jo le slabo stisne.

„On je sokol“, odvrne Kozak; „jaz ga imam rad, ter nisem prišel sèm radi denarja.“

„Tudi ponosa ti ne primanjkuje, kakor vidim, katerega bi ti zavidali celó mnogi plemiči“, reče

Zagloba. „Niso same zveri mej vami, niso; so tudi dobri ljudje. Toda to je kaj družega. Rekel si, da je Skretuski v Kijevu?“

„Dà, v Kijevu“.

„Ali pa je tudi varen? . . . Čujem namreč, da tam prostaki močno razgrajajo“.

„Stanuje pri polkovniku Doncu in je tam popolnoma varen. Naš batko Hmelnicki je naročil Doncu čuvati ga, kakor zenico svojega lastnega očesa“.

„Res, čudeži se godé!“ reče Zagloba. „Kako je prišlo, da je Hmelnicki Skretuskemu tako naklonjen?“

„On ga ima rad že od davna“.

„Ali ti je povedal Skretuski, kaj išče v Kijevu?“

„Kaj bi ne povedal? Povedal mi je, saj vé, da sem njegov prijatelj. . . Iskala sva oba skupaj, pa tudi sama zase; — moral mi je toraj povedati, koga naj iščem“.

„Doslej še nista našla nič?“

„Nisva. Koliko je še tam skritih Lahov! . . . Pa dasiravno jih je mnogo, vendar ne znajo prav nič jeden za družega; zato je tudi iskanje težavno. Slišali ste, da tam prostaki razgrajajo. Jaz sam sem videl, kako so mučili Lahe, pa tudi one, ki so jih skrivali, celó menihe in nune. V samostanu dobrega Nikolaja je bilo pri nunah dvanajst Poljakinj, katere so skupno z nunami v celici z dimom zadušili. Vsaki drugi dan pri-

ženó skupaj vjete Poljake ter jih utapljajo v Dnepru. Hej, koliko so jih že potopili! . . .“

„Nemara tudi njo?“

„Nemara“.

„Ne, ne, to ni mogoče“, seže vmes Volodijevski. „Če jo je Bohun tje odpeljal, jo je gotovo spravil v varnost“.

„Kje je varnejši, nego v samostanu; zato pa tudi tje bežé“.

„Uf! . . .“ zakliče Zagloba. „Ti, Zahar, torej misliš, da je že mrtva“.

„Ne vem“.

„Mi vsi vemo, da je Skretuski dobra duša“, nadaljuje Zagloba. „Bog ga skuša, pa ga tudi potolaži. A vi, Zahar, kedaj ste šli iz Kijeva?“

„Oj že davno, gospod. Šel sem ravno takrat, ko so se vračali komisarji mimo Kijeva. Mnogo Lahov je hotelo bežati ž njimi; pa kako so bežali nesrečneži; šli so, kamur je kateri mogel, po snegu, po kolovoznih potih, po lesovih tje k Belogradu. Kozaki so drvili za njimi ter jih pobijali. Precej jih je ušlo, še več pa so jih pobili; nekatere je gospod Kisel odkupil za ves denar, kar ga je imel pri sebi“.

„Oj pasje pare! . . . Šel si torej s komisarji?“

„Da, s komisarji, tje do Huščev in dalje na Ostrog. Potem sem šel sam“.

„Torej sta vidva že stara znanca s Skretuskim?“

„Seznanila sva se na Siču, kjer sem mi stregel, ko je bil ranjen. Prikupil se mi je, kakor moje lastno dete. Star sem že in nikogar nimam, da bi ga ljubil“.

Zagloba pozove strežaja ter mu ukaže, naj prinese medu in mesa, na kar sedejo k večerji. Zahar je slastno jedel, ker je bil truden in lačen; potem je namočil svoje sive brke v temno pijačo, poskusil ter rekel:

„Izvrsten med imate!“

„Bolji je, nego kri, katero vi pijete“, odvrne Zagloba. „Od tebe pa si mislim, da si pošten človek in prijatelj Skretuskega; torej sedaj ne pojdeš nazaj k ustašem, marveč ostaneš pri nas . . . Ne bo se ti slabo godilo“

Zahar dvigne glavo.

„Pismo sem oddal in sedaj pojdem; Kozak sem, in moja dolžnost je živeti s Kozaki, ne s Poljaki“.

„In bil se boš z nami?“

„Bom. Sem Kozak iz Siča. Izbrali smo si Hmelnickega za očeta in sedaj mu je poslal kralj bulavo in prapor“.

„Tu ga imaš, gospod Mihael!“ reče Zagloba.

„Ali mar nisem rekel, da moramo protestirati“.

„Iz katerega kurena ste?“

„Iz mirhorodskega. Pa sedaj ga že ni več“.

„Kaj se je zgodilo ž njim?“

„Huzarji Čarnickega so ga strli pri Žoltih Vodah. Sedaj sem pri Doncu z onimi, ki so še

ostali. Gospod Čarnicki je hraber vojak, sedaj ga imamo vjetega; za njega so prosili komisarji“.

„Tudi pri nas je dokaj vaših jetnikov“.

Tako tudi mora biti. V Kijevu so govorili, da imate najboljšega molojca Lahi vjetega; dasi-ravno so mnogi govorili, da je poginil“.

„Kedo?“

„Oj, slavni ataman: Bohun!“

„Bohun je bil ubit v dvoboju“.

„Kdo ga je ubil?“

„Ta-le vitez“, odvrne Zagloba, pokazavši na Volodijevskega.

Zahar, ki je mej tem pil že drugi poliček medu, napne oči, lice se mu nategne in zarumeni. Uide mu iz ust glasen smeh.

„Ta vitez je ubil Bohuna?“ reče.

„Kaj, hudirja!“ zakriči in ježi obrvi Volodijevski. „Vse preveč si dovoljuje ta poslanec!“

„Ne huduj se prijatelj“, seže vmes Zagloba.

„Kakor vidiš, je dober človek. Da ne pozna naših šeg, ne kaže mu jemati za zlo; Kozak je. Sicer pa ti s tem le skazuje čast, da si vkljub svoje neznatnej postavi izvršil tako velikansko delo. Imaš samo slabotno telo, majhno postavo, pa velikansko dušo. Jaz sam sem trepetaje čakal konec dvoboja, ker nisem mogel verjeti, da bi taki pritlikovec . . .“

„Molči mi vendar o tem!“ zarenči Volodijevski.

„Saj nisem tvoj oče; prav po nepotrebnem se jeziš ná-me. Povem ti pa, da si želim imeti takega sina in če hočeš, te bom pa posinovil in zapisal ti vse premoženje, zakaj to ni nobena sramota: biti velik v malem telesu. Tudi knez ni dosti večji od tebe, pa bi celo Aleksander Macedonski mogel biti njegov oproda“.

„Najbolj pa me jezi, da iz pisma Skretuskega ni videti nič ugodnega“, reče že nekoliko mirnejši Volodijevski. — „Hvaležni smemo biti Bogu, da ni zgubil svoje glave; pa kneginjice le ni našel, in kdo nam more biti porok, da jo najde?“

„Resnica. Ker ga je pa Bog z najino pomočjo rešil Bohunovih rok, izpeljal srečno iz tolikih nevarščin, ter še kamenito srcé Hmelnickega navdahnil s čutilom ljubezni, gotovo se ni zgodilo, da bi se trpljenja posušil kakor češplja. Če ne vidiš v tem prsta Božjega, smem reči, da imaš topejši um, nego sabljo. Vrh tega je tudi resnica, da nihče ne more znati vse na svetu“.

„Vidim samo jedno“, odvrne vihajoč si brkice Volodijevski, „da midva nimava tam kaj delati, da morava še dalje sedeti tukaj, dokler ne segnjijeva popolnoma“.

„Popreje sprhnim jaz, nego ti, ker sem stareji; a to veš, da repa segnije, slanina pa se usmradi od starosti . . . Zahvaliva se raje Bogu, da vtegne biti kmalo konec najinih muk. Nisem se malo mučil za kneginjico; več gotovo nego

ti in ne dosti manj nego Skretuski, ker je moja hči . . . Da še svoje lastne sestre bi tako ne ljubil, kakor njo ljubim. Govore celo, da mi je močno podobna; vendar moja ljubezen ima drugi vzrok. Ti bi me ne videl tako zadovoljnega in mirnega, ko bi se ne nadejal, da se kmalo konča vsa ta nezgoda. Jutri bom začel pisati epitafijo v stihih; v poslednjem času sem radi Marta Apolona popolnoma pozabil“.

„Čemu govorite sedaj o Martu?“ odvrne Volodijevski. „Naj ga zlod vzame tega Kislja, vse komisarje in njih dogovore. Na pomlad sklenejo mir, kakor je dvakrat dva — štiri. Podbipeta je rekel to“.

„Gospod Podbipeta toliko ume politiko, kakor jaz kitajski jezik. Bolj je gledal tam na dvoru za ono čopico, nego na druge stvari ter stregel po njej, kakor prepeličar po jerebici. Dobro bi bilo, če mu jo kdo drugi odnese izpred nosa. Ne bom ti oporekal, da je Kisel izdajica; vsaj to vé vsa ljudovlada. Kar pa se tiče pogodeb, je tudi lahko mogoče, da se je baba zmotila v računu“.

„Kaj govore pri vas Zahar?“ obrne se Zagloba h Kozaku. „Bo li vojska, ali mir?“

„Do prve trave bo mir. Na pomlad pa nastane pogibelj, ali nam ali Lahom“.

„Potolaži se Mihael! Slišal sem, da se prostaki povsod oborožujejo“.

„Taka vojska nastane, kakoršne še nikdar ni bilo“, odvrne Zahar. „Pri nas govore, da pride tudi turški sultan in kan sè vsemi ordami. Naš prijatelj Tuhaj-bej stoji blizo na meji ter niti ni šel domu“.

„Nu, potolaži se gospod Mihael“, ponovi Zagloba. „Prerokujejo o novem kralju, da bo ves čas svojega vladanja imel hude vojske; verjetno je torej, da še dolgo časa ne bomo spravili sablje v nožnico. Primeri se res človeku, da se pohabi od neprestanih vojsk, kakor se pohabi metla od neprestanega pometanja; pa očitno je že taka naša vojaška osoda. Kadar se bo treba biti, ne hodi Mihael daleč proč od mene. Lepe reči boš videl ter spoznal, kako so se bojevali v davnih boljših časih. Oh, moj Bog! sedaj niso več taki ljudje, kakor so bili nekdanj. Tudi ti nisi tak, čeravno si pogumen vojak ter pobil Bohuna“.

„Prav pravite“, reče Zahar, „sedaj niso več taki ljudje, nego so bili nekdanj...“

Potem pogleda Volodijevskega ter odmajе z glavo.

„Hej, da bi bil ta vitez ubil Bohuna! Hm! Hm!“

XX.

Po večdnevem počitku vrnil se je stari Zahar nazaj v Kijev. Mej tem je prišla novica, da so se komisarji vrnili brez vsacega upanja na mir. Posrečilo se jim je skleniti premirje do

binkoštnih praznikov, takrat se imajo začeti novi dogovori. Zahteve in pogoji Hmelnickega so takó veliki in pretirani, da nihče ne verjame, da bi jih mogla ljudovlada sprejeti. Zato so se jeli jedni kakor drugi oboroževati na vso moč. Hmelnicki je pošiljal poslanca za poslancem h kanu, naj mu na čelu vseh svojih vojakov pride na pomoč. Pošiljal je glasnike tudi v Čarigrad, kjer je že dolgo bival kraljevi poslanec Bečinski. V ljudovladi so pričakovali vsaki hip, da se ima zbrati črna vojska. Prišle so novice, da so bili odstranjeni nekateri poveljniki ter izbrani novi, namreč točaj Ostrorog Lanckoronski in Firlej; kakor tudi da nameravajo popolnoma odstraniti iz vojaške službe Jeremijo Višnjeveckega, ki je le na čelu svojih lastnih polkov mogel braniti domovino! Ne samó knezovi vojaki in rusko plemstvo, marveč celó privrženci prejšnjih poveljnikov, so se razburjali radi volitve novih polkovnikov, trdeč po pravici, da je odstranjenje Višnjeveckega velika neumnost, ker bi se mogel samo on jedini meriti s Hmelnickim ter premagati tega znamenitega vstajniškega vojskovodjo. Naposled dospe tudi sam knez v Zbaraž, z namenom, da nabere kolikor največ mogoče vojske in je pripravljen na meji. Oboroževanje je bilo končano in sedaj ste obe vojski mirno čakali povelja. Hmelnicki je res ukazal kaznovati nekaj polkovnikov, ki so vkljub dogovoru in danej obljubi napadali gradove in polke, kateri so stali

na samoti; le malo pa je opravil pri prostakih, ki nemara res niso slišali o premirju, ali nalašč niso hoteli slišati ter še nemara niso vedeli, kaj pomeni ta beseda. Prostaki so vedno bolj in bolj napadali meje, katere bi imele biti zavarovane vsled dogovorov ter tako devali v nič Hmelnickijevo obljubo. Na drugej strani so vojske, loveče razbojnike, prestopile večkrat Pripeč in Horin ter drville dalje v globelj vojvodstva bravlavskega in tam srečavši se s Kozaki, imele ž njimi večkrat hude boje, jako besne in krvave. Radi tega si čul vedno pritožbe od obeh strani, da se vedno lomijo dogovori, katerih nobena moč vzdržati ni mogla. V resnici je že razsajala vojska, predno so glavne moči odrinile na borišče in prvi toplejši pomladni solnčni žarki so osvetljevali, kakor lani, goreče vasi, trge, mesta in gradove; povsod je nastalo splošno klanje.

Roparska krdela iz Bara, Hmelnika, Mahnovke so se moreč in požigajoč čedalje bolj bližale Zbaražu. Polkovniki kneza Jeremije so jih pobijali, kolikor se je dalo, dasiravno se knez sam teh bojev ni udeležil, hoteč se dvigniti s celo divizijo še le takrat, ko odrinejo tudi hetmani. Ker so sploh pričakovali, da pride kmalo do glavne bitke, bilo je vojakom naročeno, da plačujejo tolovajem s krvjo za kri, s požigom za požig, z ropom za rop. Med drugimi je šel na bojno polje tudi gospod Longin Podbipeta ter razkropil roparje pod Črnim Ostrovom; pa

ta vitez je bil strašen samó v boju; z jetniki, vjetimi z orožjem v roki, ravnal je premehko, prenežno; zato ga tudi niso več pošiljali. Posebno se je odlikoval v teh praskah mali Volodijevski, s katerim se je v tej stvari mogel kosati jedino še Veršulj. Nobeden ni tako naglo vodil vojske; nobeden ni znal tako nepričakovano napasti sovražnika ter ga razbiti v hudem napadu, razkati na vse štiri vetrove, pobijati in obešati, kakor Volodijevski. Kmalo je njegovo ime narejalo splošen strah; od druge strani pa ga je podpiralo knezovo pokroviteljstvo. Od konca marca do polovice aprila je razbil Volodijevski sedem večih roparskih čet, katerih vsaka je bila trikrat močnejša od njegove; ni si dal počitka, marveč kazal čedalje več veselja, kakor bi ga zajemal v prelitej krvi.

Mali vitez, ali bolje: zlodček, je močno silil Zaglobo, naj bi mu pomagal na teh pohodih, ker mu je bila zelo všeč njegova družčina. Toda stari plemič se je vpiral ter se izgovarjal tako-le:

„Moj trebuh je prevelik, dragi Mihael, za tako naglo ježo; tudi je vsaki človek sposoben za kaj drugega. Udariti pri belem dnevu s huzarji na goste vrste sovražnikov, tabore razdirati, prapore jemati — to je moje delo; za to me je Bog vstvaril in naredil sposobnega; preganjati po noči lopove po goščavah, prepuščam tebi, ki si sposobnejši za to, kakor šivanka, ki povsod more skozi. Jaz sem vitez starega kova,

ki raje razdiram, kakor lev, nego bi sledil kakor pes po goščavi. Vrh tega pa po večernej zarji rad ležem k počitku — ker to je moj najljubši posel.

Volodijevski je torej hodil sam, in sam zmagoval. Odjezdivši enkrat koncem aprila, vrnil se je še le sredi maja tako utrujen in žalosten, kakor bi bil premagan. Tako se je vsaj zdelo vsem, pa ta misel je bila napačna. Nasprotno je po dolgej in težkeji poti došel Volodijevski celo za Ostrog do Holovne ter razbil tam roparsko četo prostakov, med katerimi je bilo tudi kakih deset Zaporožcev, katerih polovico je posekal, drugo pa zajel. Toliko bolj čudna je torej bila žalost, ki je kakor megla pokrivala njegovo, po naravi veselo obličje. Mnogi so hoteli takoj zvedeti vzrok, pa Volodijevski ni rekel nikomur besedice. Komaj da je skočil s konja, odšel je takoj, spremljan od dveh vitezov, h knezu in potem še k Zaglobi. Radovedneži so ga ustavljali na poti ter grabili za rokava, pa ni jih poslušal ter hitel dalje.

Gospod Zagloba čudno ogledava ta dva prišleca velikanske rasti, katerih še nikdar ni videl. Samo po obleki, z zlatimi petljami na ramenih, je sodil, da služita v litevski vojski.

„Zaprite vrata“, reče Volodijevski, „ter ukažite, da nikogar ne spuste v sobo, ker se imamo pomeniti o važnih stvareh.“

Zagloba naroči služabniku, kakor mu je bilo ukazano ter nemirno ogleduje prišleca. Po njunih obrazih je sodil, da mu ne povesta nič dobrega.

„To sta kneza Buliha Kurčeviča“, reče Volo-dijevski, predstavlja je mladenča; „Jurij in Andrej“.

Kneza se prikloneta ter rečeta enoglasno: „Bratranca ranjke Helene“.

Rudeče lice Zaglobovo postane na mah zamodrelo — blede; začne mahati z rokami okrog, kakor obstreljen; odpre usta pa ne more govoriti; oči mu izstopijo iz jamic, slednjič bolj zastoka, nego izgovori:

„Rajnke?“

„Čuje se govorica“, odvrne turobno Volo-dijevski, „da je bila kneginjica umorjena v samostanu Dobrega Nikolaja v Kijevu“.

„Lopovi so zadušili z dimom v celici dvanajst gospodičin in nekaj nun, mej temi je bila tudi najina sestrična“, doda knez Jurij.

Zagloba ne odgovori ničesar; poprej zamodrelo lice mu hipoma močno zarudi, da so navzoči mislili, da ga je zadela kap; trepalnice se mu pobesijo na oči, katere zakrije z rokami, iz ust pa se mu izvije pretrgano stokanje:

„Bog! Bog! Bog!“

Na to vtihne ter dolgo molči.

„Oj, draga naša sestra!“ vzdihne mladi vitez. „Zbrali smo se sorodniki in prijatelji, da te rešimo, toda prepozno je. Zaman je naša dobra volja, naša hrabrost, zaman so naše sablje;

ti že prebivaš na drugem, od naše solzne doline dosti boljšem svetu, v bivališču Kraljice nebeške“.

„Oj, sestra, sestra!“ zakliče Jurij, zgrabivši se za lase; „odpusti nam našo zamudo! Obljubujemo pa, da prelijemo reke krvi za vsako kapljico tvojih solz“.

„Tako nam Bog pomagaj!“ doda knez Andrej.

Oba viteza dvigneta roke kvišku, kakor kličajoč Boga za pričo. Zagloba vstane s klopi, stopi nekaj korakov naprej, omahne kakor pijan ter se zgrudi na kolena pred sliko, visečo na steni.

Minuto poznej zapoje na gradu zvon, oglašujoč poldan, ki se je glasil tako otožno, kakor bi zvonilo mrliču.

„Ni je več! Ni je več!“ začne zdihovati Volodijevski. „Angelji so jo odnesli v nebesa, mi pa naj tukaj jokamo in vzdihujemo“.

Ihtenje strese ogromno telo Zaglobovo.

Naposled se Zagloba pomiri; navzoči so celo mislili, da je zaspal; čez nekaj časa vstane ter sede na klop. Bilo je videti, da se je ves spremenil in postal popolnoma drugačen; oči je imel rudeče in zalite s krvjo, glavo pobešeno, dolnja ustnica mu je visela na brado; na lice mu sede nekaka topost, zdelo se je, da je Zagloba, ki je bil nekaj tako živahen in vesel, krepak, poln domišljije in moške moči, umrl za zmiraj ter ostal starec, potlačen in utrujen od nezno-sljivega gorjá.

V tem trenutku, ne meneč za ugovor strežaja, ki je stal pri vratih, stopi v sobo gospod Podbipeta; znovič se začne tarnanje in žalovanje. Litvin se spomni na Rozloge in prvega svidenja s kneginjico, njene nežnosti in lepote; pa tudi njega, ki trpi največ radi te zgube, Skretuskega, po katerem začne takoj povpraševati malega viteza.

„Skretuski je ostal pri knezu Korickem v Korcu, kamor je prišel iz Kijeva ter leži bolan, ne brigajoč se za božji svet“, odvrne Volodijevski.

„Ali ga gremo obiskat?“ vpraša Litvin.

„Čemu bi hodili tje?“ odvrne Volođijevski.

„Knezov zdravnik zagotavlja, da bo še ozdravel. Pri njem je Suhodolski, polkovnik kneza Dominika, iskren prijatelj Skretuskega; tam je tudi naš stari Zacvilihovski; oba močno skrbita zanj. Ničesar mu ne bo manjkalo“.

„O, veliki Bog!“ odvrne Litvin. „Ste videli Skretuskega z lastnimi očmi?“

„Videl sem ga, videl; pa ko bi mi ne bili povedali, da je on, ne bil bi ga spoznal; tako ga je že vzela bolezen“.

„Ali je vas spoznal?“

„Gotovo me je, ker se mi je nasmehnil in pokimal z glavo, dasi ni rekel besedice. Mene je mahoma prevzela taka žalost, da ga nisem mogel gledati dalje. Knez Koricki hoče priti v Zbaraž sè svojimi vojaki, tudi Zacvilihovski pride ž njim. Celó gospod Suhodolski se roti, da go-

tovo pride, če tudi bi mu dal knez Dominik drug ukaz. Pripelje tudi sè seboj Skretuskega, če ga ne umori bolezen“.

„Od kod imate novice o smrti kneginjice?“ vpraša Longin; „sta jih prinesla ta mlada plemiča?“ nadaljuje pokazavši na kneza.

„Ne. Ona sta slučajno slišala o vsem tem v Korcu, kamor sta prišla z zalogo in novci kneza Vilenskega in šla z menoj k vašemu knezu s pismom. Vojska je neizogibna in komisije niti ne bo“.

„To mi že davno vemo; toda povejte mi, gospod, kdo vam je pravil o smrti kneginjice?“

„Nú. Zacvilihoyski, on je zvedel od Skretuskega, kateremu je dal Hmelnicki dovoljenje, da jo sme iskati v Kijevu in pismo na metropolita, naj mu pomaga, ker so splošno mislili, da jo je Bohun skrtil v samostanu. Vsi so mu pomagali iskati, dasi so dobro vedeli, da so prostaki zadušili z dimom pri Dobrem Nikolaju dvanajst devic. Sam metropolit je zatrjeval, da bi bili Bohunovej zaročnici gotovo prizanesli, pa ji le niso.

„Torej je bila pri Dobrem Nikolaju?“

„Da. Skretuski je srečal Joakima Jerliča, skritega v nekem samostanu; ker je vsacega vpraševal po kneginjici, vprašal je tudi njega. Jerlič odgovori, da so Kozaki ugrabili vse device in jih pomorili. Samo v samostanu svetega Nikolaja jih je dvanajst ostalo, katere so potem

zadušili z dimom, mej njimi tudi hčerko Vasila Kurčeviča. S početka mu Skretuski ni verjel ter šel še enkrat v samostan. Na nesrečo pa nunam niso bila znana imena zadušenih; ko jim Skretuski opiše njeno unanjest, so dejale, da je res bila jedna taka mej njimi. Potem je Skretuski šel iz Kijeva in precej na to nevarno zbolel.

„Sploh je čudno, da je še živ“.

„Brezdvoma bi bil že umrl, ko bi ne bilo onega starega Kozaka, ki ga je oskrboval že na Siču ter potem nesel njegovo pismo v Zbaraž. Vrnivši se, je pomagal zopet iskati kneginjico. On ga je tudi odpeljal v Korec ter ga izročil v oskrbovanje Zacylihovskemu.“

„Naj ga Bog blagoslovi in podpira, ker odslej nikjer ne najde več tolažbe“, dé Longin.

Volodijevski umolkne; grobna tišina nastane v sobani. Kneza, podprši si glavo z rokami, sta sedela nepremično. Podbipeta dviga oči kvišku; Zagloba pa upre svoj stekleni pogled v nasprotno steno ter se zamisli.

„Zbudite se, gospod!“ reče naposled Volodijevski, ter ga sune v pleča. „Kaj ste se tako zamislili? Če še toliko mislite, vendar prav nič ne izmislite, ker vsa zvijača ni vredna sedaj niti piškovega lešnika“.

„Vem to, vém“, odvrne Zagloba. „Mislim pa samo to, da sem že star in nisem za nobeno rabo več na svetu.“

XXI.

„Poglej vendar“, reče Volodijevski gospodu Longinu; „ta človek se je v jednej uri postaral skoro za dvajset let. Vedno vesel, zgovoren in poln zvijač, da bi celo Odiseja prekosil ž njimi, postal je naenkrat nêm in se pritožuje o svoji starosti, posedajoč in dremajoč po cele ure na enem mestu. Znal sem, da jo je ljubil, pa nisem mislil, da je bila ta ljubezen tako velika“.

„Kaj je kaj čudnega?“ odvrne zdihovaje Longin. „Saj je imel čas se navezati na njo. Otel jo je iz Bohunovih rok ter doživel ž njo toliko nevarščin in dogodeb, ko je bežal ž njo. Dokler je še bilo upanje, da jo reši, je vedno sanjaril in izmišljeval si zvijače, sedaj pa se čuti takó osamljenega, da se mu je pristudilo življenje“.

„Poskušal sem ga razvedriti s tem, da sem popival ž njim, pričakujoč, da se mu vrne prejšnja živahnost, pa brezvspešno . . . Če ga siliš piti, pije, toda ne navdušuje se po svojej navadi, ne hvali se več sè svojimi junaškimi čini. Premagan žalosti, pobeša glavo na prsi, kakor bi spal. Brž ko ne se Skretuski ne vznemirja toliko radi kueginjice, nego Zagloba“.

„Žal mi je zanj, močno žal, ker je bil vendar hraber vitez. Idiva k njemu, Mihael, nemara se nama posreči, da ga nekoliko razvedriva. Imel je navado se šaliti z menoj, nemara dobi še sedaj

veselje do tega. Moj Bog, kako močno se spreminjajo ljudje!... Bil je res kaj živahen človek..."

"Idiva!" reče Volodijevski. "Res je že pozno, toda toliko bolje. Na večer mu je vedno najhuje, ker se nadremlje čez dan, po noči spati ne more".

S temi besedami se napotita oba iz sobane ter otideta v Zaglobovo stanovanje. Najdeta ga sedečega pri odprtem oknu, s pobešeno glavo na prsi.

Res je bilo že pozno; v gradu je že vse potihnilo, samo straže so se neprestano oglašale jedna drugej, v gostej goščavi za gradom pa so gostoleli slavčki svoje pesni. Skozi odprto okno je pihljal v sobo topel majnikov vetrič in blede mesečni žarki so osvetljevali plešasto Zaglobovo glavo.

"Dober večer, gospod!" rečeta prišleca.

"Dober večer!" odvrne Zagloba.

"Kaj tako premišlujete pri oknu, namesto da bi šli spat?" vpraša Volodijevski.

Zagloba vzdihne.

"Ker ne morem spati", odvrne z zategnenim glasom Zagloba. "Ravno sedaj je leto, ko sem bežal ž njo od Bohuna, in nama ravno tako prepevale ptičice, kakor danes!... Kje je sedaj, moja golobica?"

"Očividno je bila tako božja volja!" odvrne Volodijevski.

„Da, nobene tolažbe nimam nego žalost in solze, gospod Mihael... Nič me več ne more razveseliti!...“

Nastane molčanje; samo slavčevo petje je gostolelo skozi odprto okno čedalje glasneje, napolnujoč svet s prijetnimi glasovi in dvigajoč dušo poslušalca k nebesom.

„O Bog, Bog!“ vzdihne Zagloba. „Ravno tako so prepevali takrat nad Kahamlikom.“

Longin si obriše solze sè svojih plavkastih oči; mali vitez Volodijevski pa molči nekaj časa, potem reče:

„Ej, veste kaj? Žalost je žalost; pite z nama medico, ker ni boljšega zdravila za tugo. Za steklenico se bomo spominjali davnih boljših časov.“

„Da, treba se je napiti“, odvrne Zagloba.

Volodijevski naroči služabniku prinesiti svečo in steklenico medice. Ko se je to zgodilo, sedejo prijatelji za mizo. Znajoč pa, da spomin izmej vsega najbolj oživlja Zaglobo, vpraša Volodijevski:

„Torej je že leto dni od onega večera, ko ste bežali z rajnko Heleno pred Bohunom?“

„Bilo je meseca maja“, odvrne Zagloba. „Bežala sva preko Kahamlika v Zlatonošo... Oj, kako hudo je živeti na svetu!“

„Ona je bila preoblečena?“

„Da, v Kozaka. Lase sem moral svoje revici s sabljo odsekati, da je ne bi spoznali.“

Dobro se še spominjam mesta, kjer sem jih s sabljo vred spravil pod drevo“.

„Ej kako zala devica je bila!“ doda Longin zdihovaje.

„Povem vama, da sem se precej prvega dne tako zaljubil vanjo, kakor bi jo bil odgojeval od rane mladosti. In ona, kako me je bila vesela. kako je sklepala svoje bele ročice pred menoj ter se mi zahvaljevala za rešitev in varstvo, da sta kar moja duša in srce poskakovala veselja. Naj bi bili ubili raje mene, predno sem dočakal današnjega dneva in take nesreče! . . .“

Zopet nastane molčanje. Vsi trije vitezi pijejo mēd ter ga mešajo s solzami.

„Mislil sem, da ućakam pri njima mirno starost“, nadaljuje Zagloba, „a sedaj . . .“

Roke mu omahnejo slabosti.

„Odkod naj pričakujem sedaj tolažbe! . . .“
vsklikne; „samo v grobu še najde mir moje srcé.“

Predno je Zagloba izrekel poslednje besede, nastane v veži ropot; nekdo je hotel siloma iti v sobo. Pa služabnik ga ni pustil. Začneta se prepirati; gospodu Volodijevskemu se zdi, da čuje nek znan glas. Zato reče služabniku, naj pusti prišleca v sobo.

Vrata se odpro in na pragu se pokaže Redzijan, ki mahoma premiri z očmi navzoće ter reče:

„Hvaljen bodi Jezus Kristus!“

„Na veke vekov, Amen!“ odvrne Volodijevski. „Saj je Redzijan?“

„Jaz sem, jaz“, odvrne mladenič. „Klanjam se vam ter vas pozdravljam. „A kje je moj gospod?“

„Tvoj gospod je v Korcu, bolan“.

„O za Boga! Kaj pravite? Ali je nevarno bolan?“

„Nevarno je bil bolan, pa sedaj se mu že vrača zdravje. Zdravnik zagotavlja, da bo skoraj popolnoma zdrav“.

„Prinesel sem novice o knjeginjici“.

„Mali vitez začne otožno kimati z glavo.

„Po nepotrebnem si se trudil . . . Skretuski že vé, da je umrla in mi prelivamo tu za njo gorke solze . . .“

Redzijan široko odpre svoje oči.

„Bog, kaj vendar slišim? Kneginjica ni umrla.“

„Ni umrla, marveč razbojniki so jo umorili v Kijevu“.

„Hm! . . . V kakem Kijevu?“

„Mar ne poznaš mesta Kijeva?“

„Hej, gospodje, vi se norčujete z menoj! Kaj je imela opraviti v Kijevu, ko biva skrita v jarku pod Valadinko, ne daleč od Raškova, in je bilo čarovnici naročeno, da se ni za korak ne sme ganiti od nje, dokler Bohun ne pride. O Bog! človek bi lahko zgubil pamet, ko sliši vse to!“

„Kaka čarovnica? O kom govoriš?“

„Da, Horpina; oj dobro poznam to „bunko“.

Zagloba naglo vstane s klopi, na katerej je sedel ter začne mahati z rokami, kakor človek, ki je padel v morje pa hoče se rešiti pogina.

„Za Boga živega! Molči gospod!“ zakriči na Volodijevskega. „Dovoli, da ga jaz izprašujem!“

Navzoči se prestrašijo pri pogledu na blede Zaglobovo lice. na čegar plešči so se pokazale potne srage. Zagloba urno skoči k Redzijan ter zgrabivši ga za ramo, začne ga močno tresti.

„Kdo ti je povedal?“ vpraša Zagloba fanta, da je skrita pri Raškovu?“

„Kdo je povedal? . . . Bohun?“

„Fante, ti si pa res znorel!“ zakriči Zagloba ter še dalje stresa fanta kakor bruško.

„Kak Bohun?“

„O Bog!“ zakliče Redzijan; „čemu me tako tresete gospod? Pustite me ter dajte mi priti k sebi, ker se mi je res zmešalo v glavi. Kje bi se naj dobil drugi Bohun? . . . Saj ga tudi vi poznate, gospod!“

„Govori no, bedak, če ne, pa te sunem z nožem“, zakriči Zagloba. „Kje si videl Bohuna?“

„V Vlodavi . . . Pa kaj hočete od mene gospod?“ zavpije prestrašeni fantin. „Sem mar kak razbojnik?“

Zagloba zgubi zavest in sapa mu zastane; onemogel se zgrudi na klop. Volodijevski mu skoči na pomoč.

„Kedaj si videl videl Bohuna?“ vpraša Volodijevski Redzijana.

„Pred tremi tedni“.

„Torej še živi?“

„Zakaj bi ne bil živ? Sam mi je pripovedoval, kako ste ga naklestili; pa izlizzal se je...“

„In on ti je rekel, da je kneginjica pri Raškovu?“

„Da, sam mi je povedal to“.

„Čuj Redzijan, tu gre za življenje tvojega gospoda in kneginjice! Tebi je sam Bohun povedal, da ni bila v Kijevu?“

„Moj Bog, kako bi mogla priti v Kijev, ko jo je Bohun izročil v oskrbovanje Horpini, ki jo je skrila pri Raškovu. Zažugal je tudi Horpini s smrtjo, če bi jo pustila od sebe. Meni pa je dal pernač in prstan, češ, naj grem tje k njej, ker njemu so se rane ponovile, da mora ostati v postelji in nemara še jako dolgo...“

Daljšo Redzijanovo pripovedovanje pretrga urno gospod Zagloba, ki znovič skoči s klopi ter prijemši se z obema rokama za ostanke svojih las začne kričati, kakor obnorel:

„Ona je živa, moja draga hči je živa!... Torej je niso zadušili v Kijevu! Ona je živa, moja draga, premila deklina!“

In starec tepta z nogami, smeje se in plaka kakor dete. Naposled pograbi Redzijana za glavo, ga začne objemati in pritiskati na srce ter po-

ljubovati, da je mladenič popolnoma zgubil zavednost.

„Oh, dajte mi no mir gospod!“ kriči ter se hoče strgati Zaglobi iz klešč. „Vi me boste še zadušili! . . . Res je, da je živa . . . Če Bog dá, pojdemo skupaj po njo . . . Oj, oj, spustite me!“

„Pustite ga gospod, naj nam vse pové, ker še ne razumemo vsega“, reče Volodijevski.

„Govori, govori!“ zavpije Zagloba.

„Povej nam bratec, vse od začetka“, reče Longin, na čegar brkah se je bliščala gosta rosa solz.

„Dovolite gospodje, da si oddahnem ter pridem zopet k sapi“, reče Redzijan. „H krati pa zaprem tudi okno, ker ti veseli tički se tako dero v grmovji, da človek ne more slišati svoje besede“.

„D nesi medu!“ zakliče služabniku Volodijevski.

Redzijan zapre z navadno svojo počasnostjo okno; potem se obrne k navzočim ter reče:

„Gospodje dovolite mi, da se vsedem . . . Močno sem truden“.

„Sedi, sedi, brate!“ reče Volodijevski ter naliže steklenico medice iz ravnokar prinesene steklenice. „Pij z nami, ker si sè svojo novico to zaslužil; govori samo urneje in jasno“.

„Dober med imate!“ reče mladeneč, dvignivši kozarec k luči.

„Da bi te pobili! zakliče Zagloba. „Kaj boš še vse govoril?“

„Pa čemu se vi danes takó jezite? Pripovedoval vam bom, če le hočete; vaša stvar je ukazovati, moja pa — ubogati, radi tega sem služabnik. Toda sedaj že vidim, da vam moram vse podrobno povedati od začetka“.

„Da, da, od početka!“

„Gospodje se še spominjate, kako je prišla novica o vzetju Bara; takrat se nam je zdelo, da je že vsemu konec. Vrnil sem se domu k svojim starišem in dedu . . . ki ima devetdeset let . . . če prav govorim . . . ne, eno in devetdeset let“.

„Naj jih ima devetdeset! Nam je to vse eno!“ zarentači Zagloba.

„Bog mu podaljšaj njegovo življenje! . . . Hvala vam, gospodje, za dobro besedo“, odvrne Redzijan. „Vrnil sem se torej domu, da sem oddal starišem to, kar sem z božjo pomočjo nabral mej razbojniki. Saj veste gospodje, kako so me lanskega leta zajeli Kozaki v Čehrinu, da so me smatrali za svojega, ko sem stregel ranjenemu Bohunu . . . Pri tem poslu sem si pridobil njihovo prijateljstvo ter nabral pri njih srebra, zlata in dragih kamenčkov . . .“

„Vemo, vemo!“ reče Volodijevski.

„Nu, glejte, prišel sem k starišem, ki niso hoteli verjeti svojim očem, ko so me zagledali, a to še tem manj, ko sem jim pokazal, kar sem

nabral. Moral sem priseči dedu, da sem dobil vse na pošten način. Še le potem je zavladalo mej njimi veselje; moram vam povedati, da se pravdajo z Javorskimi za neko hruško, ki stoji na meji. Prav za prav stoji drevo na njihovej zemlji, samo veje svoje stega na naše zemljišče. Kadar torej Javorski klatijo svojo polovico, padajo tudi naše hruške z drevesa in glejte, takoj si jih oni osvojé, a mi . . .“

„Ne pripravi me vendar pobalin, popolnoma ob mojo potrpežljivost!“ zakriči Zagloba; „ne govori, kar ne spada sem! . . .“

„Najpoprej ne zamerite, nisem pobalin, marveč plemič, akoravno ubog, pravi poljski plemič, kar vam lahko povesta tudi gospod poročnik Volodijevski in gospod Podbipeta, kot dobra znanca Skretuskega; dalje pa morate vedeti, da ta prayda traja že petdeset let“.

Zagloba stisne zobe ter se sam pri sebi pridusi, da več ne seže v besedo Redzijanau.

„Dobro, dobro, moja ribica“, reče sladko Podbipeta. „Toda povej nam poprej o Bohunu, ne pa o hruškah“.

„O Bohunu? Nu, naj pa bo o Bohunu. Evo Bohun si misli, da nima zvestejšega služabnika in prijatelja od mene, dasi me je v Čehrinu močno potolkel. Res sem ga oskrbovol takrat, ko se je boril s Kurčevičema. Nalagal sem ga, da nočem iti nazaj k svojemu gospodarju, da mi bolj ugaja kozaško življenje, ker nese več

dobička, a on je vse to verjel, kako bi mi tudi ne verjel, ker je z mojo pomočjo srečno zopet ozdravel. Imel me je jako rad in tudi bogato me je obdaroval. Ni znal seve, da sem se zarotil, se radi v Čehrinu mi doprinešene krivice maščevati nad njim. Da ga že takrat nisem ubil, oviralo me je jedino, ker plemiču ne pristuje na postelji ležečega sovražnika zaklati z nožem, kakor ovna ali svinjo“.

„Dobro, dobro, to vse mi že vémo“, reče Volodijevski. „Povej nam, kje si ga našel sedaj?“

„To, vidite, bilo je tako: Ko smo pritisnili Javorske k steni (s torbami pojdejo po svetu, ne more biti drugače!) takrat sem si mislil: sedaj imam čas, da poiščem Bohuna ter mu poplačam stórjeno krivico. Razodel sem svojo skrivnost starišem in dedu, on pa — ker je še vedno ponosen človek — mi pravi: ker si prisegel, da se maščuješ, torej pojdi z Bogom, sicer ostaneš bedak. Torej sem šel z namenom, da, če najdem Bohuna, zvem nemara kaj o gospodični, in potem, ko ga vstrelim ter pridem z novico nazaj k mojemu gospodarju, me zato gotovo ne pusti brez nagrade“.

„Gotovo, gotovo, tudi mi te nagradimo za to“, reče Volodijevski.

„Od mene dobiš konjiča s sedlom“, reče Podbipeta.

„Pokorno se vam zahvaljujem!“ odvrne razveseljen fantin, „ker za tako novico se že spo-

dobi dati nekaj pivnine; jaz pa sem tudi tak človek, da ne zapijem tega, kar mi kdo podari ...

„Hudobec naj te vzame!“ zamrmra Zagloba.

„Šel si torej z doma ...“ omeni zopet Volodijevski.

„Šel sem z doma“, nadaljuje Redzijan ter si mislil, kam hočem iti? ... Nemara v Zbaraž, — ker od Zbaraža do Bohuna ni daleč, a vrh tega še nemara zvem kaj o svojem gospodarju. Šel sem na Belo in Vlodavo. Ker je bil konj že močno vtrujen, vstavim se v Vlodavi, da ga nakrmim. Ravno takrat je bil tam semenj in vse gostilnice so bile natlačene plemstva. Samo neki žid mi pravi: „Imel sem prazno sobo, pa neki ranjen plemič stanuje v njej“. — „Tem bolje“, odvrnem, ker znam streči ranjenim, in vaš zdravnik brž ko ne, ne more vsem kaj, torej bom poskusil ga ozdraviti“. Žid mi odvrne, da se plemič sam zdravi, da nikogar ne pusti k sebi; naposled ga gre vprašat, če mi dovoli priti k njemu. Onemu je bilo brž ko ne huje, zakaj ukazal je, naj nemudoma pridem. Stopim v sobo in gledam, kdo je bolan, in kdo bi si bil mislil — zagledam Bohuna! Ležal je bolan v postelji“.

„A!“ zakriči Zagloba.

„Prekrižam se: v imenu Očeta, Sina in sve-tega Duha. Močno sem se ustrašil, on pa me takoj spozna ter je bil jako vesel, da sem prišel, smatrajoč me za svojega prijatelja. „Gotovo te

na katerem se je peljal. Zato je moral ostati, dasi v velikem strahu, boječ se, da ga najdejo, spoznajo in razsekajo na kosce. Sam mi je pravil to. „Bil sem“, pravi, „poslan s pismi; toda sedaj nimam nobenega dokaza, razun pernača; ko bi me spoznali, gotovo me razkosajo plemiči; vsaki vojaški poveljnik bi me obesil na prvo brezo, nikogar ne vprašavši za dovoljenje“. Ko mi je to povedal, sem mu dejal: „Rad bi vedel, če vas res sme vsaki poveljnik obesiti? Vpraša me: „Čemu želim to vedeti?“ — „Zato“, odgovorim, „ker morava biti močno previdna in nikomur nič povedati o tem — torej bom molčal kakor zid“. S tem odgovorom sem se mu močno prikupil. Začel se mi je zahvaljevati ter obljubovati mi bogate nagrade. „Sedaj“, pravi, „res nimam denarja, imam pa nekoliko dragocenosti; vse to ti dam, a poznej te še zasujem z zlatom, toda pod pogojem, da mi opraviš še jedno službo“.

„Aha!“ zakliče Volodijevski. „Sedaj menda pove kaj o kneginjici“.

„Tako je, moj gospod; pa povedati moram vse po vrsti. — Ko mi je rekel, da sedaj nima denarja, zgubil sem takoj vse zaupanje in spoštovanje do njega . . Čakaj, sem si mislil, takoj ti izvršim tvojo službo! On pa nadaljuje: „Bolan sem, nesposoben za potovanje, a mene še čaka pot, dolga in nevarna. Če dospem na Volinj, bom tamkaj že mej svojimi“; toda tje k Dnestru ne morem potovati, prvič, ker mi

manjka moči, drugič pa je treba hoditi čez zakleto pokrajino, mimo gradov in vojske. Pojdi torej ti mesto mene“. – „Kam pa?“ ga vprašam. „Pod Raškov, tam je skrita kneginjica pri sestri polkovnika Donca, pri čarovnici Horpini. Tam sem jo skril, da bi je živ krst več ne našel. Tam jej je tako dobro, da kakor kneginja Višnjeveška spi na zlatih tkaninah in mehkih blazinah“.

„Za Boga, govori no urneje!“ zakriči Zagloba.

„Kar je prenašlo, ni dobro,“ odgovori mirno Redzijan. „Slišati to, sem se močno razveselil, pa nisem pokazal tega, marveč mu rečem: „Torej je še sedaj tam? Ali je že dolgo, kar ste jo odpeljali tje? On se je rotil, da je Horpina njegova zvesta služabnica, ki jo bo čuvala tam, če treba deset let, dokler se on ne povrne; zato je kneginjica gotovo tam, ker tje ne dospó ni Lahi, ni Tatarji niti Kozaki. Horpina se tudi ne izneveri danemu naročilu“.

Med Redzijanovem pripovedovanjem je Zagloba trepetal, kakor bi ga tresla mrzlica. Volodijevski je radostno kimal z glavo, gospod Podbipeta pa pobožno dvigal oči k nebu.

„Da je tam, je gotovo,“ nadaljuje fantin. „Najboljši dokaz je, ker me je sam poslal tjekaj. S početka sem se obotavljal, da bi ne pokazal svoje radosti. „Čemu naj hodim tje?“ vprašam ga. „Zato,“ odgovori, „ker sam ne

morem. Če dospem živ na Volinj, pojdem potem v Kijev, ti pa pojdeš k Horpini ter jej poveš, naj gre tje s kneginjico in me počaka v samostanu svete prečiste Device.“

„Torej ne k Dobremu Nikolaju!“ zakriči Zagloba. „Jaz sem že takoj takrat dejal, da je Jerlič slabe pameti, ali pa se laže.“

„V samostan prečiste Device,“ nadaljuje Redzijan. „Dam ti pernač, prstan in nož; Horpina že vé, kaj to pomeni, ker sva se tako dogovorila. Tam so naši ljudje in tem bolje, ker tebe pozna ter vé, da si moj prijatelj. Potujte skupaj in ne bojte se Kozakov; pa bojte se Tatarjev in če jih opazite, ognite se jim, ker pri njih še pernač nič ne pomaga. Denarji, zlati so tam zakopani v jarku. Te vzemite na vsaki način s seboj. Po poti, kamor boste prišli, recite samó, da potujete z Bohunovo ženo in nič vam ne bo manjkalo. Sicer pa opravi vse to vražarica; ti samo glej, da kmalo prideš tje, koga družega naj nesrečnež pošljem, ker sem v tujem kraju med sovražnimi ljudmi. S solznimi očmi me je prosil za to prijaznost; naпослед mi je zlod ukazal še priseči, da gotovo pojdem; jaz sem tudi rad prisegel ter pristavil v misli: „pa s svojim gospodom.“ Razveseljen po mojej obljubi, mi je takoj izročil pernač, prstan, nož in vse dragocenosti, kar jih je imel pri sebi. Jaz sem vse to vzel, misleč si: naj imam to rajše jaz, nego bi imel razbojnik . . . Pri

slovesu mi je še povedal, kje je ta jarek; povedal mi tako jasno, da ga najdem tudi z vezanimi očmi. Boste se sami prepričali, gospodje, ker mislim si, da potujemo itak skupaj“.

„Tako jutri!“ reče Volodijevski.

„Čemu jutri! Še danes takoj. „Ob zori ukažem osedlati konje“.

Nepopisljiva radost je prevzela srca navzočih. Vsi so jeli hvaliti Boga in meli si veselja roke.

„Oh, naj te kroglja ubije!“ reče Zagloba od veselja. „Vrl služabnik svojega gospodarja si, kakor vidim!“

„Kaj še!“ odvrne Redzijan.

„Bržčas te dá še pozlatiti.“

„Tudi jaz si mislim, da me ne pusti brez nagrade, ker mu vedno zvesto služim“.

„Nu, a kaj si naredil z Bohunom?“ vpraša Volodijevski.

„Ž njim se je začela sedaj zá-me glavna neprijetnost. Ležal je še vedno v postelji in radi tega ga ni kazalo suniti z nožem, ker bi me zato oštel moj gospodar. Toda takó mi je bilo bržčas usojeno. Kaj mi je bilo početi? Ko mi je že vse povedal in mi dal dotične stvari, šel sem po razum v glavo. Čemu, si mislim, naj še hodi dalje po svetu tak lopov, ki je kneginjico vzel in mene tako pobil v Čehrinu? Naj raje umre in ga prej ko mogoče zlod vzame! Pri vsem tem pa sem si še mislil, da

bi vtegnil še ozdraviti in lahko nas preganjati s Kozaki? . . . Torej sem, ne premišljaje dolgo, šel k poveljniku Regovskemu, čegar polk stoji v Vlodavi, ter mu naznanil, da imajo najhujšega vstajnika v svojej sredi. Mislim, da je sedaj že obešen“.

To rekši se Redzijan samoljubno nasmehne ter pogleda po navzočih, pričakujoč odobrenja. Močno pa se začudi, ko vsi le molčé. Samo Zagloba zamrmra čez nekaj časa: „Nu, saj ga ni škoda! Volodijevski sedi tiho; gospod Podbipeta pa odmaje z glavo ter reče:

„Nisi vrlo postopal, brate, nisi!“

„Zakaj?“ vpraša začuden Redzijan. „Mar naj bi ga bil raje zabodel z nožem?“

„Tudi to bi ne bilo prav, kakor je grdo prvo;“ tudi ne vém, kaj je huje: biti morilec, ali izdajalec — Judež Iškarjot?“

„Kaj pravite, gospod! Ali je mar Judež izdal kakega puntarja? Saj je ta vendar očiten sovražnik kralja in vse ljudovlade“.

„Resnica, toda tudi vkljub temu ni tako ravnanje lepo. Kako je ime onemu poveljniku?“

„Regovski. Govorili so, da mu je ime Jakob“.

„To je ravno tisti!“ zamrmra Litvin. „Sorochnik stražnika Lašča in osobni sovražnik Skretuskega“.

Tovariša nista slišala teh besed, ker se je Zagloba zopet zavedel ter začel govoriti:

„Gospodje!“ reče. „Ne smemo odlašati ni minute. Bog je naravnal po tem fantinu, da imamo sedaj ugodnejšo priložnost, nego smo jo imeli doslej. Bodi mu čast in hvala za to! Jutri moramo otiti. Knez je sicer otišel, pa gremo lahko tudi brez njegovega dovoljenja na pot, zakaj čas je drag... Z menoj pojde Volodijevski, a vi, gospod Podbipeta, ostanete tukaj, ker bi nas vaša rast in odkritosrčnost vtegnili izdati“.

„Ne, brate, pojdem tudi jaz!“ reče Litvin.

„Radi njene varnosti morate ostati tukaj. Kdor vas je enkrat videl, vas nikdar ne pozabi. Res, imamo potni list, pa vam bi tudi s pernačem ne verjeli. Davili ste Puljana pred očmi vseh Krivonosovih razbojnikov. Ne, vi že ne morete z nami. Tam svojih treh glav ne najdete, vaša sama pa nam tudi ne koristi veliko. Ako bi imeli skaziti podjetje, — ostanite raje tukaj ter čakajte!“

„Žal mi je!“ reče Litvin.

„Ali vam je žal, ali ne, morate ostati. Kadar pojdemo pobirat gnezda z dreves, vzamemo vas s seboj, sedaj pa ne“.

„Grdo je slišati!“

„Hudujte se, kakor vam je drago, ker mi je veselo srce, toda glejte, da ostanete. Samo jedna stvar je še in ta je najvažnejša. Treba je, da ostane vse tajno, da nihče ne zvé nič o tem. Ko bi se ta novica razglasila mej vojaki, kmalo

bi jo zvedeli kmetje. Pomnite torej: Nikomur ne črhnite ni besedice!“

„Kaj pa knezu?“

„Kneza ni tukaj.“

„Toda vtegne priti.“

„Nu, kaj za to, če pride? Longin mu pove, da smo šli iskat kneginjico . . . Saj tudi on skrbi za njo in jo ljubi, kakor tudi Skretuskega.“

„Kaj pa, če se vrne Skretuski?“

„Njemu pa še najmanj, ker bi jo takoj mahnil za nami. Imel bo še dovolj časa za veselje; Bog obvaruj, da bi nam zopet spodletelo! Potem zgubi gotovo pamet. Dajte gospodje vi težko besedo, da nikomur ne zinete besedice.“

„Dobro! Nikomur niti besedice!“ reče Podbipeta.

„Nikomur niti besedice!“ ponové vsi skupaj.

„Sedaj pa zahvalimo Boga.“

S temi besedami Zagloba prvi poklekne in za njim drugi. Vsi so dolgo molili in hvalili Boga, da kneginjica še živi.

(Konec tretjega zvezka.)

